This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

August Strindberg.

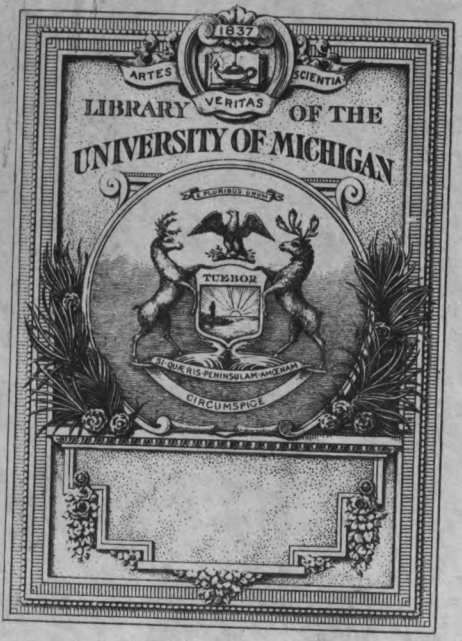
1837
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
SI QUAERIS PENINSULAM AMOENAM
CIRCUMSPICE

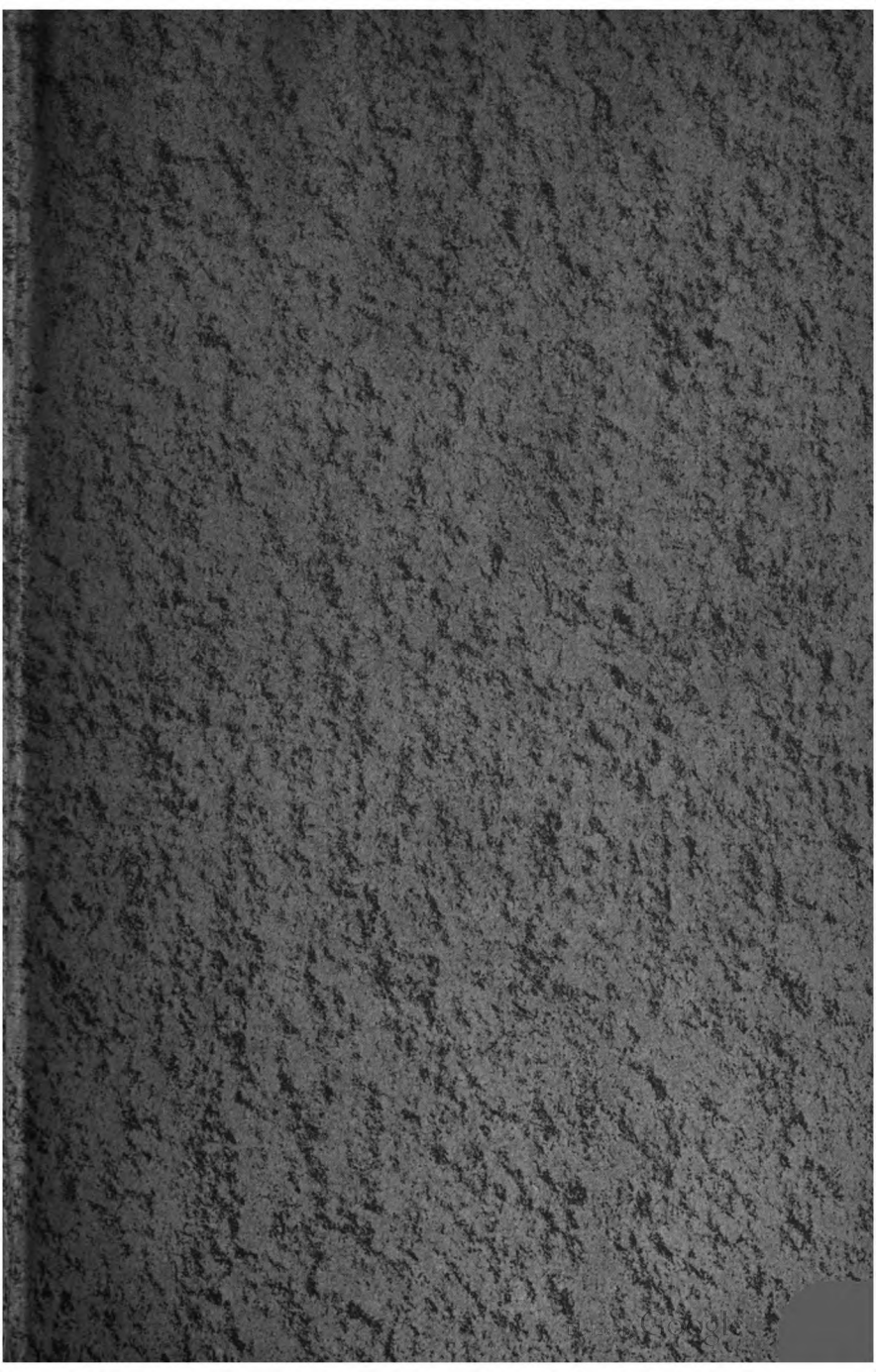

Digitized by Google

839.78
S 96
1914
[illegible]

Digitized by Google

Digitized by Google

SAMLADE SKRIFTER

AV

AUGUST STRINDBERG

TOLFTE DELEN

SVENSKA ÖDEN OCH ÄVENTYR

SENARE BANDET

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

Digitized by Google

Digitized by Google

SVENSKA ÖDEN OCH ÄVENTYR

BERÄTTELSER FRÅN ALLA TIDEVARV

AV

AUGUST STRINDBERG

SENARE BANDET

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

Digitized by Google

Copyright. Albert Bonnier 1922.

STOCKHOLM
ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1922

Digitized by Google

Hist. Com.
Bonnier
7-7-25
11945

En triumf.

Hovmarskalkinnan har lämnat sin för tillfället ensamma plats i den äkta sängen och gjort sin första påklädsel. Hon öppnar dörrarne till terrassen åt slottsträdgården och låter julimorgonens varma luft störta in i sovrummet. Hennes terrass, som utgör taket på en gammal bastion, är omgivet av en baluster av toskanska kolonner i sandsten, på vilken rosenlagrar och granat-trän äro uppställda i krukor av härlig Urbino-majolica, och genom denna gröna ram ser hon fartygen på Norrström, längre bort Skeppsholmen och i fjärran de runda linjerna av Valdemarsöns ekar. Strax under sig har hon slottsträdgården, dit en trappa i tre avsatser leder ner, likaledes med baluster, men denna prydd med stoder i bly, övermålade med oljefärg.

Kammarpigan ställer ut en armstol klädd i gyllenskinn och lägger en björnhud på det ännu av daggen dävna stengolvet. Härskarinnan gör några slag på golvet, men sätter sig snart trött i stolen. Hon tar sin handspegel som hänger vid bältet och betraktar sitt ansikte. Trettiotvå levnadsår, sex års barnlöst äktenskap, och tre månaders skilsmässa från mannen, som är ute i kriget, hava blekt de ännu fasta och fylliga kinderna, vilka bära små randiga spår efter örngottets veck. Det tillbakastrukna svarta håret,

Digitized by Google

som mest döljes av den vita sidenhuvan med pärlstickning, är ännu delvis tovigt, som om svåra drömmar drivit ut svetten. De stora, starkt kupiga, bruna ögonen, som återspegla himmelens blå blandat med orediga miniatyrbilder av majolica-vaserna och slottsfönstren, säga ingenting annat än att de äro trötta. Den djupt nerskurna klänningen lämnar ett högvälvt bröst med något sjunkande barm halvbar, så att bröstlappen av flandriska spetsar endast giver ett svagt skydd för luftdraget. Den styva atlaskjolen i purpur störtar upp framåt, så att den som stod på trappan kunde se de långa stickade silkesstrumporna med kulörta kilar ända över knävecket, under det att den lilla, men högvälvda foten låg begraven i björnhuden som i oslaget gräs.

Hon gäspade sin egen bild mitt i ansiktet, så att den varma andedräkten beslog spegelglaset liksom med ett flor, bakom vilket hennes ansikte försvann ett ögonblick för att så småningom återkomma, när den fuktiga slöjan krympte och försvann. Detta roade henne en stund. Därpå tog hon sin sax som hängde bredvid spegeln i bältet och började putsa sina naglar.

Då hördes sanden gnissla nere i trädgården och från kanten av springbrunnen reste sig en lång mansskepnad, som legat framstupa och betraktat karparne. Hans ena kroppshalva var klädd papegojgrön och den andra scharlakansröd; på huvudet bar han den gammalmodiga narrkåpan, ehuru han för tillfället stuckit in bjällrorna i vecken, så att de icke pinglade, när han rörde sig. Hans ansikte var allvarligt och skrek betydligt mot hans dräkt; dragen, som något doldes av ett par stora mustascher och ett spetsigt hakskägg,

Digitized by Google

erinrade om en tysk students och det låg något av den lärdes uppsyn i hela hans sätt att betrakta den omgivande världen.

När han kom mitt för trappan till terrassen, stannade han tvärt, liksom slagen av tavlan. Den yppiga kvinnan i den lysande dräkten, den vita strumpan och den svarta björnhuden, de öppna dörrarne intill sovrummet, där den nätta kammarpigan stod framför sängen och redde ut lakanen, dem hon skakade och vek ihop, allt tycktes göra ett oväntat, nästan sårande intryck på narren.

Marskalkinnan ryckte till, när hon fick ögonen på narren, och då denne gjorde en min av att vilja skynda fram och kasta sig på knä, antog hennes ansikte en så förtvivlad och vild uppsyn, att narren ögonblickligen stannade, strök av mössan och gjorde en löjlig bugning.

— Det är fjorton dagar sedan jag såg dig, Menelaus, sade marskalkinnan i en så munter ton hon kunde antaga.

— Ja, svarade narren och sprang upp på barriären samt klådde sig i huvudet med sin toffelklädda fot. Och vad ser ni i spegeln där?

— Jag är bedrövad intill döden, och jag ser i spegeln en man med långt ansikte, rött skägg och dåraktiga ögon, som står bakom fönsterhänget i stora rutsalen och bemärker oss; men han skrattade, när du klådde dig, så ännu är ingen skada skedd, men jag har mycket att tala om.

— Även jag, sade narren; jag är bedrövad intill döden, låt oss gå in till er.

— Omöjligt! Den röde misstänker oss! Kom igen längre fram på dan!

Digitized by Google

— Omöjligt! Jag skall ju gyckla vid intåget efter middagen.

— Då måste vi tala nu här! Men visa att du kan leka som en lekare anstår!

— Det kan jag icke! Det kan jag icke! I dag icke! O nej! För Kristi pinas och döds skull hitta på något annat.

— Vad skall jag hitta på? — Han anar oråd! Nu kröp han bakom gardinen. — Vänta, jag har det: Jag skall läsa för dig! — Anna! Anna!

Kammarpigan kom ut på terrassen.

— Vad önskar Ers Nåde?

— Giv mig den blå boken, som ligger på nattkistan; nej, den ligger under klädskåpet.

Pigan kom strax tillbaka med en kvartfolio i blått karduansband.

— Gå in och stäng dörren, sade marskalkinnan. Nu, narr, skall du och den röde få en glad stund, ty jag vill läsa Boccaccios Decamerone.

— Väl! men hur skall den höge i fönstret veta vad ni läser? invände narren.

— Han skall se de blå pärmarne, och det är han som lånat mig boken! Tänk! Han vill bereda min själ, tills den blir frände med hans!

— En ädel herre; vi känna honom. Men ni måste nu alltså tala som en bok, ty vansinniga hava skarpa ögon och skärpt förstånd. Det sista låter underligt, men det är så!

— Var lugn, Menelaus, jag känner honom för väl. Och när jag kommer till något sorgligt, skall du visa dig galen av glädje och förtjusning.

— Lita på mig, fru!

— Då börjar jag!

Digitized by Google

Marskalkinnan lyfte upp boken, letade i bladen en stund; därpå började hon tala med en entonig, avmätt röst som en, vilken läser innantill.

— »På gränsen mellan det natursköna Bleking och det fula Småland...»

— Glöm inte att vända på bladen, fru! avbröt narren.

— Det har du rätt i, men du får minna på, om jag glömmer det. — Nu är han framme igen, den förfärlige, och ögonen lysa på honom som glöd! Jag börjar om igen:

— »På gränsen av det natursköna Bleking och det fula Småland ligger en vacker insjö, som heter Flommen. På norra stranden, som hör till Småland, ligger en gård med ett hus, som heter Ingelstad; på södra stranden, som hör till Bleking, det vill säga Danmark, ligger en gård, som heter Edrup. Herren till Edrup var min far. Han hade två döttrar: den ena var jag, naturligtvis; den andra hade herren till Ingelstad kastat sina ögon på, friat och fått ja och skulle föra henne hem till sin gård. Bleking har, som du vet, än tillhört den danska, än den svenska kronan, men huru det än varit, så ha dock gränsboarne, som genom giften blandat sig med varandra, aldrig känt sig annorlunda än som ett folk och varit vänner i nöd och lust. Ja, de ha till och med i krigstid avhållit sig från strid och slutit så kallade bondefreder med varandra.» — Är det bra läst?

— Ni talar som en bok, fru, svarade narren och slog i händerna.

— Han ler däruppe, ty han trodde det var något ohöviskt! — Vidare!

— »Herren på Edrup och herren på Ingelstad

Digitized by Google

voro gamla goda vänner, och som det icke var mera än en kvarts timmes rodd över sjön mellan gårdarne, råkades de ofta och i all vänskap. Slutet blev, att den yngre herren på Ingelstad friade till min syster, som jag ovan berättat.»

— Vänd! sade narren. Vänd! Vänd!

Marskalkinnan vände bladet och fortsatte:

— »Det var en vacker sommarafton, som det brukar stå i böckerna; på Ingelstad hade man skurat och fejat i fjorton dagar; man hade hängt ut flaggor genom fönsterna, rest brudstänger och allt sådant, ty herren på gården skulle föra hem sin brud om kvällen. Och på Edrup hade man gjort icke mindre rustningar; och där stod bröllopet med fröjd och gamman. På aftonen skulle de gamle och allt bröllopsfolket följa de unga över sjön till deras hem. Ledsagade av båtar med fackelförare och spelmän, roddes de fram över den lugna vattenspegeln, som återgav skenet från de eldar, man gjort upp på stränderna; månen stod lågt över skogsbrynet och doldes då och då av röken; hornen klingade, fiolerna sjöngo och trumpeterna smattrade.»

— Bravo, skrek Menelaus, alldeles som i Decamerone.

— »Mottagandet var lysande på de ungas gård,» fortfor marskalkinnan, »och de unga voro i himmelens paradis. Och där dansades och skämtades långt in på natten. Men mitt i fackeldansen, då alla gamla förmåtts deltaga, hördes en trumpetskräll på gården. Musiken tystnar, dansen avstannade, man väntar med ängslan vem som kommer i natten, ty man hörde väl att det var någon främmande, som icke hade goda bud. In träder konungens fogde, ledsagad av en här-

Digitized by Google

mästare, och förkunnar högt i salen, att krig var utbrutet mellan svenska och danska kronorna. Därpå följde en uppmaning till de danska att genast på tolv timmars lejd draga hem och vara beredda på vad som skulle följa. Först blev det alldeles tyst i salen; men därpå steg herren till Ingelstad fram med armen om sin darrande brud, fattade en fylld vinbägare och förklarade högt och ljudligt, att han drack sin bägare för sin svärfar, sina vänner och grannar, och förr skulle de få slita bruden ur hans famn, än han drog svärd mot hennes far. Bägarne lyftes och man drack till fred och sämja under omfamningar och jubelrop. Men då tog härmästaren ordet igen och förklarade, att inga bondefreder vidare erkändes, att var och en, som icke ställde sig under fanorna, skulle anses som rikets fiende och hans gård skulle brännas. Den gamle herren till Edrup förklarade, att han och hans folk icke skulle lyfta hand emot fränder och gamla vänner, som han icke hade någon sak med, och fredsförsäkringarne upprepades. Härmästaren och fogden varnade för sista gången och togo farväl. Och så fortsattes dansen igen, tills de unga drogo sig undan att sova i sin kammare och gästerna till sina rum, att fortsätta högtidligheterna dagen därpå.

Men dagen därpå väcktes huset av svenskt krigsfolk. Brudgummen, som med vapen försvarade sitt rum, övermannades och togs till fånga; bruden — min syster — blev vansinnig. Hon sitter nu här, under våra fötter, dold av mig, med kavle i munnen, att hon icke skall röja sin vistelseort; och hennes brudgum — ja, han skall i dag föras i triumftåget och

Digitized by Google

sedan rådbråkas. Det var en rolig historia! Klappa händerna, Menelaus!»

Narren sprang upp från sin plats, kastade mössan på marken, trampade på den och rev i sitt skägg.

— För Jesu namn, klappa händerna, han ser på oss, viskade marskalkinnan.

— Nej, sade narren. Häng mig i fotbladen på en kalvpinne och skär av mig ögonlocken, men nu ska ni höra min historia — utan bok, utan spegel, utan handklappning!

— Vid Kristi försonarens kors, tänk på oss åtminstone; han har öppnat fönstret och hör vartenda ord du säger!

— Dess bättre! Han skall höra det av mig, när inte han får höra det i kyrkan eller däruppe i sina rum! Här har ni min historia: Jag var djäkne vid en liten kyrka i norra Bleking, men jag är svensk född av svenska föräldrar. En djäkne är en som passar upp prästen och säger amen, när han säger ja. Jag ledsnade på att säga ja och var mera född till att säga nej. Jag tyckte om en flicka, jag som alla andra mankön. Men vi kunde aldrig få så mycket, så vi kunde flytta ihop, men ett barn fick vi. Och så for jag upp till Stockholm och blev den jag är! Huru? Det minns jag ej! Men jag trivdes gott och var stolt över, att jag var den ende, som fick säga ett sant ord i hela svärmen. Men det var inte för att säga sanna ord jag var anställd, utan för att säga dem på ett lustigt sätt. När jag upptäckte det, blev jag led på sysslan, men det var för sent att söka en annan, och dessutom, min son växte upp; jag sparade åt honom och modern. Han var aderton år i år. Kriget bröt ut. Varför? Därför att danske konun-

Digitized by Google

gens målare målade tre kronor i stället för fyra på kungens vagnsdörr, eller därför att svenske kungens amiral begick ett fel i hälsningen med kanonerna någonstans, långt på sjön, som ingen såg? Vem kan svara på det? Det blev krig! Ni har själv nyss talat om det! I morse tog jag en roddbåt och for ut på strömmen; där lågo tre stora kreijare för ankar och torkade bonnetterna. På fartygen — jag har fritt tillträde över allt — såg jag syner, som jag aldrig glömmer. Det var blekingsbor, som begått det brottet, att vara födda i Bleking under en tidpunkt, då två okynniga pojkar fingo lust att luvas. — Ja, hör på det du, din vettvilling, där du står och glor däruppe! — Jag såg kvinnor och barn utan kläder, med ögonen som på skaft efter en brödbit. Där träffade jag i lastrummet min — låt oss säga — hustru, efter vi hade barnet ihop. Hon var inte vansinnig, men icke långt ifrån. Men hon kunde tala om huru svensken lät sina tyska knektar ställa opp i rader ute på tingsbacken allt manbart folk, som kunde bära vapen, och så högg man ner dem rad efter rad, som när man fäller skog — och där var min son med! Har du någon son, du, däruppe, så må helvetet ta honom, hör du det? Hör du det?

Narren gjorde ett uppehåll för att hämta andan och fortsätta, men då han råkade kasta ögonen på marskalkinnans ansikte, såg han i hennes förtvivlade, halvbrustna blickar vad han dragit över henne och sig; men fattad av en ögonblicklig ingivelse, vände han sig mot fönstret, dit han förut icke vågat blicka, kastade sig framstupa på marmorgolvet och skrek med hög röst:

— Ave Cæsar imperator, morituri te salutant!

Digitized by Google

— Bravo, Menelaus! svarades från fönstret, och en svag handklappning följde.

— Han tror ännu jag gycklar, viskade narren. Vi äro räddade.

— Och ni, sköna fru, fortfor rösten från slottsfönstret, ni har lyckats educera en komediant, som skall komma mina italienare på skam!

Marskalkinnan hann endast sittande göra en bugning med huvudet, då kammarpigan kom ut genom glasdörren och förkunnade, att hovmarskalken anlänt.

Huvudet i fönstret drog sig missnöjt tillbaka, narren tog sin mössa och sprang; marskalkinnan steg upp för att möta sin make, som hon icke sett på tre månader.

*

— Och du, sade marskalkinnan, efter att en timme hava hört sin mans anföranden, du make, har uppgjort cartelet till intågsprocessen. Du skall själv gå i första lederna och jag skall, sade du, vara här hemma för att hålla konungen och hans hovfolk sällskap, medan d: från terrassen åskåda intåget? Det gör jag aldrig!

— De hårda omständigheternas bindande makt, jag upprepar det ännu en gång, förmå vi intet emot, och min konung och min plikt sviker jag ej, om ock jag fyller den med blödande hjärta.

Hovmarskalken nalkades sin hustru och ville smeka hennes barm.

— När man är så ung, fortfor han, och så skön och har livet för sig, bör man foga sig i omständigheternas bindande makt; så mycket hellre då dessa

Digitized by Google

omständigheter kunna medföra fördelar. Var det icke omständigheternas makt, som bragte på tronen denne roslagsbonde, vars son nu är kung? Tror du icke att flera grevskap ännu kunna göras än de som utdelades vid kröningen? Anser du icke att en grevinna kan finna sig bättre i livets trånga förhållanden än en marskalkinna...

— Kopplare! svarade marskalkinnan och stötte sin man ifrån sig. Om det fanns lag och heder, skulle jag icke en dag längre stanna i ditt hus som din frilla, utan jag skulle skudda stoftet av mina fötter och vara så långt härifrån...

— Om förlov, fru, avbröt marskalken. Tala icke om lag och rätt; ty lagen ger mig lov att förskjuta er när mig lyster, därför att ni icke skänker mig barn...

— Om förlov, marskalk, svarade marskalkinnan med lågande ögon, era frillor skänkte visst er för många barn, innan ni beslöt er för att bli min fars arvtagare, så att ni därför icke numera kan bli förmyndare för en laglig son, ty far, det kan ni aldrig bli...

— Min fru! Samtalet är avslutat och jag kallar er till er plikt!

Samtalet var verkligen avslutat av det enkla skäl, att marskalken avlägsnade sig och marskalkinnan gick efter nycklarne till sitt skrin och sina kistor.

•

Slottskyrkan är prydd med fanor, rökiga, blodiga, trasiga fanor. Människor i sammet, silke och guld sitta andäktiga på stoppade bänkar och lyssna till

Digitized by Google

det italienska kapellets veka fiolspel, som vaggar själen i mjuka drömmar om välstånd, ära och makt. Men så tystna de; dörrarne öppnas, och när kungen träder in, dånar orgeln, och nu infaller den lysande samlingen i Te deum laudamus, o gud, vi berömma dig! Vi berömma dig, därför att du hjälpt oss bränna upp oskyldiga idoga människors boningar, som de varit nog förmätna bygga sig till skydd mot dina stormar och din snö, mot din köld och ditt regn. O gud, vi berömma dig, därför att du hjälpt oss att hugga ner dessa mödrars söner och fäder och rycka de överlevande från deras torva, där de hade sina säten, och nu föra dem till gruvor och saltpannor, att de aldrig mer få se din gröna jord och din gullgula sol. O gud, vi berömma dig, därför att du icke lät mordbrännarens huvudhår krökas och mördarens rygg märkas av fiendens liar och slagor!

Så översatte man det klingande latinet nere i en fiskarbåt, som låg på strömmen med tre manfolk i. Och ett ungt manfolk, som höll fast ett nertaget segel över några norstrummor, sade:

— Och nu berömmer man troligen samme gud i Köpenhamns Mariakyrka för att han hjälpte kung Fredrik att bränna västgötar. Den guden har ett stort hjärta och låter sina håvor regna på goda och onda.

Och årorna lyftes sakta, båten fördes av strömmen nedanför slottsterrassen, där hovmarskalken hade sina rum och där lade den bi för att vänta.

Hela Skeppsbron var klädd med folk, som också väntade. Ty efter gudstjänsten skulle det stora triumftåget draga där förbi och kungen skulle åse detsamma från terrassen.

Och när gudstjänsten var förbi och man spelat

Digitized by Google

ännu mer fiol för gud och ärkebiskopen välsignat konungen och sedan kallat honom Herrans utkorade, och hovet vandrat genom borggården, visade sig konungen på terrassen och mottog rörd det hänryckta folkets hyllning, som yttrade sig i jubelrop och svängningar med mössor och hattar. Men marskalkinnan hade låtit tillkännagiva, att hon var sjuk och sålunda icke kunde mottaga sina höga gäster personligen, varpå konungen svarat med ett välbehagligt småleende.

Kanonerna smälla, trumpeterna smattra, pukorna skrälla, flaggorna svaja i vinden från alla fartyg på strömmen, solen lyser så strålande klar, hustaken äro överfyllda med människor, som svänga gröna lövkvistar, och allt som kan sätta dova sinnen i rörelse är tillstädes — och nu kommer tåget!

Först hovmarskalken med härolder och pukslagare; därpå en fännika tyska ryttare med blomsterkransar om hjälmarna, blåklint och prästkragar, segerminnen från de nedtrampade åkrarne; sedan alla härmästarne till häst med stora blodfanan emellan sig och med lagerkransar om hjälmarne; brandmästaren därefter, han som anordnade mordbrandsanläggningarne, också med lagerkrans; därpå bödeln, företrädd av två narrar, utan lager; så kommer riksförrädaren, rikets sannskyldige fiende, herren till Ingelstad, som icke ville bränna sin väns gård; han har halm om huvudet, silkesrep om halsen och rider baklänges på en skorvig märr, under det att narrarne blåsa hans lov i näverlurar. Då jubelskränar folket och kungen ler. Folket känner icke mannens brott, men det gör kungen. Så komma svenska knektar med eklöv om huve'na; därnäst professer och

Digitized by Google

stock-knektar med krigsfångarne. Landet deras ligger öde, det sköna Blekinge, men det kunde man icke ta med sig, men folket har man tagit med som segerbyte; de ha visserligen icke guld eller silver, men de ha blödande hjärtan och sårade sinnen och det är klenoder också; de ha det dyrbaraste de äga med sig, på armarne, i händerna, men barn hava icke värde för andra än ägaren. Tåget avslutas av knektar och spel.

Men uppe på terrassen har kungen satt sig i den lediga stolen och betraktar det lysande tåget, där han bra gärna velat vara med, men haft sina anledningar att frånvara. När hans öga mättat sig något, slocknar blicken och han försjunker i slöhet. Hovet står aktningsfullt omkring, men svaga viskningar höras blanda sig bland vindens sus i granatträden.

— Nu har han det igen! viskar det bakom rosenlagrarne.

— Samvetskval? Vad? viskar det bakom orangerna.

— Skicka efter doktor reverendus!

— Eller marskalkinnan!

Just nu tåga fångarne förbi. Då höres, som om det kom från jorden, ett anskri så sönderslitande, så genomträngande att till och med kungen vaknar upp och ser sig omkring. Vad var det? Någon som rådbråkas i källaren? — Ett anskri till, men nu liknande ett tjut av en hynda som föder, långt, ihållande, en förfärande sång till trumpeternas och pukornas festmusik. Kungen stiger upp och trampar marmorgolvet, som om han gick på en varm ugnshäll. Hovet är bestört och man skickar efter hovmarskalken, som redan har med täten anlänt upp till borggården.

Digitized by Google

Tjutet upphör och kungen vill gå, men något håller honom kvar.

Slutligen kommer hovmarskalken.

— Din hustru är oartig, säger kungen.

— Är hon icke här?

Hovmarskalken störtar in i sin frus kammare, ser tomma skrin och lådor. Han kommer genast tillbaka.

— Hon är icke där heller! säger han med andan i strupen.

— Hon har flytt! säger kungen.

— Och Menelaus var icke med i tåget, tillägger hovmarskalken.

— Flytt med henne alltså! God smak! Skön avkomma! säger kungen bittert.

— Avkomma? invände hovmarskalken. Hon?

— Nej, han!

Hovmarskalken glömmer sin plikt, och omständigheternas tvingande makt nödgar honom att göra en hotande åtbörd full av för mycket förakt, för att han längre skulle få bära Jesufrälsarorden om halsen och marskalkstaven i handen.

— Far hem och odla dina kålhuven! säger konungen. Men far fort!

Därpå gick han åtföljd av sitt hov upp på riksalen för att höra ett nytt tal om krigets fasor och fredens välsignelser samt för det andra om krigets nödvändighet för fredens bevarande o. s. v.

Men ute på strömmen, utanför Danvikens kvarnar seglar en liten fiskarbåt för ett enda råsegel ut åt leden till Blockhuset. Vid roret sitter Menelaus, på botten framför hans — hustru, efter han kallar

Digitized by Google

henne så, och i fören sitter marskalkinnan; alla klädda till fiskare.

— Stackars kära syster, som jag icke kunde få med, säger marskalkinnan.

— Vad skall man säga om oss, om er, marskalkinna, som rymt med narren? säger narren, som är glad.

— Man skall väl aldrig kunna säga, att jag rymt med narren heller? menar marskalkinnan.

— Så långt kan man väl inte gå, menar narren och trycker sin hustrus hand. Men friskar vinden, så äro vi snart till havs, och om jag icke hört orätt, så ha vi danska kryssare utanför Svenska Högarne, och äro vi där, ha vi icke långt till Köpenhamn — för att få se en ny triumf — och höra ett nytt Te deum!

Digitized by Google

En begravning.

Tunnbindarmästarn satt med badareåldermannen inne hos tavernaren i Trångsund och spelade en oskyldig landsknekt om en tunna öl. Klockan var ett efter middagen en novemberdag med snö. Det var ganska tomt på tavernen, ty vanligt folk var i sitt arbete ännu. Elden brann skön i lerkaminen, vilken stod på fyra träfötter i ett hörn och såg ut som en kista; granriset på golvet luktade hemtrevligt, de träpanelade väggarne avhöllo allt drag och sågo så varma ut; domherren i buren kvittrade till då och då och tittade ut genom fönstret, men han måste lägga huvudet på sned för att få se, om det var vackert väder. Men det snöade ute. Tavernaren satt bakom sin disk och räknade kritstreck på en svart tavla samt kastade då och då ett artigt ord eller ett roligt infall åt gästerna, vilka tycktes hava det alldeles förträffligt.

Då börjar stora klockan i Storkyrkan att ringa, dovt och tungt som det skall vara om en novemberdag.

— Vad pocker är det nu för ett välsignat pinglande igen, sade tunnbindaren, som fann sig alldeles för gott med livet för att tycka om påminnelser om döden.

Digitized by Google

— En begravning igen, svarade värden. Det är aldrig annat.

— Det är då själva fan, att folk ska få göra så mycket väsen av sig efter döden, sade badaremästaren. Stick den, tunnbindare!

— Den stack jag, sade tunnbindaren och lade sticket i förskinnet.

Nere i brinken, som ledde upp till Nikolaiport, gick ett liktåg fram. Det var en enkel, illa hyvlad kista, struken med svart limfärg, så att kvistarne lyste igenom. En enda krans av lingonris låg på locket. De fyra bärarne, som buro båren, sågo förströdda ut och nästan förnedrade av att bära en bår utan täcke och fransar. Efter kistan gingo tre kvinnor: modern och hennes två döttrar. De sågo förkrossade ut. När tåget kom upp till kyrkogårdsporten tog prästen emot och räckte de sörjande sina händer och så började akten, i närvaro av några gummor och lärgossar, som slöto sig till.

— Det är Hans Vårdskrivare, nu ser jag det, sade tavernaren, som gått fram till fönstret, varifrån han hade utsikt till kyrkogården.

— Och inga kamrater följa till graven, sade tunnbindaren. Dåligt folk, de där skrivarne!

— Jag kände den stackarn, sade badaren. Levde som en kyrkråtta och dog av svält.

— Och lite högfärd med, sade tavernaren.

— Inte så lite ändå, sade tunnbindaren. Kände far hans. Också skrivare! Se nu för tiden är det blivet som likasom för mer att skriva och läsa, och därför är man hellre utan middag och går och tigger, bara man får vara liksom förmer; och så är man ändå

Digitized by Google

bara en dräng och kan aldrig bli sin egen, för det är bara kungen, som är sin egen på den banan.

— Och varför skall det vara som förmer att skriva? sade badaren. Kanske det inte är lika svårt att klippa en hovman, så han ser ut som en människa i toppen, eller att slå en åder, så att bloden går av en, när en är i livsnöd!

— Jag vill se en skrivare, som lär binda mig ett hundrakannsfat på mindre än tio år, sade tunnbindaren; och då vet man att pojkvasar kunna krafsa till memorier på två år.

— Och vad det tjänar till sen, sade tavernaren. Kan jag gneta såna där bokstavar? Men håller jag inte lika fullt reda på mina ut och in. Se här sätter jag ett krucifix på rittavlan och det betyder kyrkvaktaren, här klåtar jag en tunna och jag vet att det är tunnbindarn, och när jag ser saxen här, så kan jag ge mig hården på att det är badarn; och sen är det bara att plita dit så många streckar som det ska vara, så har jag alldeles som ett ljus för mig hur mycket var och en har druckit för.

— Ja, men en annan än ni, tavernare, skulle icke kunna läsa det, invände en ung man, som suttit tyst i ett hörn.

— Det är just det fina det, svarade tavernaren, om någon skulle gå och nosa här i mina räkenskaper, och därför är jag lika styv skrivkarl som någon.

Tunnbindaren och badaren grinade bifall.

— Jag kände den dödes far, tog tavernaren upp igen. Också skrivare! Och när han dog, fick jag stryka ut många kritstreck för honom, för att han skulle få vara förmer, medan han levde, si! Och så

Digitized by Google

lämnade han efter sig i arv åt sonen, som nu ligger där med näsan i vädret, summa summaris en mor och två systrar. Pojken ville bli köpmanssven för att kunna få mat åt fyra munnar, men det ville inte modern, för hon sa att det var skam att gå ner, när man var oppe. Och Jesus, vad pojken fick skriva. Jag vet alldeles justament, hur de hade det. De bodde i ett rum och sonen i ett hybble. Och allt vad han skrapade ihop, det fick han lämna ifrån sig. Och när han kom hem från arbetet för att äta middag, så fick han höra! Inte fanns det smör till brödet, inte socker på kakan! Och så skulle äldsta syster ha en ny klänning och yngsta syster en ny kappa. Då tog han sig till att skriva om nätterna. Och Jesus, vad han skrev! Men när bröstbenet stod som grötkrok på honom och han blev gul i ansiktet som ett remtyg, då tröttnade han en dag. Jag minns så väl den dagen; han kom in till mig och borgade ett mått brännvin. Han var ledsen, det var han, men han var arg också. För äldsta systern hade sagt, att hon ville ha en sammetskofta, som hon sett nere i tyska bodarne; och modern hade sagt att det inte kunde bärga sig med mindre för ett kvinnfolk av deras stånd! Gossen arbetade och släpade, men icke med samma lust som förut. Och kan ni tänka er, när han tog sig en dram inne hos mig för bröstets skull, så tyckte han att han gjorde så ont och orätt, att han alldeles tyckte som om han stal. Men han fick andra bekymmer också, den stackars gossen. Det kom en friare, si, till den yngsta systern; det var en ung tenngjutare i Peder Apollos gränd. Men systern sa nej och modern med, förstås, för han var tenngjutare. Hade han varit skrivare, si, då hade hon sagt ja och inbillat honom, att

Digitized by Google

hon tyckte om honom, och det är nog troligt hon hade tyckt om honom då, för se så är älskogen!

Alla skrattade utom den unge mannen, vilken tog till ordet.

— Nå, tavernare, men han tyckte ju om henne, fastän hon var så fattig och han var burgen; det visade ju att älskogen kan vara riktig också eller vad?

— Pah! sade tavernaren, som icke ville inlåta sig. Men det kom en annan historia också, och den tror jag tog kneken på honom. Han gick och blev kär! Se, det hade inte mor och systrar beräknat, men det var nu i naturens ordning. Och när han så kom och talade om, att han tänkte gifta sig, vet ni vad de sa då? »Har du råd med det, du?» Och pojken som var litet enfaldig, tänkte efter och fann, att han inte hade råd med att göra en ny familj, då han hade en gammal förut, och så gifte han sig inte. Men han trolovade sig! Och så blev där en jämmer, för gumman ville inte ta emot fästmön, därför att hennes far icke kunde skriva och mest för att hon själv satt i nålstol nere i brinken. Och än värre blev det, när gossen gick till fästmön om kvällarne och inte mera ville sitta hemma. Oj, oj, oj! såna strider. Men arbeta gjorde han ändå för mor och systrar, och jag vet att han satt och skrev hos fästmön om kvällarne, medan hon sydde, bara för att han skulle vinna tid och ändå få vara hos henne. Men mor och systrar trodde fult om honom och henne, och det visade de också. Det var en söndag i middagsdraget; han berättade det själv gossen, då han var inne här och fick sig litet för bröstet, för nu hostade han skräckligt. Han hade gått med fästmön ut att gå, ut på Brunkeberg; och när de skulle gå hem över Norrebro,

Digitized by Google

så vem möta de, om inte mor och systrar! Fästmön ville vända om, men pojken klämde hennes arm och drog henne framåt; sicken en! Men modern stannade vid broräcket och tittade i sjön, den äldsta schanan spottade framför sig och gjorde detsamma, men den yngsta, hon var den rätta, hon stannade och stirrade på fästmöns yllna kappa, och så skrattade hon, för hon hade själv en engelsk klädeskappa, och därför att hon hade det, så hade broderns fästmö icke råd att gå i kläde. Tänk en sådan mara!

— Det var bara oförstånd av barnet, sade den unge mannen.

— Oförstånd! skrek nu tunnbindaren. Oförstånd!

Men han kunde inte säga mera. Tavernaren lämnade anmärkningen opåaktad och fortsatte.

— Det var en julafton, det var sista julafton han levde. Han kom in till mig som vanligt för bröstets skull, och nu var han riktigt illa däran. — »God jul, Skrivar-Hans,» sa jag. — Jag satt där jag sitter nu och han satte sig där, alldeles där han, unge vän, sitter nu! — »Dåligt?» sa jag. — »Dåligt!» sa han. »Och tavlan är full!» sa han. — »Gör ingenting!» sa jag. »Vi få skriva resten i den stora boken däruppe! En glödgad en på julafton gör gott!» sa jag. Han hostade anskrämligt, och så drack han. Men då lossnade tungans band. Han talte om hur övergivet olycklig han var i denna kvällen. Han hade nyss gått hemifrån. Julbordet var dukat: mor och systrar voro så blida, så där riktigt mjuka som en sådan där kväll gör en. De sa ingenting; de stucko honom icke; och när han tog rocken och skulle gå, då grät gumman: det var första julkvällen sonen var från hemmet. Men tror någon att hon hade hjärta

Digitized by Google

att säga så mycket som: gå efter henne, ta hit henne, och låt oss vara i endräkt tillsammans som vänner! Inte! Hon bara lät illa, och så gick han med svidande hjärta. Stackars pojke! Nå, vänta nu, ska ni få höra fortsättningen. Och så kom han till fästmön! Hon var glad och lycklig att få rå om honom, och nu såg hon att han hade henne mera kär än allt annat på jorden. Men pojken, som hade hjärtat i sönder rivet, han var icke så glad som hon ville; och då blev hon ledsen på honom, litet bara förstås. Och så talade de om giftas igen, men då kunde han icke följa med henne. Nej, nej, han hade plikter mot sin fars efterleverska. Men så sade hon, att prästen sagt, att man skulle övergiva fader och moder för att bliva när sin hustru; och så frågade han, om han icke med blödande hjärta övergivit mor och hem denna kväll för att vara hos henne; och då sade hon, att hon nog sett, när han kom, att han var bedrövad för att han skulle vara hos henne i kväll; men då svarade han, att han icke var bedrövad för att han kom till henne, utan därför att han måst gå ifrån sin gamla mor på julafton; och så invände hon, att han icke kunde neka han var bedrövad, när han kom till henne... och så, se så där, fram och tillbaka — som ni vet!

Tunnbindaren nickade gott förstånd.

— Så nog hade han en glad jul alltid! Nog av, gossen revs sönder bit för bit, och gift blev han aldrig, men nu ligger han i ro, om spikarne hålla, men satan så synd var det me'n, fast han var enfaldig! Och Gud välsigne hans själ! Hans skrivare, har du ingen större syndatavla än du hade hos mig, så är den snart renstruken.

Digitized by Google

Och därmed tog tavernaren en svart tavla från disken, och med armbågen strök han ut en mängd kritstreck, som voro tecknade i långa längor under ett tecken, som såg ut som en penna i ett bläckhorn.

— Nej se, nej se, sade badaren, som tittat ut genom fönstret för att dölja sina röda ögon. Se där är hon!

Ute på kyrkogården var begravningsakten slut; prästen hade tryckt de sörjandes händer och stod i begrepp att gå; dödgrävaren lyftade skoveln för att kasta igen graven, då en svartklädd kvinna tränger sig fram genom folkhopen, faller på knä vid gravkanten och gör en tyst bön. Därpå sänker hon en krans med vita rosor ner i graven, och det hörs ett svagt suckande och viskande därnerifrån, när rosornas blad falla i sär på det svarta locket. Så stiger hon upp för att gå; rak, stolt, men ser icke i trängseln, att hon möter modern, som tar emot henne med vilda, hatfulla blickar, som om hon såg sin värsta fiende, vilken tagit det dyrbaraste ifrån henne. Där stå de ett ögonblick mitt emot varandra, hämndlystna, stridsfärdiga; men så vekna dragen, det rycker i deras bleka ansikten, och så falla de varandra i famnen och gråta, gråta så, så, och de hålla varandra i en lång krampaktig omfamning, och så gå de därifrån vid varandras sida.

Tavernaren gråter som ett barn utan att söka dölja sin rörelse; badaren trycker näsan mot rutan, och tunnbindaren tar korten ur förskinnet för att låtsas ordna dem; men den unge mannen har ställt sig mot väggen lutande huvudet i händerna att få ett stöd, ty han gråter så att hela hans kropp rister och benen darra under honom.

Digitized by Google

Tavernaren bryter först tystnaden.

— Vem skall nu ta hand om den stackars familjen? Nu skulle nog tenngjutarn bli tagen, om han höll sig framme igen.

— Hur vet ni det, tavernare? frågade den unge mannen häftigt och gick fram på golvet.

— Jo, jag hörde det i går, när jag var däruppåt, för jag var där och hjälpte till — med begravningen. Men inte vill tenngjutarn ha henne nu, när hon inte ville ha honom då!

— Jo, det vill han, tavernare! sade den unge mannen. Han vill ha henne, om hon är aldrig så självisk och elak, aldrig så fattig och eländig, för se så är älskogen!

Och så gick han ut från den förvånade värden och hans gäster.

— Det var, ta mig dalern, han själv, sade badaren.

— Det är inte alltid det slutar så här väl, sade tunnbindaren.

— Slutade det väl med skrivaren? invände badaren.

— Nej, inte med honom, men med de andra, förstår ni! De hade ju också liksom mera rätt att leva än han, pojken, för de hade kommit först i livet, och den som kommer först till kvarn, får först mala.

— Pojken var dum! Det var hela saken, sade badaren.

— Jaja, slutade tavernaren. Dumt, det var det nog, men det var vackert i alla fall!

Och det var man ense om.

Digitized by Google

Herr Bengts hustru.

— Kärleken? Begär naturligtvis! svarade den unge greven sin gamle mentor, där de båda sutto nere i skeppskojen och med samtal fördrevo tiden under väntan på vind utanför Älvsnabben, på utresa till universitetet i Prag.

— Nej, unge herre! svarade magister Franciskus Olai. Det är allt något annat och något mer, som varken den höga theologia eller den djupa philosophia ännu kunnat utsäga. Vår överkloka tid, den tror för litet, men det kommer sig därav att man trodde för mycket förr. Jag var med, unge herre, vid tidevarvets ingång och jag var med och rev, gamla ärevördiga byggnader, gamla förfallna högmodets och egennyttans tempel, jag rev bladen ur de heliga böckerna och bilderna från kyrkans väggar; jag var med, unge herre, och stängde klostren, och avlyste den gamla tron, men, herre, det finns saker som den allsvåldiga natura själv har stiftat och dem låta vi vackert bli att riva. Jag skulle nu tala om Amor eller älskogen, den eld, som brinner utan att släckas, när den är på det rätta viset, men som ganska snart slocknar, om den är på det orätta, och som kan till och med bli hat, om det är riktigt galet.

— När är den på det rätta viset då? Det måtte

Digitized by Google

inte vara ofta! återtog greven och lade sig bekvämare in på bädden.

— Ofta eller icke, är älskogen som en blixt från himlen när han kommer, och då går han över all vår vilja och allt vårt förstånd, men det är olika med olika människor om den skall fortleva eller icke. Ty människor äro födda med olika art och lynne i detta avseende liksom fåglarne eller annan kreatur. Somliga äro lika skogens höns, tjädern och orren, där herren skall hava en hel seralj liksom storturken; varför så är, veta vi icke, men så är det, och det är deras natur, andra äro lika småfåglarne som taga en maka för varje år och så byta om; andra åter äro snälla såsom duvor och bygga tillsammans för livet, och när den ena maken dör, så vill den andra inte leva.

— Har du sett några duvor, du, bland människors barn? frågade greven tvivelsam.

— Jag har sett mycket, kära herre; jag har sett orrar som tagit duvor och duvan har blivit mycket olycklig, jag har sett duvohannar som fått gökar, och göken är den värste av alla fåglar, för den vill bara vara med i älskogslustan men inte i barnanöden, och därför sätter han ut sina barn; men jag har också sett duvor, herre.

— Som aldrig hackades?

— Jo, vad de hackades, när det var trångt i boet och det var ont om mat, men de voro lika goda vänner ändå, och se det är kärleken. Det finns också en sjöfågel som heter svärt, herre. Makarne gå alltid i par; och skjuter ni bort den ena så flyr inte den andra utan kommer fram och låter skjuta sig, och därför anses svärten vara den dummaste av alla fåglar.

— Det är brunsttiden det, gamle magister!

Digitized by Google

— Nej, unge herre, de följas hela året, och fåglarne ha sin lustas tid om våren. Om vintern när de icke hava ungarne hos sig, utan äro ensamma, skilja de sig aldrig, utan äta tillsammans, jaga tillsammans, sova tillsammans; det är inte brunst det, utan det är kärlek, och när den ljuva känslan kan finnas hos osjäliga djur, varför skulle den icke finnas hos människan?

— Jo, jag har hört att den finns hos människan, men den lär gå bort efter bröllopet.

— Det är lustan som går bort till en del, men se då kommer kärleken fram.

— Det är vänskap bara; om det finns någon.

— Alldeles rätt, nådige herre, men vänskap mellan folk av olika kön, det är just kärlek det. Men det finns så mycket, så mycket saker, så många sidor på sakerna; men vill ni, så skall jag tala om en historia, som jag själv har sett och av vilken ni kan lära ett och annat. Den hände i min ungdom, det är fyratio år sedan dess, men jag minns varenda småsak som den hänt i går. Får jag berätta den?

— Gå på, magister! Tiden är lång när man ligger för motvind. Men skaffa in ljus och vin innan du börjar, ty jag tänker din historia icke håller en vaken.

— Troligt, herre, för er; mig har den hållit vaken alltför många nätter, svarade Franciskus och gick att anskaffa det begärda.

När han återkommit och de satt sig i ordning på var sin brits, började han sålunda:

— Detta är historien om herr Bengts hustru:

— Hon var född av adliga föräldrar vid början av detta århundrade. Hon uppfostrades strängt, och vid föräldrarnes död sattes hon i kloster av förmyn-

Digitized by Google

daren. Där utmärkte hon sig för sin exalterade religiösa iver; hon gisslade sig om fredagarne och fastade varje större helgondag. När hon inträdde i pubertetsåldern, blev hennes tillstånd betänkligare, och hon gjorde till och med försök att genom svält beröva sig livet, emedan hon ansåg det förenligt med en kristens plikter att döda köttet och leva när Gud i Kristo. Så inträffa tvenne omständigheter som göra vändpunkter i hennes liv. Hennes förmyndare flydde ur riket efter att ha förstört hennes förmögenhet; då förändrar klosterkonventet sitt uppförande mot henne, ty klostret var en världslig stiftelse som alls icke öppnade sina portar för de bedrövade och eländiga. När hon ser detta börjar hon fattas av tvivel. Tvivlet var den tidens sjukdom och hon blev starkt angripen. Hennes kamrater trodde på ingenting och hennes förmän icke på mycket heller. En dag skickades hon utom klostret på ett sjukbud. På vägen, en vacker ensam skogsväg, möter hon en riddare, ung, kraftfull, skön. Hon stannade och såg på honom såsom på en uppenbarelse; det var den förste man hon sett på fem år, och den förste man hon sett efter att hon var bliven kvinna. Han höll in sin häst ett ögonblick, hälsade — och red vidare. Efter den dagen fick hon leda vid klostret och livet lockade henne. Det sköna levande livet drog henne från Kristus och hon kom i anfäktelser och utbrott så att hon numera tillbragte sin mesta tid i straffrummet. En dag fick hon ett brev sig tillsmuget genom gårdsmästaren. Det var från riddaren. Han bodde på andra sidan sjön och hon kunde se hans slott från straffrummets fönster. Brevväxlingen fortfor. Svaga rykten kommo i omlopp att en stor förändring i kyrkans författning hölle

Digitized by Google

på att bringas å bane, och att till och med klostren skulle avskaffas och klosterfolket lösas från deras eder.

Då vaknade hoppet hos henne, men på samma gång hon nu fick erfarenhet om att man kunde få lösas från en ed, förlorade hon tron på edens helgd, och med ens lossnade alla band. Hon trodde numera endast på sina drifters eviga rätt gentemot alla samfunds- och kyrkolagar.

Slutligen förråddes hon av en falsk väninna, och upptäckten av brevväxlingen ledde till att hon ådömdes kroppspenitens. Men ödet hade annorlunda tillställt och just den dagen när straffet skall tillämpas, ankommer bud från konung och ständer med befallning om klostrets stängande. Budbäraren var ingen annan än riddaren, hennes riddare. Och han öppnar klostrets portar för henne för att bjuda henne friheten och sin hand.

Där slutar första vägstycket på hennes levnadsfärd.

— Första? anmärkte greven och lyfte på rhenkruset. Var det inte slut på historien där? De fick ju varann!

— Nej, min herre, där är det slut i sagorna, men i verkligheten börjar det just där. Och jag minns dagen efter bröllopet; jag hade vigt dem och var deras huspräst. Frukostbordet var dukat och de kommo ut ur brudkammaren så strålande som om hela jorden dansade för deras skull och solen endast var satt på himlen för att lysa på dem. Han var full av levnadsmod och kände sig i stånd att bära hela världen på sina axlar, och alla hans tankar gingo ut på att göra livet så gott och bra för dem som

Digitized by Google

han någonsin kunde; och hon var så lycklig att hon icke ville varken äta eller dricka, och hon ville bara glömma att den syndiga jorden fanns. Nå, hon hade sina griller från den gamla tiden då himlen var allt och jorden intet; han var den unga tidens son, som visste att man måste leva på jorden för att kunna komma till himlen efteråt.

— Och så skar det sig? inföll greven.

— Det skar sig, som ni säger. Jag minns vid frukostbordet hur han åt som en hungrig människa äter, och hon satt bara och såg på honom; men när hon talade om fågelsång, talade han om kalvstek! Och så råkade han se hur hon hade kastat sina kläder på en stol i matsalen den föregående aftonen, och då erinrade han henne om att man måste iaktta ordning i ett hus.

— Nå, det tog hus i helvete, förstås?

— Inte så farligt blev det. Men det drog ett moln över hennes sol och hon kände att det öppnade sig klyftor mellan dem. Men hon blundade för att slippa se dem såsom man gör vid en bergvandring. Så mulnar det en gång till. Han har tunga, hemliga tankar, ty hans gröda står i skyl och han vet att hans bärgning beror på den. Han vill gå ifrån henne ut på åkern, men hon ber honom stanna och icke för denna dag tala om mullen!

— Mullen? Ett sådant nöt!

— Så, så! Hon var uppfostrad på det sättet, det var klostrets fel som lärt henne att bära ringaktning för Guds skapade verk. Han stannar hemma och föreslår en jakt och hon antar förslaget med nöje.

— En slakt! Det skulle vara finare det?

— Ja, enligt den tidens mening, herre: var tid

Digitized by Google

har haft sina meningar. Men det mulnar en gång till, ty denna dagen var ingen lyckodag för den unge riddaren. Konungens fogat kommer på besök och begär ett enskilt samtal med riddaren. Samtalet beviljas och riddaren blir upplyst om att han enligt den nya lagen skall gå miste om sitt adelskap, såvida han icke utgör sina försummade fem års rustningar. Riddaren kan icke betala med detsamma, men fogaten lovar skaffa honom på ett år en penningeförsträckning genom mellanhand mot inteckning i gården. Och så var den saken ordnad. Men sedan uppstod en fråga om huruvida han skulle meddela sig med hustrun i denna angelägenhet. Han tillkallade mig för att få mitt råd. Jag tyckte det var synd om den unga kvinnan att hon så genast skulle ryckas ur sina drömmar om lycka och sällhet och jag begick den oförsiktigheten tillråda att hon icke skulle få del av husets ställning förr än då året var förbi.

— Det gjorde du rätt i! För vad skall kvinnfolk lägga sig i affärerna. Det hade bara blivit jämmer och låt, och den stackars mannen hade aldrig fått någon ro.

— Nej, herre, det gjorde jag orätt i, ty man och hustru skola i ett rätt äktenskap hava fullt förtroende till varandra och vara ett även när de icke äro i sängen.

Och vad blev nu följden. Jo, att de under detta året växte ifrån varandra. Hon levde i sin rosengård och han på åkern; han hade hemligheter för henne och arbetade förtvivlat utan att ha henne till rådgivare; han levde sitt enskilda liv för sig och hon sitt för sig. När de råkades, måste han hyckla glatt sinne, och så blev hela deras liv lögnaktigt.

Digitized by Google

Slutligen blev han trött och drog sig inom sig själv och hon på samma sätt.

— Och så var det slut med kärleken?

— Nej, herre, det kunde ha blivit möjligen, men den rätta kärleken går igenom värre eldar än så. De älskade varandra alltjämt och det skulle visa sig efter de prov som de kommo att gå igenom.

Hon fick sitt barn. Och därmed börjar ett nytt håll på hennes färdväg. Behovet av mannen blev mindre, ty hennes tid var nu upptagen med barnets vård, och mannen kände sig friare, då hans ömhet ej togs så mycket i anspråk som förr. Hon kastade sig genast med hela sin själ över de nya göromål, som tvungo sig på henne; hon vakade om nätterna och släpade om dagarna, och hon ville aldrig lämna barnet ifrån sig till en amma. Verkligheten och livet med dess små förhållanden tycktes först rusa hennes tomma själ, och hon började till och med att finna nöje i att tala med mannen om hans åkrar och plöjningar. Men detta kunde icke vara länge. Uppfostran ligger bakom oss som ogräsets frö, vilket kan vila över i jorden ett år eller två, men det väntar bara tjänlig hävd, så sticker det upp igen, och man planterar inte gärna om gamla trän. En dag såg hon sig i spegeln och fann, att hon blivit blek, mager och ful. Hon såg att hennes blomstringstid var över och att fägringen ej mer var densamma. Då vaknade hos henne kvinnan, den del av den gåtfulla varelse, som utgör en kvinna; och med detta utslog begäret att vara skön, att behaga, att känna sig härska genom sin skönhet. Hon var nu mera icke så nitisk om barnet som förut, och hon började använda mera omsorg om sin person. Mannen såg med glädje

Digitized by Google

denna förändring, ty underligt att säga, när han märkt hennes förtvivlade nit om barnet och huset, blev han först glad, men när han såg sitt hjärtas drottning gå slarvigt klädd, och såg hur blek och eländig hon blev, då skar det honom i hjärtat och han önskade åter den hänförande feen, som satt vid fönstret trånande och väntande på hans hemkomst, och för vars fötter han helst låg i tillbedjan. Så underligt är människohjärtat, och så mycket surdeg hade han kvar från den gamla riddartiden, då man hade kvinnan som en Mariabild och en sängkamrat. Men nu kom annat till. Han hade blivit litet trött och bortskämd i självsvåldiga vanor under hustruns första barnamoderstid; han kom och gick med hatten på, åt på ett bordshörn och klädde sig icke alltid med sådan omvårdnad. Men när nu hustrun började återgå till det gamla livet och sättet, så glömde han att följa med och ändra vanor. Hustrun, som var sjuklig till lynnet, ville i dessa avtagande artighetsbetygelser se bristande kärlek, och en olycklig slump ställde så till, att hon skulle få ett skenbart bevis i händerna på att han ledsnat vid henne. Det var en olycksdag! Året nalkades sitt slut, då den stora betalningen skulle ske. Skörden stod vacker, men om den också hölle vad den lovade, skulle ändock icke överskottet kunna betäcka allt; riddaren måste finna andra utvägar, och han fann. Han lät hugga fint snickarvirke omkring gården, men råkade hugga för nära byggningen, så att en lind, som frun särskilt hade glatt sig åt, kom med, men herren visste ej att det var fruns särskilda lind, och därför var det ju ej av ond vilja han gjorde det. Nu hade frun legat sjuk ett par veckor, och när hon kom ut i salen, fick hon se att

Digitized by Google

linden var borta; då trodde hon genast man tagit bort den för att göra henne sorg. Men hon fick också se, att hennes rosenbuskar hade torkat; ty ingen människa hade haft tid att tänka på sådana småsaker under den stora brådskan med åkdon och redskap för skörden, men hon tyckte att det var en ny fientlighet mot henne, varför hon skickar alla gårdens dragare efter vatten.

Här inträder en ny omständighet, som påskyndar olyckans inträffande. Fogaten har tagit in på slottet för att avvakta skördens bärgande. Han råkar infinna sig på besök hos frun just efter det att hon gjort de två upptäckterna. De finna att de äro barndomsvänner, och förtroliga samtal uppstå, vilka skänka henne förströelse; hon finner ett visst behag i den besökandes sträva, men artiga sätt, och de jämförelser, hon anställer mellan fogatens höviskhet och mannens klumpighet, utfalla icke till mannens fördel. Ty hon glömmer att också hennes man kunde vara lika hövisk på ett förmiddagsbesök, och att fogaten kunde vara lika ohövisk i vardagslag.

Allting var sålunda förberett för vad som skulle hända, när mannen kom hem. Fogaten hade gått och lämnat frun ensam med sina tankar. När mannen kommer in, är han glad, för det första över att se sin hustru uppe igen, för det andra därför att den långvariga torkan lovade gott väder för bärgningen, ty nu stod hela hans gröda i skyl och skulle in om dagen. Men hustrun, som hade tunga tankar, kände sig sårad av sin mans glädje, och nu gingo skotten av, det ena efter det andra. Frun frågar efter sin lind; mannen förklarar att han huggit ner den, ty han behöver virket; frun frågar, varför han högg just den linden,

Digitized by Google

som gav hennes rum skugga; mannen svarar att han icke huggit just den, utan att han huggit den jämte alla andra. Därpå kommo törnrosorna fram. Mannen svarar, att han aldrig åtagit sig att vattna dem. Då upptäcker frun, som är svarslös, att han har utestövlarne på sig, och hon gör genast sin anmärkning på det. Mannen erkänner sin förseelse och vill gottgöra den på stället genom att genast draga av stövlarne, men då blir hustrun utom sig av en sådan missaktning. Hårda ord falla och hustrun påstår, att mannen icke älskar henne längre. Då svarar riddaren ungefär så här: »Jag älskar dig icke, säger du, därför att jag arbetar för dig och icke sitter och sladdrar vid din sybåge; jag älskar dig icke, därför att jag är hungrig efter att ha saknat mat; jag älskar dig icke, därför att jag icke byter om stövlar, när jag går in i rummen ett ögonblick; jag älskar dig icke, säger du! O, om du visste hur högt jag älskar dig.» Då svarar hustrun ungefär så här: »Förr innan vi gifte oss, då älskade du mig, oaktat du sladdrade vid min sybåge, oaktat du icke kom in i stövlar och oaktat du icke visade mig ringaktning. Vad har inträffat sedan, efter som du förändrat ditt uppförande?» Mannen svarar: vi ha gift oss! Hustrun tror att mannen menar, att han genom giftermålet anser sig ha äganderätt över henne och att han vill visa henne det genom sin säkerhet i uppförandet; men denna säkerhet härleder sig helt enkelt av att han tror orubbligt på hennes löften att älska i lust och nöd, tror på hennes överseende, då han för att undvika tidsspillan lägger bort en mängd tomma ceremonier. Han är nära att säga henne allt, att det är för att hålla faran på avstånd som han arbetar i åkern, tänker på åkern,

Digitized by Google

trampar i dess mull och för in dammet i deras hem, men han tiger, ty han kan icke lita på att hon nu, så klen hon är, skall kunna bära slaget, och han vet att om ett dygn eller så skall allt vara förbi och huset räddat. Han ber henne förlåta; och de förlåta varandra och tala ömma ord igen. Men då kommer slaget! Hovmästaren störtar in och förkunnar att ett oväder nalkas. Frun blir glad över att rosorna få regn, men det blir inte mannen.

Då känner riddaren Herrans hand över sig, och han omtalar allt för hustrun, men ber henne vara vid gott hopp. Ger så befallning om att alla dragarne skola spännas för och säden genast köras in. Dragarne äro ute på vattenhämtning, svarar man. Vem har skickat ut dem? »Det har jag gjort,» svarar hustrun. »Jag ville ha vatten åt mina blommor, som du låtit torka, medan jag var sjuk.» — »Ni blygs inte att säga ja?» frågar riddaren. Då kommer det fram: »Ni berömmer er av att ha ljugit ett helt år! Jag behöver icke blygas att säga sanningen, då jag icke begått något fel utan endast varit nog olycklig att drabbas av ett missöde!» Då blir mannen ursinnig och går emot henne med lyftad hand och slår henne.

— Det gjorde han förbannat rätt i, säger greven.

— Fy, fy, unge herre, att slå en svag kvinna!

— Varför icke en kvinna, när man slår barn?

— Därför att kvinnan är svagare, herre.

— Ett skäl till! De starkare kommer man inte åt och de svagare får man inte slå; vem skall man då slå?

— Man skall inte slå alls, min vän! Fy, fy, sådana satser ni har uttalat, och ni skall bli en krigare av vapen.

Digitized by Google

— Ja väl! Hur går det till i krig? Den starkare slår och den svagare blir slagen. Är det icke logica i det?

— Logica må vara, men moralitas inte. Men vill ni nu höra fortsättningen?

— Det är väl slut nu, med kärleken åtminstone!

— Nej, nej, herre, det är långt kvar ännu, och kärleken går icke så fort sin kos. Nå! Hon trodde nu fullt och fast, alldeles som ni, att det var slut med kärleken, och hon ber den tillstädeskommande fogaten att i hennes namn hos konungen anhålla om skilsmässa.

— Och gå ifrån sitt barn?

— Nej, det tänkte hon få med sig. Hennes stolthet var sårad i dess innersta, och hon kände sig krossad under den granna drömbyggnad, som störtade över henne.

— Och mannen då?

— Han var söndersmulad! Hans dröm om kärlekslycka var förbi, och han var dessutom ruinerad, ty regnfloden hade fört bort och förstört hela hans gröda. Och när han såg att hon, som hans själ älskat, var den som vållat hans olycka, kände han agg i sitt hjärta mot henne; men han älskade henne ändå, när vreden lagt sig.

— Ändå?

— Ja, herre, ty kärleken frågar icke varför? Den vet bara att: så är det! Det blev nu hårda tider. Riddaren var tillintetgjord och lämnade huset vind för våg, irrande omkring i skog och mark på sin häst. Fru Margit däremot, hon vaknade upp till ett liv av kraft och verksamhet, och tog hela husets förvaltning om hand; nöden gjorde den lilla späda varelsen,

Digitized by Google

som aldrig arbetat, så stark; hon sydde kläder åt sig och barnet; hon gjorde utbetalningarne och såg om gårdsfolket; och det sista var icke det lättaste, ty dessa hade vant sig att betrakta den lilla bortskämda frun som om hon endast vore en gäst; men hon tog i med kraftig hand och hon skötte dem. Och när pengarne icke räckte, satte hon alla sina juveler i pant och med de influtna medlen betalade hon löner och skulder. En dag när riddaren vaknat till besinning och med fruktan återvänder för att se om husets ställning, som han ansåg ohjälplig, finner han allt i skick och ordning, och när han söker efter, får han veta att hans hustru är den som räddat allt. Då vakna ånger och blygsel, och han går till sin hustru för att på knä avbedja, att han icke förr förstått att uppskatta henne. Hon förlåter honom med den förklaringen, att hon förut icke varit värd att skattas högre, då hon icke ägde de egenskaper, som hon senare förvärvat. De försonas som vänner, men hon förklarar att hennes kärlek är död och att hon icke ämnar fortsätta som hans hustru. Samtalet avbrytes av fogaten, vilken under tiden bott i huset och bistått fru Margit med råd och dåd. Mannen känner sig undansatt för en annan och finner sin plats upptagen; svartsjukan rasar i honom, och han förbjuder sin hustru att mottaga en främmande herre i sin bostad. Hustrun förklarar, att hon skall söka fogaten på hans rum; då tar mannen upp och talar om sina rättigheter över hennes person, då hon ännu enligt lag var hans hustru. Men hon har samma dag fått skiljebrevet och tillkännager nu, att hon är fri och går vart hon behagar. Då när han ser att det är slut, faller han tillsammans och ber på sina knän, att

Digitized by Google

hon måtte stanna. När hon ser den stolte riddaren krypa som en slav på golvet, förlorar hon den sista återstoden av aktning hon ännu hyser för honom, och när hon erinrar sig, huru hon en gång, svag och eländig, såg upp till honom såsom den där skulle kunna bära henne på sina armar över törnen och stenar, då ville hon fly denna syn, och när hon icke mer kunde finna i honom den som han en gång varit för henne, upphörde han att finnas, och hon går.

— Nå, se nu, inföll greven, som tyckte att det blev långtrådigt, nu blev det slut ändå!

— Nej, nej, unge herre, det såg så ut bara, men det var icke slut än! Men här måste jag skjuta emellan en bekännelse. Jag såg alltsammans med mina ögon, herre, ty jag var hennes vän och jag dyrkade henne i mitt hjärta. Huru dåraktig jag var, vill jag också bekänna. Vi gamle, som uppfostrades vid riddartidens slut, vi hade i kvinnan lärt oss att se en varelse, som stod över vanliga människor; vi dyrkade ytan, skönheten, det onyttiga, och i våra föreställningar om kvinnan ingick framför allt något för ögat, och ni kan tänka er, att jag, som ändock sökte sanningen, jag var så förvillad av dessa gamla föreställiningar, att jag likasom tyckte, att hon sjönk just då när hon blev som störst i arbetet och mödan. Ja, just samma dag, som skiljebrevet kom, hade jag ett samtal med henne, som jag ännu minns, som om jag skrivit upp det. Så här sade jag henne ungefär: »Om ni visste huru gudlöst högt ni en gång stått för mig. Och jag såg ängeln fälla de vita vingarne, jag såg feen tappa guldskon, jag såg hur fågel blå skiftade hamn. Jag såg er den morgonen efter bröllopet, då ni jagade genom skogen på er vita häst; han bar er så lätt över det

Digitized by Google

våta gräset; han lyfte er högt över kärrets dy, utan att en fläck sattes på er silverskira klänning; ett ögonblick tänkte jag, där jag stod bakom träden: tänk om hon faller! Och tanken tog bild. Jag såg er i dyn, det svarta vattnet stänkte över er, ert gula hår låg som solsken över porsens vita blommor; ni sjönk, ni sjönk, tills jag blott såg er lilla hand; då hörde jag en falk vissla uppe i luften och höja sig mot skyn, och han höjde sig på sina vingar, tills han doldes i molnen!» Men då svarade hon, ack så rätt, så rätt! »Ni yttrade en gång, det är längesedan, att verkligheten med dess damm och smuts var oss given av Gud, och att vi icke skulle banna den, utan taga den som den är. Nå väl! Nu säger ni med förtäckta ord, att jag har sjunkit, därför att jag är på väg att försona mig med detta livet; jag har bytt den rikes dräkt mot fattigmans, därför att jag är fattig; jag har förlorat min ungdom, när jag uppfyllde naturens lag och blev moder; mina händer hava fördärvats av nålen, mina ögon av sorgen, livets börda trycker mig till marken, men min själ den stiger, den stiger som falken mot himlen, mot friheten, under det min jordiska kropp sjunker i dyn bland stinkande blommor.»

Då frågade jag, om hon verkligen trodde, att hon skulle kunna hålla själen uppe under det kroppen sjönk. Därpå svarade hon nej! Ty se hon levde som jag i den villfarelsen, att det var något som sjönk. Men icke sjönk kroppen av arbetet, tvärtom den härdades och blev starkare, och så blev den ju bättre, den steg, men sjönk icke. Men så dåraktiga voro vi båda att vi inbillade oss det, för så hade man inbillat oss från ungdomen, och därför ansågo vi vita händer, som dock äro sjukliga, vara vackrare

Digitized by Google

än de, som genom arbete blivit hårda och brynta. Så galen var man i min ungdom, herre — och är det väl än, här och var. Men i min galenskap gick jag och rådde till ett brott. »Lös falken och låt den stiga!» sade jag. »Jag har nog tänkt det,» svarade hon, som förstod min tanke, »men kedjan är stark.» — »Jag har nyckeln till den,» svarade jag. Hon bad att få den, och hon fick av mig en giftflaska. Därpå återgår jag till berättelsen, där jag slöt. Det var då hon lämnade sin mans rum för att söka fogaten i dennes bostad i övre våningen. När hon kom därupp, fick hon vänta, ty fogaten hade mottagning. Där fick hon genast en lärdom, ty några äldre gifta väninnor ville icke hälsa på henne, därför att hon upplöst sitt äktenskap; och den ena av dessa väninnor hade varit sin man otrogen och hade en älskare, men hon ansåg sig ändå vara för god att ta fru Margits hand. Vad skall man säga om det? Då ansågs det vara det största av alla brott att lösa upp äktenskap, men nu ha vi gudilov kommit på andra tankar. Hon kom som sagt till fogaten för att söka råd och hjälp, såsom hon gjort hela tiden förut under svårigheterna. Älskade hon honom? Troligen inte, men hjärtat är aldrig så lätt att bedra sig självt som i sådana fall. Hon inbillade sig det, därför att hon trodde sig ha förlorat den andra, och ensam var hon icke född och uppfostrad till att vara. Men fogaten, han var en annan sorts karl. Han var en sådan där seraljfågel han av naturen, och hade han icke varit så feg, skulle han nog ha lockat riddarens hustru till sig. Men nu gjorde han inte det, ty han såg, att den frukten nog skulle falla i hans sköte ändå, bara den väl blev mogen. Därför väntade han. Men han hade en annan egenskap

Digitized by Google

också; han var fåfäng som tuppen i hönshuset, och han trodde sig vara en helvetets förförare, som ingen kvinna kunde motstå. Nå, när han nu får höra fru Margits svar, att hon ämnar besöka honom på hans rum, se då trodde han det var förspänt, och därför gjorde han sig i ordning att åka. Och så låter han ställa i ordning för att mottaga henne, som man tar emot sin frilla första gången. De mötas, och hon anar ingenting till en början, ty hon litar på hans vänskap och tillgivenhet. Hon vill tala om livets djupaste allvar som väntar henne; han talar om sin kärlek; men det vill hon icke höra på. Hon är fri, men hon känner sig ändå bunden. Minnenas makt håller henne, och kanske ännu den gamla kärleken också har ett ord med i laget. Han blir djärvare och tigger på sina knän om hennes kärlek. Då föraktar hon honom. Hans fåfänga blir sårad och han glömmer sig, avslöjar sig och vill försöka våld. Jag kommer av en händelse tillstädes och får ge honom nådestöten med den upplysning till fru Margit, att han är trolovad. Det återstår honom endast att draga sig tillbaka. Men hon hade redan, med det sista hoppet och med den sista drömmen krossade, begagnat nyckeln till evighetens port; jag, som visste att giftet behövde en timme att verka, jag begagnade tillfället och talade vid henne, som man talar vid en som står inför döden. Ack, jag var visst mannen att bereda en döende! Men ser ni, säkert är att kärleken till detta usla livet är stor, och i sådana ögonblick är människosjälen också som att vända upp och ner på en tunna, ty allt som ligger i botten kommer upp, alla minnen stiga fram, all gammal tro, huru orimlig den än må vara, vi må ha kastat bort den med fullaste

Digitized by Google

allvar, den står upp igen, och jag skakade fram ur henne gamla plikttankar, dåraktiga kanske, men behövliga nu. Jag fick henne så långt, att hon önskade leva för att i ett kloster börja om igen i försakelse och eftertanke; och jag fick henne till och med att vilja utbyta detta kloster, som icke mer fanns till, mot hemfängelse, där det finns penitens i ömsesidig självförsakelse, där det finns andaktsövningar i uppfyllandet av plikter, där det finns tillfälle till övning i plikt och lydnad. Hon kämpade mot sin stolthet och ångrade sitt medgivande, hon rasade mot livet som bedragit henne, mot människorna, som ljugit och sagt att livet var en lustgård. Och i den punkten gav jag henne rätt; ty olyckan i de flesta äktenskap är den, att man inbillar makarne, att de skola finna den absoluta lyckan i giftermålet, då lyckan över huvud icke finns i livet eljes. Hon rasade på, men slumpen kom mig till hjälp. Barnet, som hade sin kammare inunder, började skrika. Då blir hon skakad i sitt allra innersta, och hon vill leva för att lära sitt barn, att livet icke är så som man sagt det, och hon ville icke lämna det åt samma öde, som hon själv undgått. Mannen talade hon icke om; huruvida hon tänkte på honom nu kan jag ej säga. Jag, som givit henne giftet, visste också var motgiftet fanns, men jag ville ännu hålla henne i fruktan, gav henne mindre hopp än jag själv ägde. Jag gick.

När jag återkom, fann jag henne i sin mans armar. Han hade träffat henne i trappan, där hon nedfallit i en dvala. Allt var förlåtet, och allt var glömt. Det finner du underligt! Men har icke du förlåtit din mor, fastän hon agat dig, och har din mor icke dig kär, fastän du ljugit för henne, gjort

Digitized by Google

henne sorg och förargelse. De sista skakningarne hade vänt ut och in på hennes själ, så att den gamla kärleken låg överst som en klar pärla, som man fiskat upp ur havets dybotten, där den låg gömd ini ett smutsigt blötdjur. Men hon kämpade ännu emot sin stolthet och sade, att hon icke ville älska honom, fast hon älskade honom. Jag glömmer aldrig hans svar, som innehöll hela gåtan. »Du ville icke älska mig, Margit,» sade han, »ty din stolthet förbjöd dig, men du älskar mig ändå. Du älskar mig, oaktat jag lyfte min hand, oaktat jag var skamligt feg, när olyckan kom. Jag ville hata dig, emedan du gick ifrån mig; jag ville döda dig, därför att du ville offra ditt barn, och ändå älskar jag dig. Tror du då icke på kärlekens makt över våra onda viljor?»

Så sad' han, och jag säger nu som fabulisten: denna fabel lärer, att kärleken är en stormakt, som går över allt förstånd, och emot vilken vår vilja intet förmår. Kärleken lider allt, försakar allt, och av tron, hoppet och kärleken, herre, är kärleken störst.

— Nå, men hur gick det sen?

— Sen var jag inte med längre.

— De fortsatte väl att gräla?

— Jag vet, att de tvista understundom, ty det gör man, när man är av olika tankar, men jag vet också, att ingen vill vara den andres herre, utan att de vandra sin väg med mindre fordringar på livet, och därför äro de så lyckliga man kan bli, om man tar livet sådant det är. Och det var detta den gamla tiden med sina anspråk på att kunna göra en himmel på jorden icke ville, men som den nya tiden lär sig. Och så var det slut.

Digitized by Google

De lycksaliges ö.

KAPITEL 1.

Tremastaren Svenska Lejonet hade hissat blindan och bonetten på fockemast utanför Älvsborgs fästning och höll just på att hiva ankaret, då en av tullens roddbåtar stötte ut från land och signalerade att skeppet ej fick segla än; men vinden hade redan fyllt förseglen, och skeppet red på ankartrossen. Tullkarlarne rodde allt vad de förmådde; en ända kastades ut, och snart halades tullbåten intill det stora skrovet. Ur båten klättrade två unga män och släpades genom en kanonport in i fartyget; efter dem kastades en skinnsäck, vilken tycktes vara deras enda resegods, och så stack tullbåten ut igen; men Svenska Lejonet, som nu fått upp ankaret på kranbalken, gick för små försegel till havs under ett glatt lag från styrbords kanoner, vilka svarades från fästningen.

Svenska Lejonet innehade last av smiden, kläden och styckegods; dessutom 500 passagerare, mestadels bestående av brottslingar, hämtade från ankarsmedjor, fängelser och tukthus, och det var destinerat till kolonien Nya Sverige i Nordamerika.

Sedan de båda ungherrarne väl kommit upp genom trossbotten och stodo på däck, vände de sig om, och liksom fattade av samma tanke räckte de

Digitized by Google

ut tungan, om åt fästningen eller åt landet i sin helhet, vilket blånade bort bakom dem, var svårt att avgöra. Sedan de på detta sätt givit luft åt sina fosterländska känslor, uppsökte de kaptenens kajuta i akterkastellet för att visa sina papper och avgiva förklaring.

Vid den redogörelse, de nu lämnade, uppdagades, att de voro studenterna vid Uppsala akademi Dominus Lasse Hulling och Peter Snagg, båda förvunna att såväl på stadens källare som ock på en landskapskommers hava begagnat lasteligt tal om konungens professor Serenissimus Olaus Rudbeckius och dennes nyligen från trycket utgivna sekularverk Atland eller Manhem, i vilken fäderneslandets ära blivit på ett hittills otänkt och oanat sätt upplyftad, i det sagde Serenissimus till komplett evidens deducerat och indicerat, att Svea rike ej var mindre än mänskosläktets vagga. För sitt fåvitska och ohöviska tvivelsmål hade merberörde Hulling och Snagg blivit satta i proban, men som de i denna mera trånga än hälsosamma vistelseort uppfört sig oskickligt och straffvärt, hade de blivit dömda till gatlopp och tukthus.

Genom konglig majestäts synnerliga gunst benådade, hade de fått tillstånd att rymma riket och med Svenska Lejonet avresa till Nya Sverige.

Kaptenen mottog förklaringen med ett gott grin. Han hade inte hört om den boken Atlantica, men när han erfor, att den skulle avhandla något sådant, som att Svea rike vore det sjunkna Atland eller de Lycksaliges öar, ställde han sig genast på studenternas sida och förklarade, att varje sjöman visste, att Atlantica låg i Stora havet, som just av samma ö erhållit

Digitized by Google

sitt namn, eller Atlanterhavet. Och så bad han de lärda herrarne välkomna och vart god vän med dem.

Resan gick för goda vindar över Nordsjön, genom Kanalen och ut i Spanska Sjön. Som man i händelse av haveri ej vågade ha fångarne bundna, och man för övrigt icke fruktade rymning eller myteri, emedan alla förklarat sig nöjda med att få resa, gingo de fria och uppförde sig hyggligt och tillständigt. De gifta hade fått åter sina hustrur och barn, som de icke sett på många år, och de voro grymt lyckliga, och lyckan gjorde dem goda. Men de voro icke heller så farliga. Några hade i ruset dragit kniv, andra hade flytt från krigstjänst, andra hade plockat av andras trän, eftersom de inte ägde några själva. Utsluppna ur mörka, osunda fängelser, njöto de i fulla drag åsynen av det stora havet, som omsvepte dem i ljus. Allting var nytt för dem, och de lekte som barn på däcket. Än skulle de se en delfin, som dansade på vågen, än skulle de se hur sjömännen fångade en haj eller en flygfisk.

Befriade från arbetet, var hela resan för dem som en helgdag, och de gingo utan några bekymmer för uppehället till dukat bord, tarvligt men tillräckligt.

De båda studenterna, som haft repet om halsen, men kommit undan, kände sig på visst sätt medbrottsliga, och stiftade bekantskaper med de lösgivna, vilka skulle som de börja om livets strid i ett nytt land, under nya förhållanden. Lasse hade av natur och uppfostran kommit till den världsåskådning, att allt som sker är bäst; Peter däremot ansåg, att allting var ohjälpligt. Och ofta råkade de båda kamraterna i tvister om dessa sina uppfattningar av världen, varvid

Digitized by Google

då alltid hände, att de erhöllo var sin hälft av åhörarne för sig, vilket en gång gav skeppsläkaren anledning slita tvisten så, att han gav båda hälfterna rätt. Livet är både svart och vitt, sa han. Den som råkar bara få se den svarta sidan tror, att alltsammans är svart; den som bara råkar få se den vita tror, att allting är vitt. Och därvid blev det.

Så anlände de till Azorernas nio öar. Här fingo de gå i land och sträcka på benen. De trodde att de kommit till Paradiset, ty här växte vin, majs, oranger, ananas och meloner ute under bar himmel. En knivskärare, som suttit i ankarsmedja sex år, blev så glad, att han måste bindas, och bunden låg han vid en bäck och åt apelsiner, så att han var gul om näsan och skrek, att han var Adam. Han ville därför också klä av sig naken, klädd i bara ett tobaksblad, men skeppsprästen tog hand om honom och förklarade, att det var syndigt att gå oklädd, men mannen bevisade med den heliga skrift och bibelska historien, att Adam efter syndafallet bara gick i ett fikonlöv, varför han ansåg sig ha rätt att gå i ett tobaksblad. Men då demonstrerade prästen ut med hjälp av kyrkofäderna och Flora Exotica Sacra, att ett fikonlöv icke var ett tobaksblad.

Slutligen fördes passagerarne ombord; man gick under segel och tog kurs på Antiguam. Hittills hade allting gått lugnt och bra, utom att en liten storm utridits på Nordsjön. Men nu, då de stodo i begrepp att ingå i passadbältet, fingo de stiltje. Havet låg omkring dem som en kvicksilverhorisont, på vilken skeppet rörde sig som en magnetnål. Hettan blev olidlig, tjäran rann från allt stående gods och ur nåten på skrovet. Man spolade hela dagen, likasom

Digitized by Google

om man fruktat det skulle ta eld. Så gick det i åtta dagar.

Då, tidigt en morgon, varskodde utkiken på fockemast, att moln syntes i norr. Kaptenen, som visste vad detta skulle betyda, lät genast surra kanoner och allt löst, skalka luckorna och lät folket hålla sig beredda på det värsta.

Efter några timmar, vid frukosten, syntes en svart rand i horisonten; några timmar senare hördes dån såsom av vågor, vilka bryta mot en strand eller som vagnsbullret från en stad; och fram över vattnet rusade stormen. Innan seglen hunnit giva fartyget styrsel, voro rår, stänger och toppar över bord och för bara undersegel länsade Svenska Lejonet söderåt, fram, fram utan att man visste vart det bar.

Stormen rasade i tre dar, och man väntade varje ögonblick få höra, huru kölen skulle hugga i botten. Prästen läste och predikade och förklarade, att man inte kunde vänta annat, då man hade brottslingar ombord. Han erinrade om Jonas och föreslog kaptenen, att på grund av profeten Micha kap. XII vers 16 och följande man skulle vräka alla brottslingar över bord för att rädda de rättfärdiga, men kaptenen avstyrkte. När faran var som störst, gick Lasse Hulling till prästen och föreställde honom, hurusom en allmän skrift- och bönedag genast borde anställas, ty, sade han, det är endast de oångrade brotten, som tynga i vågskålen. Förslaget antogs, och skriftemålet, från vilket brottslingarne befriades, emedan de inga brott hade obekända, började.

Vid verkställd undersökning fanns icke en rättfärdig. Men stormen fortfor likafullt. Då hördes sakta mummel uppstiga ur förrummen. Folket hade fun-

Digitized by Google

derat hit och dit, och slutligen hade ett slughuvud kommit på den idén, att prästen också skulle skrifta sig, ty han var nu den ende, som icke bekänt sina synder. Förslaget antogs med acklamation, men det återstod att finna en skriftefader.

Peter Snagg anmälde sig slutligen såsom havande tenterat hebreiska till prästexamen. Prästen protesterade, men förgäves. Han bands vid stormasten, och efter att ha fått både skarpa föreställningar och vänliga förmaningar, bekände han under ymniga tårar, att han i sin ungdom förfört ett nattvardsbarn.

Nu uppstod en rådplägning, i vilken även passagerarne deltogo, och som prästen röstat för att kasta dem alla femhundra i sjön, föll snart domen att prästen skulle i sjön, på grund av profeten Micha kap. XII vers 16 och följande. Och efter att ha gjort sin sista bön vräktes han i sjön.

Men stormen ökade alltjämt. Slutligen på sjunde dagen vid hundvakten törnade skeppet. Ett anskri besvarade dundret av skrovet, som ränt upp med fören på en undervattensklippa, så att den stod rätt upp och ner. Kanonerna lossnade från surrningarne och slogo ner genom trossbottnarne. I dagningen började skeppet sjunka. Men då såg man land i lovart.

De flesta hade hunnit i båtarne, men utan att hinna medtaga ett spår av proviant eller kläder eller verktyg. När solen gick upp, sågo de sig räddade alla, sexhundra man, och landstego i god ordning, men skeppet sjönk som en sten, när de satte foten på land.

Digitized by Google

KAPITEL 2.

Efter sju dagars mödor och sömnlöshet voro de resande så utmattade, att de genast lade sig ner på marken att sova under de träd, som stodo vid stranden; men Lasse Hulling och kaptenen gingo ut att rekognoscera.

De hade aldrig sett ett så underbart skönt land; det var deras första iakttagelse, sedan de måst för värmens skull kasta av sig kläderna. Vad som mest förvånade dem var, att de vid så pass nordlig bredd, ty de voro ännu långt i norr om ekvatorn, funno på ett så varmt tropiskt klimat; men de funno snart orsaken i den vulkan, vilken sakta höjde sig som ett bålverk mot nordanvinden och på samma gång genom sin underjordiska värme förvandlade ön till ett drivhus. Överallt sågo de palmer med dadlar och kokosnötter, bärfruktträdet, bananen eller pisangen, en art oranger, ananas, fikon, jättesmultron, meloner, vilka alla antingen nu buro frukt eller skulle bära. Att landet utgjordes av en ö, därom fanns intet tvivel. Bäckar slingrade sig under tamarindens skuggiga valv, och i den röda graniten funno de källor med iskallt vatten, vilket förvånade dem, då de visste, att grunden var vulkanisk.

Papegojor, honungsfåglar och tukaner i röda, gröna, blå, gula och guldfärgade fjädrar flögo omkring i träden och sjöngo ljuvligt, icke som de skrikande exemplar de sett i burar, men de voro också de enda djur som anträffades. Deras vandring gick under trädens skugga, över blommande ängsmarker, som sträckte sig ända ner till havsstranden. Värmen blev

Digitized by Google

allt mer tryckande, så att de måste lämna det ena plagget efter det andra kvar på marken. Vid middagstiden bestego de vulkanen, vilken tycktes vara slocknad, och mot aftonen kunde de vid dess fot gå till vila under var sitt palmblad, lugna för överfall både av människor och djur, ty de hade nu bekräftelse på sina förmodanden, att de voro på en ö, som saknade alla farliga djur och människor.

När de följande middag åter kommo ner till landstigningsstället, funno de reskamraterna utsträckta under träden, mätta och halvnakna och drömmande i vaket tillstånd. Lasse, som var både den kunnigaste och duktigaste av alla, blev utsedd till ordförare vid den rådplägning, som nu hölls. Man fann ön visserligen ljuvlig över all beskrivning, men man måste tänka på framtiden. Den första frågan gällde bostäder, ty man väntade vintern. Lasse besvarade genast detta inkast med att man efter alla beräkningar nu befann sig i midvintern. De som ville bo i kvava hyddor, kunde roa sig med att gå och bryta ner trän och skala dem med naglarne, ty alla verktyg saknades. De som hellre tyckte om ro och vila, kunde nöja sig med att göra skjul under träden. Den andra farhågan gällde mat. Lasse försäkrade, att, efter vad han observerat på träd och örter, här icke skulle tryta mat på hela året, ty när det ena trädet slutade bära, tog det andra vid. Den tredje invändningen kom från kvinnornas sida, vilka med fruktan motsågo den dag, då de skulle nödgas gå utan kläder. Lasse fästade deras uppmärksamhet på, att de för det första nu redan mitt i vintern gingo halvnakna och att de sålunda, när våren kom, måste

Digitized by Google

för hettans skull gå alldeles nakna, antingen de ville eller inte.

Sedan sålunda man såg sig tryggad mot brist på mat, kläder, husrum, bränsle och vatten, återstod endast att finna sig. Och de funno sig. Men ett råd gav Lasse dem: att de icke skulle stanna på en fläck utan sprida sig kring ön. När de hade någon gemensam angelägenhet, skulle han låta sammankalla dem medelst en lur, som han nog skulle veta att anskaffa. Och så skildes de åt för den dagen, sedan Lasse blivit utropad till hövding och som sådan hållit ett tal, däri han uppmanat dem att äta, dricka och vara glada, ty nu hade de kommit till en av de Lycksaliges öar, därom var intet tvivel, och han önskade bara han hade professor Rudbeck här på tu man hand, så skulle han nog haft honom att äta opp sin Atlantica med skinnpärmar och allt.

Om natten tog var och en kvarter under några löv, upphängda på trädgrenar.

Men följande morgon sammankallade Lasse sina närmaste vänner, kaptenen, Peter Snagg och läkaren. Sedan de genom att skaka på en dadelpalm förskaffat sig frukost, upptog Lasse vissa viktiga frågor, dem framtiden skulle säkrast komma att besvara. Första frågan ställde han till läkaren: skulle de kunna leva utan köttmat och salt? Läkaren trodde, efter allt vad han läst i reseböcker, att de icke skulle ens tåla att äta köttmat under ett så varmt klimat, och vad saltet beträffade, så innehölle frukterna så mycket salter, att detta ej mera skulle bli nödvändigt.

Under överläggningen härom hörde de ett skrik från närmaste buskar. En man framfördes, blek som

Digitized by Google

ett lik, och med tydliga tecken av förgiftning. Vid anställt förhör kom det i dagen, att han, driven av begär efter kött, hade med en sten dödat en fågel, vilken han försökt uppäta, men genast blivit angripen av äckel och kolik. Läkaren ordinerade honom att icke vidare äta kött, och därmed var den viktiga frågan avgjord.

Andra frågan framställdes av Peter Snagg, om införandet av offentlig gudstjänst, mantalsskrivning och lagliga myndigheter. Han kände människornas ondska, och när dessa många odågor gått sysslolösa en tid, skulle man snart se huru deras samhälle skulle komma att störas av ofrid. Han föreslog därför, att kyrkans handbok, av vilken han räddat ett exemplar jämte ett av lagboken, skulle genomgås.

Lasse invände, att nu då alla anledningar till tvister, nämligen brist på mat, kläder och husrum, voro undanröjda, även brotten skulle upphöra. Vem ville stjäla, då han hade fullt upp för dagen och icke behövde samla. Vem ville mörda, då ingen anledning till avund förefanns, då ju alla voro lika rika och lika mäktiga? Vem ville göra inbrott, då inga hus funnos att bryta sig in i? Vem ville begå barnamord, då barnen hade fullt upp med mat, och ingen behövde frukta att falla samhället till last? Han ville på försök ta lagboken och gå igenom några punkter, de första bästa.

Lasse slog upp lagboken och läste:

— Primo: Jordabalken! Den kunna vi saklöst stryka, eftersom vi inga jordägare ha. Är det gillat?

— Ja, svarade de församlade.

— Secundo: Ärvdabalken! Vad skall man ärva?

Digitized by Google

Ett fikonlöv eller ett skal av en kokosnöt! Strykes? Va?

— Ja, måste församlingen svara.

— Tertio: Byggningabalken! »Kapitlet 1. Huru tomt till by skall läggas, och ägor skiftas. Kapitlet 2. Huru å tomt skall byggas!» När nu inte alls skall byggas eller skiftas, så stryka vi den balken också, eller hur?

— Ja, svarade församlingen.

— Kvarto: Kyrkobalken! Eftersom vi ingen kyrka ha, så få vi stryka den med?

— Ja, svarade församlingen.

— Kvinto: Missgärningsbalken! Faller väl av sig själv, på grund av vad jag anfört om stöld, rån och mord, då anledningarne bortfallit.

— Ja, svarade församlingen.

— Sexto: Giftobalken! Vill församlingen uppskjuta den frågan, tills framtiden givit några erfarenheter? Ty giftas hänger ju ihop med jorden, och när ingen egendom finnes, finnes intet äktenskap.

— Ja, svarade församlingen.

Men Peter Snagg opponerade.

— Nu, avbröt Lasse, ha vi sålunda strukit hela lagboken, och det återstår bara pärmarne! Dem ska Peter Snagg få som ett minne, eller hur?

— Ja, skrattade församlingen, men Peter gav sig icke.

— Veto! skrek han. Hur skall ett samhälle kunna äga bestånd utan lagar?

— Hör på, Peter, svarade Lasse. Lagarne äro gjorda för att hjälpa samhällets brister; ett samhälle,

Digitized by Google

som icke har några brister, behöver inga lagar! Är det rätt?

— Det är rätt, svarade församlingen.

— Men Peter Snagg, återtog Lasse, han vill hellre ha ett bristfälligt samhälle med lagar än ett fullkomligt utan lagar.

Nu tog Peter ordet.

— Jag lämnar frågan om den borgerliga lagen, därmed må nu vara hur det vill, men ett samhälle utan religion kan icke bestå!

— Gott, sa Lasse, det har du rätt i! Vi måste ha en religion! Men låtom oss undersöka, om den gamla religionen duger för våra nya förhållanden! Vill församlingen låna mig sina öron en stund?

— Ja, svarade församlingen.

— Jag börjar från början, sade Lasse, eller med syndafallet. Människorna gingo nakna i lustgården och arbetade intet. Gott! Så åto de med olydnad av kunskapens träd och blevo utdrivna kring jorden att arbeta! Nåväl! Vi ha återfunnit paradiset, men ett paradis utan något kunskapens träd. Vi kunna sålunda icke synda, om vi också ville det aldrig så gärna. Och om vi också gjorde det, så kunna vi varken utdrivas, ty vi ha ingenstans att ta vägen, ej heller tvingas att arbeta, ty vi ha ingenting att arbeta med. Alltså förfaller syndafallet och kan icke ha någon tillämpning på nuvarande förhållanden. Erkännes det?

— Ja, svarade församlingen och rev sig i huvudet, men kaptenen kastade av sig skjortan och gick ner till stranden för att bada.

— Alltså, fortfor Lasse, efter intet kunskapens träd finnes, finnes ingen synd; efter ingen synd

Digitized by Google

finnes, behöves ingen försoning och därmed faller hela läran. Gillas det?

— Demonstreringen gillas, sade Peter, men människans medfödda behov av en religion kan icke utrotas.

— Erkännes, svarade Lasse, men om det vore ett medfött behov att gå i kyrkan och spela orgor, så skulle detta behov finnas hos alla folk. Nu fanns det icke hos de vilda folken, alltså vore behovet att sova i kyrkor, spela orgor, sätta upp psalmnummer och ta upp kollekt icke ett medfött behov, utan ett förvärvat. Gott! Vad man förvärvat kan man också förlora. Få se, om vi icke förlora behovet att få ovett av en supig präst, att ge bort sista kon, när prästen skall läsa högt över ett lik, och så vidare, få se bara, säger jag.

Doktorn följde kaptens exempel och gick ner till sjöstrand.

— Det är alldeles för hett att tala teologi, sade han.

— Men, invände Peter Snagg, nådemedlen, helgdagarne, dessa sköna stunder av salig ro!

— Nådemedlen kunna icke utdelas, emedan vi icke ha någon ordinerad präst.

— Men, svarade Peter, man kan låta ordinera en.

— Nej, sa Lasse, då måste man ju ha en biskop, och det ha vi ingen. För övrigt ha vi intet vin, ty jag har icke sett någon vinranka.

— Vad det sista beträffar, invände Peter, som redan badade i svett, så kunde vinet ersättas av kokosmjölk, ananas- eller fikonsaft.

— Omöjligt, sade Lasse, ty då måste man förfalska texten. Märk noga: Jesus sade till sina lär-

Digitized by Google

jungar: Jag är vinträdet och I ären grenarne; han sade icke: Jag är kokosträdet och I ären nöten, eller jag är ananasen och I ären taggarne, eller jag är fikonet och I ären löven. Börjar man nu att förfalska texten på ett ställe, så måste man förfalska alltihop. Sålunda ha vi icke heller bröd. Då skulle man få ta en pisang och en ananas och ändra formuläret till: Tager och äter denna pisangen — — —

— Nej, sa Peter, nu börjar det bli för varmt. Nu går jag och badar, går du med?

— All right, sa Lasse, och så lämna vi teologien! Och så gingo de och badade.

KAPITEL 3.

Ett år hade gått. Av allt vad man fruktade hade intet inträffat. Vintern var lika varm som sommarn. Årstiderna skilde sig endast från varandra genom de olika produkter, som frambragtes, och efter dessas mognadstid hade Lasse upprättat en kalender. All enformighet i maten hade även därmed undvikits, och man befann sig vid bästa hälsa. Sålunda hade man fyra årstider på tre månader vardera: Pisangen, Brödfrukten, Dadeln och Kokosnöten. Med Pisangen eller Januari—Mars följde ananas och orange; med Brödfrukten: April—Juni följde jättesmultron och fikon; med Dadeln: Juli—September kommo persikor och körsbär; med Kokosnöten: Oktober—December följde aprikoser och mullbär. Därjämte gjordes upphörliga mellanslag med meloner, granatäpplen, majs, ärter, bönor, så att matsedeln alltid var ny och kunde varieras i oändlighet. Som ingen arbetade och värmen

Digitized by Google

var stark, kunde man endast äta föga. Och alldenstund skeppskosten bestått huvudsakligen av salt föda, utgjorde frukterna en långvarig kur mot skörbjuggen, och genom denna kur blev ätandet av de vegetabiliska ämnena småningom en vana. Några enstaka försök med köttätning straffades med magsjukdomar. En gammal supare hade funnit på att låta kokossaften jäsa till rusdryck, men han blev så sjuk, att han icke gjorde om det och ingen annan heller. Med dessa enkla födoämnen mildrades passionerna, och endast vänliga ord talades. Avund kunde icke uppstå, då alla hade det bra, och inga oordningar förekommo. Ilskan och hatet gingo bort, och »det var alldeles för varmt» för att man skulle vilja bråka, sade kaptenen. Sedan man vant sig av med kläder, vilka också fallit sönder, vande man sig att gå halvnaken, och slutligen klädde män och kvinnor sig blott med ett skörte av fint flätade löv. Barnen gingo alldeles nakna.

För att fördriva tiden uppfann man lekar, bollspel, vandringar, simningar, roddturer, och särskilt visade barnen stor lust att klättra i träden, i vilken bragd de snart vunno stor färdighet. Likaså hade Lasse inrättat fyra stora fester: en vid varje årstids infallande. Och det var med oskrymtad glädje man gick att hälsa varje ny skördetid, ty glädjen att få omväxling i födan var verkligen mycket naturlig. Då samlade man sig och lekte en hel dag. Män, kvinnor och barn dansade omkring ett stort bål av de nyplockade frukterna, och förstlingarne offrades åt den allgode Givaren, såsom redan Abel och Kain offrat åt Herren, och detta bruk funno alla, till och med Peter Snagg, vara både vackert och bibliskt.

Digitized by Google

Peter Snagg hade gjort ett försök att bilda en frikyrka och ville läsa en predikan för dem, men allting föreföll så kostligt, och när han bad för överheten och krigsmakten, så fanns det icke alls någon tillämpning. Och vid syndabekännelsen kunde ingen enda vara uppriktig, ty han hade inga synder att bekänna.

Endräkt, frid och ro vilade över hela samhället; alla hårda ord upphörde begagnas, och man tilltalade slutligen varandra med smeknamn. När ett barn föddes, blev stor glädje, och det upptogs i samhället under lekar och sånger såsom en gåva av naturen, vars värde icke fick det råa bivärdet av kapital i föräldrarnes hand, och icke heller togs såsom en börda eller ett straff. När en yngling och en flicka ville föda barn tillsammans och bli vänner, förkunnade de det för Lasse, som genast firade den glada tilldragelsen med en fest, utan att de båda unga inskrevos i någon bok eller avtvungos några löften att lyda varandra, så att om den ena ville äta fikon och den andra pisanger, kunde ingen lag tvinga dem att äta detsamma. Som icke heller några rum funnos att städa, inga kärl att diska, så behövde icke hustrun vara sin man underdånig, och skillnad till säng och säte var obligatorisk, emedan det varken fanns säng eller säte, utan bara en lövhög under ett träd.

Allting var sålunda så fritt, otvunget och enkelt som möjligt, och mödrarna behövde icke övervaka sina döttrar, ty de behövde varken frukta att mågar skulle ta döttrarna för pengar eller att döttrarna skulle gå och få barn, ty det ansågs som en stor välsignelse att få barn, och tillståndet, i vilket flickan

Digitized by Google

befann sig, när hon var med barn, kallades därför också »välsignat». Det fanns blott en enda sak, som störde friden på denna Lycksalighetens ö; det var minnet av det förflutna, vilket isynnerhet steg upp under drömmarne. Sålunda hörde man ofta de sovande skrika under sömnen. En gammal smed drömde ofta om ankarsmedjan och kände fångvaktaren väcka sig med en spark i sidan. En tunnbindare, som stulit, emedan han hade för många barn, drömde om nätterna, att barnen skreko efter bröd, och när han vaknade och såg solen lysa på de alltid bärande träden, grät han av glädje och föll på knä och tackade Gud för allt gott; men så kom tanken på framtiden över honom. Då hjälpte inga tröstegrunder. Detta var det eljest så lyckliga samhällets demon: tanken på framtiden. Då de sågo huru gott de nu hade det, kunde de ej utan bävan tänka på, huru de skulle kunna få det igen, om till exempel ett fartyg kom och hämtade dem. Hemlängtan hade däremot ingen enda av dem anledning att lida av, ty bakom dem låg antingen tukthuset eller krigstjänsten, och det längtade ingen efter. Minnet av det förflutna och fruktan för framtiden voro sålunda de spöken, som störde deras sälla ro, och både läkaren och Lasse funderade hit och dit på ett hjälpmedel, men utan framgång. Men vad de ej kunde påfinna, det påfann slumpen.

En dag hade smeden gått ut i skogen för att svalka sig efter en sömnlös natt. I en klippreva hittade han en buske, som bar blåa bär och vilken han ej sett förut. Han tog några i näven och åt. De smakade icke vidare gott, men han fästade ingen vikt vid det. Och så gick han hem, det vill säga

Digitized by Google

till den buske, där han hade sin lövhög för natten. Där råkade han hustrun. Smeden var vid ett strålande lynne och pratade tok.

— Jag tror du tagit en tår på tand, sa hustrun, som ännu hade minnen av det förflutna.

— Vad är det för slag? sa smeden förvånad.

— Brännvin! sa hustrun och klatschade med tungan.

— Brännvin? Det har jag aldrig hört talas om, vad är det för slag? sa smeden förvånad.

— Minns du inte vad det var, så minns du säkert, att du satt i finkan i Karlskrona!

— Karlskrona! Jag förstår dig rakt inte, min gumma!

— Då har du förlorat minnet, sa gumman.

Och det var just vad smeden hade gjort, och därmed var upptäckten klar. Läkaren samlade genast in bären och gav hela sällskapet att äta mot sömnlöshet, som han föregav, och alla åto, läkaren också, men Lasse lät sina bär falla på backen, ty, tänkte han, man vet inte vad man kan lära av det förflutna, och framtiden känner ingen.

KAPITEL 4.

Tre år hade förflutit efter landstigningen, då Lasse en dag reste längst ut på ön för att än en gång undersöka dess resurser för framtiden och utröna, om den kunde tåla vid den starka folkökning, som de sista två åren visat sig. Han hade tagit en liten kanot, på vilken han paddlat sig upp för bäcken under bananernas täta lövvalv och kommit in i landet

Digitized by Google

några mil. Trött av rodden steg han ur båten och tog sin frukost under ett körsbärsträd, varpå han lade sig ner att sova.

Han hade icke väl blundat många minuter, förrän han vaknade vid ett prassel uppe i bananen, under vars grenar han lagt sig. Han spejade upp mellan löven och fick längst upp i toppen se en apa, som han tyckte, vilken satt på en gren och med långa naglar pillade kärnor ur bananens skidor, vilka han sedan införde i munnen, som var överväxt av ett långt skägg. Lasse blev orolig, ty detta var en oväntad konkurrent, vilken nog skulle, om han, som troligt var, hade sällskap, göra dem stor avbräck. Han beslöt att locka apan till sig och antingen fånga honom eller döda honom med en sten. Han gick bort och sökte sig en melon av största, gulrödaste sorten och med denna i ena och en sten i den andra handen nalkades han trädet där apan satt.

Först började han smacka med tungan: apan lystrade och kastade en banan i huvudet på Lasse.

— Coco, fortfor Lasse och visade melonen.

Men apan svarade icke utan rände ända upp i trädets topp, vilken böjde sig under tyngden som en sprättbåge.

— Coco, min gosse, lockade Lasse, kom hit, skall du få något gott.

Men Coco kom inte, utan slog bakut och bar sig oanständigt åt, så att Lasse icke hann undan, utan skummande av raseri bröt ut: Tusan djävlar! Tusan djävlar!

Vid dessa ord satte sig Coco på en gren och tycktes gripen av djup rörelse. Han skrapade näsan mot en bark, och tårarne pärlade ner för hans skägg.

Digitized by Google

Lasse hörde honom sucka, men höll sig ännu på vederbörligt avstånd.

— Hör du, din hundra djävul, vill du inte komma ner och smaka på min melon, din hundra djävul!

Apans rörelse syntes tilltaga, och Lasses blev icke mindre djup, då han hörde en mänsklig röst uppe ifrån bananen.

— Hemlandstoner, fosterjord och vänner; mina ögon gråta över din säd; aldrig har Norröna tunga klungit så ljuvligt i mina öron, och mitt hjärta är fyllt såsom ett kärl, såsom en kalebass, när eftersommarsolen fyller den med mjölk och kärna!

— Jag tror, ta mig fan, det är pastor Axonius, utbrast Lasse. Och med ett: jag är densamme, störtade prästen ner ur bananen, och i en enda lång omfamning lågo de båda landsmännen vid varandras håriga bröst, badande i prästens tårar.

— Hur i Herrans namn har ni kommit hit? blev nu Lasses första fråga. Vi vräkte ju er i sjön, eller hur? Har någon valfisk uppslukat er och sedan spytt er i land?

— Jag är icke spydd i land, sade prästen, men jag är simmad i land.

— Berätta, berätta, sade Lasse.

Prästen torkade sina tårar med ett pisanglöv och satte sig på en sten. Därpå började han berättelsen.

— Som i en dröm minns jag nu, sedan du, jag säger du efter som vi träffas så här, sedan du erinrar mig därom, att jag blev kastad i sjön, orsaken minns jag ej.

— Å, den var nog tillräcklig, ratio sufficiens, som Aristoteles säger.

Digitized by Google

— Vem är Aristoteles? frågade prästen.

— Aha, tänkte Lasse, han har också ätit av bären! — Dra på bara och låt Aristoteles vara, sade Lasse.

Prästen fortfor: Sedan jag summit omkring en obestämd tid, minns jag att jag kände botten under mina fötter, varpå jag vandrade i land på en ö, som liknade denna. Sedan jag ätit bär och druckit vatten, lade jag mig att sova. När jag vaknade, kände jag ett egendomligt lugn och en frid, som jag ej erfarit förut. Naturen var mig som en öppen bok, och sammanhanget mellan skapelsen och skaparen föreföll mig så enkelt. Jag kände, att det låg något mörkt förflutet bakom mig, men jag visste ej vad det var. Mitt huvud var lätt, och inga grubblerier tyngde mig. Glad i hågen, som jag aldrig förr varit, vandrade jag inåt ön. Jag hade icke kommit långt på min väg, förrän jag såg en man, som låg på knä framför en avgudabild, vilken han tillbad. Haha! tänkte jag, jag har kommit i hednaland, ty mina tankar voro ännu likasom uppblandade med gamla dunkla föreställningar. Utom mig av raseri över att se en sådan själens låghet, som kunde krypa för en bild av människohänder tillverkad, tog jag en sten och slog ner avgudabilden. Då skulle du ha hört på! Mannen skrek och rev sitt hår och kallade mig hedning. Sedan han lugnat sig, frågade jag vilken religion han bekände. Han svarade, att han bekände den milda Nicæanska läran. Som jag icke kände den, fick han förklara sig. Det var den dummaste lära jag hört talas om. Den hade också bara med fyra rösters övervikt blivit antagen på det stora mötet i Nicæa. Jag bad att få en förklaring på vilken gud de dyrkade, och om

Digitized by Google

det fanns mer än en gud! Nej! svarade han, de dyrkade den ende sanne guden! Gott, svarade jag, då dyrka vi samma en. Men vad hade han då med avgudabilden att göra, som var upphängd på en galge? Jo, det var guds son! Det var en dålig gud, vars son lät hänga sig, menade jag. Då svarade han, att det där förstod jag inte. Jag medgav det villigt, men han uttryckte den förhoppningen, att när den helige ande skulle få makt med mitt hjärta, skulle det nog bli mig bättre. Den helige ande; ni ha sålunda tre gudar? Han svarade, att djävulen ännu styrde mig, men när jag kom ur hans klor, så skulle det bli bättre. Haha! Ni ha fyra gudar! Och är det djävulen, världsförsten, som regerar mig, då skall jag be att få hålla mig till honom. Hade han (som regerade mig) skapat den sköna världen med alla dess härligheter, och vore han världsförsten, då skulle jag bekänna honom. Och jag föll ner på mitt ansikte och tillbad världsförsten. Men då upphov mannen ett anskri och kallade samman en hel skara av sina anhängare. De bundo mig till händer och fötter. Därpå ledde de mig till ett litet besynnerligt hus med en galge på taket. — Vem bor här? frågade jag. — Här bor gud, ty det är guds hus, svarade en av de svarte, ty de voro alla svartklädda. — O, min gud, världens förste, utropade jag, slå deras fräckhet med din åska! Du, som bor över himlarne och har solen, månen och stjärnorna till din fotapall, du skulle bo i detta ruckel! — Nu kom den äldste av de svarte och ville tala vänligt med mig. Han sade, att nicæanska läran var mildhetens lära, och därför ville han vinna mig med mildhet. Han frågade mig, om jag ville älska en jude, som lidit och dött

Digitized by Google

för denna lära. Därpå svarade jag nej, emedan jag för det första icke kände någon jude, och för det andra icke ville älska någon annan än gud. Då blev han ond och sade, att jag skulle fara till helvetet. Som jag trodde, att helvetet enligt hans milda lära skulle vara ett gott ställe, svarade jag: med nöje! — Huru, utbrast han, du vill fara till helvetet? — Ja visst, sa jag. — Då förde de mig in i guds hus! Vid dörren stod en man med en sparbössa och ville ha pengar. Jag frågade, om han visade sin gud för pengar? Då kom en tjänare och slog mig i huvudet med en käpp. Jag bad honom vara mild mot mig, ty jag skulle just nu taga kännedom om mildhetens lära. Därpå förde de fram mig till en stor tavla. Den föreställde helvetet. Överst syntes en gammal vresig man med ett långt skägg, över honom en duva, vid hans fötter ett lamm; däromkring en hel hop andra avgudar med vingar, och under dem helvetet. Det såg alls icke lockande ut. En hop svarta avgudar med tänger knepo män, kvinnor och barn på de ömtåligaste ställen och vräkte dem därefter i en eldbrasa. — Det var styggt, sa jag, och jag greps av ett blint nit att omvända alla dessa olyckliga från deras avguderi. — Är detta den milda nicæanska läran, frågade jag, och är helvetet på detta sätt, då vill jag icke vara nicæanare! — Och så föll jag på knä och bad för dem! O, gud, världens skapare och uppehållare, se ner i dessa olyckliges hjärtan och rör deras hårda förvillade sinnen... Men längre hann jag icke, förr än jag blev kullkastad och utburen.

Följande dag skulle jag brännas levande, emedan jag icke ville tro på nicæanska läran. Jag frågade

Digitized by Google

hövligt den äldste, om icke deras milda lära hade något mildare straff för ett brott som mitt. Man svarade nej. Bålet var rest och iklädd en dräkt med skamliga bilder av världsförsten, vilken hade horn i huvudet och räckte ut tungan, tänk, sådana hädare! fördes jag upp på vedtraven. Under avsjungande av sånger och hållande avgudabilder framför mig, beredde de mig att dö. Jag hade aldrig trott, att sådana vilda människor kunde finnas på havets öar. Nå, stunden var inne, och jag trodde att det var slut.

Då mulnade himmelen och ut ur molnen slog en blixt, flere blixtar, ner i guds hus, ner bland avgudabilderna. — Sen I, sen I, ropade jag, gud slår ner sitt eget hus! Tron I ännu att han bor därinne! — De svarte skingrades, jag slet mig lös. Sedan jag vid stranden tagit en båt, flydde jag till havs, ty hellre omkomma av guds hand än av dessa hedningars. Och nu är jag här, och nu vill jag uppmana er åtf med mig draga ut och omvända dessa hedningar till den enda sanna läran.

Lasse hade med uppmärksamhet avhört prästens sällsamma berättelse, men mot slutet hade han med än större uppmärksamhet haft sina ögon fästa på vulkanen, som i fjärran sände ut ett svagt rökmoln.

— Låtom oss gå hem först och tala vid våra vänner, sade han, innan vi draga ut på omvändelsetåg.

De gingo ner i båten och rodde hemåt under lärorika samtal om olika slag av hedningar och om mänskliga villfarelsernas uppkomst. När de kommo hem, var himlen redan förmörkad av rök, och svaga

Digitized by Google

dån hördes i fjärran. Oro rådde bland alla, och man visste icke vad man hade att motse. Prästens återkomst väckte ingen vidare uppmärksamhet, ty man hade annat att tänka på. Hela natten vakade man och arbetade med båtarne, vilka man varit nog försiktig att gömma och hålla i beredskap.

Himlen var röd som en eld och de som klättrade i träden, för att samla proviant, kunde se vad de gjorde vid vulkanens sken. Hela följande dagen fortfor man att fylla båtarne med vatten, frukter och löv, ty nu hade man både hunger och köld att befara. Dånet tilltog och marken gungade. På tredje dagen hördes åskknallar, och ut ur vulkanen bröt som ett vattenfall av smältande glödröd lava.

Nu störtade alla i båtarne, och med sorg, gråt och suckar lade man ut från De lycksaliges Ö, där den alltgivande naturen hade fött dem och klätt dem under tre år, där de levat i ro och sällhet, utan kiv och nit, och som de nu måste lämna för att gå okända öden till mötes.

När de kommit ut på havet, började ön sjunka. Träden stego ner under vattnet, och topparne vajade för vågen. De lägre kullarne sänkte sig så småningom; slutligen började även vulkanens kägla att brännas av vågsvallet. Varje sjö, som slog ner i kratern, sprutades upp som ett ångmoln, rödfärgat av den glödande lavan, blåfärgat av det brinnande svavlet och grönt av koppar och andra metaller, som smältes nere i den väldiga ugnen.

Och så försvann De lycksaliges Ö för de olyckliges åsyn, som nu lämnade sig för vind och våg att gå döden eller kanske något ändå värre till mötes.

Digitized by Google

KAPITEL 5.

När våra resande efter fem dagars kringflackande på havet äntligen fingo ett land i sikte, voro de nästan alldeles medtagna av köld. Det nya landet, som nu öppnade sig för deras blickar, tycktes vara ett fastland eller åtminstone en ofantligt stor ö. När de stego i land, voro deras matförråd uttömda, och de kastade sig med glupskhet över en massa musslor, som voro uppkastade på stranden, och av denna traniga föda återvunno de småningom kroppsvärmen. Landet syntes hava ett mera kallt klimat, och av alla de härliga fruktträden från De lycksaliges Ö syntes ej ett spår. Av bok, ek, björk, och längre uppåt bergen av tall och gran, utgjordes skogen. Hungriga som de voro, försökte de att äta bokens och ekens ollon, men de mättade icke och smakade dessutom vidrigt. Men mellan träden sprungo harar, rådjur, vilda getter och får, och i buskarne smattrade tjädrar och orrar. De insågo sålunda genast att här gällde leva av jakt och fiske, och att man så fort som möjligt måste skaffa sig varma kläder av djurens skinn, om man icke ville frysa ihjäl.

Lasse utlyste genast ett stort möte och kastade fram följande plan.

Första dagen fick var och en gå på stranden och nära sig med musslor samt uppsöka grottor och ihåliga trän för natten. Men de, som funnit en grotta eller håla, skulle omedelbart därpå skaffa musslor och vatten åt några av dem, som förfärdigade pilbågar att skjuta djuren med, ty hela deras tid vore strängt upptagen. Såsom förberedande arbete till

Digitized by Google

bågtillverkningen påbjöds letandet av vassa stenar, vilka borde tjäna som knivar.

När natten föll på, hade man ej kommit längre än till samlandet av vassa stenar, och man kröp in att sova i hålor, grottor och under de upp- och nervända båtarne. Följande morgon började arbetet med pilbågar, sedan likväl en och annan gjort försök att med kastade stenar döda ett och annat djur, vilkas hudar genast avdrogos och begagnades som kläder åt de minderåriga barnen. När så ett antal bågar på tredje dagen voro färdiga, drogo männen på jakt, och även de kvinnor, vilka ej voro havande eller hade barn att bevaka. Detta var i nödens sista stund, ty alla de musslor, sista stormen uppkastat, voro förtärda. Jaktbytet var icke stort. Prästen och smeden, som råkat sikta på samma hare, kommo i delo om vem som dödat den och skulle ha slagits, om icke Lasse trätt emellan och avgjort saken, så att de fingo dela bytet.

— Nu börjas slagsmålet, sade Lasse för sig själv, och uppträdet gjorde ett dystert intryck på de närvarande.

Man måste äta djuren råa, vilket var vidrigt. Med vid måltiden, som nu anställdes, kommo alla havande kvinnor och de kvinnor, som fått för barnens skull stanna hemma, och begärde att också få äta. Ingen ville dela med sig. Då måste Lasse ånyo träda emellan och ålade varje man, som var far till de födda eller ofödda barnen, att av sitt byte dela med sig åt kvinnorna. Men det var rent omöjligt att få reda på fäderna; ty under de tre åren på De lycksaliges Ö hade män och kvinnor blandat sig med varandra utan att hålla reda på faderskapet. Tvist

Digitized by Google

uppstod. Lasse måste åter gå emellan. Och sedan han delat män och kvinnor i två hopar, bad han varje kvinna välja en man. Sedan måste varje kvinna lova högtidligt att icke pläga umgänge med någon annan man, så länge mannen skaffade henne och hennes barn mat och kläder. Detta funno de alla vara mycket billigt. Men Peter Snagg, som alltid skulle opponera, framkastade den frågan, vad mannen skulle göra, om kvinnan var otrogen, varpå Lasse svarade, att han skulle upphöra ha skyldighet att försörja henne, det vill säga ha rätt skilja sig från henne eller köra bort henne, ty naturen hade icke ämnat att den ene skulle betala den andres nöjen med sitt arbete.

— Och så ha vi äktenskapet färdigt igen, tänkte Lasse för sig själv.

Alla halvvuxna barn fingo av de uppätna djurens ben göra sig metkrokar, och med snodda gräs som revar kunde de börja fiska något smått.

Så levde det unga samhället ett ganska mödosamt liv en tid bortåt. Vintern var grym i grottorna, ty man hade ännu icke någon eld.

När våren kom, märkte man med förskräckelse, att jakten började minska. Färderna blevo allt längre och längre in i skogarne, men man fick i dess ställe sova borta och att släpa hem bytet var ett tungt göra. Tvisten om bytet började bli allmännare och friden var störd. Då i rättan tid, när samhället hotade att störta samman, kom en dag pastor Axonius hem till byn med den så länge efterlängtade eldstenen. Det var ett stycke svavelkis. Men han var avundsam om upptäckten. Och Lasse, som ensam hade minnet i behåll, ingick kompanjonskap med Axonius om

Digitized by Google

skatten. De hade länge sett, huru folket varit missnöjda; de hade märkt, huru en viss ovilja mot den mödosamma jakten uppstått och alla längtade tillbaka efter de sälla dagar, då ingen behövde arbeta. Jäsningen var allmän och hågen att undandraga sig arbetet gick som en synd genom hela samhället. Lasse och Axonius, som hade fullt upp att göra med att påfinna förbättringar i bågars förfärdigande, kläders tillverkning och tvisters slitande, hade icke mycken tid med jakten, varför de måste tigga sin mat av de andra, vilka endast med ovilja lämnade ifrån sig av sitt. Tiden var inne, då de skulle slippa tigga, då de mot en stor tjänst, som de gjorde samhället, kunde fordra som återtjänst att bli födda och klädda. Vintern nalkades och behovet av eld blev kännbarare än någonsin.

Lasse sammankallade allt folket. Därpå framställde han för dem nödvändigheten att draga åt skilda håll och uppsöka nya jaktmarker. Detta kunde endast ske genom att föra bostäder med sig, ty att finna en grotta varje kväll var osäkert. Om man därför kunde bo i flyttbara tält, vore frågan löst. Men för att kunna bo i tält, måste man ha eld. Den som kunde skaffa eld när som helst, den vore den nya tidens störste man. Pastor Axonius hade av naturgudarne fått högre insikt i naturens hemligheter än alla andra, och Lasse hade genom att begagna pastorns vetande tillsammans med honom upptäckt ett sätt att få eld. Nu frågade han samhället, om de ville föda honom och pastorn mot att de fingo eldstenar.

Församlingen svarade med ett skallande ja!

Därpå lät Lasse göra ett bål. Kastade ett mård-

Digitized by Google

skinn över prästens huvud och ett rävskinn över hans skuldror. Därpå mumlade han, vänd mot solen, som han hälsade som eldens källa, några hebreiska ord, vilka prästen besvarade med några obegripliga sådana. Därpå befallde han folket falla på knä. Så slog prästen eld, och bålet stod i ljusan låga.

— Nu, sade Lasse med hög röst, har ett nytt tidevarv ingått. Med elden kunna vi vandra landet runt, och jaktens byten skola aldrig tryta. Hell, hokus, pokus, baraschit, baraj, Mahomet!

Och allt folket dansade som rusiga omkring den sköna brasan. Men prästen, som man ville tillbedja, återvände hastigt till grottan, där han gömde sig.

Sedan Lasse tagit löften av alla att de vid vissa tider skulle komma med tribut, utdelade han eldstenar och befallde folket genast göra sig tält, skifta sig i fem hopar och draga sina färde. När de behövde mera eld, skulle de komma igen.

På sju dagar hade de tälten färdiga, och så drogo de sina färde ut i skogarne, men med tillsägelse att, utom när de kommo med eldskatten, varje år en viss dag vid vintersolståndet, då dagarne började ökas, sammanträda så många de kunde och med en väldig brasa fira solens återkomst och eldens upptäckande. Dessutom förklarade Lasse, att pastor Axonius genom sitt intima umgänge med gudarne vidare ej kunde ha den äran att se dem så ofta som förut; likasom denne härmed genom Lasse gav tillkänna, att han icke vidare kändes vid namnet Axonius utan ville helt enkelt kallas Uffka, ett ord av djup betydelse, vars egentliga mening Lasse ännu icke kommit underfund med, ty det var så djupt

Digitized by Google

att det behövdes sex mansåldrar för att utgrunda det. Och så drogo de sina färde.

Men Lasse och Axonius eller som han numera kallades Uffka, vilka icke behövde jaga, sutto hemma vid brasor och smorde kråset. Som de hade mera mat än de kunde äta, mutade de snart några karlar och kvinnor, vilka icke heller hade lust att ränna omkring i skogarne, att dessa skulle vårda deras eld, steka deras mat och sy deras kläder.

— Nu ha vi herrar och tjänare också, sade Lasse för sig själv; få se nu hur det här skall sluta.

KAPITEL 6.

Tiden larvade fram, och Lasse satt i godan ro och tog sin tribut. Men följande år efter det stora offret väntade han förgäves, och hungersnöden var nära. Då utsände han Uffka klädd i en lång rock gjord av korpfjädrar för att kunskapa och avskrämma de uppstudsige deras tribut. När Uffka återkom, var han sönderriven och illa tilltygad. Folket trodde icke längre på honom och de behövde icke längre Lasses eldstenar, sedan Peter Snagg upptäckt var de funnos att få. Men Lasse hade annat i beredskap, ty han var en klok man och hade minnet i behåll. Att sammankalla stammarne lönade sig icke numera, utan han gick att uppsöka Peter Snagg och hans stam, ty han ville slå honom på hans egen mark och i vittnens närvaro. När han äntligen efter en ansträngande dagsresa hade kommit till Snaggska tältbyn, gick han fram och hälsade Peter vördnadsfullt, och efter erhållet enskilt samtal hade de ingått ett

Digitized by Google

kompanjonskap om en ny uppfinning. Stammen sammankallades och Snagg höll följande tal.

— Jägarlivet har icke varit utan sina ansträngningar och olägenheter. Ibland hade de haft överflöd på kött, så att det legat och ruttnat bort, ibland brist. Svaga försök att genom torkning bevara av överflödet hade visserligen blivit gjorda, men bristfälliga metoder hade gäckat deras förhoppningar. Nu hade emellertid Peter Snagg och Lasse Hulling hittat på en hemlig sten, som kunde bevara kött, fisk och hudar mot förruttnelse. Följderna av denna tidevarvets största uppfinning voro oberäkneliga. Nu kunde man jaga på vissa tider och sedan sitta i ro, och att sitta i ro var dock livets största, renaste och säkraste njutning. Ville nu stammen giva Lasse och Peter tribut, skulle de få deras uppfinning.

Ett dundrande ja blev svaret.

Peter utdelade därpå en vit söndergrusad sten, som kallades salt, och uppmanade folket att varje vecka komma och hämta sitt förråd mot avlämnande av tribut. Och så återvände Lasse hem igen.

Men tributen blev icke så riklig, ty kapten Skägg hade hos sin stam redan infört metoden att röka köttet, vilket gjort honom till tributtagare, och Skäggarne ville icke ha något salt.

Efter saltets införande började man få bättre om tid och bli stillasittande. Men nu var man så van vid sträng sysselsättning, att man fick tillfälle att uttänka nya uppfinningar. Så hade till exempel läkaren, vilken var tributtagare av en stam, hittat en röd metall, vilken med lätthet lät bulta sig och med stor fördel användes till pilar. Metallen var ingen

Digitized by Google

annan än kopparen, och med dess införande gick jakten ändå lättare, varförutom man gjorde sig knivar och yxor, varmed träd fälldes. Men nu blev ett letande efter koppar överallt. Den kunde icke finnas på. De andra stammarne sände bud till doktor Gadd och bådo få reda på kopparns fyndort. Han nekade att delgiva hemligheten, men sålde knivar och pilspetsar mot salt och eldstenar, på vilka han hade brist, men han höll priset så högt, att de andra stammarne blevo onda, och en vacker dag bröt smeden Knip, vilken var hövding för en stam, in i hans by och tog doktorn och hans stam till fångar. Doktorn och hans folk bådo om sina liv och fingo verkligen behålla dem, mot att de arbetade åt smeden och hans folk, eller blevo deras slavar.

Men uppskrämd av den hotande faran hade Lasse, som även var avundsjuk på smeden och kaptenen, gått ut och letat en ny metall, som var vassare än kopparn och icke böjde sig för hugg, och med sina järnpikar och yxor beväpnade han sin stam, som nu gjorde smedens och kaptenens stam till sina fångar. Men nu fick Lasse mer att tänka på än han någonsin drömt om, ty det var svårt att föda och regera så många människor på en fläck, och jakten hade avtagit. Man måste vara betänkt på nya födoämnen, vilka man kunde ha under ögonen och icke behöva springa efter i skogen. Han lät till den ändan fånga uroxar, får och getter, vilka bundos vid träd ute på ängarne och vilkas mjölk och kött efter behag kunde tagas, och nu hade han ett herdefolk under sitt välde. Men om vintern måste djuren fodras och till den ändan ladugårdar och lador byggas samt hö insamlas.

Digitized by Google

Men snart ledsnade man vid den enformiga födan, och gamla minnen från den glada tiden på De lycksaliges Ö började förnimmas i magarne. Lasse, som väl använt sin tid, hade upptäckt ett par gräsarter, vars frön krossade och ältade med mjölk voro en läcker spis. Därjämte hade han funnit plantor med tjocka rötter, vilka voro beska, när de växte på mager jord, men söta, när de växte i fet. Som han icke hade plog eller tämjt dragare, lät han fälla skog och bränna. I askan sådde han sina gräs- och rovfrön, och därmed var åkerbruket i gång. Alla stammar följde icke genast exemplet. Men några gjorde det. Men med skogens fällande och brännande försvann vildbrådet. Klagomål över den farliga röken läto höra sig från grannarne, vilka även började få känna smaken på de odlade örterna, men icke ville lämna jakten eller förstöra skogarne. De gjorde därför då och då små infall på Lasses område och kunde icke erkänna hans äganderätt så långt, att de medgåvo honom rätt att genom svedjande förstöra landet och jakten. Lasse måste utdriva dem med vapenmakt, men under det folket var i krig, kunde de icke arbeta. Därför måste de andra föda och kläda dem, medan de voro ute och skyddade åkrarne. Sålunda påbjöd Lasse en allmän skyddsskatt.

Nu började man emellertid bygga hus och hade uppgivit all tanke på att stryka omkring. Men behaget att få sitta stilla var dyrköpt, och Lasse hade numera aldrig en glad dag, ty han fick oupphörligt sitta och slita tvister och hitta på lagar och förordningar.

Digitized by Google

KAPITEL 7.

Sederna blevo allt råare. Det rörliga livet i skogarne hade haft något upplivande på sinnena och omöjligheten att spara villebrådet för längre tid gjorde mänskorna generösa. Nu när man kunde gömma, blevo mänskorna giriga och småaktiga. De jägarstammar, som ännu rörde sig i närgränsande skogar, ansågo det vara en neslig sysselsättning att röva mjölken av korna, den naturen anvisat åt kalvarne, och några ädlare sinnen beslöto en gång att med våld hindra detta slags djurplågeri. Jägarne föraktade länge dessa »kalvar», som de kallade dem; men ändå mer föraktade de dem, när de fingo åse en slakt, då under de råaste handgrepp de bundna djuren utan tecken till motstånd nerstuckos och blodet avtappades. Det var en syn så vidrig för jägarne, vilka sällan sågo dödskampen och aldrig en blodsutgjutelse. Peter Snagg, som var chef för jägarne, kunde icke nog uttrycka sin sorg och sitt förakt över råhetens framsteg. Värre blev det, när man började bränna skogarne och mänskorna började äta »gräs som djur». För det första ansåg Peter, att skogarnes förstörande komme att fördärva jorden; vidare ansåg han fånigt att odla gräsfrön, då sådana ofantliga ytor upptagas av torra strån!

— Vilket snuskigt, eländigt, förfäat folk, utbrast han, då han såg dem, böjda över hackan och spaden, gå och påta i jorden, som, när hon givit en skörd, måste gödas med spillning. Så långt har råheten kommit, att de äta träck! Släpa de inte ut sådan ur ladugården på åkern, och släpa de inte

Digitized by Google

sedan in säden, som vuxit upp ur den, i ladorna. Fy raggen, ett sådant folk! Och så bygga de täta stugor av bjälkar, som inte luften kan komma in i; och där sätta de sig ner och stinka och elda, så att när de komma ut i friska luften, så må de illa. Och så få de aldrig se annat av världen än sina brända åkerlappar och sina kära träckhögar utanför ladugårdsknuten. Tänk, vad de skola bli kvicka och trevliga av en sådan sysselsättning!

Lasse, som ännu någon gång sammanträffade vänskapligt med Peter, brukade disputera med honom och invände alltid, att åkerbruket gjorde mänskorna fredliga, ty den som hade sin gröda under bar himmel, den aktade sig för att få ovänner, som kunde ta bort hans skörd, medan han sov.

Men Peter invände återigen, att en människa, som ägde något, den kunde aldrig sova lugnt och skulle alltid leva i oro för att mista. Och, fortfor han, huru bunden vid jorden skulle han icke känna sig, huru svårt skulle han icke ha att skiljas från detta eländiga livet, då han lämnade sina ägodelar vind för våg. Ett slagregn, en hagelskur, ett nerbrutet stängsel kunde ju när som helst tillintetgöra arbetets frukter. Ett räddhågat släkte skulle av allt detta komma att uppstå, ett slaviskt, förfäat folk skulle han få av dessa jordpåtare, vilka till sist skulle ingro i den föreställningen, att världen bara bestod av deras jordlappar.

Lasse fick snart se följderna. Trälarne, vilka voro dyrfödda och svåra att bevaka, måste frigivas. Dessa drogo strax till skogs och svedjade. Och snart var hela Lasses provins upptagen av åkerbrukare. Tvister om skogslotter och betesmarker uppstodo.

Digitized by Google

Den enas kreatur gingo in och trampade ner den andres åkrar. Då blev ropet på en överenskommelse allmän, och Lasse fann sig nödsakad att åter krypa fram med lagens första balk, eller Jordabalken, varigenom var och en erhöll äganderätt till den jord han tagit för sig. Men snart insåg man, att lagen icke åtlyddes. Man måste sålunda uppfinna straff. Som redan överbefolkning hotade att inställa sig, och fängelser skulle ha blivit en orättvis skatt för de oskyldige, och som därjämte alla önskade komma i fängelse för att få mat och husrum, utan att behöva arbeta, fann man det enklast att döda lagbrytarne. Livet var ännu icke någon så orimligt kärt, ty vid jämförelsen mellan det nuvarande och det förflutna sköna livet på De lycksaliges Ö tyckte man i allmänhet att livet var en börda. Dödsstraffet antogs sålunda med jubel och Missgärningsbalken var åter införd.

Men nya förvecklingar hotade. Lasse såg att sakerna började krångla ihop sig, men att reda ut dem var icke möjligt; återstod bara att gå på som man börjat.

Efter ett par års förlopp, under ideliga gräl och lagstiftningar om stängselskyldigheter, om vattendrag, som några stängt med kvarnar, varigenom fisket för andra förstörts, om vägars upptagande på andras mark, då den ena icke kunde komma till sitt utan att köra över andras mark, och mera sådant, hände en dag, att en boende eller bonde, som de nu kallades, vilka slagit sig ner omkring åkrar och betesmarker, helt hastigt avled. Han efterlämnade hustru och sex barn, varav tre söner och tre döttrar. Alla ville de ta gården, men den kunde inte sönder-

Digitized by Google

smulad föda alla, och Lasse ville hellre ha en bonde än sex torpare, därför måste Lasse ta upp gamla Ärvdabalken, varigenom äldste sonen dömdes sitta vid gården och underhålla modern. De övriga syskonen fingo gå ut i världen och söka tjänst. Varnade av detta, började de andra bönderna bli mera försiktiga vid framfödandet av barn, och man såg sedan sällan att en bonde födde mer än två barn, ty ingen ville ha sina barn till tjänare. Men nu började av dem, som redan voro födda och för vilka icke jord fanns att tillgå, en klass missnöjda uppstå. De voro mycket farliga, ty som de icke ägde något att förlora, fruktade de ingenting. De drogo till skogarne, ty de kunde icke finna något skäl, varför de skulle gå och slava åt andra, som togo frukten av deras arbete. Lasse stängde sig inne i många dagar med prästen och försökte utfundera ett skäl varför några skulle arbeta och andra äta, men de kunde icke finna något.

Emellertid, när nu jorden icke fick styckas, hände så ibland i goda år, att skörden blev så stor att överskott uppstod, och bonden hade mer av en sort än han kunde äta upp. Då fann han på att byta med andra av deras överflöd, och snart visste man precis på vilka tider och orter man kunde träffa dem, som hade något att byta. På marknadsplatserna träffades man, och dit kommo jägarne med sina skinnvaror, med salt, fisk och vildbråd och bytte dem mot säd, ost, smör och boskap. För att underlätta bytet uppfann man att begagna plåtar av zink, vilka stämplades med siffror och gingo som bytesmedel. Men när på detta sätt rikedomar begynte

Digitized by Google

samlas, blev avunden hos de lottlösa och arvlösa så stor, att de slogo sig på rov och plundring.

Nu var samhället ytterst hotat och Lasse måste ta och värva en här med beständiga krigare av dessa nya missnöjda, varigenom den gamla hären än mer ökades och nya skatter måste påläggas. Bönderna betalade gärna skatten, bara de voro skyddade. Men dessa odågor, som sutto i det nybyggda tornet, åto, drucko, spelade och dansade. Ingenting hade de att göra och fingo därigenom en känsla av att de vore för mer än jordpåtarne. Deras seder voro råa och de hade icke respekt för Lasse. De drogo ut på vägar och stigar och plundrade de bytande, när de kommo från marknaden.

Länge hördes ett dovt missnöje från bönderna, vilka ej hade lust att föda tyranner åt sig. Dödsstraffet skrämde ingen, ty de väntade sig alla att efter döden få komma tillbaka till De lycksaliges Ö, och de gingo till döden som till ett kalas. Lasse var nu nödsakad att hitta på något, som skrämde dem för döden. Och han behövde icke söka länge.

Uffka, eller förre pastor Axonius, som nedsjunkit i ett slags fädvala, väcktes nu upp och sändes ut att predika den politiska eller helvetesreligionen. Denna sköna läras förnämsta punkter utgjordes av följande: alla människor, som icke fått jord, äro uslingar; Gud har skapat dem, men de voro olydiga, och olydnad mot överheten är den största synd, därför skulle också alla, som icke fått jord och icke ville arbeta åt andra, efter döden komma till helvetet, där de skulle stekas levande i evighet. Denna orimlighet gjorde i början intet intryck på folkets oförvillade sinnen, men vanans makt är stor och så

Digitized by Google

småningom lyckades Uffka genom målade tavlor skrämma kvinnorna för döden. Detta var första steget. Men krigarne bara nojsade med prästen och voro oförbätterliga. Slutligen måste Lasse använda en annan metod med dem. Han mutade dem.

Landet indelades i län, över vilka en krigare sattes som chef. Nu hade man tämligen styr på bönderna, ty varje länschef hade ett torn och en garnison. Men dessa chefer utövade ett gränslöst förtryck över bönderna och hittade också på att ta skatt av varje handlande, som drog igenom deras område. Denna skatt kallades tull och uppgavs vara för att skydda handeln (mot »beskyddarnes» röverier nämligen).

Så gick det »framåt» med framåtskridandet.

Lasse hade gift sig och fått barn. Hans utgifter ökades och han måste ta upp nya skatter. Men då klagade bönderna. De hade själva så många barn att föda, sade de, att de ej ville föda andras; och pojkar och flickor gjorde barn alldeles ohejdat. Lasse såg sig tvungen att införa en ny institution, varigenom personer, som ej ägde jord eller egendom, förbjödos att vid stort straff göra barn. Och för att hålla sträng kontroll på dem, som födde barn, ålades var och en som ville gifta sig att anmäla detta hos Uffka, som först skulle ge dem en duvning i helvetesläran, vilken varje manbar yngling och giftasvuxen flicka måste avlägga ed på. Föräldrarne klagade och jämrade, men det hjälpte inte, ty krigsmakten avgjorde numera alla samvetsfrågor i första och sista hand. Därtill kom en annan omständighet.

Kvinnorna, vilka ställt sig under männens beskydd för sina barns skull, hade därigenom kommit

Digitized by Google

i ett beroende av männen, som närmade sig något tjänarens. Hon gjorde alla smärre sysslor inomhus och systrarne, som voro arvlösa, passade upp på bröderna. Som emellertid varje bondpojke, vilken ville gifta sig, fruktade att komma i dåliga omständigheter på grund av ökade utgifter, höllo flickorna på att bli ogifta. Föräldrarne hittade då på att ge dem en morgongåva och slutligen att ge dem halv arvsrätt. De som hade stort arv blevo sålunda lättare gifta än de som hade litet. Härigenom höllo egendomsägarne ihop emot dem som ingen jord ägde, och sålunda uppstod en jordadel bredvid, men under det råa våldets eller tjuvadeln.

Men tjuvadeln voro oroliga herrar, hos vilka glada minnen från jägartiden ännu levde, och för att ha något att roa sig med slogo de under sig de få jaktmarker, som ännu funnos kvar, och bönderna förbjödos att bära vapen. En annan uppfinning, som dessa tjuvar även gjorde och vilken väckte alla bönders rättmätiga harm, bestod i att tämja vargar, vilka dock aldrig blevo tamare än att de lydde sina herrar, men beto alla andra. De föregåvos vara för jaktens skull, men voro egentligen till för att skydda tjuvgodset, medan tjuvarne sovo rusets sömn. Detta tjuvarnes kompanjonskap med vilda djur retade bönderna ofantligt, men numera hade de icke något hopp om att göra sina röster hörda.

Slutligen började herrarnes jaktlystnad taga riktningen mot varandra, och de gjorde små utfall mot varandras torn. Bönderna blevo alltid de lidande, ty deras åkrar trampades ner av herrarnes hästar, ty herrarne hade även ingått förbund med dessa i krafter dem överträffande djur. Bönderna, som voro

Digitized by Google

vapenlösa, förmådde intet mot beväpnade män och vilda djur. Men de klagade hos Lasse. Denne, som sett sakerna allt mer intrassla sig, fann icke på annan råd än att beväpna bönderna och med deras hjälp och sitt eget krigsfolk tukta herrarne. Och så gjorde han.

Därpå återstod endast att ta steget ut, och han lät utropa sig till hövding över alla hövdingar eller kung. För att ge mera glans åt företaget ställde han till en stor kröning. Klädd i en röd vargskinnspäls med igelkottskinn och en bävermössa med fjädrar av nötskrikor, lät han ute på en stor äng smörja sig med tjära omkring munnen av Uffka, varpå hela folket måste avlägga en ny ed på helvetesläran och svärja på att Lasse var sänd av Gud, och att dynastien Hulling härstammade från Japhet Noaks son, varför alla de andra tornhövdingarne skulle vara honom undergivna och ge honom skatt. Detta senare var ingen svårighet för dem, ty de lade bara en ny skatt på sina bönder. Och sålunda var Lasse I av ätten Hulling smord till konung med Guds nåde. Men för att ge mera värdighet åt konunganamnet lät han skriva sig: Lasse I Hugo, av Hulling von Japhetson.

Nu inträdde en tid av tämligt stort lugn. Helveteläran hade nämligen gripit omkring sig och fruktan för döden var så stor att få brott begingos.

Men en ny klass av icke-jordägare hade uppstått. Några av dessa, som numera icke kunde få fritt ströva omkring, ty det var straff på att ströva numera, några av dessa hade slagit sig ner omkring länschefernas torn och gjorde kläder och skodon åt den lata garnisonen. De fingo måttligt betalt, men

Digitized by Google

åtnjöto chefens beskydd, det vill säga: de fingo betala skatt för att de arbetade åt lättingarne. Men människornas sinnen voro redan så förvirrade, att de stackars skräddarne och skomakarne icke genomskådade detta bedrägeri, och genom helveteslärans införande hade fruktan för döden blivit så stor, att man hellre levde till vad pris som helst, under vad tryck som helst och under vilka förödmjukelser som helst, än man ville våga på att dö. Men skomakarne och skräddarne skulle också äta och dricka, och omkring tornet växte ingenting.

Bönderna måste sålunda föra in mat till dem mot utbyte av kläder, skodon och pengar. Men herrarne byggde en mur, som hägnade ett område omkring tornet, och i muren satte de en port, vid porten en skrivare, ty man hade redan länge haft skrivare, vilka togo betalt av bonden för att han fick föra in och sälja. Bönderna kunde icke förstå, varför de skulle betala för att de hade besvär att föra in mat till stan, och ingen annan förstod det heller, men »det var så skrivet».

Slutligen gingo en dag några klipska handelsmän upp till Lasse och satte i honom att åkerbruket skulle förfalla, om bönderna reste in till städerna och schackrade; därför åtogo de sig att köpa upp av bönderna mot det att de betalade en viss skatt till »bävermössan», så kallades nu Lasse. Han gick in på förslaget, men då vägrade bönderna sälja. Hungersnöd uppstod i staden och bönderna ålades vid livsstraff att sälja åt köpmännen. Då satte bönderna i ondska så högt pris på sina varor, att Lasse genast lät skriva taxor, som satte pris på böndernas boskap och spannmål, och nu var stadens och

Digitized by Google

tjuvarnes framtid garanterad och frid och lycka härskade under fem långa månader, varav Lasse av sina krigare fick namnet Lasse Fähuslås, emedan han själv liksom hade nyckeln till bondens fähus, som han öppnade och stängde efter behag.

KAPITEL 8.

Friden var dock endast skenbar och ingenting att lita på. De gamla bönderna, vilka varit med om det helas uppkomst, hade visserligen ingen respekt för Lasse, som de en gång varit du och bror med, men nu hade han makten att skydda dem med krigsmakten, de voro trötta på bråk och gåvo sig. Vad skulle man göra? frågade de sig, och när ingenting var att göra, vande man sig att tiga och lida.

Men det gick icke lika lätt att tämja det unga släktet, som icke ville lyda varken far eller mor, ännu mindre främmande personer. Förgäves sökte Uffka skrämma dem med helvetet. Deras tankar voro ännu friska, så att de genomskådade det orimliga i hela lögnhistorien och skrattade åt Uffka. De blevo vilda och obändiga, tålde icke sitta i de osunda, illaluktande stugorna, utan rände omkring i skog och mark och sökte äventyr. Föräldrarne piskade dem, men gossarne satte eld på stugor och höstackar och rymde till skogs. Samhället var denna gång allvarsamt hotat och någon föreslog på allvar, att man skulle snöpa varannan pojke, för att för framtiden skaffa sig arbetare. Men Lasse avstyrkte denna onaturliga åtgärd. Han hade en annan metod, som han sparat i det längsta, emedan han själv ogillade

Digitized by Google

den både för dess naturvidrighet och omänsklighet, då han ju som ung genomgått samma kur, vars minnen ännu spökade för honom såsom det ohyggligaste han upplevat. Varje by skulle hålla ett straffrum, där barnen skulle under sex år hållas instängda och varje dag under halv svält och med pisk av käpp vänja sig vid slaveri, och genom att år ut år in höra helvetesläran och en ny moral, som Lasse och Uffka uppfunnit, småningom få innötta i sig den vördnad och lydnad de icke av naturen voro skyldiga sina herrar. Metoden var i hög grad samvetslös, men hade samma verkan som en kastrering.

Någon tid åtgick visserligen till läroböckers utskrivning, men man hade för mycket att vinna för att icke offra tid och omtanke åt den nya inrättningen.

När verket var färdigt, visade det sig också, att ändamålet var vunnet. Barnen inlåstes tidigt om morgonen, och det första de lärde sig var att tiga. Detta var det viktigaste av allt, ty nu behövde icke överklassen, som den kallade sig, emedan »Gud» satt dem över underklassen, frukta någon kritik av underklassen. Det andra var att lyda: det vill säga att göra andras vilja och icke ha någon egen. Inspärrningen av många barn i ett rum hade en lysande framgång, ty den osunda luften förstörde hälsan, och med hälsans försvinnande försvann kraft och vilja. Men vanan att tiga, det vill säga förtiga sanningen, framkallade en olägenhet som man ej beräknat. Barnen uppfunno nämligen, att man genom att svara ja, där man skulle svara nej, förskaffade sig fördelar, såsom belöningar, eller frihet från straff, och där-

Digitized by Google

före började lögnen blomstra. Lydnaden framkallade å sin sida falskhet. Barnen ansågo det vara orätt att hålla en kamrat, medan läraren piskade honom, men de handlade emot vad de ansågo vara rätt och vande sig småningom att handla emot sin övertygelse. De, som ljögo bäst och voro mest falska, kallades snälla barn och fingo pepparkakor och honungskakor; de som talade sanning och voro ärliga fingo pisk och blevo utan mat. Därmed var grunden lagd till uppfostran. Lasse häpnade ibland över resultaten, men vad skulle han göra, då han en gång givit sig ut på den hala isen!

Emellertid hade barnpiskarne svårt att utfylla den långa lärotiden med bara käppen och man måste hitta på nya läroämnen. I skolan lärdes numera, utom lögn och falskhet, en hel hop osanningar, som under det gemensamma namnet »moral» piskades i de bleka och sjukliga barnen. Den första moralen hette: Gud har skapat bönder och hantverkare att de skola arbeta åt dem som icke vilja arbeta. Andra moralen: Du skall vara nöjd med din lott! (Att uppfylla detta bud var icke svårt för dem som hade den avundsvärda lotten att slippa arbeta, men för dem, som hade den hårda lotten att arbeta, var den omöjlig.) Tredje moralen: Du får icke para dig, om du ej äger tolv tunnland jord eller Uffkas tillstånd. (En stor pojke, som invände, att den moralen borde haft följande lydelse: Du måste ha varit med och huggit för dig tolv tunnland jord för att kunna få para dig! blev satt i en mörk källare.) Fjärde moralen: Du får icke taga av andras egendom. (En flicka, som menade att hon mindes när hennes far tog sin egendom av allmänningen och att hennes far

Digitized by Google

därför borde straffas, blev genom sex par ris övertygad om att hon hade orätt.) Femte moralen: Du får icke döda någon! (En minderårig, som frågade om med du också menades Lasse och bödeln, vilka dödade alla, som icke ville döda jägarfolket ute på skogarne, blev satt i stocken.) Sjätte moralen: Du får icke en gång tänka, att det som nu är, kan vara dåligt. (Detta var den finaste av alla moraler, ty den dödar all tanke och därmed oppositionen i dess frö!)

Men det hjälpte ändå ej. Ungdomen hycklade och ljög, men ibland bröt sanningen fram och då hotades samhället igen. Man blev så led vid att leva, att man lät arbete och allt gå vind för våg: man svalt själv, men då började också överklassen svälta och fara illa och det gick inte an. Fruktan för helvetet upphörde, ty man ansåg, att man redan hade ett helvete på jorden, och värre kunde man inte få. Lasse och Uffka funno sig snart i den nödvändigheten att vidtaga några tidsenliga förändringar i helvetesläran, och nu började prästerna mera tala om himmelens kommande glädje för alla som lidit och haft svårt i livet. Att några oppositionsmakare därvid framkastade förmodanden, att Lasse och överklassen, som haft det bra, skulle följdriktigt komma till helvetet, inverkade icke på saken, ty oppositionsmännen brändes på bål och deras frågor lämnades obesvarade. Men utsikten att komma till himlen slappade tukten, och man måste hitta på nya medel. Och nu narrade Lasse fram några odågor, som icke ville arbeta, att de skulle göra visor till underklassens upplysning. Och nu kommo en skara poeter. De klädde sig illa, ehuru de icke behövde det, ty de

Digitized by Google

fingo lön på stat, men de skulle genom sitt yttre inbilla underklassen, att de voro utgångna ur de »djupa leden». De gingo omkring och sjöngo om att livet var så härligt; att man borde tro alla människor om gott; att alla Lassar, Uffkor, länschefer, föräldrar, målsmän och uppfostrare voro så snälla och ville underklassens väl; att allt missnöje med att några arbetade och några åto upp endast var avund och dålighet; att när var och en sin syssla sköter, så går allt väl, evad oss möter; att jordarbete och hantverk icke var arbete, utan att det sanna arbetet, det tyngsta arbetet, det hade Gud lagt på styrelsen, krigsmakten och Uffkorna; att man m å s t e ta världen som den är (även sådan den blivit genom Lassars och Uffkors skälmstycken). Det där tog skruv. Man lärde sig först visorna utantill och så sutto de i öronen och så gingo de in i tankarne.

Men snart visade det sig, att underklassen också började begagna visor för att dundra mot överklassen. Lasse såg med fasa det hotande molnet, men han hade icke för ro skull lärt av det förflutna. Han lät först försöka med att ge vissångarne lön på stat. Det hjälpte till en tid, men man blev överlupen med vissångare, som ville ha lön, och skatterna ökades. Då, när ingenting annat hjälpte, såg han sig bragt till den hårda nödvändigheten att inrätta ett kotteri. Sjutton av de värsta vissångarne utvaldes och förklarades vara ofelbara. Alla andra som ville göra visor förklarades odugliga. Därmed var saken hjälpt. Folket, som betalade de sjutton för att de fingo ovett av dem, vande sig snart i skolorna att betrakta de sjutton som ofelbara och alla andra betraktades som

Digitized by Google

odugliga. Och därmed nedtystades alla missnöjda vissångare, ty ingen ville naturligtvis gå där utan att få åtminstone beröm av de sjutton, och det gjorde, att sedermera alla visor kommo att sjungas på samma ton.

När nu skolorna ökades och svårigheten att få moralböcker åt alla blev stor, måste Lasse sent omsider, ty han fruktade i det längsta släppa lös en sådan farlig uppfinning, uppsätta ett tryckeri. Men för att icke den farliga inrättningen skulle vändas mot honom och hans verk lät han sätta den under kunglig uppsikt.

Det första alstret av det kungliga boktryckeriet var en Tryckfrihetsförordning. I det hemliga sällskapet De Missnöjda hade man en afton sammankomst på en höskulle, just då den nya Tryckfrihetsförordningen utkommit. Paul jägare hade fått ett exemplar och skulle uppläsa detsamma till underkastande av granskning. Man satte sig i ordning för att lyssna.

Paul började läsa: Tryckfrihetsförordning. § 1. Varje medborgare har full frihet att yttra sig i tryck!

— Hurra! svarade De Missnöjda. Leve friheten!

§ 2, läste Paul, den rena evangeliska helvetesläran får icke, såsom varande av Gudi, underkastas obehövlig kritik.

— Å! sade De Missnöjda. Det var just den som skulle först av allt kritiseras.

§ 3, läste Paul, varje skriftställare vare skyldig yttra sig berömmande om Lassar, Uffkor, länschefer krigare, skrivare och barnpiskare, och deras vänner och bekanta.

§ 4. Sällskapet för inbördes beröm eller de 17

Digitized by Google

ofelbare äga att undertrycka varje skriftförsök riktat mot moralen.

Här avbröt Rudolf kolare: låtom oss erinra vad som menas med moralen!

Paul jägare erinrade: Moralen, det är 1:o att alla bönder och hantverkare äro födda att arbeta åt Lasse, Uffka o. s. v.; 2:o att ingen får para sig under tolv tunnland jord eller Uffkas tillstånd.

— Nog, nog, ropade De Missnöjda, vi minnas det alltför väl. Fortsätt!

§ 5. Ingen, utan Sällskapet för inbördes beröm, får yttra sig om en avliden Lasse.

§ 6. Varje medborgare har full frihet att yttra sig i tryck!

De Missnöjda skildes med fast beslut att begagna sig av den nya tryckfriheten vid första bästa tillfälle.

Barnpiskarne voro de första, som fingo tryckfrihetens alster, och Moralboken trycktes i tusentals exemplar, uppspikades i stugorna och utdelades bland underklassen, ty överklassen, som uppfunnit Moralboken, de kunde den utantill förut.

Men Lasse blev trött och gammal, och han kände sitt slut nalkas. Sedan han sammankallat tvåtusen krigare, lät han dem välja tronföljare. Och se, valet föll på hans son, vilken genast hyllades under namn av Lasse II Axel. Lasse grät av rörelse över ett sådant storartat bevis på folkets kärlek mot hans hus, och han begagnade ett osökt tillfälle att föreslå det bävermössan och stolen skulle bli ärvtliga inom hans släkt. Som missnöje härmed förspordes bland länscheferna, uppträdde Uffka och vädjade till folket, som stod långt bort i skogen bakom krigarne. Folket, som hatade krigarne och icke hört annat än att dessa svarat nej,

Digitized by Google

ropade naturligtvis ja, och nu måste krigarne giva sig. Lasse tackade för detta nya bevis på folkets kärlek, och han ansåg detta rop från »de djupa lederna» såsom om Gud själv talat, ty Folkets röst är Guds röst, och Lasse II skyndade att antaga det lika vackra som osanna valspråket: Folkets kärlek näst min lön!

Lasse, som skakats av så många skiftande rörelser, lade sig mätt av år och ära på dödsbädden. Sedan han förlåtit alla sina fiender deras brott och sedan han av Uffka mottagit försäkran om himmelen, insomnade han. Alla de 17 ofelbare skrevo berömvisor om hans dådrika levnad, och Uffka höll ett liktal med text: salige äro de döda, de som i Herranom dö. Lasse II torkade sina tårar och besteg tronen.

KAPITEL 9.

Lasse II Axel var en mild herre, som icke älskade krig, utan tyckte om civilisation och vetenskap. Hans första regeringshandling blev att låta skriva Lasse I:s historia. De 17 ofelbare grepo verket an och de lyckades åstadkomma ett mästerverk av bestående värde. Lasse kallades däri Den Store, och detta med skäl, ty han hade grundlagt det nya Samhällsskicket och hade alltid haft folkets välfärd som sitt högsta mål. Men sällskapet De Missnöjda skrevo en annan historia om Lasse, där han rätt och slätt kallades »Den dumma Hullingen». De förklarade att han var den som infört det nuvarande slaveriet med närande och tärande, med skatter på de arbetande och skattefrihet på lättingarne. Att han förstört ungdomen genom införandet av fängelser och barn-

Digitized by Google

piskare; att han var en åsna och att hans samhälle var fånigt. Boken konfiskerades och brändes jämte författarne, varpå Sällskapet för inbördes beröm utsatte ett pris på 6 skålpund zink åt den som författade det vackraste äreminnet över Lasse I Hugo, kallad Den Store.

Som emellertid Lasse II Axel insåg, att missnöjet med samhället icke kunde undertryckas i rappet, lät han författa en rikshistoria, i vilken med stöd av Lasses, fadrens, efterlämnade exemplar av Rudbecks Atlantica, till fullständig evidens bevisades, att nuvarande rike verkligen var det fullkomligaste av alla riken och att detta var i själva verket Atlantica eller De lycksaliges Ö. Den ö, som deras förfäder hade bebott och där de inbillat sig att de voro sälla, hade aldrig funnits. Den var bara en De Missnöjdas uppfinning för att göra folk missnöjda. Och nu infördes av en barnpiskare en ny lärobok, som kallades Det Närvarandes Berömmelse eller Det fullkomligaste av Samhällen.

Emellertid hade en massa skrivarbarn och krigarbarn vuxit upp. För att likasom vid kungavalen undvika split och söndring infördes den vanan, att sysslorna blevo ärvtliga, men emedan skrivare och krigare parade sig obehindrat utan tolv tunnland jord, ty de stodo naturligtvis över lagen, som de stiftat, så var landet snart kringsvärmat av överklassbarn, som ej hade syssla. De föddes av staten på stipendier eller belöningar, belöningar för att de icke behövde stjäla eller mörda och åt så många som möjligt inrättade man sysslor. Men som de sysslolösa hade svårt att göra ingenting, uppfunno de varjehanda knåp, mer eller mindre idiotiskt. En tog sig

Digitized by Google

för att samla knappar; en annan samlade kottar av gran, tall och en; en tredje skaffade sig ett stipendium för att resa ut i världen. Den sista hade hemkommit efter att ha upptäckt ett utdött språk, som han funnit på trätavlor. Som nyckeln till språket medföljde, var det lätt att dechiffrera, och upptäckaren, som kallade språket Schoscho-språket, var mycket stolt över att kunna ett språk, som ingen annan kunde. Den som samlat knappar hade fått ihop en förfärlig samling. Som han icke visste var han slutligen skulle bevara dem, erhöll han ur statskassan medel att bygga ett hus för samlingens inrymmande. Här satte han sig att ordna knapparne. Det fanns många sätt att indela dem: man kunde dela dem i kalsongknappar, byxknappar, rockknappar o. s. v., men vår man hittade på ett mera artificiellt och därför mera svårt system. Men för detta behövde han hjälp. Han skrev först en avhandling om Nödvändigheten av Knapparnes Studium ur Vetenskaplig synpunkt. Därpå gick han in till Skattkammaren med en inlaga anhållande om en Professorsplats i Knappologien, samt två amanuensplatser. Ansökan beviljades, mera för att skaffa sysslolösa något knäp än för själva saken, vars värde man ännu icke kunde bedöma. Som mannen, han hette Hylling (man trodde han var född av en Hulling utan Uffkas tillstånd), händelsevis hade två oäkta söner, vilkas upp-piskningshjälp han ej hade råd att betala, behövdes amanuensplatserna ej anslås lediga. Hylling skulle snart förvåna världen med det första fullständiga vetenskapliga system. På två år hade han utarbetat det och det var ett underbart jätteverk, ty under dess klasser kunde alla världens knappar inordnas. Systemet hade följande utseende:

Digitized by Google

Knappar:

Zink	Koppar	Tenn	Järn	Ben	Trä
Med hål:	—	—	—	—	—
1:a klass:	Med 1 hål		o. s. v.		
2:a »	» 2 »				
3:e »	» 3 »				
4:e »	» 4 »				
Utan hål:					
1:a klass:	Utan 1 hål		o. s. v.		
2:a »	» 2 »				
3:e »	» 3 »				
4:e »	» 4 »				
Med öglor:					
a) runda öglor			o. s. v.		
α) räfflade					
β) oräfflade					
b) ovala öglor					
α) räfflade					
1) korträfflade					
2) långräfflade					
β) oräfflade					
1) vakant					
2) vakant					

Det väckte ett oerhört uppseende.

Men den, som samlat kottar, ville icke vara sämre, och han överraskade snart världen med ett stort artificiellt system, i vilket alla kottar indelades i 67 klasser, 23 familjer och 1,500 ordningar.

Nu hade man länge varit betänkt på att utsträcka undervisningskurserna och som man ansett orättvist att underklassens barn fingo lära sig lika mycket som överklassens, beslöt man inrätta ett universitet. Man hade redan tre vetenskaper: Scho-

Digitized by Google

scho-språket, Knappologien och Kottologien, vilka vetenskaper hädanefter blevo obligatoriska. Men som de bemedlade bondbarnen och hantverkarbarnen också sände sina barn till universitetet, inrättades kolloquier eller enskilda samtal, i vilka endast överklassens barn fingo tillträde, och utan vilka man ej kunde ta examen. Kränglade sig däremot någon gång ett underklassens barn igenom examen, så fick han därföre icke en syssla, ty sysslorna voro ärvtliga.

Lasse II Axel dog, det kunde man icke hindra, men erhöll efter döden namnet Lasse den Vise.

KAPITEL 10.

Sonen, som nu besteg tronen, kallade sig rätt och slätt Anders VII, av vad anledning vet man ej, men man tror att det var för vissa historiska förutsättningars skull. Under hans regering uppstodo de sköna konsterna. En bagargosse stod nämligen en dag och knådade deg; han skulle göra en kuse, men han gjorde i dess ställe en get. Professorn i Schoscho-språket, som händelsevis gick förbi fönstret där gossen stod och arbetade, fick upp ögonen för hans stora anlag och lät honom göra en get av lera i stället för av deg, och brände den sedan i en ugn.

Med målarkonstens uppfinning förhöll sig annorlunda. Man hade länge observerat i en viss instängd trakt av ön att en mängd sysslolösa kolargossar togo kol och ritade på stockarne. Först ritade de oanständigheter, men sedan ritade de av allt vad de sågo. Man trodde först det var ett slags mani eller idioti som brutit ut, ty det var verkligen kuriöst

Digitized by Google

att se en hop ynglingar ränna omkring som skator och rita av allt vad de sågo. De ritade av bord, stolsben, hus, träd, stenar, morötter, skottkärror, hundar, kattor, allt möjligt som de fingo fatt i. Förgäves sökte föräldrarne få dem att överge de där grillerna och göra nytta, men det var omöjligt. De gräto och sade att de hellre ville svälta och dö än de läto bli att rita av. Det var verkligen en mani.

När saken kom inför Anders, blev han först mycket ledsen, ty han älskade sitt folk såsom endast en furste kan göra det. Han lät sedan spärra in dem i ett hus, där de ohejdat fingo ägna sig åt sin mani och under kungligt beskydd. Han anställde experiment med dem, och en dag lät han femtio maniaci avrita ett och samma stolsben. Men se, det fanns inte två avritningar som voro lika. Filosofer, som tillkallades, förklarade, att det berodde på den personliga uppfattningen. Anders, som icke trott på att den personliga uppfattningen av ett stolsben kunnat vara något filosofiskt, insåg nu sitt misstag och trodde på avritningens djupa betydelse såsom ett moment i andens liv, och han lät utnämna den skickligaste avritaren till professor. Denne skrev strax därpå en avhandling om avritningens innehåll och form. Ur det väl valda exemplet ett stolsben, som var prisämnet, deducerade han: stolsbenets innehåll, det var den personliga uppfattningen, stolsbenets form, det var avritningen. När innehållet och formen täckte varandra, eller fullt gingo upp i varandra, då var avritningen en fullständig avritning, eller ett skönt. Allt som var avritat var skönt; en träckande ko var oskön i sig själv, ty naturen var oskön, men en av-

Digitized by Google

ritad träckande ko var skön, ty hon var genomträngd av den personliga uppfattningen av en träckande ko.

En dag fann man en ful avritning av Anders VII utanpå rithusets fasadvägg. Folk som gingo förbi skrattade. Ritaren uppkallades och ålades att avrita konung Anders, men på ett skönt sätt. Ritaren påstod, att hans avritning var skön, ty den var genomträngd och betingad av hans personliga uppfattning av Anders VII. Ritaren ålades vid livsstraff att genast ändra sin personliga uppfattning av Anders VII. Som ritaren lovades professors namn och lön, ändrade han genast sin personliga uppfattning av Anders VII och blev därför utnämnd till hovmålare.

Anders avsomnade i sitt 8:de regeringsår och kallades av de 17 ofelbare för Avritningens beskyddare. Han efterträddes i regementet av Per Erik I. Denne var en vildsint herre, som icke kunde sitta stilla. Han förde krig med jägarne och slog själv ihjäl så många han kunde. Men folket klagade över krigsskatterna och kunde icke inse nyttan av dessa slaktningar. För att upplysa deras mörka förstånd lät Per sammanfatta en ny lärobok att införas i skolorna. Den kallades: Konungaboken, och innehöll beröm om alla kungar från Lasse I till Per Erik; isynnerhet berömdes alla överfall och plundringar på främmande riken.

Krigstågen fortforo emellertid under Per Erik, ty krigsmännen älskade äran och isynnerhet erövrandet av andras egendom såsom pendyler, bordsserviser och mynt. En av sällskapet De Missnöjda skrev i anledning härav en broschyr med titel: »Jämförelse mellan de olika slagen av stöld, Enskild och Offentlig, eller Tjuveri ur Statsrättslig Synpunkt jämte

Digitized by Google

en tablå över De Internationella Stölderna under de senaste Konungarne av Huset Hulling.» Broschyren blev såsom vanligt bränd jämte författaren. Per Erik dog i anledning av dryckenskap, och (vi nödgas som historieskrivare hålla oss till den smärtsamma sanningen) kanske även av något otukt. Han begräts av alla krigsmän och kallades Hjältekonungen eller Den Oförliknelige.

Med honom utslocknade ätten Hulling, som börjat med De Store Lassarne. Som man redan hunnit piska in i det uppvuxna släktet, att konungarne voro av Gudi, blev det kinkigt att nu välja en konung av de infödda, ty det kunde man dock icke inbilla folket, att en som i går var krigschef i dag kunde väljas av folket att vara av Gudi. Man skickade därför ut en expedition till fjärrboende stammar och hemförde verkligen ett föremål, som i hast döptes och kröntes. För att göra honom älskad kallade man honom Lasse III och utgav honom vara av ätten Hulling på långt håll. Som han varken kunde landets språk eller visste något om det land han skulle regera, råkade makten falla i händerna på Uffka (en avkomling av pastor Axonius från Uppsala). Denne gjorde allt för helveteslärans inskärpande och uppdrog åt professorerna i rithuset att rita av helvetet, vilket upphängdes i alla kyrkor. Lasse avled och kallades efter sin död Lasse den Helige.

Under hans efterträdare Per II Erik uppblossade en förfärlig religionsstrid mellan provinserna. En svärmare hade nämligen uppträtt och förklarat, att de osalige i helvetet icke knepos med tänger utan stuckos med gafflar. Ett stort koncilium sammankallades och en disputation hölls i sexton dagar och sexton nätter

Digitized by Google

om tänger eller gafflar, varav partierna erhöllo namnen Tänger och Gafflar. Frågan avgjordes till förmån för Tängerna. Men Gafflarne höllo ståndaktigt vid sin tro och föllo icke ens för hotelsen med bålet. Men nu började Gafflarne, som i en provins fått övermakten, att försvara sig mot Tängernas övervåld. Tängerna kommo i klämman och sände efter hjälp hos Per II Erik. Per Erik sammankallade folket och med tårar i ögonen svor han att försvara den rena helvetesläran eller sätta livet till. Och så drog han ut i kriget. Detta varade i femton år och den ena pendylkistan efter den andra hemsändes; den ena utskrivningen av folk och skatter efter den andra företogs. Men Gafflarne försvarade sig tappert. Slutligen kom ett förfärans dödens budskap att Per Erik stupat. Men sorgen gav sig något, då man fick höra, att Tängerna tagit två provinser, sex tusen fanor och trummor, fem hundra pendyler och tre miljoner i guld och silver. Per Eriks lik hemfördes och över hans stoft restes en kyrka med följande inskrift: Åt Hjältekonungen, Den Rena Helveteslärans Försvarare, Dog för sin tång. Anden troligen hos Gud!

Detta var det vackraste bladet i Hullingarnes berömmelsebok. Men Gafflarne fortforo att hålla vid sin tro och fingo slutligen fri religionsövning. Ja, det fanns till och med folk (av de missnöjda) som påstodo att det var en struntsak de slagits om, ty om man knips med gafflar eller tänger i helvetet kunde just vara detsamma, när man visste att det inte fanns något helvete.

Per Erik efterträddes av Jöns I Philip. Införde skådespel för att hålla de missnöjda vid gott lynne. Men när de missnöjda också gjorde skådespel, för-

Digitized by Google

klarades deras skådespel syndiga och ett nationellt skådespelshus uppfördes, i vilket spelades stycken ur berömmelseboken och Tängernas krig mot de Otrogna. Därigenom vandes folket att med vördnad se upp till sina »stora minnen».

Under efterträdaren Jöns II Petter infördes Statstidningen. Den var dels framkallad av det jäsande missnöjet, dels av behovet att få överklassens meningar spridda så fort som möjligt. Statstidningens uppgift var: att oupphörligt förklara det allt vad underklassen tänkte, talade och skrev var lögn; att alla underklassens handlingar voro dikterade av låga bevekelsegrunder, egennytta, avund och illvilja; att förklara det det nuvarande samhället var det fullkomligaste och ledande till allas sällhet; att predika det helveteläran var den mildaste, djupaste, kvickaste av alla läror och att den aldrig skulle kunna ersättas av någon annan; att alla andra läror voro dumma och osedliga, o. s. v. Denna uppfinning hälsades med jubel och Statstidningen tog därför namnet Den Allmänna Opinionen eller det Välsignade Stillaståendet.

KAPITEL 11.

Samhället hade nu nått höjdpunkten eller idealet av bakvändhet. Det nyttiga hade kommit i förakt och det onyttiga var ärat. Det var sålunda ärofullare att rita av ett äpple, för vilket man blev professor och riddare, än att odla ett äppelträ, för vilket man endast blev skattskyldig. Att spela en pjäs var ansett och ärat vida högre än att skriva en pjäs, och man såg stundom publiken spänna sig för en aktris' vagn och

Digitized by Google

draga henne från teatern, när man sett en riktigt god pjäs. Alla som ville hindra rättvisan, motarbeta en utredning av det eländiga tillståndet, öka nöden, straffa den oskyldige, utmärktes genom ämbeten, pensioner och äretecken.

Mest idealiskt utvecklade sig dock livet i städerna. I kungastaden bodde tre hundra tusen människor på en fläck som icke var större än några tunnland. Man kunde sålunda när man såg denna stengrav, som var invånarnes stolthet, genast räkna ut, på huru många lass orenlighet den vilade, ty staden rensades icke var dag.

Härav stank, som stadsboerne icke märkte, men vilken alstrade sjukdomar. Härtill bidrog även i hög grad det idealiska byggnadssättet. Man hade nämligen i stället för att lägga husen i terrasser mot solsidan byggt dem i långa strängar, mellan vilka lupo gångstigar, och dessa så smala att endast ett fåtal av invånarne hade ljust i sina rum. Likasom vissa folk som bo i dalar mellan höga berg, uppstod även här en sjukdom, som under namn av kretinism ändrar hjärnans funktioner och gör idiotismen ärvtlig.

Stadsboerna blevo också så kretinösa, att en bonde icke förstod vad de talade. De hade sålunda också fått alla sina begrepp så förvirrade, att de, som hade råd, sovo om dagen och åto och drucko om natten, vilket naturligtvis framkallade ännu flera sjukdomar.

Hopträngda på en liten plats, lågo de beständigt i luven på varandra, vilket icke var underligt, då de ju måste störa varandra, knuffa varandra, trampa varandra. Med den tilltagande kretinismen följde en hjälplöshet, som närmade sig den under barndoms-

Digitized by Google

tillståndet. Många tusen mark guld måste därför betalas åt väktare, som under namn av polis vandrade på gatorna, ledde hem överlastade, buro hem överkörda, sprungo efter vatten åt svimmade, letade reda på husnummer, talade om var barberarn bodde, var glädjeflickor hade sitt tillhåll, var elden var lös och så vidare.

Till dessa idiothem strömmade av lantbefolkningar alla gossar och flickor, som ej hade någon jordegendom att ärva. Gossarne blevo tagna som slavar, flickorna sökte plats som slavinnor eller väntade tillfälle att bli skändade. I staden var det nämligen svårt för unga män att gifta sig och därför skändades med polisens och deras eget medgivande alla flickor, vilkas barn ej kunde ha anspråk på att få någon syssla eller något ämbete.

Olyckliga som de voro i städerna, sökte de permanenta läkemedel i alkoholhaltiga drycker, vilka förtärdes på offentliga ställen. Vid varje förtärande i större mängd av alkohol, vilket endast försiggick i manligt sällskap, brukade man dricka ett särskilt glas alkohol för den hemmavarande kvinnan, vilken icke kunde vara borta från barnen, och ett glas för hemmet, där en säng och en hustru väntade. Vid riktigt stora berusningar började man dricka ett stort glas alkohol för kungen och ett för fosterlandet, ibland också ett för den rena helveteläran.

Hela detta idealsamhälle av tre hundra tusen personer påstod sig arbeta för folkets väl. Men gick man till tullarne och torgen om morgonen, där bönderna förde in mat åt dem, fick man se vem som födde dem. I ersättning fingo bönderna litet pengar, som gingo åt till skatter; vidare fingo de s e på

Digitized by Google

oljefärgstavlor, höra föreläsningar, skådespel, som de aldrig hade tid att höra på, men det var deras eget fel, ty det stod dem öppet att höra dem när de ville, mot särskild betalning naturligtvis; vidare fingo de lärare, som lärde dem helvetesläran och berömmelseboken, mot särskild betalning naturligtvis, samt om söndagarne en skopa ovett från prästen, som sade dem att de voro stora rackare och att de skulle bli kastrerade, om de inte betalade skatterna. Allt detta, som kallades bildningens välsignade frukter, fingo de (mot särskild betalning) för att de förde mat till stan åt dem som skulle svultit ihjäl, om bönderna en morgon underlåtit att komma till torget. Och det gick i bönderna!

Men i staden funnos alltid fattiga och missnöjda, och dem måste man slutligen ta hand om, ty de blevo farliga. För den skull inrättade man allmänna barmhärtighetshus, som kallades fängelser, där man anställde försök med huru litet en människa kunde leva på. Och när man fått reda på det, hade man upptäckt att arbetarne frossade. När arbetarne vägrade arbeta, ty arbetet var fritt, så gjordes arbetet ofritt, och man tvang dem med vapenmakt att arbeta.

När slutligen missnöjet och jäsningen blevo för stora, skatterna olidliga, och all skulden kastades på regenten, uppfann denne slutligen ett nytt regeringssystem, som efter mycket bråk blev antaget under namn av parlamentarsystemet eller ansvaringssystemet. Likasom en mängd tidningsredaktörer av tryckfrihetslagen nödgats kringgå densamma genom att sätta så kallade ansvaringar i sitt ställe, så utvalde konungen numera ministrar, vilka åtogo sig ansvaret för hans dumheter, och därigenom skyddades ko-

Digitized by Google

nungen för allt åtal. Men ansvaret var icke farligare än att en minister, som stått bocken för en kunglig dumhet, fick ta avsked som länschef och kerubimerriddare. Dessa ansvaringsplatser voro därför också mycket behagliga och eftersökta.

I närmaste sammanhang med detta stod pratmakarsystemet eller det parlamentariska styrelsesättet. En hop rikt folk sammanträdde en gång om året och sökte genom klyftigt tal utse det nästa offer, på vilket en ny skatt skulle vräkas. När de voro varandra för klyftiga, kommo de om sams i godo att antingen icke vräka skatten på varandra, eller också bytte de och schackrade med skattebördor.

Ett eget och i sitt slag gott exempel på detta styrelsesätt var den parlamentiska akt, som avhandlade garverinäringen. Sex garvare hade i tjugufem år gjort dåligt läder för dåligt pris. En vacker dag börja jägarne, som ännu levde i grannskapet, taga sig för att införa gott läder för gott pris. Folket jublade åt nyheten, men de sex garvarne, som sutto i talkammaren eller parlamentet, gingo in med en anhållan att få tull på jägarnes läder. Den inhemska industrien måste skyddas, landets barn icke ätas upp o. s. v. De fingo tull på jägarnes läder! För dessa sex garvares skull måste folket fortfarande köpa dåligt läder för dåligt pris. Detta sätt kallades skyddssättet, emedan därigenom det enskilda intresset skyddades på allmän bekostnad. Ansvaringen ansåg sig emellertid passa på att söka en länschefsplats, låtsade stor förtrytelse och avgick; erhöll platsen samt tillika Kerubimerorden, vilken endast brukades som belöning åt store män.

Digitized by Google

Men det sorgligaste av allt var att kretinismen småningom blev medfödd likasom de kroppsliga svagheterna. Kretinerna, vilka kallade sig intelligenskotteriet (av intelligere, inse) emedan de icke insågo sin kretinism (lucus av non lucere), hade småningom så urartat, att de förlorat medvetandet om sin hjärnuppmjukning, och tvärtom ansågo sig vara de visaste i samhället. Som de hade krigsmakten till sitt förfogande, råkade samhällstillståndet i det närmaste likna ett dårhus, där patienterna gjort uppror och inspärrat sina läkare och väktare. Detta gav anledning till de allra befängdaste uppträden. Sålunda kunde man i talkammaren höra på fullt allvar sådana meningar förfäktas såsom att Atlantica, så hette nu riket, som endast ägde 50,000 krigsmän, skulle kunna försvara sig mot Akvilonia eller vilket annat rike som helst, vilket hade 20 gånger så många krigsmän. En annan gång förfäktades med framgång den meningen, att samhället skulle störta ihop, om icke folket ville betala skatt till vissa komedianter. En annan gång skulle staten ramla, om icke folket ville ge lön och professorsplats åt en herre, som trätt upp ett stort antal bobbor på zinknålar.

Följderna av att år ut år in se kretinismen vördad, avlönad och eftersökt blevo småningom att många olyckliga önskade delaktighet av kretinismen, emedan den gav ära och pengar. Och nu skulle den spridas genom skolorna, men det gick inte fort, ty folkets sinnen hängde ännu genom minnet vid det gamla som ägt mycket av förnuftighet om ock det var sämre i många stycken. Men när alltid och alltjämt de sågo huru endast det skänkte anseende att man ägde de mäktiges meningar, måste de mot sin vilja

Digitized by Google

åtminstone uttala de godkända meningarne om också de icke hyste dem, och då de slutligen arbetat sig upp till samma opinion som de övre, voro dessa tankar redan gamla.

Det blev sålunda en oupphörlig hetsjakt, en evig slitning och oro i samhället och ett aldrig tröttnande missnöje. Och när de vanmäktige reste sig i massa mot de mäktige och berövade dem makten, såg man strax det gamla förnya och upprepa sig, så att de, vilka nyss varit förtryckta, efter varje resning befunno sig vara förtryckare varom de aldrig drömt.

Det är då som alla tänkande kasta sig med raseri över frågan om samhällets förbättring, och en mängd sekter uppstå eldade av heligt nit att till vad pris som helst göra ett slut på olyckorna, nöden och kivet.

En sekt, kallad mollskinns-skolan, förfäktade den meningen att samfundet skulle få växa i ro såsom en naturlig äng, där gräs och ogräs fingo kämpa kampen om matbitarne även med risk att ogräset såsom det starkaste skulle rå.

En annan, kallad samfundisterna eller småfågelskolan strävade för en allmän sammanslutning av de små, de sjuka, de svaga, de dumma, de lata, varigenom de svagares rätt att förtrycka de starkare skulle vinna grundlags helgd.

En tredje sekt, benämnd Boschmanerna, ansåg den enda räddningen icke ligga i en lösning av frågorna, som voro olösliga, utan i en generalsprängning av hela planeten Tellus, vilken såsom skapad av intet tryggast borde återgå till sitt ursprung.

Och medan dessa och flera sekter kämpade om

Digitized by Google

överväldet fortfor samhället att bli vid det gamla, sökande i det förflutna bevisen för det närvarandes utmärkthet i alla avseenden, upptagande äldre tillryggalagda former, dikterande beslut och stiftande lagar, så att aldrig förr hade en sådan endräkt rått bland de styrande, vilka alltså därför ansågo och läto bevisa att detta var den sanna de lycksaliges ö, under det att de styrda alltjämt stärktes i deras gamla tro att det visserligen var de olycksaliges.

Digitized by Google

En häxa.

Tekla Degeners fader var gevaldiger vid stadsvakten, eller archererne vilka hade sig anförtrodd stadens inre bevakning jämte fångtransporter och fängelsetjänst. Kåren åtnjöt mycket ringa anseende, och bar uniform från trettioåra kriget, som hunnit bliva löjlig och ådrog sig dess bärare alla gatpojkars löje och förskaffat stadssoldaterna ett öknamn, som genom generationer vunnit sådan hävd att de även av bildade personer endast nämndes vid namnet »rovbössor». Han var således en dubbelt stämplad, tillhörande ett ringaktat stånd, intagande en grad som han aldrig genom befordran kunde stiga upp utur. All drivkraft till exemplariskt uppförande saknades sålunda, då möjligheten att förbättra ställningen var avskuren, varförutom den beständiga beröringen med brottslingar av alla slag gav hans sätt att skåda livet en mörk anstrykning. Han blev därför inbunden, missnöjd, svårmodig och begiven på att dricka.

Modern hade tjänat, och slutligen genom giftermålet kommit till en portvaktartjänst, som gav henne en självständig ställning men på samma gång ett pinsamt liv. Gevaldigern, som alla nätter måste sova i vakten, kom endast hem en stund om eftermiddagen och drack värmt öl med brännvin, då Tekla

Digitized by Google

alltid skickades bort i något ärende. Äktenskapet var därför mycket löst knutet, men även mindre stormigt än eljes. Huset var beläget vid Svartmunkagatan snett emot Tyska kyrkan, kanske den dystraste plats i den gamla staden mellan broarna. Det var en åldrig svartnad byggnad med små dunkla fönsterrutor, som varken tycktes kunna släppa igenom eller reflektera något ljus. Hela huset såg hemlighetsfullt och ruskigt ut, och man kunde icke fatta huru ägaren till detta näste kommit på den idén att hålla portvakt. Men detta hade sina orsaker. Huset var nämligen mycket bebott, så att det dels behövdes sträng uppsyn, dels voro hyresgästerna av sådan natur att en portvakt måste skänka sitt anseende åt hyresvärden. En trappa upp var nämligen ett Finskt sjömanshärbärge; inpå gården låg ett ockrarekontor och därovanför var en lönnkrog med flickor. Portvaktstjänsten var sålunda icke någon latmanssyssla, ty porten skulle öppnas i medeltal varje tionde minut på dygnet och fick aldrig lämnas öppen. Portvakterskans liv bildade sig sålunda som en fånges och vad värre var en förbrytares, som genom tortyr skulle tvingas till bekännelse. I vissa fängelser hade man nämligen den seden kvar, att genom buller i gången störa rannsakningsfångars sömn, flera gånger om natten för att mjuka upp dem. Det fanns sålunda icke en minut på dygnet som hon kunde vara säker för klockan. Skötte hon barnet, måste hon upp och draga i strängen, stod hon vid spisen måste hon springa ifrån och med grämelse se huru mjölkpannan kokade över, låg hon i sängen och allt omkring henne blivit tyst, ögonen slöto sig, nerverna slappades för att lägga sig till vila, pinglade det, och hon måste åter spänna

Digitized by Google

muskler för att draga i strängen. Strängen hade slutligen blivit en ny ledamot som liksom vuxit ut från högra armen. Hennes liv, hela hennes tillvaro hade ombildat sig såsom del av en ringledning. Hon hade förlorat all vilja, allt initiativ, och all hennes verksamhet fick sin impuls utifrån, från en lina som drogs av en främmande, en klocka som signalerade den främmandes vilja, vilken hennes högra arm utförde. Första året medan hon gick med dottern var hon ännu nervsjuk, men sedan hon blev van, kände hon varken behag eller obehag. Hon märkte endast att hon levde, och hon visste att hennes liv stod i närmaste förbindelse med det snöre som hon drog i. Tröttnade hon att dra i snöret, så skulle ingen mat, ingen dryck mera komma fram, och ledsnade hon på det trånga rummet med den lilla gluggen åt portgången, så stod henne friheten öppen — på gatan.

I detta lilla rum kom Tekla till världen under det att porten dunkade, klockan pinglade och sjömän slogos med kniv i portgången. Hon var ett mycket skrikigt barn, kunde skrika en halv timme tills hon kiknade och blev alldeles tyst samt låg som en död. Hon tycktes vara född med avgjord ovilja för porten och klockan, och kunde på de fem första åren icke vänja sig vid dem, och när hon sedan blev van, hörde hon ljuden även då hon var frånvarande. Satt hon på skolbänken eller var i vakten hos fadern, hörde hon klockans: ping-ping-ping, regelns: klack, och portens: bom-bom.

Modern trodde sig kunna lugna henne med varmt öl och en liten droppe brännvin, varmed hon stillade sig själv, men det hjälpte icke.

Digitized by Google

När Tekla blev fyra år, släpptes hon ut i portgången och på gården att leka. Gården var som en vid skorsten, med en rad hemlighus på ena långsidan, på kortväggen en stor svarttjärad soplår, ur vilken alltid rann en flod av svart mölja. Om sommaren stod det som ett moln av flugor kring soplåren, och stora bruna råttor kröpo fram ur källargluggarne för att nappa åt sig en morotsstjälk, ett potatisskal eller en klädeslapp, och stundom vågade sig en gråsparv ner från takrännan för att hämta en linnetrasa till sin bosättning. I portgången hade Tekla sin lekstuga bredvid rännstenen, där diskämbaren slogos ut och där stora långbenta spindlar tågade på väggen. Ingen var elak eller ovänlig mot henne, och de som gingo genom porten hade alltid en nick eller ett gott ord åt barnet, emedan hon var den fruktade portvaktens dotter. De snällaste voro dock jungfrurna som bodde en trappa upp över gården. De gåvo henne ofta marsipan och bjödo henne med sig upp på rummen, där det var fina förhängen och luktade rosenvatten. Modern tyckte icke riktigt om dessa besök, men det var alltid en lättnad att vara av med barnet en stund och veta att det dock var innanför porten.

Ut på gatan kunde hon aldrig komma, ty modern var aldrig ledig och gick aldrig ut. Solen hade hon ännu icke sett, men när hon stundom satt på gården och med huvudet bakåtlutat tittade upp åt husväggen, över takkanten, såg hon att det lyste ljust däruppe och att det var mycket blått. Men när vintern kom och det låg svall-is i portgången, då var hon instängd hela dagen i den trånga kammaren, där det var så mörkt att ljus måste brinna på förmiddagen, och

Digitized by Google

där det alltid osade av vidbränd mjölk, stekt fläsk eller kokt dricka. Fönstret åt gatan var klistrat med papper, men Tekla hade gjort sig ett litet hål, genom vilket hon kunde se ut. Men över gatan såg hon endast hörnet av en stor svart byggnad med mycket höga spetsiga fönster. När hon en gång frågade modern vem som bodde där, fick hon veta att det var Guds hus, varav hon insöp den föreställningen att Gud var en mycket lång man som behövde högt i tak och höga fönster. Det som då var hennes enda glädje var faderns besök. Han var en lång, ljus, blek man, med granna, ovanliga kläder. Knapparne i rocken voro förgyllda och hade en gubbe intryckt som de kallade Erik den Helige; över den mörka rocken lyste i vitt det lackerade buffelläder-gehänget, och värjan skramlade så stolt när den ställdes i skåphörnet. Men järnhuvan var ändock det allra roligaste, där den stod på bordet bredvid ölmuggen, och blänkte och lyste i guld och granna färger, och den stora borsten, som stack upp över kullen, såg ut som en riktig svart katt.

Mest talade föräldrarne med låg röst, men stundom hörde Tekla huru orden föllo hårt, kort, skarpt, och då blev hon rädd. Men fadern tystnade alltid av först och tog upp en brun pung, ur vilken han räckte modern några silverslantar, varpå han steg upp för att gå.

Tekla, som såg att husfolket hälsade fadern med stor aktning, vande sig tro att han var en mäktig och ansedd man, och detta sammanlagt med den auktoritet hon såg modern åtnjuta i huset gjorde att hon snart betraktade sig såsom icke tillhörande de vanbördiga.

Digitized by Google

Hon växte upp, utan syskon, utan lekkamrater och hade således ingen att jämföra sig med, ingen att slipa sitt lynne mot. Men så kom den ålder då hon skulle börja skolan. Som fadern var av gammal tysk släkt och man tillhörde tyska församlingen, blev hon satt i församlingens skola för flickor. När inskrivningen ägde rum, hade modern måst taga sig ledig och följde barnet upp på skolsalen. Tekla ropades upp, och modern tillfrågades om faderns yrke. När hon svarade: gevaldiger vid vakten, drog ett omärkligt löje över lärarens ansikte, men de andra närvarande föräldrarne och barnen logo öppet så att Tekla märkte det. Utkomna på gatan frågade flickan modern varför man skrattat, men modern kunde intet svar ge. I skolan fick hon dock snart reda på orsaken, och barnet hade upptäckt att hon tillhörde en lägre samhällsklass, ur vilken föräldrarne sökte höja henne genom uppfostran, och i vilken lärarne sökte kvarhålla henne genom att predika förnöjsamhet med den lott Gud givit var och en här i livet. Hon märkte dock snart att de bättre barnen hade vita ansikten och händer, och hon fick längre fram lära sig av andra flickor att dricka vinättika och tvätta händerna med varmt vatten för att också bli vit. Hon blev också snart kinkig, sömnlös och ytterst känslig för intryck, så att hon nästan aldrig kände sig riktigt frisk. Moderns ökade omsorger vande också barnet att betrakta sig som en hjälplös och en sjuk som väntade all hjälp utifrån då hennes jag alltmer försvagades.

Sålunda gick barndomen framåt mot konfirmeringen. Här inbillades hon nu snart att alla människor äro jämlika, och när hon såg på ett rum samlade

Digitized by Google

barn från alla samhällsklasser, alla åhörande samma lärdomar, såsom om livet skulle dana sig lika för dem alla, blev detta henne snart en ljuv tro. Prästen, som var en varmhjärtad gammal man, tycktes själv hylla den tron, att alla voro barn av samma fader, och han gjorde ingen märkbar skillnad mellan de fattiges och de rikes barn.

Om aftonen efter storförhöret hade han samlat alla barnen på kyrksalen för att giva dem sista lärdomen för livet och säga dem farväl som omyndiga, innan de skulle undfå mysteriet och sedan vandra ut i livet ensamma med sin Gud. Det var kvavt i det lilla mörka rummet, från vars väggar stränga mörka ansikten blickade ner ur svarta tavelramar; kakelugnen hettade och den gamla kopparlampan spridde ett svagt sken över de bleka anletena, som då och då upplystes av återskenet från den gamle lärarens av det vita håret strålande ansikte. Han hade med skälvande stämma skildrat livets förfärliga allvar för de unga; han hade varnat dem för klipporna, han hade bett dem tro honom som sett livet hurudant det var, och han hade besvurit dem att icke bygga sitt hopp om varaktig sällhet på en så gungande mark som den ostadiga lycka världen kan skänka.

I detta ögonblick trodde de honom alla. Fältöverstens son trodde honom, då han sade att även den högst uppsatte kunde störtas och sluta som en utstött; guldsmedens dotter trodde honom, då han upplyste om att han sett många rike mans döttrar lykta sin bana som tiggerskor. Men i denna sista sköna stund, på detta rum, där de voro avstängda från världen och stodo alla inför Guds ansikte som barn, skulle de glömma att därute i det grymma,

Digitized by Google

stygga livet mänskorna värderade varandra på ett annat sätt, efter lägre grunder, och när de nu i morgon skulle vid nådabordet äta kärlekens måltid tillsammans, glömma att många, många aldrig mer skulle sitta vid samma bord, erinra sig att kanske några skulle betjäna de andra vid andra måltider, och att de nu en enda gång skulle ur samma bägare dricka förbrödringens dryck, såsom Jesus Frälsaren ätit och druckit med de ringaste. — Barn, slutade den gamle, nu inför Gud den Evige, visen Er gamle, kanske ende vän, att I ett ögonblick kunnen avlägga världsliga tankar och känslor, att I kunnen känna Er såsom bröder och systrar av den enda stora syskonrund som vår frälsare en gång tänkte sig hela mänskligheten, då han själv steg ner bland de ödmjuka, fastän hans plats såsom skriftlärd var bland de överste i synagogan; öppnen Era hjärtan utan fruktan och utan blygd; och låt mig se ännu i ett ögonblick den ljuva syn mitt hjärta drömde, att även mänskors barn kunna vara änglars likar redan här på jorden.

Han steg ner ur stolen och låste dörren med rigel, under det barnen uppskakade väntade vad som skulle komma.

— Nu, fortfor läraren, sedan han kommit upp på sin plats, nu har jag låst ute världen med dess lustar, dess synder, dess orättfärdighet, och nu äro vi ensamme inför människones Son, som kom att nederslå det som var upphöjt och lyfta det förtrampade. Höjom våra hjärtan i den tysta bönen, och när I kännen anden röra Er, rena Er, ödmjuka Er, given varandra det famntag som mänskors barn alltid skulle bjuda mänskors barn utan svek och utan vank, låt mig se, du rike yngling som har makten och äran

Digitized by Google

väntande på dig med karet och spannridare nere på gatan, låt mig se dig öppna dina armar för din trälande broder, låt mig se dig, välborna dotter av en ärad och berömd ätt, vid din kanske blivande tjänarinnas bröst, och du, fattige mans trampade son, låt ditt hat mot de lycklige smälta ett ögonblick, värm ditt kallnade hjärta vid din avundade broders, rena ditt sår, du söker dölja, i din hatade broders famn. Älsken Eder inbördes, såsom jag haver älskat Eder, given varandra broders- och fridskyssen, nu i detta ögonblick, nu, innan dörren öppnas och världen går emellan, med kiv, nit och ond vilja, ty sedan, ack Gud, varför? — skiljas edra hjärtan och vägar, ynglingar och jungfrur, därför nu, just nu! Amen!

Gossar och flickor, som under talet stått i två hopar mitt emot varandra, först betraktande varandra med fruktan, gingo nu under inflytandet av extasen med tårade ögon och öppna armar emot varandra, och under krampaktiga snyftningar omfamnades de och kysstes. Det var som om alla skrankor av stånd, börd, förmögenhet, kön hade fallit, och dessa blyga, som skulle bävat för den ovanliga handlingen, sågo frimodiga och kärleksfulla på varandra. Det grova ansiktet, de frusna händerna, de dåliga kläderna, sågos ej: den svultna och hätska minen hade slätats och den övermodiga hållningen var bruten, den lättfärdiga tonen hade tystnat.

Från sin plats såg läraren ut över den storm han lössläppt, och bävande för de andar han framkallat, men gripen av att se en dröm satt i full verklighet, sträckte han lugnande ut armarne och bjöd vågorna lägga sig:

— Frid vare Eder, var det enda han kunde fram-

Digitized by Google

säga, under det tårar av glädje och hänförelse droppade ner från hans stora mörka ögon.

Likasom väckta ur en sömn, raglade de unga tillbaka till sina platser. Snyftningarne hördes ännu ryckvis, såsom när ett barn gråtit slut, och med nerslagna ögon liksom blygandes över något orätt eller otillständigt, satte de sig ner på bänkarne och vågade icke se på varann.

I detsamma tog någon i dörrlåset, som gav ett kort vresigt ljud ifrån sig. Läraren såg betydelsefullt åt dörren; skulle säga något, men kunde endast le, och steg ner för att öppna åt pedellen som skulle in för att sköta om ugnen.

Det var svårt att komma upp igen i exaltationen, och man hade fallit rakt ner på jorden. Några av barnen logo redan.

— Ja, vi le nu, sade pastorn, vi le åt våra barnsligheter, när världen kommer och öppnar dörren. Vi skola nog le många gånger åt vår svaghet, åt våra drömmar, åt vårt bästa hopp: men vem vet om vi icke borde gråta i stället. Vem vet?

Hettan i rummet hade tilltagit, imman rann från de kalla fönsterrutorna, och lampan rökte. Barnen sågo slappa ut och en och annan gäspade. Pedellen gav sin otålighet till känna genom att rassla med brandstaken. En allmän avmattning och förlägenhet hade inträtt, och pastorn avslutade snart förhöret med en kort bön efter ett litet tal över texten: Ingen kan undfå Guds rike utan att han varder som ett barn.

När ungdomen tog på sig kapporna i försalen, vågade de icke se på varandra, och det livliga intrycket av det skakande skådespelet slog upp igen, så att de ej kunde komma sig för att tala om det.

Digitized by Google

På Tekla hade saken gjort ett mycket djupt intryck, så djupt att hon ännu gick hemåt över kyrkogården såsom ovaken. Mörkret hade fallit över aprilkvällen och det blåste en ljum sydlig vind som ristade de nakna lindarnes spöknippor, mellan vilka stjärnorna syntes såsom glitter på julgranens kvistar. Hon gick steg för steg och höll muftisen framför sig med båda händerna såsom om hon bar en vacker nymålad tavla den hon var rädd att sudda ner. Ibland höll hon upp händerna likasom hon ville betrakta en målning; hon närmade den och avlägsnade den för att få synpunkten eller inprägla den; och när hon sedan slöt ögonen, kunde hon mitt i en mänskohop se en mörk, rask yngling, som med utsträckta armar nalkas henne; han sluter henne i sina runda armar, trycker sitt ansikte mot hennes, så att hon endast ser ett hårfäste och två öppna ögon som spruta in eld i hennes, och i hennes mun inandas en annan mjuk mun vällukter, och på sin överläpp känner hon en svag tryckning av ljumt silke. Hon omfattar honom med sina armar och känner sina darrande kalla händer värmas av det Brabantska yllet i hans tröja; hennes kind lutar sig mot ett vitt veckat Hollandslärft, vitt som frälsarens kläder i förklaringen, och mitt på bröstet lyser en granatröd bloddroppe, som är kall och trycker hårt mot hennes tinning så att hon vill skrika, men smärtan är så ljuv och hon trycker sig än hårdare mot den vassa stenen så att tinningbenet ömmar. Därpå hör hon Mästarens röst: frid vare Eder; armarne släppa sin omfamning, hon vacklar tillbaka såsom ur en sömn, ser lampans röda låga vila över det mörkskönа huvudet såsom den helige Ande över lärjungarnes i Emaus; ser de stränga

Digitized by Google

svarta ansiktena från väggen stirra ner med ögon som röra sig snett, och så kommer den halte pedellen och stänger ugnsluckan. Hon stannar vid kyrkogårdsporten och framkallar synen om igen från början; hon öppnar kappan och luktar på klädningsbröstet, från vilket stiger en svag vällukt av liljekonvalje, och hon böjer huvudet för att kyssa den bruna bombasinen, men halsen stramar mot kragen. Och se, då växer en vit ört ur vänstra sidan med sex små rynkade klockor på en ljusgul stängel mellan två vassgröna blad och den klänger sig upp mellan hennes unga bröst och räcker sig mot hennes mun för att bli kysst. Och det ilar genom brösten som om det ville spruta mjölk ur dem, och hennes ben darra, så att hon måste hålla sig i de stora järngrindarna. I detsamma hör hon hornstötar uppifrån torget; det ringer i en skeppsklocka oupphörligt, oupphörligt; hundar skälla, gossar skrika, och så kommer ett buller rullande fram för den smala gatan, ett tunt men dovt buller som av hamrad koppar; det tjocknar och vältar fram, och nalkas stort, rött som ett eldsken, som lyser upp skyltar och stenornament och små fönsterrutor; det nalkas henne, och nu rusa fyra svarta hästar med eld i ögonen och eld från seldonen, och en blodröd vagn med sotade män i guldhjälmar störtar förbi och på vagnen slingra sig svarta ormar kring blodtunnor med kopparkranar, allt under det klockan ringer, hornen tuta och eldskenet yr omkring vagnen.

— Vad gör du där? frågade modern som kommit för att hämta Tekla från läsningen och fann henne stående likblek med händerna stelnade omkring järngrindens tenar.

Digitized by Google

— Såg du, mor? frågade flickan.

— Visst såg jag brandvakten, svarade gumman, och det brinner ju vid Ryssebodarna. Men du är ju sjuk, Tekla! Är du inte sjuk?

— Jo, jag tror det.

— Kom hem då, för all del.

Och modern ledde dottern över gatan in i det lilla portvaktsrummet.

Tekla sov icke den natten utan låg halvvaken och tänkte över pastorns ord och det ovanliga uppträdet hon bevittnat. Alla människor voro syskon och lika inför Gud; huru skönt att veta det; men varför icke också inför mänskor? Varför icke ens lika inför prästen i kyrkan, då de rika hade bästa platserna med bänknycklar och de fattiga stodo på gången? Det kunde hon icke svara på. Varför hade pastorn stängt dörren då de skulle kyssa varann, gossar och flickor? Var det orätt att man kysste varann efter som ingen främmande skulle se det? Troligen var det icke rätt efter som hon icke hade lust att tala om det för modern. Ibland under nattens lopp, när klockan ringde och modern vaknade, erfor hon ett rasande begär att tala om allt för modern, att få säga högt: han kysste mig, den mörka gossen, men hon höll igen av fruktan att nöjet skulle förgå i samma ögonblick hon omtalat det. Det var en hemlighet mellan dem och pastorn, säkert en hemlighet efter som dörren stängdes.

Och hon gömde den i sitt hjärta.

Konfirmationsdagen föll in med en solig aprilmorgon, då kajorna kommit igen och börjat reda bo i kyrktornets gluggar. Klockorna ringde så klart i den rena höga vårluften, då Tekla med far och mor

Digitized by Google

gick i sin vita klädning, barhuvad till kyrkan. Fadern bar sin stora mundering och hade en röd borste i stålhuvan, och mor hade svarta ringade klädningen med rävskinn. Den gamla mörka kyrkan syntes Tekla så ljus och hon trädde in under den granna stenportalen såsom till ett besök hos Gud, där alla människor voro syskon.

Solen lyser på mässingskronan i taket, på predikstolens och altarets förgyllningar och orgelns tennpipor skina nyskurade som silver. Folket är helgdagsklätt och fruntimren bära ljusa vårdräkter. Men uppe vid altaret sitter nattvardsungdomen: gossarne svarta och flickorna vita; bleka, upprörda; sjudande av vårluften och vaknande drifter, skakade av väckelser till tanke på livets stundande allvar och manbarhetens nyvunna rättigheter; bävande för det offentliga uppträdande de skola bestå, och nyfikna på mysteriet som väntar.

Orgeln spelar, prästen talar, den mörka ynglingen ser oavvänt in i Teklas ögon så att hon slutligen tröttnar att vända sig bort och så låter hon blickarne vila i hans och där stanna de. Det synes henne som om de sutte ensamma och talade vid varandra; talade om sagor, om skolan, om julaftnar, om vad de hört, om vad de tänkt om dagen och drömt om natten. Och när predikan är slut, känner hon det som om de två varit mycket länge bekanta. Hon kan utantill hans panna, hans hår, hans lilla svarta knävelborrar, hans fina korta haka; hon känner knuten på hans fina vita halskläde, hans pärlstickerier och hans karduansskor; och hon tror sig förnimma lukten av liljekonvalje genom hela kyrkan.

Så är ögonblicket inne att de skola fram till

Digitized by Google

altaret. Tekla tänker icke mer på mysteriet utan på kärlekens måltid med syskonen av samma fadershus. Hon får sin plats bredvid en flicka i vitt siden och svarta lockar som knuffar henne i sidan då hon faller på knä på hennes kjortelsläp. Men det purpurröda vinet i den gyllene tumlaren är festens och det fulla hjärtats glädjedryck, och det vita oblatet är rike mans överflödsbröd; officianterna i scharlakanssammet med guldbårder gå omkring som den rike mannens munskänkar och på silvertallrik betjäna Lazarus med smulorna, utan att släcka hungern eller törsten men väcka dem båda. Men till glädjefesten sjunga skolbarnen litanians sorgesång, såsom en kör av hungriga, och orgeln klagar fram melodien, jämrande, stönande såsom om den nedkallade all världens olyckor och elände över dessa barn som trott sig gå en vacker och en glad stund till mötes.

Allt var över; föräldrarne mottogo sina barn med omfamningar, och barnen skildes från varandra glada att det var till ända.

*

Konfirmationen hade ett inflytande på Teklas utveckling som sträckte sig långt fram i tiden. Såsom inledning till det råa vardagslivet kunde intet vara mera olämpligt. Klass-skillnaden kunde icke upphävas, om än något jämkas och ändra gestalt. Gårdagens gesäll var morgondagens mästare, och tjänarinnan var snart som hustru matmoder. Dessa vackra läror om mänsklighetens broderskap, uttänkta av de små, kunde aldrig få de stora med sig, och föräldrarne skulle säkert aldrig kunna känna sig som jämnåriga med barnen, då de faktiskt voro före dem i ålder

Digitized by Google

och erfarenhet. Men det var en tröst för de svaga att få tro det, och Tekla ville så gärna tro att dessa unga flickor med den skära hyn och de vita silkeskjolarne voro hennes systrar, lika gärna som hon ogärna, ja med fasa ville räkna dessa fallna kvinnor, som bodde över gården, som sina anhöriga eller jämlikar, ehuruväl Jesus även hade medräknat Maria Magdalena bland sina systrar.

Hittills hade det varit Teklas göromål att bära mat till fadern om middagarne. Detta hade alltid varit plågande för henne, ty det brunbetsade lilla skåpet ådrog sig alltid en obehaglig uppmärksamhet, och hon såg inga andra än tjänare och vakter bära matburen. Efter den högtidliga akten varigenom hon utträtt ur barndomen fick hon fullt medvetande om att detta ärende till vakten var något ringaktat, och nu uppfinner hon alla tänkbara gränder som obemärkt kunna leda ned till kasernen. Gränderna finner hon upp, men de äro mörka, trånga, smutsiga, och i dem möter hon endast fattiga och illa klädda människor som icke se med förakt på henne. Värst är dock när hon skall gå förbi det lilla stycke av det öppna torget som ligger framför vakten vid Rådstun. Hon vill där sjunka genom jorden, draga kappan över ansiktet, bli osynlig som man blir i sagorna, och hon hittar på att fälla ögonlocken, så att hon endast ser de rundhuggna gatstenarne framför fotspetsarna. Var gång hon kommer ut ur den mörka grändens mynning och ljuset från den öppna platsen slår emot henne, faller hon i svettning och ångest, och det är för henne som att simma över en sjö, eller gå på en spång över ett bråddjup. Men när hon fäller igen ögonlocken, går hon med snabba säkra steg mellan hästar,

Digitized by Google

bärare och åkdon utan att bli knuffad av någon. Emellertid äro dessa ögonblick så förfärliga för henne att hon även om söndagarne vid samma tid faller i ångest fastän hon då är befriad från tjänstgöringen.

När hon kommer in i vaktrummet där fadern vistas, brukar väbeln taga henne under hakan och fråga henne hur hon mår. Detta har han gjort i många år, men nu en dag, när han vill göra det om igen, säger fadern med sträv röst:

— Låt vara med karesserna!

— Hm! svarar kamraten, det är ju vår Tekla.

— Jag tycker inte om det där, brummar fadern igen. Kan du inte se att flickan har lång kjol.

Tekla visste nu att hon inte var barn längre, och hennes blivande ställning som tjänare började bli henne klar, och oroade henne.

En middag då hon smugit in i sin sist upptäckta Peter Apollos-gränd, vilken förkortade vägen över torget med åtskilliga steg, och med ångest slående ner ögonen så att hon numera av vana verkligen trodde sig vara osynlig, lämnade hon gångbanan vid husväggen och begav sig in på Själagårdsgatan. Men i dag hade man hackat upp isen och den låg i stora stycken kant vid kant så att det rörde sig som havsvågor under fötterna. Vacklande sätter hon till att springa över de hårda kammarne, undviker hästhuven på känsel när deras mjuka nosar snudda vid hennes kappärm, hör körsvennernas rop som i en dröm, och skall sätta foten på gångbanan, då hon törnar mot en junker, av vilken hon endast ser ett par små hjortlädersstövlar och ett Leydenskt lårfoder, ty hon vågade ej se upp. Sammanstötningen var våldsam så att stenfaten i matburen med en stark skräll slogo till-

Digitized by Google

sammans och troligen krossades, ty nu rann en flod av ärtsoppa på klapperstenarne. Tekla blygdes, så att hon föll i gråt, men kände en behandskad hand fatta i hennes arm för att stödja henne, och hörde en röst som med mjuk, deltagande klang sade: pardon!

Hon såg upp, och kände igen den mörke ynglingen, som med en lyftning på hatten gick vidare framåt gatan. Skälvande och gråtande inträdde hon till fadern i vakten, som tröstade henne så gott han kunde, och förebar att han gärna åte hos tavernaren i dag.

När Tekla kom hem, arbetade hennes huvud under kallfeber. Hon satte sig på en halmstol i portvaktarrummet och stirrade rätt framför sig utan att kunna tala. Oaktat hon var mycket hungrig, åt hon ingenting. Det var henne en njutning att plåga sin kropp, och livet låg för henne så förhatligt som en fientlig mörk makt, inlagd inom henne själv och som hon ville tillintetgöra genom att undandraga den näringen.

Hon blev sittande på samma stol till inemot aftonen. Modern frågade henne titt och ofta huru hon befann sig, men tröttnade slutligen, när hon ej fick något svar. Till kvällen åt Tekla med stark matlust och gick sedan till sängs. Om morgonen därpå hade hon huvudpina och blev liggande till klockan tio.

— Tänker du resa på dig i dag? frågade modern, som ville ha fejat.

— Jag vet aldrig om jag står bi, mor, svarade Tekla.

— Hur är det med dig då? Du ser ut som om du skulle ha ältan, sade modern.

— Ältan? upprepade Tekla. Ja, inte vet jag hur

Digitized by Google

det är, men, hur är det när man har ältfebern. Fryser man?

— Nej, det behöver man inte, svarade modern, för man kan bara ha feber, som kommer igen en stund på dagen.

Tekla blev tyst liggande i sängen en halv timme, och såg på väggklockans visare huru de flyttade sig långsamt fram emot elva. Stundtals höll hon andan tills blodet steg henne åt ansiktet, och drog täcket upp över munnen; stundtals andades hon häftigt tills pulsarne ökade fart. Därpå kallade hon på modern med matt stämma: Mor, viskade hon, känn efter om jag har ältfeber.

Modern lade sin hand på hennes panna och sade att den kändes mycket het.

Tekla blev liggande och såg nu på huru modern började rusta med middagen. Hon blåste eld i spisen och skar sönder en salt torsk, som hon vattlagt kvällen förut. Därpå slog hon vatten i en panna och lade torsken i. Snart spred sig den unkna lukten av salt torkad fisk genom det trånga rummet och Tekla som hade motvilja mot denna rätt drog täcket över näsan. Men nu steg spiselvärmen och strålade ut mot sängstället, så att det hettade på sängkläderna. Tekla vände kudden och ansiktet mot elden och lyssnade på vattnets bubblande i pannan.

Modern hade tagit fram matburen och under sakta brummande plockat ur de sönderslagna kärlen.

— Nu går jag ut och köper en ny soppskål, sade hon, tag klockströngen, du, och hav ett öga på elden. Jag är strax tillbaka.

Och hon kastade duken över sig och gick.

När Tekla blev ensam, steg hon upp ur sängen

Digitized by Google

och rätade ut sina lemmar. Därpå gick hon till fönstret och tittade ut genom sitt kikhål. Solen sken, kajorna snattrade på kyrkogården, och vita moln drevo för vinden. Hon längtade ut från det kvava rummet och de varma sängkläderna, som ville kväva henne med sin lukt av gammal sjöfågelfjäder. Hon ville ut, långt bort till soliga ställen, där sjöluft susade och gröna träd skuggade, men när hon såg den bruna matburen på bordet, och visste att utan den, utan denna slavbörda, som fängslade henne, hon ej kunde komma ut, föll hon i raseri och kastade sig i sängen igen, dök ner i fjäderbolstern som om hon ville dränka sig, kväva sig och aldrig mer se dagens ljus. Men så ringer det i klockan pling-pling-pling, hon kallas till besinning och drar i strängen; porten knarrar och säger klack-klack; modern är åter hemma.

Klockan har blivit framåt tolv, och kålen kokar bredvid saltfisken.

Modern ser på klockan och matburen.

— Nå, Tekla, säger hon, tror du dig om att kunna gå till far med mat i dag?

— Nej, hur kan mor tro det; jag är ju så het som en ugn. Känn, ska du få känna.

Och modern, som ånyo lagt sin hand på flickans panna, finner att hon har febern.

— Jag får väl skicka Maren då, säger hon, men det kostar mig alltid en fyra vittnar. Maren nerkallas och Tekla kryper under täcket medan den förfärliga matburen ställes i ordning, och när gumman gått ut genom porten och den smällt igen, andas hon åter och faller i en lätt slummer, som varar en timme.

Som hon vaknar, känner hon en stark koriander-

Digitized by Google

lukt som genomträngt och utplånat fisklukten, och när modern frågar hur hon befinner sig, tror hon att det är bättre nu.

— Ja, ja, säger gumman, det är nog ältan det där; men nu ska du vara försiktig. Om du mäktar, ska du ta väl på dig och gå ut och gå dig varm.

Tekla hyser några farhågor att hon ej mäktar, men slutligen ger hon efter för moderns föreställningar och klär sig för att gå ut.

Med sin vår-kjortel med ljusa skörtet och sitt nya dok anträder hon vandringen. Solen står ännu högt på himlen och gatorna äro fulla med folk. Hon trippar så lätt utför Brinken, kommer ut på det solbelysta torget, utan att få ångest eller slå ner ögonen. Luften gör henne så gott, mänskorna se så glada ut efter den långa vintern och staden är så vacker; lätta äro stegen när hon icke har den tunga matburen att bära, och de mötandes blickar äro så vänliga eller åtminstone icke så förkrossande.

Hemkommen igen förklarar hon sig må väl, men vem visste huru det skulle gå i morgon, om det nu verkligen var ältan.

Följande morgon är Tekla sjuk igen och blir liggande till eftermiddagen, då hon efter en kort sömn stiger upp för att göra sin vandring. Nu har man full visshet om att det är vardagsältan, och läkaren bekräftar saken efter att ha hört sjukdomens sätt att yttra sig, och numera kan Teklas hjälp i hushållet ej påräknas mer.

*

Tekla, den troligen obetydliga flickan hade genom en mängd ogynnsamma förhållanden i hemmet och

Digitized by Google

uppfostran blivit en svag stackare; hade vidare genom iakttagelser funnit i faderns ställning på en missaktad och för befordran hopplös plats, ett hinder på hennes väg; hade genom lärdomarne i kyrkan om ett påstått jämlikhetstillstånd fått hopp om en framkomst i livet och slutligen upptäckt att hennes syssla som tjänare skulle stänga möjligheterna för henne. Hon hade insett att hon ej ägde kraft att undanröja hindret, ty att uppresa sig mot föräldrarne förmådde hon ej. Instinkten och omständigheterna hade fört henne på omvägen, om hon också ej kunde få äran av att ha uppfunnit vara skolsjuk.

Befriad från arbete hade hon nu god tid att utveckla sin förmåga att få sin vilja fram. De dagliga vandringarne samlade åt henne ett förråd av iakttagelser på människorna som hon med otrolig färdighet kunde begagna. Hon lärde sig se huru de förnäma damerna hälsade varandra, huru de förde händerna med fläktarn, hur de rörde fötterna när de gingo; och hon såg snart att de icke gingo som andra fattiga människor; hon såg efter huru långt bakut den bredskyggiga bäverhatten skulle sitta; huru pass högt man kunde lyfta skörtet, huru djupt man hälsade med huvudet. Och hon hade snart lärt alla dessa tecken som de högre klasserna finna upp för att känna igen varandra, och för att hålla de underifrån påträngande från livet. Alla dessa små knep, vilka såsom dagens lösen i fält, oupphörligt måste förnyas för att de ej skola missbrukas till överrumpling av fienden, som snart hade lärt dem. Detta inhämtade hon lätt, och kunde hastigt tillämpa, men svårare var det att följa med de rikas ständigt växlande mod. I dag var man modernt klädd och hade

Digitized by Google

funnit likheten med de stora, men om tre månader var man oförvållandes bliven efter, och såg ut som en piga. Man var undansatt innan man visste ordet av, och den kampen var förtvivlad att hålla ut. Snart hade hon emellertid upptäckt Markus Lüdekes stora luxusmagasin i Köpmanbrinken. Snabb i uppfattningen varsnar hon genast hemligheten, antingen den ligger i klädningslivets skärning, i fallbolanens fall, eller trompösens verkning, och om kvällarne sitter hon och tar upp sömmar, fäller veck, eller syr in. Färgerna ha snart inga hemligheter mer för henne, och hon förstår undvika sådana som skrika och draga granskarens öga på tygets beskaffenhet. Hårets läggning var mindre kostsam att härma sedan fontangen blivit avlyst. Men det förnäma ansiktets minspel, det lugna, säkra uttrycket, som anger en oberoende ställning, hade hon svårare att tillägna sig. Det behövdes på gatan endast en stark forskande blick, och hon for tillsammans som en upptäckt förbrytare och kände sig som en utklädd.

Modern märkte strax förändringen i Teklas hela väsen, men flickan hade en förmåga att ge skäl för allting att hon snart tystades, och hon såg icke utan en viss förnöjelse hurusom hennes barn växte till sig och antog en ädlare form än hon själv förvärvat. Fadern visade någon oro, och kännande sitt klassödes tunga hand över sig och de sina ville han försöka varna:

— Har du sett på Tekla? frågade han modern en eftermiddag, när han satt vid ölet.

— Ja, hon växer till sig, sade modern.

— Jaa, men det är inte det, invände fadern.

Digitized by Google

Hon börjar på att ta förnäma later. Det där hamnar i helvete.

— Varför det? Tror du inte jag vakar över henne? kastade modern fram, förnärmad av misstanken.

— Ja, ser du, gumma, om hon hade utsikt att bli väl gift, men det har hon inte. Och då är det bättre stanna hederlig i sin ställning.

— Vad vet du om hennes gifte? Har kanske inte fattigare flickor än hon blivit fina junkrars fruar?

Mera kunde Tekla inte lyssna sig till, men det var nog. De tysta tankarne inom henne hade gått ut på rov och kommo nu hem igen mättade och starka till nya strövtåg.

Följande dagar, sedan Tekla fullständigt men småningom tillfrisknat, och hon under tiden bevisat modern att det icke var passande att en ung välklädd flicka bar en matbur, emedan hon därigenom utsatte sig för lärsvenners och knektars råheter på gatan, gick hon likasom på trots sin middagsfärd in över Torget och förbi Rådstugan. På samma gångbana där hon fallit den svåra dagen efter vilken hon blev sjuk, möter hon den mörka ynglingen. Han hälsar kort, likgiltigt och går vidare. Tekla vänder sakta ett stycke längre upp på Själagårdsgatan, går över på andra sidan och hinner fram till Brända tomten igen för att se honom taga av inåt Kinhestagatan.

Dagen därpå går hon vid samma tid på Själagårdsgatan och blir förvånad över att träffa den unge junkern igen. Men han ser också förvånad ut, hälsar förläget, och rodnar lätt.

Nästa dag möter hon honom igen. Hon har sett

Digitized by Google

honom på långt håll, känt igen hans hatt som har en lindrig lutning framåt, kastande en skugga över ögonen som gör att de se större ut och få ett drömmande uttryck. Hon har tagit hans blickar redan på avstånd och hon håller dem i sina tills han hälsar. Men nu lyfter han hatten med ett plågat uttryck i ansiktet såsom om han erinrat sig att han en gång omfamnat och kysst detta fruntimmer, vilket han aldrig skulle få tala vid.

När Tekla följande middag råkar honom igen, tänker hon på att denna unga man kysst henne och hon känner att hon bleknar, på samma gång hon ser hans ansikte uttrycka en oro, och hans högra fot gör en hastig rörelse som om den ville stiga ner och gå över till henne.

Hon blir borta i sex dagar och kommer så igen. På avstånd ser hon hans mjuka hatt, därpå komma ögonen fram, och de fånga hennes; men i detsamma färdas en vintapparkärra, och mellan lokträna och stuptygeln ser hon hans ögon, som hälsa glada såsom till ett återseende.

*

Sommaren kommer, tung och het, och Tekla ser icke sin vän mer, ty han bor på malmgården. Det blir ett tomrum i hennes liv, och det synes henne som om mörker fallit sedan solen kom och tog bort hennes enda glädje. I ensamma stunder på kyrkogården satt hon och rannsakade sig, sökte reda sina tankar, anställa betraktelser över sig själv. — Vad ville hon denna unga man? frågade hon sig. Antaget att han talade till henne, att han steg in i hennes kammare när hon var ensam, och att han sade: se

Digitized by Google

här är jag, vad vill du mig, ty jag ser på dina ögon att du vill mig något? Vad skulle hon svara och vad skulle hon göra med honom? Ingenting skulle hon kunna svara, ty det var henne en så djup hemlighet, att hon hellre skulle dö än svara, även om hon ett ögonblick misstänkte vad hon skulle svara. Vad skulle hon göra med honom? Ingenting! Inte ville hon kyssa honom, icke kunde hon omfamna honom, eller be att få arbeta åt honom, leva för honom. Vad ville hon honom då? Hon ville att han skulle vilja komma till henne och be att få kyssa hennes ögon, omfamna henne, rent, oskyldigt som den där gången i kyrkan, att han skulle be att få leva för henne, arbeta för henne, trösta henne, pyssla om henne. Vad ville hon då honom? Hon ville att han skulle be att få ge henne något! Det var hon som sålunda ville begära något av honom? Å nej. Begära, tigga? Nej, nej, nej! Han skulle komma och begära att få ge... Där stannade hennes tankars ringdans, och harmsen över de elaka tankarne, som grinande gott förstånd kommo fram som stadens svenner och togo henne på bar gärning, steg hon upp för att röra sig, gå sin väg från bänken och trädet, som kanske hört vad de tysta angivarne haft att säga, och stirrande rätt framför sig, såsom om hon försökte att tänka på ingenting gick hon in i gränden och kom ut på Själagårdsgatan. Där kände hon varenda skylt, vartenda fönster; där hängde urmakarens solvisare som visade när han skulle komma; där var gjutarens, där hans hatt först l ukade dyka upp, där var tunnbindarens skylt mitt emot tavernarens tavla, där han hälsade sista gången. Tekla går framåt, framåt såsom om hon väntade få se honom; hon

Digitized by Google

kastar ögonen åt högra sidan, känner en brinnande längtan att se honom, önskar att han just nu skall komma, vill att han kommer, fordrar att han kommer, ty han måste komma, eller kastar hon sig ner och dör. Och se — där kommer hans ögon med hattens skugga, och han ser på henne, men kallt, forskande, främmande, och hans drag förändra sig, från hans ansikte växer ut ett långt kindskägg, och hon stirrar en obekant junker i ansiktet som tänker hälsa, osäker om han känner detta fruntimmer eller ej.

Tekla går hem igen, lycklig att ha sett honom i tankarne ett ögonblick. Och hon kommer åter nästa dag och »häxar fram» honom som hon kallar det.

Så går den heta dova sommaren med sysslolöshet för Tekla, vars huvud laddar sig med planer halvt medvetna, halvt omedvetna, utan att hon utför någon. På ständig vakt mot moderns förstånd, som stundom flammar upp och inser att detta liv icke kan vara nyttigt för hennes dotter, övar hon sin vältalighet och sin förmåga att snärja den gamla så att hon alltid ger sig.

— Ja, du kan då förvända synen på mig, säger hon.

Fadern börjar beundra hennes gåvor, och ju mer han beundrar, dess blindare blir han:

— Det finns något hos den där slynan, säger han, och nickar som om han böjde sig ner för detta djupsinne som han kallat till liv.

Tekla har numera kommit så långt att hon kan ur föräldrarnes besparingar framkalla de pengar hon behöver till sin paryr. Men när modern frågar om hon icke vill lära sig något nyttigt i stället för dessa pengar, svarar flickan:

Digitized by Google

— Vad tjänar det till att lära något? Jag lever inte länge.

Då blir modern tröstlös och tror att så är, och så gör hon allt vad dottern vill för att icke förkorta hennes dagar.

Varje söndag gick Tekla i kyrkan. Första tiden efter konfirmationen fann hon det något kallt att icke vidare få sitta i koret som läsbarnen gjort, och hon kände, att hon icke mera hade samma uppbyggelse som förr av att höra predikan. Hon var icke längre med bland huvudpersonerna, som riktade uppmärksamheten på sig; och hon fick stående på gången bevista gudstjänsten, under det att de förnäma sutto i sina abonnerade bänkar. Men nu på sommaren, när de förnäma voro på malmarne eller ute i landet, öppnades deras bänkar, och som det var litet folk i kyrkan kunde Tekla alltid finna sig en god plats. Det var som att leva i en annan krets de timmar hon satt i bänken och läste de adliga namnen på anslagstavlan och betraktade hjälmtäcken och hjärtvapen. Där lågo hyenden med broderade namnchiffer och fotpåsar av sjubb, som spredo en doft av muskus omkring sig. Där funnos psalmböcker med silverplåtar, och under bönpulpeten hittade hon en luktflaska av agat.

När det var mycket ont om folk i kyrkan, och prästen av vana vände sig till de förnämas bänk, tyckte Tekla att han talade ensam till henne, och hon gav med svaga rörelser på huvudet tillkänna att hon hörde honom, och hon förstod honom; hon och han ensamma visste Guds rikes hemligheter som för dem där bakom aldrig skulle kunna bli uppenbara. Och hon var redan så djupt inne i sin dikt om inbillad

Digitized by Google

storhet att hon kände ett visst medlidande med de blygsamma som ej vågat sig fram dit hon vågat.

Så gick slutligen sommaren till ända, och Tekla hälsade det första höstregnet med en stilla glädje. På kyrkogården dansade snart ett och annat gulnat löv omkring gravvårdarne och det blev kallt att sitta ute. Nu måste han snart komma igen, tänker hon — och han kommer. Hon ser honom igen efter tre månader, men hans ansikte är förändrat. Han har icke allenast blivit solbränd och fet, utan där ligger ett nytt uttryck i hans drag. Han ser lyckligare ut. Lyckligare efter dessa tre förfärans månader. Han har sålunda icke saknat henne, han har icke varit olycklig! Han har sett solen och sjön, men hans ögon hava även sett in i andra, och de glänsa ännu av reflexerna från dessa ögon. Han måste sålunda ha en annan amur.

Tekla går hem och lägger sig till sängs i åtta dagar. Därpå stiger hon upp som om ingenting hänt, men stark och beslutsam. Hon går sedan varje dag på Själagårdsgatan vid vanlig tid, såsom om hon gick till en tjänstgöring, och så gick hon hela vintern igenom tills det blev vår.

•

Pingstmorgonen strålade över Gråmunkaholmen, där roddjakterna lågo nytjärade. Helgdagsklädda människor strömmade ner från backen för att fara på lustfärd ut i Mälaren. Gesäller med rosor i hattarne, borgare med matsäckar, köpmanssvenner med skalmejor, hustrur i papegojgröna bonetter med pärlkransar, flickor i röda taberter, barn med bollar

Digitized by Google

och toppsnurror, dragare med nyblankade kyller-axlingar, vintapparhästar med blommande häggruskor i selbågen, skotska knektar, gillesbröder och bisittare med flygande fanor, rörde sig i ett brokigt virrvarr framför landgångarne. Trossar rasslade, skeppare hojtade, skeppsklockor ringde, åror plaskade. Grå-munkakyrkan slår nio, och alla stadens och malmar-nes kyrkklockor ringa förstgången. Det står en ånga av kvävande svett, av berusande syrendoft och dö-vande hägglukt, över den rörliga levande massan, som kommit utströmmande från mörka verkstäder, fuktiga bodar, rökiga kök, unkna barnkamrar för att andas sjöluft och som nu trängas för att komma om-bord på flaggprydda och grönklädda jakter och bojorter.

Praktfullast visar sig den stora galären Böse Leijonet som är blåmålad med cinnoberröd vatten-gång och har lejdare fulla med flaggor och standar mellan masttopparne, och vars akterdäck är inrättat till en lövsal med stora björkruskor. Däcken äro redan fyllda av ledamöter från Stora Knuts-gillet som förhyrt fartyget till sin högtidsdags firande. Herrar i stora breda sidenband i vitt och rött samt gillets insignier på bröstet springa omkring och bereda platser åt fruarna, och när landgången dras in spelar musikanterna från kobryggan. Galären backar ut i sällskap med tio andra och musikanterna överrösta varandra.

På akterdäck sitter Tekla halvdövad med sin mor, medan fadern är nere i kajutan med åldermän och bisittare för att vidtaga anordningar. Hon har redan granskat de andra jungfrurnas skor och kjortlar och funnit att hon råkat i ett sällskap som var henne

Digitized by Google

likgiltigt. Hennes ansikte är blekt, och ljuset som tränger genom det unga björklövet kastar in något svagt grönt i skuggorna, som ger hennes utseende ett visst sjukt förnämt. Hennes stora svarta ögon med den starkt vidgade pupillen stanna vilande på en röd nejlika som sitter instucken i lövverket. Hon ser ut som om hon ej visste vad hon skulle göra bland dessa främmande människor, och hon har följt med för att slippa vara ensam hemma och för att få en ny klädning. Modern sitter tyst och skrämd över att se sig utdragen ur sin håla, och det starka dagsljuset plågar henne.

Men nu styr galären med fulla segel ut på fjärden, och mellan lövruskorna synas gröna stränder med vita hus, båtbryggor med flaggstänger, varmbänksfönster och poppelalléer, röda stugor och vita björkhagar, gröna rågåkrar och kanariegula ängar. De friska böljorna plaska mot båtens skrov, och himlen står kornblå över land och vatten. Tekla såg tavlorna rulla förbi, kände sjöluften svalka milt om tinningarne, och hon vaggades av musikens gungande rytmer i en lugn harmonisk stämning som gav hennes ansikte ett uttryck av frid och belåtenhet. I detsamma hörde hon en röst, som hon ej kände, tilltala sig från sidan.

Hon såg upp; ynglingen stod där med ett brett gult bandelär över bröstet och räckte fram en bandros.

— Nej, se, är det I, utbrast han förvånad. Tänk att vi skulle råkas en gång till i livet. Jag hade tänkt så många gånger stanna på gatan, men jag vågade inte. Får jag lov att föreställa mig för er fru moder?

Digitized by Google

Och med en artig bugning föreställer han sig för modern:

— Mitt namn är Robert Clement! Jungfru Tekla och jag voro konfirmander i Sankt Gertrud. Mottag en bandros.

Tekla hade icke fått fram ett ord, och modern visste ej vad hon skulle säga.

Herr Clement utdelade sina märken och kom tillbaka till de två fruntimren.

— Kanske jungfrun behagar stiga upp på bryggan och se på utsikten. Vi ha just Bockholmssunds undersköna stränder förut.

Tekla såg på modern, som nickade bifall, något sömnigt, ty luften sökte henne.

Herr Clement gick förut och Tekla efter. Hon hade tyckt att han uttryckte sig vårdat, men att hans röst ej var sådan som hon väntat sig. Men det låg något tryggt i detta att han sagt de varit kamrater. Han hade med denna erinran om gemensamma sinnesrörelser och minnen liksom kastat en varm duk över bägges deras axlar, under vilken de gingo lugna för pratets hagelskurar, och han hade knutit ett band emellan dem.

— I tycken väl ej att jag är påflugen? började han, när de kommo upp på bryggan.

— Hur kunnen I säga så? svarade Tekla, vi ha ju varit konfirmationskamrater.

Ordet kamraters undergörande kraft hade hon redan upptäckt, och hon kände ånyo dess verkan på sig och honom när hon uttalade det. Han blev förtroendefull, och var ytterst artig. Sedan han satt fram en stol, visade han landskapet.

— Har I befarit Mälaren förr? frågade han.

Digitized by Google

— Nej aldrig, svarade Tekla, vilket synes glädja herr Clement. Ser I denna insjö, fortfor han, är större än Bodensjön och har ett tusen tre hundra öar och holmar; tänk sig, jungfrun, ett tusen tre hundra.

— Å! utstötte Tekla, förvånad över herr Clements kunnighet.

— Och detta är Bockholmssund. Är det inte hänförande dessa små runda holmar som flyta på vattnet och äro gröna ända ner i stranden. Ser I, jungfru Tekla, det är alarne som växa ner i sjön där vassen vidtar. Är det inte skönt!

Tekla fann att det var mycket vackert, men hon ville att han skulle tala om något annat, om henne, om sig själv. Men han var alldeles betagen i naturen, eller tillgrep han den för att icke narras tala om något annat. Det var som om han med fulla händer bjudit henne på dessa utsikter, denna grönska, som hon ej ägt förut. Hans uttryck voro tvungna, sökande våldsamt hänförande ord såsom om han ville draga åhörarinnans uppmärksamhet åt ett annat håll medan han gömde sig; det tycktes som om han i detta ögonblick måste ge sin förtjusning luft, blott icke föremålet för den samma anade dess källa.

Tekla drogs med och exalterades, över ett kyrktorn, en vattenkvarn, en vedjakt, och snart klingade bådas hänförelse i samklang såsom om de blivit stämda i samma ton men i olika höjd. De frossade i samklang och den ena behövde bara knäppa sakta på en sträng, så sjöng hela ackordet från den andras läppar och ögon. Sedan de unga spelat sin duo en god stund började herr Clement bli orolig och stannade plötsligen av. Efter att ha gripit omkring efter några nya ämnen, frågade han hastigt om han icke

Digitized by Google

fick gå och hämta modern. Det fick han, och snart kom han tillbaka med gumman, varpå han anskaffade fiol-sirap med kanderad pomerants. Nu tycktes grundtonen vara funnen och nya harmonier klingade, och nu med mera resonans sedan modern satt där som tacksam åhörare och nickade bifall. Han talade om Lejonkulan och de fransyska aktriser, om Danska kriget och nya Glasbruket, om sista duellen och Reduktionskommissionen, och allt vad han sade försatte Teklas sinne i en stilla ljuv ro. Mycket hade hon ej att svara, och vad han sade brydde hon sig ej om att fatta, utan lät det träffa örat som en vacker musik.

Omsider blev det middag och galären vände in i Kaggeholmsviken för att taga i land vid egendomen där festen skulle firas. Herr Clement lämnade sina gäster och bad om den äran att få senare träffa dem, ty han var såsom ledamot upptagen för tillfället. Gevaldigerns bekantskap nade han redan gjort i kajutan.

Nu saluterade galärens nickhakar, och från en hög udde med ett tempel på svarade en raket och därpå en salva ur musköter. Musiken spelade upp en festmarsch, trossar halades och under hurrarop från en massa bondfolk gled båten intill herrgårdens brygga. Därpå debarkerades, och under fanor och spel tågade man upp till herrgården, där herr greven hälsades med fanfarer och tackades av åldermannen för den gästvänlighet han visat sällskapet då han upplät sin park till deras nöje för dagen.

Herr greven tackade från sin balkong med ett välvilligt leende, som förargade Tekla, emedan det föreföll något nedlåtande. Därifrån marscherades till

Digitized by Google

en bergshöjd vid stranden där gillets minnesmärke var upprest, och där en kort bön hölls av kapellanen, varefter fanfarer förkunnade att middagen var dukad.

Under lindarnes höga valv voro borden dukade med ett par femtiotal kuvert, och vinglas återkastade välkommornas silversirater.

Tekla hade aldrig sett något så praktfullt, och hon glömde ett ögonblick slottets och grevens grannskap. Herr Clement hade plats bredvid fadern och satt mitt emot henne, och gevaldigern var den unge mannen särdeles gunstig.

Knivar skramlade, glas klingade, och det var icke ett ögonblicks ro. Än var det en skål som utbragtes, än en fanfar eller ett skott. Tekla kände vinet blanda upp blodet och följa med uppåt hjärnan, som föll i en salig halvdomning. Herr Clement, som ville dela sig och underhålla sina grannar, kände Teklas ögon lura på sig, och han tvangs att åter och åter vända sig till henne, tala för henne, ty numera hörde hon ej vad han sade för stimmets skull, men han såg att hon lyssnade och han kände att varje ord som hans läppar och tunga frambragte fann återklang hos henne.

Middagen tog slut och man steg upp att lustvandra i parken. Herr Clement gick vid Teklas sida. De vandrade i sjöstranden under alarnes rundhuggna välvningar; de fördjupade sig i parkens långa och raka alléer; vilade i ett lusthus av rusande kaprifolium, och kommo slutligen till en kulle där ett tempel stod. De gamla satte sig på en bänk och läto de unga gå upp ensamma.

— Det är märkvärdigt, sade nu herr Clement, eldad av vinet och ensligheten, men jag tycker vi äro såsom gamla bekanta.

Digitized by Google

Det var första gången han kom in på ämnet och upphörde tala om annat. Tekla fick en annan färg i rösten när hon svarade:

— Ja, men vi äro ju också gamla bekanta!

Hon hade nu erinrat om deras första bekantskap i kyrkan; elden, som den första kyssen tänt, flammade upp, och nu brann det.

— Det var en underbar kväll, sade herr Clement drömmande. Den glömmer jag aldrig.

— Tror inte herr Clement, upptog Tekla som kände att det behövde röras om i brasan, tror inte herr Clement, att själarne äro syskon.

— Jag tror, svarade den unge mannen med en djupsinnig min, att det finns själar som äro födda syskon. Vi till dömes. När jag talar till Er, känner jag att I förstår mig fullständigt, att I icke hyser en annan tanke än jag, ty om I icke gjorde det, skullen I säga mig emot, och då vore det osynliga bandet brustet, då vore icke sympatien mer; och det skulle jag känna.

— Ja, svarade Tekla och såg ner på sanden, jag känner det som om varje ord I talade vore min tanke. Är det inte sällsamt?

Herr Clement ansåg att det var underbart, och han vecklade nu ut en slöja av det underbara, det oförklarliga, som i mystiskt mörker insvepte deras verkliga tankar och känslor så att de rörde sig ganska obesvärat under det lätta täckelset. De talade fritt såsom maskerade, de lekte blindbock utan att råka på varandra — så underbart!

Föräldrarnes rop kallade dem snart ner till verklighetens klara dager, och fanfarer i fjärran förkunnade att dansen öppnats på logen.

Digitized by Google

— Dansar I, jungfru? frågade herr Clement.

— Ja, men mycket dåligt, sade Tekla.

— Jag får ju första menuetten?

— Helt visst; och med nöje, ty eljes skulle jag bli sittande.

— I skulle bli sittande? Nej omöjligt!

— Omöjligt. Varför det? Den som är ful får inte någon kavaljer.

— Ful? Tror I verkligen att I är ful?

— Det vet jag väl.

— Å, I skämtar, jungfru Tekla.

— Har I inte sett jag har en ful näsa?

— Nej visst inte.

— Då är I den första som tycker att den inte är ful.

Dansen var redan i gång, när de unga inträdde i dansbanan. Herr Clement lade armen om Teklas liv och sade:

— Det är inte första gången jag har Er i min famn.

Tekla darrade lätt, men slog honom på handen, och så virvlade de bort, och kommo tillbaka igen tills de stannade andtrutna.

— I dansar ju dråpligt, sade herr Clement.

— Det är Er godhet att tycka det.

Musiken ledsagade deras tal och de svällande tonerna gåvo ackorden till vilka de satte solot. Herr Clement blev djärvare och nu talade han icke mera om annat utan höll sig fast vid ämnet.

Han knådade det som en deg och gav det alla möjliga former, han kavlade ut det så tunt och så rullade han ihop det till en kula som han kastade

Digitized by Google

upp, tog emot, slog ut igen, bultade, naggade och kavlade ut igen.

— Minns I, jungfru att jag kysste Er i kyrksalen? sade han slutligen. Minns I det?

Och musiken beledsagade de brinnande orden med en kadens och en trumvirvel, som gjorde Teklas svar ohörbart, när hennes bleka läppar rörde sig.

De dansade igen, vilt, som dervischer, vilka vilja berusa sig och släcka minnet av det närvarande; och så stannade de igen.

Nu talade han om hennes ögon, om hennes hår, om hennes händer, och slutligen om hennes små fötter, och hon lyssnade bedårad. Hon kände sig förskönas, växa, fyllas med kraft från hans nerver, tappas på med ny blod av hans blod, andas med hans lungor, tala med hans läppar. Ibland kände hon sig förlorad, bortkommen, försvunnen, och ville ta igen sin själ som han sugit i sig, men det var så ljuvt att vara en annan än sig själv, att likasom företa en själavandring in i en annans starkare kropp, bäras av en annans ben, göra åtbörder med en annans armar, under det man själv försjönk i vila. Så var det han skulle komma och befria henne från arbetet att tänka, tala, handla; så skulle han komma liksom frälsaren, vilken bar allas synder och allas bördor; o så ljuvt att slippa leva själv och ändock leva.

Det blev afton, och daggen föll över blommor och gräs; solen sjönk och kastade rosigt ljus över vikar och holmar, och fjärdarne lågo blanka, stålblå som urklippta stycken av himlen.

Galären var åter fylld med folk och hade lagt ut. Tekla satt på däck med herr Clements reskappa under fötterna. Vid hennes sida talade herr Clement

Digitized by Google

oupphörligt lutad framåt och på sned för att kunna se hennes ögon. Modern sov och fadern var i förrummet.

Herr Clement vände ryggen åt de rosiga fjärdarne och holmarne och såg endast i Teklas ögon, och talade. Han åt henne och drack henne med sina blickar, han omfamnade henne och kysste henne med sina ord, han andades på henne som om han ville tina upp snö, han jagade henne från gömsle till gömsle för att fånga henne i en bekännelse, men Tekla kröp bakom oupphörligt, oupphörligt.

Slutligen hade han henne:

— Varför gick I på Själagårdsgatan varje middag? frågade han djärvt med hela feghetens mod, som gör hjälten.

— Därför... jag vet inte... jag kunde inte annat, svarade Tekla.

— I kunde inte annat. Var det för att...

— För att möta Er!

Nu var det sagt. Han sprang upp och lyfte hatten som om han ville svalka sin panna, släppa ut ett farligt överskott av tryck som hans heta hjärna hade alstrat.

— Är det sant? Är det sant att I haven mig kär?

— Det är sant, svarade Tekla tvekande såsom om hon i detta ögonblick ville vara sann och därför måste tänka efter om det var så som hon sade.

Gnistan hade sprungit över och antänt. Herr Clement använde de två följande timmarne att utröna om det var sant, så otrolig föreföll honom hans lycka, så osannolik den sagan att hon hade honom så kär.

Digitized by Google

Klockan är mellan två och tre på morgonen. Tekla sitter vid moderns dödsbädd i ett litet rum på andra sidan om portgången. Läkaren gick sin väg klockan tolv förklarande allt hopp ute; och fadern fick kallelse ner till vakten klockan ett. Han hade sagt farväl till sin hustru och gråtit.

Nattlampan har brunnit ner ända till vattnet och börjar puttra och fräsa. Tekla slår ny olja i glaset, sticker in veken i korkflötet och sätter sig igen på sin stol. Hon stirrar rätt framför sig mitt i den lilla ljuslågan som endast förmår lysa upp en fläck i det mörka rummet och kasta en ring i taket. Hon ser endast lamplågan och medicinflaskorna på kommoden. Sjögröna kvartersflaskor med guldhattar, bärnstensgula flaskor med krusat papper, svarta flaskor med vita etiketter; pulverdosor med röda små lacksigill; matskeden står i ett vattenglas och förstoras till en förläggarslev; den halva citronen ser ut som en pumpa genom lampans buktiga vattenpelare; alla föremål ändra former och proportioner i det falska halvdunklet och giva stoff till förvirrade förnimmelser i hennes av nattvak sjuka hjärna.

Viljan eller förmågan att undertrycka somliga tankar har slappats och tankarne födas fritt, komma till världen som missfoster dem föderskan ej vill erkänna som sina barn, fastän hon ej kan förneka dem!

Så tänkas tankarne. Den vita påskriften som hänger ner från halsen på den svarta flaskan säger: ser du så vackert ett vitt sorgförkläde tar sig ut på den svarta ylleklädningen. Du går på gatan med de långa nystärkta förklädesbanden och de breda snibbkragarne; folket vänder sig om och viskar:

Digitized by Google

stackars flicka, hon har fått djup sorg! Så varmt det känns när mänskorna säga så där och ändock bara ge luft åt vad de skulle känna i ditt ställe. Och så kommer fästmannen och får se dig i den vackra sorgdräkten; och han blickar vördnadsfullt upp till dig som om du fått några högre egenskaper genom din förlust; och när han suttit en halv timme, vill han kyssa dina ögon som gråtit sig fula, och han lägger sin arm om ditt liv och viskar: den där dräkten klär dig, Tekla! — O så ljuvt att ha sorg!

Modern rör på lakanen i bädden och det låter som när det prasslar i skogens snår och vandraren spritter till.

Bort med de stygga tankarne, som komma smygande över den värnlöse, som ej har kraft att slå dem tillbaka. Hon ber Gud att modern skall få leva, — ber Gud att hon skall vilja att modern skall leva. Men hon kan icke vilja det. Varför skulle hon önska sin mor ett förlängt kvalfullt liv, som förr var mindre olyckligt än nu då lyckan kom. Hade hon inte sett huru herr Clement led när han måste besöka sin fästmö i det mörka illa kända huset. Hade hon inte märkt huru modern blivit i smyg beledd hos svägerskan på förlovningskalaset. Jo, det hade hon märkt, och hon hade också sett sin mors sorg och djupa förtvivlan då hon hemkommen i sitt kyffe satte sig att gråta och på dotterns frågor endast svarat: dit går du, Tekla, men dit går aldrig jag mer.

Och huru skulle det bli sedan när hon blir gift. Skulle inte Clement behöva hyckla deltagande och sonlig vördnad varje gång modern kom på besök. Skulle inte varje oöverlagt ord bli ett styng, varje

Digitized by Google

misstänkt min en anledning till kiv! Jo, bäst som sker, och det var Guds barmhärtighet.

Modern suckade och täcket höjdes ett par gånger. Tankarnes garn klipptes av, men knutarne lågo där olösta på trådändarne, och det kom icke mer några varför på en lång stund. Men med den återinträdande tystnaden uppkastade sig återigen de första frågorna: rätt eller orätt? Rätt eller orätt att önska sin mors död?

Men motsättningarne voro så skarpa och huvudet så trött, att begreppen smälte ihop i en salig domning. Varken det ena eller det andra, svarade den slappa hjärnan; lika mycket båda delarne; lika litet rätt eller orätt, som det är, om du är brun eller blond. Det är så, det har blivit så, och det kan icke ändras. Likgiltigt alltså! Vilken solig, befriande tanke: likgiltigt! Likgiltigt rätt eller orätt, stort eller smått, liv eller död, likgiltigt alltsammans! Hjärnan stannar sitt vilda lopp, hjärtat bultar mindre häftigt, lungorna andas i en sakta sövande gungning, musklerna släppa sina tag, lederna lossna, tankarne fly undan, gömma sig, det blir mörkt, tyst som om förintelsens stilla ro nalkades, själen känner ej mer, kroppen erfar intet mer, anden förnimmer intet mer.

När Tekla vaknade på sin stol, såg hon nattlampan, flaskorna, citronen och skedarna ligga i ett rött halvljus, men på väggens tapet ovanför syntes två hjärtan i blåvitt sken; hon tyckte sig höra tornklockan slå, och utanför på gatan hördes gatsoparens kvast säga rist rast på gatstenarne; en gråsparv kvittrade, de sista tonerna från reveljtrumpeten på Skeppsholmen steg upp genom gränderna och ekade mot kyrktaket.

Digitized by Google

Det var morgon och dagsljuset bröt in genom fönsterluckornas hjärtformade hål. När hon vaknat till besinning erinrade hon sig modern, och lägger forskande sin hand på hennes rynkiga panna. Den är ljum men icke mer varm; hon lägger sitt vänstra öra mot bröstet, men kan icke höra något; hon går och tar en handspegel och håller framför den sjukas mun; spegeln förblir klar. Hon öppnar med fingren de nerfallna dävna ögonlocken som sluta sig över de vissna ögonkloten. Hon är död!

Efter många dagars och nätters väntan har det väntade inträffat; det som var förutsagt hade skett, det som skulle hända hade hänt. Vissheten hade vunnits, och oron, osäkerheten var borta och lugn inträdde.

Tekla öppnade luckorna och tog fram ett par rena lakan som hon med nålar fäste upp framför fönsterna. Det blev vitt i rummet såsom när första snön har fallit och alla föremål stämdes in i en dämpad död ton. Därpå klädde hon om sig och tog fram sin svarta klädning; tog bort sina guldörhängen och sprättade bort det vita från klädningslivet. Var gång hon gick förbi väggspegeln såg hon sin svarta figur emot de vita lakanen och kände det hemskt att vara ensam. Hon slog upp dörren till portgången och kände sig tryggare; men hon längtade efter någon att tala med. Döden hade gjort ett tomrum i hennes liv och det måste fyllas; döden hade tagit något ifrån henne och hon ville ta igen det förlorade och med en liten ränta; hon ville vända sorgen i glädje och förvandla förlusten till en liten intäkt för att gäcka döden.

Klockan blir sex och den nya portvakterskan

Digitized by Google

öppnar sin dörr för att gå till mjölkboden. När hon får se att det är öppet mitt över portgången, går hon dit och knackar på den öppna dörren.

Tekla visar sig, blek, stum, svartklädd.

— Herre Jesus, är det slut? utbrister gumman.

— Det är slut, svarar Tekla.

— Ske Guds vilja, säger gumman, och stiger in för att få visshet.

Du är allt glad nu, som får platsen, tänker Teklas ostyriga hjärna; och hon känner sig god, ädel, när hon lägger band på sin grymhet och icke säger det högt.

Och så komma sjömännen ner från härbärget, och jungfrurna från våningen, och pantlånarn kastar en blick på möblemanget; alla äro aktningsfulla, tysta, nyfikna, och giva sitt deltagande åt den sörjande, som mottager beklagandena som en hyllning.

Klockan sju kommer fadern. Han räcker handen åt Tekla och säger frågande:

— Det är slut?

Därpå går han fram till bädden och trycker sakta på ögonlocken, samt blir sittande i tyst begrundan.

— Nu få vi mycket att tänka på, tar han upp, och det här kommer att kosta pengar.

— Så rått, tänker Tekla, att genast tala om kostnaden, likasom om hon trott att fadern i denna stund blott hade en tanke, den han uttalat, och icke flera, vilka fadern icke kunde säga åt dottern, men som maken skulle kunnat ha viskat åt hustrun; ömma tankar utan uttryck, ljuva minnen utan namn, en tyst stark sorg som den får, vilken förlorat sitt enda. Hade hon kunnat gå ut ur sitt själv ett ögonblick, skulle hon förmått tänka huru det skulle ha känts

Digitized by Google

om hon förlorat sin Clement; men kortsynt fattar hon icke att fadern måste ha en annan synpunkt på saken än hon.

Herr Clement kommer klockan åtta, och efter att ha utverkat orlov från boden, går han ut med Tekla och handlar klockan tio.

Och det köpes svart och vitt, och det göres besök hos prästen och klockaren, och i likkistmagasinet, och i vinhandeln beställes Rhenskt och Mumma.

I tre dagar har Tekla mottagning i det lilla likrummet, och därpå slås portarne upp och folk strömmar in från gatan för att se liket. Och sedan strös granris i portgången och på gatan; det ringer i alla Sankt Gertruds klockor; prästen kommer, bärarne komma; Rhenskt ur gröna glas; sex gevaldiger taga kistan på svarta selar och bära den ut på den svarta båren; folkhopen delar sig, när pastorn leder Tekla in i den fyrsitsiga vagnen, som gungar så mjukt på sina fjädrar; hästarne sätta järnskorna i gatstenarne, kuskarne smälla med piskorna, det bär av till kyrkogården och porten slås igen till det mörka huset, med dess mörka minnen; och dottern åker bort från soplår och råttor, avträden och ockrarkontor, bort från barndom och hem genom döden ut i ett eget liv!

*

Och nu sitter den unga frun i sitt eget bo vid Fiskehamn, där solen skiner in hela dagen, när den skiner. Hennes hy, som varit blek lik vattenskotten på en i källaren vintersatt krukväxt, började taga färg. De två små rummen och köket voro skinande av nya möbler och husgeråd, och hon kände sig som en

Digitized by Google

drottning, när hon såg tjänsteflickan utan invändning göra alla hennes forna sysslor; och när hon om morgnarna gick till Kogghamnen för att handla, och flickan följde efter med matkorgen, insåg hon att hon stigit, att hon var någon, och att hon hade fått makt. Och när mannen kom hem, glad, nöjd, överlycklig, tacksam, fann hon sig så oändligt lycklig att hon grät.

Han var en munter man, som aldrig drog hem sina bekymmer eller sina sysslor. Han sjöng glada visor för henne så att hon skrattade för första gången i sitt liv, och han tog stundom hem livliga kamrater och då spelades, agerades och sjöngs, men man slutade alltid med en hyllning till den unga frun, som var solen i kretsen och, utan att hon visste det, lyste och värmde.

Men dagarne i ensamhet och utan arbete blevo långa, långa som många helgdagar kunna bli om julen eller påsken, då man riktigt längtade få söckendagen igen, höra gatbuller och bli oroad av ringklockor, spring i trappor och dörrar. Sällheten blev så stor att den tröttade, och Tekla befann sig därför ofta ute på vandring för att söka intryck, och under dessa råkade hon oftast komma uppåt Tyska kyrkan. Kunde sitta på kyrkogården och drömma sig tillbaka till den tid då hon där längtade efter den lycka hon nu ägde. Och när hon nu jämförde den vunna sällheten med den då eftersträvade, blev hon modfälld, ty nu hade hon ingenting mer att längta efter. Då reste hon sig och gick på besök till den nya portvakterskan; satt hos denna i det trånga rummet och luktade salt fisk, räknade flottfläckarne på den gula tapeten, erfor de gamla nervskakningarne var gång

Digitized by Google

klockan ringde och porten bommade. Och när hon sedan gick hem, njöt hon igen hela den första tidens lycka, då intrycket av det nya ljusa livet blivit uppfriskat genom de mörka minnena. Och då var hon dubbelt lycklig, trefalt tacksam mot honom som räddade henne ur fattigdomen och förnedringen.

*

En dag hade Tekla varit nere till trädgårdsmästarn att handla kryddor till middagen, emedan mannen bjudit vänner att fira hennes födelsedag. När hon kom hem, blev hon mycket överraskad att finna fadern sittande i köket med ett mått brännvin bredvid sig.

— Guds fred, barn, hälsade gevaldigern och försökte resa sig.

Tekla såg i ett ögonkast att han var drucken.

— Jag erinrade, återtog den gamle med svårighet, att det var din födslodag, och ärnade stanna hos dig, om du inte har något emot det!

Tekla såg att fadern var civilt klädd och föreföll något avsigkommen. Anande det värsta och oförmögen att svara något alls på hans frågor, bad hon honom vänta ett ögonblick medan hon gick in och tog av kläderna.

Inkommen i sängkammaren kastade hon sig på sängen och grät, av ondska över det öde som just på denna dag skulle störa hennes glädje. Det förflutna, som hon lämnat, hade hon uppsökt endast som retemedel att framkalla stundens njutning dess starkare, men att ha det inpå sig igen, inom sina dörrar, förkroppsligat i faderns person, det ville hon icke.

Digitized by Google

Minuterna gingo fort, och hon insåg att det var nödvändigt återvända till gästen i köket, så framt hon ej ville äventyra att se honom inträda i salen och kanske där bli sittande tills gästerna skulle komma.

Hon torkade hastigt sina tårar och gick ut åt köket, men när hon öppnade dörren blev hon nära att falla; ty vid bordet satt ännu fadern synbarligen drucken och med handen om livet på pigan.

All dotterns vördnad för fadern var i ett tag utplånad, och en omätlig avsky intog henne.

Men hon hann icke bryta ut i ord, förrän gevaldigern började sluddra fram:

— Nå, du Tekla, du går din väg och ber mig inte stiga in. — Jag hade eljes liksom något att säga dig, för ser du, jag har tagit avsked ur tjänsten och ärnade fråga mig före hos Clement om han hade något skrivgöra.

— Det vet jag bestämt att han icke har, svarade Tekla glad att utan omsvep kunna säga nej till en begäran vars beviljande icke kom an på henne.

Den gamle tummade på bleckmåttet och tittade åt spisen, där ett vildsvinshuvud stack upp öronen över grytans kant.

— Ja så, återtog den gamle, och föll i tystnad för att få höra vad dottern nu skulle ha att säga.

Tekla tänkte igenom att bordet nu skulle redas och att gästerna kunde vara här om en halv timme. Därpå fattade hon ett raskt beslut.

— Se här, far, sade hon, har du en blank daler att dricka min skål för på stadskällarn. Och om du kommer igen i morgon, så kan du orda om dina angelägenheter med Clement.

Digitized by Google

Gubben tummade dalern som om han tvekade huruvida han skulle slänga den i golvet. Därpå spottade han på den, stoppade den i lommen, och fattande sin mössa reste han sig.

— Du ber mig inte stiga in, Tekla. Det gör du rätt i, för ser du, lika barn leka bäst, och — det kan just komma på ett ut — men du var en gång min Tekla, mitt barn, ser du, och det glömmer jag inte så lätt. Jag glömmer det aldrig. Du ska ha gäster till middan, ser jag, och därför så går jag. — Ja, nu går jag!

Tekla, som stått andlös, kunde icke återhålla en suck av lättnad, vilket icke undgick den druckne, som nu tycktes i hast ändra beslut, och med stapplande steg närmade sig salsdörren:

— Såå, vände han nu helt tvärt med ett elakt grin, du tror att du ska bli av med mig för en daler, och att jag vill gå ensam på stadskällarn när jag kan få vara i gott sällskap här.

Han hade raglat in i salen och slagit sig ner i den bredaste karmstolen.

— Bulla nu opp, så ska vi leva lusteliga. Du har villsvin i grytan och artischockor på hällen!

— Far, avbröt nu flickan utom sig! Du är drucken och har uppfört dig illa mot flickan i köket. Nu ber jag dig vackert att gå, innan Clement kommer hem! Minns, att det inte är mitt hus, utan hans, och att du icke har rätt att störa hans husfrid! Kom igen i morgon, och jag lovar att göra vad i min makt står att hjälpa dig till något.

— Så, min flicka, du vill tala vackert med mig. Tala, din tjänare hörer till.

När Tekla såg att ingen utväg fanns att bli fri

Digitized by Google

från en pinsam timme, och oförmögen att kunna bära ett tryck på sin vilja eller mottaga ett missöde med jämnt mod, lämnade hon utan att säga ett ord platsen för sitt nederlag; kastade på sig sin kappa och med harmens gråt i halsen skyndade hon ner för trapporna och ut på gatan.

En enda redig tanke ägde hon kvar: kunde hon ej utdriva fridstöraren ur sitt hem, så skulle han åtminstone ej få vara med om att njuta av sitt anslag. Allt annat glömde hon, och utan besinning störtade hon gatorna framåt, likasom flydde hon ett ogunstigt, elakt öde, vilket förföljde henne personligen och nu på hennes födelsedag, nu då hon arbetat sig upp ur fattigdomens mörker, infann sig och ville draga henne ner igen.

Hon hade gått över Norrbro, kommit över Malmtorget och befann sig nere i Kungsträdgården, vars grindar stodo öppna. Skyndade in mellan buxbomshäckarne, där barn lekte i vårmiddagens solsken, och satte sig slutligen uttröttad på en bänk under lindarne. Först upptogos hennes tankar av trädgårdskarlarnes arbeten, där de satte ut blomster i rabatterna och buro fajanskrukor ut på ritningarne. Allt upptog hennes uppmärksamhet och varenda småsak grävde sig in i hennes minne, såsom om hon ville förjaga det obehagliga som förestod henne. Klockorna i Sankt Jakob började ringa till en begravning och hon satt och räknade varje kläppslag, men varje slag av den tunga malmen satte hennes kropp i dallring, stämde ner hennes själ i mörka aningar och gjorde henne gråtfärdig.

Nu kom en skara hovtjänare in i allén och buro

Digitized by Google

fram ett bord som de täckte med duk, och andra tjänare buro fram fat och kar, vinkannor och saltser.

Tekla åsåg med nyfikenhet tillredningarne till en kunglig måltid, erinrade i ett ögonblick sin väntande måltid därhemma, såg mannen hemkommen, gästerna samlade, bordet odukat, uppträdet med den druckne fadern, hörde frågorna efter den försvunna frun i huset. Hon ville resa sig och springa hem, men vågade icke röra sig. Tanken på vad som förestod förlamade henne, fruktan för ett uppträde, vilket hon icke kunde förklara, naglade henne vid bänken, och sliten mellan plikt och feghet blev hon sittande, med ögonen skelande åt höger och vänster som om hon icke kunde besluta sig åt vilket håll hon skulle se.

Plötsligen väcktes hon ur sin slöhets dvala av en vaktknekt, som med ganska barsk stämma frågade med vad rätt hon befann sig i konungens trädgård.

På hennes svar att hon sett grindarne öppna, anmodades hon att genast avlägsna sig.

Följd av knekten skyndade hon gången undergivet framåt, men när hon såg andra fruntimmer icke stort bättre klädda än hon själv vandra omkring däriinne ostörda, luktande på blommorna, trampande gräsmattorna, kände hon ett styng i sitt hjärta såsom om hon ensam varit utsatt för en skymflig utvisning, och när hon märkte sig vara betraktad med hånande blickar av de andra, vaknade vreden, hatet, avunden mot dem som ägde företrädesrättigheter dem hon saknade, utan att hon visste varför.

Utkommen utanför grindarne, som smälldes igen bakom henne med ett väldigt dån, tog hon av neråt Blasieholmen utan att veta vart hon gick, blott märkande att vägen åtminstone ledde henne åt folktomma

Digitized by Google

trakter där ingens blickar sårade henne. Hon kom bakom Tungelska och Bååthska palatsen neråt viken där rännilen rann ut, då hon såg en folkhop röra sig framåt Holmbron. Glad över att kunna få ett avledande föremål för sin uppmärksamhet, följde hon nu efter hopen som snart stannade vid brohuvudet där vakten ställt upp sig i en krets.

Sedan hon så småningom kunnat tränga sig fram till sjökanten, såg hon att något tilldrog sig på första brovalvet, utan att hon strax kunde säga sig vad. Innanför vakten stodo nämligen en grupp av präster och lagläsare, vilka syntes rådpläga. När folkhopen rörde sig nästa gång så att hon fick ändra plats, såg hon att allas uppmärksamhet var riktad på en vitklädd kvinna med bakbundna händer, som höllos med ett rep av stadens bödel, under det två timmermän lossade broräcket framför dem.

— Tekla, ser du häxan där du står, så, kära, låt mig komma fram, hördes en röst bakom den unga frun.

När Tekla vände sig om, igenkände hon grevens dotter Ebba, med vilken hon varit likasom litet god vän under konfirmationstiden.

Hedrad av igenkännandet och styrkt av vädjandet till hennes tillfälliga företräde, fattas hon av en plötslig lust att få vara beskyddare, och när väbeln vid stadsvakten nästa gång gick förbi, drog hon honom sakta i rocken, hälsade och bad att få ställa sig mellan vakterna med sin väninna, vilket utan svårighet beviljades, helst även vakterna kände igen henne från den tiden hon gick i kasernen.

Nu syntes rådplägningen vara till ända, och lagkarlen läste något från ett papper.

Digitized by Google

Tekla kunde ingenting höra, men hennes blickar voro ihärdigt fästade på den unga kvinnan som nu skulle bestå vattenprovet. Iklädd endast ett vitt linne som röjde en härlig gestalt, med sitt långa svarta hår utslaget och hängande neråt axlar och rygg, visade hon ett blekt men skönt ansikte, ur vilket tvenne brinnande ögon frimodigt blickade ut över folkhopen, mönstrande densamma med ett segerglatt, överlägset leende på läpparne. Det tycktes som om hon velat säga dem, att hon ändock var ett huvud högre än de, att hennes ande ägde högre förmögenheter än deras, och att det prov hon nu skulle avlägga var en tvekamp mellan henne och den Allsmäktige, och att om hon även skulle gå under, hon dock åtnjutit den äran att ha kämpat med Honom.

Tekla erfor något som liknade avund över denna kvinnas belägenhet, vilken erinrade om en komediantska hon sett uppträda under triumfporten vid sista segerintåget, föreställande Victoria eller Segerns gudinna. Nu strålade vårsolen på häxans ansikte, sken på hennes vita kläder, och i detsamma sköt bödeln henne framför sig mot brokanten och störtade henne i vattnet, som med sina små plaskande vågor snart slöt sig över hennes svarta hår, vilket flöt som sjögräs ännu då den vita gestalten gömdes nere i djupet.

Då gick ett sorl genom hopen, och likt en ström trängde den fram, sköt vakten oemotståndligt framför sig, fram emot räcket, som brast. I nästa ögonblick såg Tekla huru fröken Ebba, som trängts ut från vakten, störtade i vattnet med ett genomträngande skrik. Utan att besinna sig, och gripen av en yra att få uppträda verksam i det hiskliga skådespelet,

Digitized by Google

klättrar hon ner för bropålen, fattar den drunknande flickan i kläderna och drar henne upp på flottbron inunder brovalvet, varpå hon själv, bedövad av ansträngningen och skriken ovanför hennes huvud, plaskandet i vattnet, vakternas rop och vapenslammer, sjunker på knä invid den räddade väninnans till utseendet livlösa kropp.

*

När Tekla vaknade ur sin vanmakt och slog upp ögonen, befann hon sig liggande på en säng i ett främmande rum. Vid sina fötter såg hon, när hon först kunde urskilja något, tvenne änglahuvuden som uppburo sänghimmeln, som var av kornblå sammet med silverstickningar, och mellan omhängena, vilka voro uppdragna som gardinerna för ett fönster, såg hon ryggkarmen av en stol med ett grevevapen skuret i valnötsträ, och därbakom ett svart skåp med draglådor av elfenben, på vilket stod kredenser av guld, silver och pärlemor, vilkas make hon aldrig förr sett. Och genom rummet föll ett orangefärgat ljus av fönstrens sargegardiner, men på den ljusa tapeten tecknade sig en fläck med regnbågens sju färger brutna av en slipad kristallbägare som stod på fönsterbrädan.

När Tekla hunnit återhämta besinningen, erinrade hon de sista timmarnes på varandra störtande händelser: uppträdet med fadern, flykten ur hemmet, utdrivningen ur kungens trädgård, fröken Ebbas oförmodade närvaro, häxan, folkmassans påträngande, äventyret i sjön och hennes eget inskridande vid den unga frökens livsfara. Men så steg tanken på de

Digitized by Google

väntande gästerna, på mannens oro, så häftigt fram, att hon reste sig från bädden och sprang upp på golvet. Märkande att hon var iförd ett plagg som kändes främmande, vände hon sig mot en spegel och såg att hon bar en silkeskjol med blommigt sammetsliv och små skor av hjortläder med stickningar i färger. Hon dröjde vid spegeln för att betrakta sin ungdomliga gestalt, som aldrig förr synts henne så intagande; hon strök med händerna på det mjuka tyget, lät foten vika sig i den mjuka skon mot den svällande mattan och ordnade sitt upplösta hår, då hon hörde ett kort klingande skratt bakom sig, kände sig omfamnad av två små händer, när en kyss smällde vid hennes öra.

— Ser du, stygga, att du skulle vakna likafullt, utbrast fröken Ebba, och hade icke du vaknat, så skulle jag ha gråtit mig till döds att jag icke fick tacka dig för att du räddade mig ur sjönöd.

— Min fru, hördes grevens röst bakom de unga kvinnorna, som höllo varandra omfamnade, tillåt mig att frambära ur mitt rörda hjärta en faders tack för det hjältemodiga sätt varpå I räddat åt en änkeman hans enda barn, hans enda återstående glädje i livet.

Och med verklig rörelse böjde den ståtliga gubben sig ned och kysste Teklas hand, under det hon förblev stum av förundran över den höga nåd som så hastigt fallit ner över henne.

— Nu, återtog greven, måste jag beklaga att min plats vid hären nödgar mig lämna staden redan i morgon dag, och min dotter följer mig till Elfsnabben, men när hon kommer igen och flyttar ut till Sandemar, hoppas jag ni förunnar henne nöjet att se en så ovanlig kvinna som sin gäst.

Digitized by Google

Tekla tackade med en åtbörd och några ofattliga ord som hon framstammade.

— Och efter som jag nu ser Er återställd, avslöt greven, och förmodar att Er man väntar med otålighet sin unga fru, har jag låtit spänna för vagnen att föra Er hem.

Greven bjöd den ännu förvirrade Tekla sin arm och förde henne genom en rad av gemak, det ena präktigare än det andra. Och när de kommo i förstugan, lade han en pälskappa över hennes axlar, och anhållande få sända hennes kläder tillbaka om morgonen därefter, gav han en vink åt hovmästaren att följa henne ner på trappan.

Efter några omfamningar av fröken Ebba, som bad att få hälsa på sin kära väninna, befann denna sig snart sittande i en täckt karet, som under det lakejerna öppnade grindarne, gungade så mjukt fram över gatstenarne och vars stoppade dynor skyddade för varje stöt. Tekla hann icke mer än i tysthet prisa samma ödes otroliga nåd, som för ett par timmar sedan stört hennes fest och utdrivit henne ur paradiset och som nu upphöjt den förnedrade, räddat henne från förödmjukelsen att komma hem och uppbära förebråelser för uraktlåtna plikter, då vagnen stannade utanför hennes port. Men icke alldeles fri från fruktan att mottagandet skulle kunna bli stormigt, skickade hon betjänten som öppnade vagnsdörren, upp till mannen för att i förväg underrätta herr Clement om allt som hänt och förebärande opasslighet anhålla om hans hjälp uppför trapporna.

Några ögonblick senare kom herr Clement nedstörtande barhuvad, omfamnade sin hustru, kysste hennes händer och lovade Gud att han återgivit honom

Digitized by Google

den han visserligen aldrig trott vara omkommen, men vars försvinnande oroat honom. Och därpå fick han berätta huru han och gästerna dukat bordet, under hopp om att frun strax skulle komma igen, endast anande att hon blivit uppehållen ute i någon handelsbod eller dylikt. Och av pigans nu berättade aningar att frun följt sin far, vilken sålunda måtte ha givit sig av strax efter Teklas bortgång, lugnades hon även i den mest fruktade punkten. Det blev en fest, som hon aldrig vågat drömma sig. Hon var hjältinnan i flerfaldig måtto, och hennes sjuka jag kände sig ligga i silkesvadd, när tal och skålar hela middagen så varmt svepte om hennes lilla person. Och när hon själv talade om greven och palatset, om vad greven sagt och vad fröken Ebba lovat, då sutto åhörarne tysta och andäktiga, och när de sågo det blommiga sammetslivet och den blåa silkeskjolen, fingo de unga handelsmännen riktiga syner av det grevliga. En ung vinskänk vågade erinra sig att han en gång sålt vin åt greve von Schlippenbach och varit själv uppe med räkningen; och strax fingo han och Tekla en duo om palatset, erinrade varandra om gallergrindarne med lansarna, trappans marmor, fackelhållarne i muren, förstugans bildstoder och vapnet över portalen. De fasthöllo så länge vid minnena och upprepade sig så ihärdigt, att herr Clement slutligen började gäspa, fyllde i pokalerna och ville sjunga sin alltid beundrade »Gubben gick uti hasselskog», då Tekla bad att han skulle låta vara med att sjunga emedan hon var så trött.

Herr Clement visade just några tydliga tecken till missbelåtenhet och hade druckit ett särskilt glas med guldsmeden »för småborgarne som vi», då det

Digitized by Google

ringde på dörren och in träder greve von Schlippenbachs kammartjänare. På greven och fröken von Schlippenbachs vägnar bad han att födelsedagen till ära och som en obetydlig suvenir få överlämna denna obetydliga present, vilken endast skulle vara en erinran att fru Clement icke ville glömma dem. Och mitt på matbordet ställde han en silverbricka med blommor och frukter, bugade sig och gick.

Nu blev det en ny uppståndelse vid att betrakta underverket, och sällskapet tävlade i att säga namn på härligheterna. Mitt i blomsterkvasten satt en vit lilja, det förstod man, och runt omkring densamma mörkgröna blanka löv med vita välluktande blommor, dem droghandlaren avgjort betecknade som orangeblommor. Och däromkring holländska tulipaner, pingstliljor och syringa. Alltsammans krönande ett helt litet berg av oranger, mispel, granatäpplen, kvitten, vilka senare voro föremål för en lång överläggning, tills byggmästaren kunde ge deras namn emedan han sett dem i stendekorationerna på De la Gardieska palatset.

Slutligen upptäcker herr Clement, mitt i den vita liljan, en diamantring fastbunden med en silkestråd i blomkalkens botten, och guldsmeden såsom den sakkunnige värderar den till två hundra dukater.

Nu blev det greven igen, och nu måste herr Clement släpas en gång till igenom grevliga palatset, höra om gallergrindarne med lansarne, vapnet och fackelhållarne, under det vinskänken klev upp på sin käpphäst.

Ett nytt försök av herr Clement att flyga bort med ämnet på sångens vingar, avlopp lika illa som förra gången, varpå han utgöt smärtan över sin för-

Digitized by Google

lorade glans såsom det hittills högsta i sin hustrus ögon, med en rad enskilda skålar för borgare, småfolk och vanbördingar.

Men Tekla var alldeles för lycklig och för högt uppe i rymderna att kunna dragas ner; hon sökte i stället att lyfta sin man till sig, och när hon intalat honom hopp om att kanske få greven till kund, ansåg han sig såsom redan införd i huset. Och nu bjöd han själv på greven, fick i förbigående en hittills förgäten upplysning om Sandemar och den utlovade inbjudningen, och som han ensam av sällskapet sett det grevliga lantgodset, bestod han på Sandemar den återstående delen av aftonen, tills sällskapet skildes och Tekla gick att drömma om det förlorade och återöppnade paradiset.

*

En strålande majmorgon stod grevens resvagn utanför porten vid Fiskehamn. Herr Clement hade icke varit fullt nöjd med sitt liv de sista dagarne, ty hans unga fru hade spritt oro och buller i huset. Åt henne skulle sys nya klädningar, och dessemellan sprang hon på besök hos grevens på Blasieholmen, och en gång hade fröken Ebba gjort visit tillbaka, men alldenstund herr Clement icke var hemma vid tillfället måste han nöja sig med muntliga redogörelser för den äran som vederfarits hans hus. Och däremellan hade han fått så mycket av grevens i sina öron till morgon, middag och kväll, att hans egen lilla person började skräpa i hans blygsamma hem. Det var därför med en viss lättnad och ändock icke så liten oro han nu lämnade sin maka för åtta dagar. Deras lycka hade varat så kort tid, att han blygdes

Digitized by Google

de ögonblick han trodde sig komma att njuta av det blivande lugnet; därför och för att bliva fri från avskedets smärta tog han ett hastigt avsked innan vagnen anlände och gick ner till Köpmangatan i sin handelsbod, angelägen dessutom att slippa bli föreställd för fröken Ebba, som han ansåg sig för ringa att öppna bekantskap med.

Fru Tekla hade levat i ett virrvarr av saliga känslor, och hann därför icke skänka många tankar åt den på sistone något knarrige mannen. Och nu när lakejen kom upp med underrättelse att kareten stod för porten, lämnade hon sitt av reseutrustningarne oordnade hem med en verklig lättnad. Och när vagnen rullade fram utmed Fiskehamns strand, där skeppen lågo flaggande i hundraden, omsvävade av måsar och tärnor, erfor hon det som om ännu en gång ett nytt ljust liv öppnade sig för henne.

De färdades över Norrebro, Malmtorget, Blasieholmen för att över Valmundsön komma till Blockhustullen där grevens galär skulle möta för att föra dem till Sandemar. Och när de slutligen åkt genom de kungliga Djurparkerna och kommo fram till Blockhuset, där den stora fjärden öppnade sig, föll Tekla i gråt, hänryckt av att se havet, som hon kallade det.

För en gynnande nordvästvind hissades de stora vinglika seglen, trumpetaren blåste en appell, Blockhuset svarade med ett skott av en nickhake, och nu sköt snäckan fart, ut mellan jakter, koffar, skepp och örlogsfartyg, som loverade upp mot staden.

De unga kvinnorna hade tagit plats på däck under ett soltält och uppvaktades av kammarpagen, en nittonårig friherre, vars föräldrar voro döda, och

Digitized by Google

vilken nu skulle erhålla sin första uppfostran i greve von Schlippenbachs hus.

Under det vårvinden sakta fläktade i seglen och förde vällukter från strandens klöverängar, talade den unge friherren höviska ord till de båda damerna och inblandade däri verser ur italienska skalder, dem Tekla visserligen icke förstod, men som därför verkade som musik för henne. Och aldrig hade hon sett så artiga manér, aldrig en sådan fin gestalt hos en ung man. Och när han slutligen efter det att vin och frukter blivit upphämtade på däck, tog fram sin luta och sjöng, så trodde Tekla sig vara långt från jorden, vilken hon endast kunnat döma från den mörka portgången med råttorna och sjöfolket på härbärget.

Tekla trodde sig väl förstå att den unge ädlingen var på väg att bli fröken Ebbas kärasta, och därför hörde och såg hon deras älskogsgnabb med den redan invigdas alltseende och förstående blickar, låtsandes intet se och intet höra. Och när baron Magnus, som han hette, i ett högstämt lovtal över Teklas hjältemodiga handling antydde att det var henne världen hade att tacka för det fröken Ebba ännu med sin skönhet och ungdom kunde fröjda de levande, kände hon sig vara de ungas beskyddare, på samma gång hon icke utan ett visst vemod därigenom insåg sig höra till de gamle, som lämnat hoppet om förestående kärlekslycka. Och när hon nu talade om sin ålder och sin erfarenhet, togo de unga sig för att kalla henne lilla svärmor, vilket bidrog att på samma gång höja Tekla över dem och göra de älskandes umgänge så otvunget som görligt.

Under tiden gjorde galären fart över fjärdar och

Digitized by Google

strömmar till Vaxholm, där kursen ändrades. Vid Djurhamn mötte de en eskader av kongliga flottan, som just lyftat ankar och skulle lovera upp till Stockholm. Och i kvällningen passerades Dalarö tullhus, varefter de fingo Sandemar i sikte.

För Tekla var detta ett trollslott som nu uppenbarade sig i solnedgången. Nerifrån den vita sandstranden med dess båthamn och bryggor, badhus och sjöpaviljong, syntes sakta höjande sig en park med mörka buxboms- och idegrans-kandelabrar, pyramider, polygoner, mellan vilka bilder av gudar, nymfer, troll och drakar voro utplanterade. Och på marken lågo utbredda blomstersängar med narcisser, hyacinter, tulipaner i den ljuvligaste färgprakt. Därbakom reste sig slottets fasad, med klocktorn och flaggstång, vimplar och flöglar, tinnar och torn, och ännu längre bort trädgårdarne, längst borta begränsade av förvaltarens byggnad med ladugårdar och ekonomibyggnader.

Stränderna voro kransade med skogar av mörka furor på mossiga klipphällar, som stego brant upp ur sjön.

Och utåt fjärden reste sig Dalarö skans med sina kanoner och vaktposter, bevakande Elfsnabbens hamn, där flottan plägade samla sig innan den lopp ut på sina krigståg.

Tekla hann icke längre i sina betraktelser, förrän kastellanens trumpet smattrade, hundar skällde, trossar rasslade och galären lade till vid bryggan; och hon leddes över landgången av baron Magnus för att i nästa ögonblick mottagas med omfamningar av den gamla hovmästarinnan.

Digitized by Google

Det hade gått tre dagar och tre nätter, då Tekla en morgon vaknade vid solens uppgång i sin kammare på Sandemar. Hon hade haft elaka drömmar om sin far och om häxan på Blasieholmen, så att hon måste springa upp ur sängen för att rista av sig de onda tankarne. Och när hon nu slog upp fönstret och såg havsfjärden, såg parken med dess trän i ljusgrön sommarskrud, blomstren med daggpärlor, och hörde fåglarne sjunga, blev hon först lugn igen, kröp ner i sin säng och erinrade de tre sälla dagar som flytt. Till dukat bord, utan ett bekymmer, en omsorg, hade hon gått som till fest; hon hade seglat ut och sett havet som vidgar synen och luftar ut sinnet; hon hade ridit i skogarne på jakt efter harar och storfågel, gått i ladugård och fågelhus, besett hönsgård och hundstall, spelat fjäderboll i parken och bundit blomkvastar i trädgården, men mest hade hon suttit i vitbokshuset vid svandammen och hört de unga gnabbas, sjunga, spela och gnabbas igen. Livet hade legat så idel ljust att hon endast väntade höra kyrkklockorna ringa varje stund, ty så söndagslikt hade alla synts henne. Hon själv och människorna gingo ju söndagsklädda, rummen voro ju söndagspyntade, trädgårdsgångarne krattade som till söndag, och söndagsmat, ja, helgdagsmat bestods varje dag, och intet gatubuller hördes, intet spring i portar eller boddörrar, inga slagsmål, ingen vakt, inga gesäller.

Men i går på aftonen hade ett enda litet moln dragit förbi solen. Fröken Ebba, som visserligen syntes vara betagen i den unge baronen, hade dock stunder av lynne då hon tycktes hysa agg till honom, och då hon roade sig att plåga honom som man plågar en fluga, utan orsak. I går afton hade hon kastat

Digitized by Google

en hans gåva som han med stor möda hade samlat till, i svandammen, och när efter något gnabb fröken Ebba avlägsnat sig, hade Tekla sett ynglingen gråta. Medlidsam hade hon frågat vad som vållade sorgen, och då hade han fallit på knä, lagt sitt huvud i hennes sköte och öppnat sitt hjärta. Han trodde, sade han, att fröken Ebba aldrig skulle komma att älska honom riktigt, därför att hans mor varit en utländsk kvinna och en vanbördig.

Då hade det uppstått ett band mellan de två vanbördiga; och köpmannens hustru, gevaldigerns dotter, hade tröstat den vanbördigas son, smekt hans vackra huvud med de svarta lockarna, och den betryckte hade kysst hennes händer, kallat henne syster och bett att hon skulle bli hans vän. Och därpå hade de vandrat i parken, tills månen gick upp, då de ropades in av fröken Ebba, som sedan visat sig älskvärd hela aftonen.

Tekla kände, efter detta, att hon blivit någon, något mer än livrädderska, vilken man sökte betala så gott man kunde. Hon hade av en slump inkastats i dessa människors liv, råkat att bli en liten del av det stora drivhjul som satte deras öden i rörelse, och fann på samma gång att hon blivit mycket främmande för sina egna förhållanden. Och detta senare blev henne på ett förskräckande sätt klargjort, då ögonblicket därefter kammarpigan inträdde med ett brev, vilket anlänt med postjakten och av vars stil hon genast såg att det kom från mannen.

Sedan hon lämnat hemmet hade hon ej haft en tanke på honom eller en längtan efter sitt eget. När hon därför nu läste hans ömma utgjutelser och hans böner att hon måtte vända hem igen, kände hon det

Digitized by Google

som en förebråelse, och bönerna blevo befallningar. Det var som om en främmande rå hand ville rycka henne ur hennes himmel och trampa ner henne igen. Hon förvånades över att det kunde kännas så, så snart efter deras bröllop, och när hon frågade sig om hon verkligen höll denne man så kär som hon trott, måste hon svara nej. Och likafullt hade hon väl gjort det, den gången hon ville dö, när han hade rest bort om sommaren.

För att befria sig från tvivel och förebråelser, satte hon sig ner att skriva svaret på det mottagna brevet, avböjande milt men bestämt sin mans fordran att hon skulle resa innan de åtta dagarne voro till ända, förebärande att hon icke kunde bryta sitt löfte, allraminst när lägenheterna voro så svåra som de voro.

När hon avsänt brevet, var det henne som om en skuld vore betalad eller åtminstone överstruken. Och sedan hon klätt sig, gick hon med lugnt sinne ner i parken.

Morgonen var sval och blommorna voro ännu våta av daggen; fjärden låg mörkblå och plaskade mot båtbryggan, där måsarne kretsade över fiskarens ökstock, i vilken blanka strömmingar lågo i högar.

Tekla greps av en stark längtan att komma ut ur trädgårdens hägnad, men på sjön vågade hon sig ej ensam och hade ingen tjänare till hands att låta föra sig, men ut skulle hon, och då grinden nu stod öppen, vandrade hon ner i stranden.

Det tycktes henne som om hon strax andades friare, och den mjuka vita sanden frasade så lent om fötterna, de svarta tångbänkarne voro som ulliga mattor att gå på, och granskogen i sjökanten doftade

Digitized by Google

så starkt, gömde så väl och skyddade mot nyfikne från landsidan. Därför lossade hon på det alltför trånga klädningslivet, vars för henne ovana fiskben hade plågat henne, och tagande sin hatt i handen vandrade hon i stranden, småsjungande och upprymd. Plötsligen upphörde sandbädden och marken blev stenig, men det var bara väl slipade kiselstenar, så släta att kliva på att hon ej lät dem hindra. Men så kommo stora rullstenar, kantiga vassa block, som hon först hoppade på tills hon blev trött. Att gå in i skogen ville hon ej, ty så snart hon släppte den stora ljusa sjön ur sikte, blev hon rädd. Men när slutligen stranden endast bestod av skarpkantade klyftor, och hon fick se stjärten på en orm, måste hon giva sig in.

Först gick stigen obanad genom tallar och ljung, som räckte upp på benet och kom henne att rycka till, under tanken på gömda ormar, och var helst hon satte ned foten, sjönk den mjuka bädden, och sålunda måste hon hoppa som en hare mellan tuvorna. Blodet dunkade i tinningarne, bröstet arbetade, och flåsande och darrande nådde hon slutligen en gångstig, vilken hon genast tog fast fot på, liksom om hon räddat sig ur sjön. På solens ställning kunde hon ungefär döma åt vilket håll herrgården måste ligga, och när hon såg gångstigen linda sig åt höger, förstod hon att det måste bära hemåt endast hon höll ut. Den tjocka skogen började nu tunnas ut, och mellan de smala trädstammarne syntes en blå rökpelare virvla upp. En svart hackspett med röd nacke hamrade i ett nu i en tallstam, så att den redan tillräckligt upprörda unga kvinnan spratt till och föll in i mörka tankar, lättrogen och skrockfull som hon var.

Digitized by Google

Gångstigen vidgade sig och svällde ut till en körväg, som ledde fram till en backstuga, vars väggar till större delen utgjordes av en backknalles sluttningar.

När Tekla kom fram till den lilla rankiga dörren, som endast bestod av några hopslagna båtbord med årlommar spikade rätt över som narar, såg hon att klinkan låg i en hälla innanför, varav hon slöt att ingen var hemma. Hon såg sig då omkring på den underliga kojan och märkte ett bockhorn fastslaget över dörren, och en hästsko mitt på tröskeln; i en bunke vid knuten växte en libbsticka som avgav en förfärande stank, då hon lutade sig ner för att lukta på den, och bakom den vidriga örten låg en igelkott hoprullad och sov.

Ställets ovanliga yttre började ingiva Tekla fasa, och hon ämnade just vandra sina färde, då hon hörde röster inifrån kojan.

Nyfikenheten besegrade för ett ögonblick hennes fruktan, och hon lade sitt ansikte mot dörren för att genom en springa se vad som förehades därinne, då hon med ett svagt anskri ryggade och skyndade att dölja sig bakom knuten.

Med smygande steg gav sig Tekla in i skogen igen för att därifrån söka upp gångstigen som ledde hemåt. Vad hon sett inne i kojan hade på det allra högsta uppskakat henne, mest därför att hon icke kunde förklara fröken Ebbas närvaro hos denna undangömda gamla kvinna, vilken icke kunde vara annat än en häxa, att döma av de yttre tecken varmed hon skyltade.

Genom en vanlig genväg som tankarne pläga taga, då lika söka lika, erinrade hon nu uppträdet

Digitized by Google

på Blasieholmsbron, mindes fröken Ebbas deltagande i häxans öde, och förvånas nu först över att hon ej då strax kom att tänka över orsaken till en fin frökens närvaro i en rå folkhop vid ett sådant ruskigt skådespel. De båda liknande händelserna knöto nu förbund i hennes tankar, och den ena uppenbarade sig som orsak till den andra, förmälde sig med varandra och födde en ny förfärlig frukt som med misstankens hela grobarhet växte ut till det obevisades fasta visshet: fröken Ebba var en häxa.

Därpå kom framrusande ett eftertrav av följdsatser, uträkningar av vad som härav kunde framgå, och hänförande det som hänt till sig själv, ansåg hon att något oförmånligt för henne skulle kunna inträda. Ty antaget att saken bleve upptäckt, vilket i dessa tider lätt kunde ske, så vore Tekla utdriven ur paradiset, störtad ner igen i den grop som hon i ett anfall av övermod denna morgon kanske förvandlat till en blivande ormkula. Och som en blixt slog det henne att hon skrivit överord till sin man, sökt lära honom att det fanns andra och högre synpunkter på livets förhållanden än han trodde, och att föreställningarne om det passande, om löften, om samlevnad icke blivit hos honom så utbildade som hos andra mera lyckligt lottade.

Oroad av alla dessa ord som nu hördes i hennes öra, skyndade hon på sina steg för att komma hem och om möjligt återtaga brevet innan det hunne bli avsänt.

Skogen glesnade och ljusnade än en gång, åkrarne lågo snart öppna och hon uppnådde trädgårdsporten utan att möta någon, varpå hon ställde i ordning

Digitized by Google

sin dräkt, putsade sina skor och skyndade upp till slottet.

Den första hon sökte var kammarpigan, som mottagit brevet, men vilken nu förklarade att det redan avgått med jakten.

Med stigande oro gick Tekla in i våningen vars alla dörrar stodo henne öppna, kom förbi nigande kammarpigor och bugande lakejer; och när hon såg igen dessa tjocka murar som utestängde kölden, dessa skänkskåp med fat och kannor, vilka säkert aldrig skulle stå tomma, erfor hon det lugn som den rike måste känna; och alla tankar på en stundande utdrivning ur denna fasta borg voro förjagade. Utan att veta det hade hon kommit in i biblioteket. Folianter i vita pergament, kvarter i svart karduan, små ströskrifter och dissertationer i turkiskt papper, buntar av handskrifter i olifant- och karduspapper, klädde väggarne i det välvda rummet, under vars hjässa hängde en salamander. Mitt på det stora ekbordet stod en astrolab och en jordglob.

Tekla gick omkring och tummade på böcker och instrument, tankspridd, frånvarande såsom inför frågor, på vilka hon intet svar kunde få. Plötsligt stannade hon framför en hylla; tog på måfå en brun kvart med skinnband och knäppen, och märkte i det samma att på hyllan bakom stod instucken en liten fyrkantig bok, liknande en almanacka. Nyfikenheten var väckt och hon drog fram det lilla bandet, som synbarligen var gömd där. Hon betraktade först omslaget som var påtecknat i rött bläck med Mariæ vapen eller två korslagda trehörningar, och Kristi kors spikar eller tre raka streckar korsande tre andra dylika. Därpå öppnade

Digitized by Google

hon den och läste i svart handskrift: »Svartkonstboken eller Cyprianus, det är all den hemliga konst om tydor, järtecken, förgärningar, samt med en sannfärdig och kort undervisning om Blåkullafärder och Trollpackor, däri klarligen omskrives om huru Botil i Lindåsen blev förd om skärtorsdagsnatten till Blåkulla och vad han där förnam och skådade.»

Hon blev stående handfallen, och kunde endast ställa tillbaka den bruna boken på dess plats, under det hon med blickarna for över bladen i den underbara skriften. Men sinnesrörelsen var för stark, och blodet rusade upp åt ögonen att hon ej kunde läsa ett ord. Med boken i handen satte hon sig ner i den stora karmstolen för att hämta sig, och för att vila blickarne lät hon dessa flyga över böckernas långa rader, försökte att tänka på intet, för att komma ifrån sin förvirring. Men en tanke smög sig ändå fram, oemotståndligt och överröstande de många som ville tränga sig fram. Hur kunde hon veta att denna skrift stod just där bakom den boken, och varför leddes hennes hand endast dit bland så många andra hundra böcker?

Nu började inbillningen spela, och hon såg i sin person nedlagd en siaregåva som alldagsfolk saknade. Hon lade nu märke till sina syner hon haft som ung flicka, räknade ihop därtill den underbara förmågan att locka just den unga mannen till sig som hon ville äga, erinrade huru hennes grymma önskan att bli fri från den besvärande modern just i behaglig tid blev uppfylld, tänkte på det lyckosteg hon tagit, då hon råkat gå till häxan på Blasieholmsbron och rädda den unga fröken — utan tvivel, hon tillhörde de utvalda, de med dubbel syn be-

Digitized by Google

gåvade, och stod under en högre makts inflytande. Men vilkens?

Hon fällde ögonen på boken, blev intagen av en ny fasa och sprang upp för att ställa boken på sin plats. Men se, då kunde hon icke återfinna den bruna boken med knäppena. Hon var alldeles viss att den stått där, på den hyllan, men nu stod en annan där i stället. Eller var det icke den hyllan? Jo, det var den, just den.

Det hördes steg i salen utanför, och oförmögen att kunna besluta sig var hon skulle ställa undan den farliga boken, stoppade hon den i sin kjortelsäck, i samma ögonblick som fröken Ebba inträdde i biblioteket.

Med strålande blickar och rosiga kinder gick den unga fröken emot sin väninna, kysste hennes änne och frågade hur hon befann sig. Och då hon såg dennas blekhet och upprörda tillstånd, föreslog hon att de skulle gå ner i badhuset och friska upp sig, vartill Tekla icke hade något att invända.

Sedan de därför hämtat badlinnen, kam och svamp, gingo de båda väninnorna neråt stranden genom den doftande parken. Tekla hade svårt att säga något, av fruktan att röja sin hemlighet, och hon kände den förfärliga boken bränna i fickan, då slutligen fröken Ebba, som erfor det tryckande i tystnaden, plötsligen stannade, lade sina händer på väninnans axlar och frågade med den mest öppna min i världen:

— Kan du gissa var jag varit denna morgon?

Tekla ryggade, och tvekande huruvida hon blivit upptäckt eller ej, svarade hon:

— Nej, käraste, hur skulle jag veta det.

Digitized by Google

— Ja, då säger jag det inte, återtog fröken Ebba.

— Å jo, säg, bad Tekla.

Fröken Ebba övertänkte ett ögonblick, varpå hon sade liksom för sig själv:

— Jag får bara ont av det efteråt!

Och så dansade hon fram över bron som ledde ut till badhuset.

Inkomna i den praktfulla paviljongen, som var möblerad med stolar och bord av indiskt rör, började de lägga av sig kläderna.

Ehuru själv kvinna, kunde Tekla icke underlåta att beundra den härliga gestalt som nu blottade sig för hennes ögon. Hon såg en liten rosenröd fot, mjuk och välbildad som en barnhand, med alla tårnas naglar kupiga, mjölkvita som pärlemor, utan en skrynka eller en bugla, och hänförd av att se skönhet i mänskogestalt, böjde hon sig ofrivilligt ner, fattad av ödmjuk smärta att erkänna sig såsom ett lägre slag av människobarn, och kysste den lilla foten.

— Vad gör du, tokiga flicka! utbrast fröken Ebba med låtsad harm.

— Jag kysser min ängels fot, svarade Tekla med undergivenhet, och började fästa sina kläder igen.

— Och du ärnar icke bada? frågade fröken Ebba, låtande det ena plagget efter det andra falla.

— Nej, svarade Tekla, det är för kallt för mig.

Men sanningen var, att hon icke ville blotta sin kropp inför väninnan, ty hon visste att hon skulle behöva blygas för sina av arbete, dåliga kängor och vanskötsel missbildade fötter.

Fröken Ebba stod nu avklädd på trappan till bassängen och höll händerna tryckta mot sin av den friska luften skälvande unga barm.

Digitized by Google

Plötsligen, likasom gripen av minnet från en liknande belägenhet, utbrast hon, i det hon kastade sig ner i vattnet:

— Låt se nu om jag är en häxa och kan flyta!

Det genomskinliga vattnet delade sig och slöt sig omkring den bländande vita gestalten, vars båglinjer tycktes smälta ihop med vågens som utifrån havet rullade in, och det violbruna håret spreds på böljan som en knippa lösryckt sjögräs. Därpå vände sig flickan på rygg och, se, hon flöt på vattnet som en spån.

Tekla erfor en beklämning som om hon återsett det ohyggliga uppträdet vid Blasieholmsbron, och till morgonens och förmiddagens iakttagelser hopade sig de nyss gjorda.

Men när hon såg denna blomstrande ungmö i all dess nakenhets majestätiska skönhet, såg detta lugna leende, denna rena blick som nerifrån vattnet tycktes se rätt upp i Guds blåa himmel utan att blinka, måste hon fråga sig om en fördärvad människa, som försvurit sig åt onda makter, kunde se sådan ut.

— Ser du att jag är en häxa! ropade flickan i vattnet upprepade gånger, där hon låg flytande orörlig i alla lemmar utom händerna, vilka omärkligt rodde smått som fenorna på en stillastående fisk, vilken söker hålla sig kvar emot strömmen.

Ett moln drog i detsamma förbi solen, och den vita fina gestalten i bassängen syntes likblå under det nu djupgröna vattnet. En mås som av molnet blivit störd i sitt fiske skrek, högt upp över badhuset. I detsamma ringde middagsklockan, och Tekla, som redan förut varit uppskrämd, lät sin inbillning sam-

Digitized by Google

manställa tre var för sig obetydliga händelser, som en slump sammanfört i en och samma tiderymd, så att hon trodde sig se hotande förebud, järtecken och dylikt. Och i ett anfall av moderpassion började hon att skrika fram en bön till Gud och hans enfödde son.

Skrämd av detta oväntade utbrott skyndade fröken Ebba upp ur vattnet för att bistå sin väninna, som hon trodde ha fallit i någon häftig sjuka.

*

Herr Clement hade nyss på morgonen låtit bodsvennen slå upp bodfönstret och hänga ut tavlan på vilken med latinska bokstäver tillkännagavs att här försåldes alla slags viner från rhenskt och alicante ner till mumma och sekt.

Gräsänkling sedan fjorton dagar befann han sig i ett osedvanligt vresigt lynne, helst han på sin ömma skrivelse för en vecka sedan endast erhållit ett ceremoniöst, nästan undervisande svar, som försatt honom i raseri.

Men sedan raseriet givit sig, hade han fallit in i en trånsjuka som betog honom levnadslust och mod, och ena stunden kom honom att skära tänder och banna, den andra gråta och veklaga som en kvinna. Och med påföljd att han en gång om dagen avlevererat ett kärleksbrev på posten, varpå han endast erhållit ett svar, men ett sådant, att han nu på morgonen mot sin vana måst taga sig ett stort glas sekt, vilket gjort honom både gråtmild och ursinnig.

Herr Clement var utan tvivel en skön ung man, och en fin sådan sedd genom en portvaktardotters

Digitized by Google

ögon, men han var även köpman och framför allt. När han sålunda gift sig och satt bo, hade detta icke skett utan förhoppning att han skulle få gengåvor mot gåvor, det är en hustru och ett hem för sig. Nu däremot hade, efter ett par månaders sällhet och kostnader, hans hem blivit öde och hans liv antagit samma ensliga färg som under hans föregående ungkarlsstånd. Ensam vid bordet när han kom från sitt arbete, ensam i sängen, ensam på vandringarne om söndagarne. Hans missnöje hade sålunda fått en ganska solid näring, och nu, när han, trött av att bedja, tagit sig för att fordra hustruns närvaro i hemmet, hade han fått svar på tal. Gårdagens brev, som han ännu bar i fickan, hade nämligen varit mycket långt och redan så olikt denna hustru han lämnat, att han fruktade de skulle vara främmande för varandra, när de råkades igen. Hon hade nämligen svärmat om högre syner på tingen, erinrat om prästens yttrande i kyrksalen att alla människor voro lika inför Gud, men icke inför världen, vidrört frågan om själarnes vigsel i himmelen och kropparnes på jorden, och slutligen hade hon ägnat fyra sidor om fröken Ebbas kärlek till en kammarpage och friherre kallad Magnus, vars hänförande yttre och inre hon skildrade med en oroande sakkännedom, icke förglömmande att omtala den del hon tagit i de unga älskandes små fröjder och sorger.

Detta sista hade nu särskilt uppretat herr Clement och ingivit honom den största oro för sin kärlekslycka, så att han måste giva sina farhågor luft. Ehuru han från första stunden visat sin svärfar, att han icke gift sig med honom, utan endast hedrat

Digitized by Google

hans dotter med sitt anbud, hade denne icke inställt sina besök hos dottern, dock helst väljande de stunder mannens frånvaro gjorde samkvämet friare. Nu däremot då dottern var bortrest, hade gevaldigern icke synts till, och herr Clement hade haft stor möda att finna reda på honom för att få ett samtal till stånd. Bodsvennen hade dock lyckats träffa honom och icke alltför nödbuden hade han lovat infinna sig i vinboden, där herr Clement just satt och väntade.

Vid sitt inträde hos mågen visade gevaldigern ett något härjat yttre, och mera trött än han ville synas, slog han sig strax ner vid diskbordet efter att ha hälsat ett kort god dag.

— Jo, svärfar, började herr Clement, sedan han fyllt ett glas med alicante och ställt framför sin gäst. Det är så att Tekla...

— Vad har jag med Tekla att beställa? snäste gevaldigern. Det är du som är gift med henne och inte jag, efter vad vi kommit överens.

— Ja, det känner vi, menade herr Clement, men det här är ett alldeles särskilt fall, då endast inskridandet från fadersmyndighet kan återföra en pliktförgäten maka till sitt hem. — Välbekommet, svärfar!

Den gamle drog en väldig sugare ur det rymliga glaset, torkade sig om munnen och blev mjukare.

— Jaså, hon vill inte komma tillbaka. Har blivit förnäm — å ja det var hon passeligt förut. Då ska jag hämta henne.

— Vill I det, svärfar, då har I gjort ett gott verk, som jag inte skall förgäta i brådkastet.

— Jag går genast, svarade gubben, om du ger mig reskassa, för två och en halv milar har jag

Digitized by Google

marscherat förr på dagen. Och tar jag inte bukt på den rackarungen, så ska du få kalla mig en stövel. — Det var ett rasande gott vin det där, du!

Herr Clement ville icke låta gubbens eld slockna genom flera ordbyten, utan blåste hellre på brasan med ett nytt glas alicante och några blanka dalrar, samt en hel mängd lyckönskningar till god resa.

Och så tog gubben sin käpp, drack ur sista droppen ur glaset, skakade hand och gick.

•

Fru Tekla satt en aftonstund, när solen sänkte sig över skären, ini grottan vid svandammen och såg på huru de vita änglafåglarne seglade och döko på den stilla runda spegeln som återgav aftonhimlens rosenfärger. Svåra tankar syntes trycka henne, och hennes fot, som skrapade mot sanden liksom ville den trampa ihjäl något kryp eller utplåna en fläck, antydde en inre oro som måste ge sig luft.

De sista dagarne hade visserligen intet överhövan märkeligt förefallit på gården, men sysslolösheten hade givit Tekla tid att tänka över sin ställning, och i godan ro, sedan första hänryckningen lagt sig, hade hon börjat lägga märke till saker som förut gått henne förbi. Sålunda hade hon sett huru fröken Ebba bemött henne mindre uppmärksamt på sistone, huru baron Magnus i dess ställe blivit enträgnare i sina hövligheter, huru tjänarne visat henne ren avoghet och till och med kastat efter henne ord av misstänkt betydelse.

När allt blev sammanlagt, fattades hon slutligen av den tanken att hon varit för länge kvar, men när

Digitized by Google

hon dagen förut ånyo framkastat sitt förslag att resa, hade fröken Ebba bedyrat henne att hon icke kunde vara för länge, och uttryckligen bett henne stanna.

Nu när hon tänkte igenom vad hon erfor det ögonblick hon beslutat resa, trängde sig bilden av den unge baron Magnus fram. Och den såg på henne med ögon, ur vilka växte tvenne rot-tågor som kröpo in i hennes ögon, sköto sugrötter uppåt, birötter nedåt, kastade ut revor och skott ända ut i hennes kropps yttersta fibrer, så att hon kände sig sammanvuxen med denna yngling, uppfylld av hans ande. Hon visste, tycktes det henne, att den dag hon icke mer fick se honom, skulle hon dö. Alla andra tankar, på möjligheten att alltid få se honom, på följderna av deras kärlek om den sloge ut, på fröken Ebbas missnöje, mannens hämnd och lagens straff, hade icke kraft att tränga igenom den enda framvällande känslan av att hon älskade honom.

Hon hade icke mött honom på hela denna dag, och nu överfölls hon av en så häftig längtan att få se honom, att hon, som förut trott att hon endast med sin vilja kunde på avstånd kalla honom till sig, började fästa blickarne på en punkt längst bort i den långa lindallén. Hennes ögon stodo vidöppna och ögonlocken rörde sig icke till en blinkning, under det att pupillerna omväxlande krympte och svällde ut liksom om de sögo till sig något föremål i fjärran, alldeles som havets blötdjur när de draga till sig sina offer genom kontraktioner av sin cirkelrunda kropp.

Hennes ansikte blev vitt, blodlöst, och hon blev så länge stående att hon kom i en fruktansvärd skakning i hela kroppen. Slutligen lyfte hon ena armen

Digitized by Google

och började långsamt vinka till sig den osynlige; lyfte den andra armen; och nu kommo båda händerna i en rörelse som om de drogo i en lina, under det läpparne skälvde, frammumlande en tyst bön eller en besvärjelse. Och se, nu skymtade i fjärran, belyst av den nedgående solens sken, blandat med det gröna ljuset från lindlövet, den unge mannens smärta gestalt. Ett segerleende spridde sig över kvinnans ansikte, och hon trodde i detta ögonblick att den slump som nu förde den älskade till henne, icke var annat än hennes viljas och lystnads kraft, den försynen nedlagt hos henne såsom en särskild gåva.

I nästa ögonblick låg ynglingen i den lidelsefulla kvinnans armar, överhöljd av hennes kyssar, och dragen med halvt våld in i grottan.

Då hördes med en gång några snabba steg; fröken Ebba syntes i grottans öppning, ridklädd och med en kort piska i handen.

— Gatslyna, gränslinka! utbrast hon med förtrytelsens och den sårade stolthetens sammanpressade vrede. Tag det här, och det här!

Och nu föll piskan över Teklas blossande ansikte, allt under det den unga flickan gav sitt raseri luft.

— Du räddade mitt liv av en händelse, som icke krävde hjältemod, och jag tackade dig, gav dig en plats i mitt hjärta och i mitt hus. Och du stal det enda som var mig kärt, du som redan hade en man och ett hem! Men såsom du en gång drev din far, som du har att tacka för ditt liv, ur huset, så piskar jag dig nu ut ur mitt! Gå, gå, gå, smutsiga kryp! För din tjänst skall du få betalt med pengar; det förstår du kanske bättre värdera än ett vänligt sinne.

Och drivande Tekla framför sig genom parken,

Digitized by Google

över gårdsplanen, där lakejerna stodo i rader och åsågo det oväntade uppträdet, kastade hon ut vredens och svartsjukans hetsiga ord i skurar, alltunder det den förödmjukade med nedböjt huvud tog emot slagen såsom om de lisat och lugnat hennes sjuka samvete.

Men när hon trängdes ut genom stora gårdsgrinden och denna smälldes igen bakom henne, då reste sig ett ögonblick hennes självkänsla, kanske i harmen över vad hon nu förlorade och med tanken på det mottagande som förestod henne hemma, och vändande sig mot sin fiende, lyfte hon den knutna händen och ropade med en röst ihålig som om den komme nerifrån en fängelsehåla:

— Förbannelse över detta hus! och hämnd över ditt huvud, herre-hynda!

Ifrån ett vindsfönster på fogdebyggningen, vilken behärskade stora porten, utkastades i detsamma ett slaskspann över den bannande och rasande kvinnan som förlorade andan, och skamsen gav sig att springa över trädesgärdet uppåt skogen. Hennes hatt hade fallit av och hon gav sig icke tid att taga upp den; hennes fötter bändes av kokor och mullvadshögar, och när hon hoppade över dikena, föll hon med händerna före sig i den av sista regnet upplösta leran. Slutligen hade hon uppnått gärdsgården, och samlande kläderna i ena handen, klättrade hon upp på gärdslet, och hon skulle just kasta sig ner på andra sidan, då en röst hördes inifrån de unga granarne, en röst som lät bekant, men i denna stund ljöd så främmande, emedan hon icke hört den på länge.

— Jag tror du är ute och rider trämärrn på aftonkvisten.

Digitized by Google

Ingen kunde ha varit mindre välkommen i detta ögonblick för den förtvivlade kvinnan, än denne fader som hon nyligen stött ut ifrån sitt hem och som nu stod bakom gärdsgården färdig att mottaga den på sitt håll utstötta i sina öppna armar. Det föreföll henne som återigen den onda makt hon ville kalla ödet eller djävulen utsänt den gamle att infånga henne, draga henne ner till sig igen i det förflutnas mörker, håna hennes fall och till hämnd pina henne, nypa henne med sina knotiga armar, som hon kände sluta sig hårt om hennes skälvande kropp, under det hon förnam en stank av tobak och brännvin utgå ur hans mun som lutat sig mot hennes kind.

Utan att svara på hans tal, vred hon sig ur hans armar och sprang in i småskogen.

•

Aftonen hade kommit, och en stark dimma drog in ifrån havet, slickade trädesåkern, sög sig in i granskogen och tog undan all färg, all form, allt ljus. Tekla gick dock stadigt framåt, rev sig på enbuskar, törnade mot granstammar, fick det lösa håret slitet, kände fötterna skäras av krossgruset.

Men framåt gick det i halvt språng, och en invärtes eld skyddade henne för nattens köld, en enda omätlig lidelse satte kraft i den bräckliga kroppen; tanken på hämnd mot den som drivit henne ur paradiset och kastat henne tillbaka ner i förnedring och smälek.

Mörkret föll allt djupare, sångfåglarne hade tystnat i skogen och stigen blev allt svårare. Slutligen kände hon marken ge vika för foten som blev

Digitized by Google

våt, och hon stupade på den ena kullen efter den andra, tills hon måste stanna och hålla sig i en trädstam. Då hörde hon endast pulsarne slå vid tinningarne, kände hjärnan lyfta sig och med ett dunk falla mot huvudskålens botten såsom om den skakat upp alla onda tankar där samlats från barndomen. Och hon bannade gud, bannade sin mor och far, ropade åt djävulen att han skulle ge henne bistånd mot denna himmel, som dolde sitt ljus enkom för att leda henne vilse i natten. Stärkt av att känna sig äga en som hon kunde bedja till, anropa om hjälp, en som också en gång i tidernas morgon blivit utstött ur himmelen, fortsatte hon sin vandring, och se, strax gick hon torrskodd på en gångstig som slingrade sig mellan ljungen. Hon hade blivit bönhörd — trodde hon, hade fått järtecknet och kände sig stå under en högre makts beskydd, sak samma vilken, och hon kände en osynlig hand leda sig, sprang på försök stigen framåt utan att stöta emot, tills hon omsider med ett språng var över ett dike och befann sig på stora landsvägen, vars ljusa grusfyllning syntes i mörkret linda upp sig som en gångmatta.

•

Hon hade vandrat hela natten, följande landsvägen, men utan att veta vart det bar, och nu när dagen bräckte och stjärnorna bleknat, såg hon till höger om vägen en uthuggning i granskogen, inom vilken var uppbyggd en öppen bana liknande den där komedianterna agera i Bollhuset. Där var nämligen ett upphöjt golv från vilket reste sig träställningar med block och linor sannolikt för att hissa

Digitized by Google

gardinen, och mitt på golvet stod ett altare liknande det på vilket hon sett Ifigenia offras åt gudarne; och strax framför altaret var en lucka, en sådan genom vilken man nedsteg till underjorden.

Hon hade klättrat upp för trappan, besluten att vila sig och låta solen torka sina kläder och skodon.

När hon stod på denna sommarteater och tänkte sig åskådarne sitta med sina hundrade sinom hundrade huvuden nere på gräsplanen, erfor hon något av den beundrans avund hon alltid hyst mot de uppträdande på teatern. Att få visa sig, stiga upp ur hopen, över hopen; äga allas blickar och öron riktade på sin person, under det att alla de andra glömde varandra, det vore att leva, njuta av att ge sin kraft in i de andra som skulle gå därifrån med sina känslor satta i dallring av hennes.

Hon gick fram och tillbaka på golvet, lyftade armarne till åtbörder, talade ur minnet vad som kom för henne och satte sig slutligen på altaret. Men när hon tog med handen för sig kände hon något klibbigt, märkte att det var något fett och rödbrunt och att i det feta sutto långa gullgula kvinnohår fastsmetade.

I detsamma kände hon en rysning, märkte att hon störtade upp och hörde sin hesa röst utropa: Herre Jesus!

Ty i detta ögonblick gick det upp för henne, att det måste vara avrättsplatsen, och att hon kommit till galgbacken utanför Skanstull. Men när den första fasan lagt sig, steg nyfikenheten upp. Det ovanliga, det rysliga lockade och höll henne kvar, och nu började hon betrakta tillställningarna med ett visst behag. Hon firade ner linorna i vilka så

Digitized by Google

många brottslingar blivit hängda, lade snaran om sin hals och när hon drog till den halvvägs, kände hon vällustiga ryckningar i benen. Och när hon skådade ut över den nertrampade gröna ängsbacken tyckte hon sig se den stora åskådarhopen. Utan att hon ville det, gingo hennes tankar tillbaka till den dagen och det ögonblicket då hon avundats häxan på Blasieholmsbron dennas öde. Hur skönt, menade hon, att få sluta så, och just nu, då livet icke erbjöd henne något mera än att långsamt pinas ihjäl av en man som hon skjutit undan och som skulle stänga henne inne, bevaka henne, lyssna på hennes hostningar som slutligen skulle föra henne i sängen, där hon utan vittnen, kanske utan läkare skulle tvina bort mellan unkna lakan. Ja hon ville dö, men först hämnas, och i döden draga med sig den hon hatade med hela sitt klasshat. Och med hatets skarpsinne och sammanknytningsförmåga genomskådade hon i en siarblick hela planen, som omständigheter, slumpar och egna drifter redan vävt tillsammans, och vilken endast hon behövde ta ner från vävstolen och breda ut färdiggjord.

Segerviss och som en den där blivit räddad från det som var värre än döden, ett kvalfullt liv, steg hon ner från schavotten, och gick åter upp på landsvägen. Med lyftat huvud, eld i blickarne och fasta steg, började hon sin vandring mot stadsporten, under det hon såg morgonsolen lysa på Marias och Katarinas tornspiror som reste sig över Södra malmen. Och en enda tanke, att snart skulle denna stad, från palatset till kojan, känna hennes namn, veta att hon var väninna till greve Schlippenbachs dotter, och att hon stod i förbund med den ande, vars makt i

Digitized by Google

dessa tider var större än att den kunde bekämpas av Herren och hans tjänare.

•

I ett gammalt hus vid Riddarholmen, som fordom tillhört Franciskanerklostret, hade trolldomskommissionen ånyo sitt sammanträde efter att ha suttit i nära två år. Halva antalet av de tolv utgjordes av präster, halva av läkare. Det hade varit en kamp mellan den religiösa vidskepelsens företrädare och den nya vetenskapens, vilka senare såsom lärjungar av tidevarvets störste tänkare Cartesius lärt sig att tvivla på allt överlämnat, och därför kommit fram till att söka vissheten genom undersökning av själva bevisningens fundamenter. Skaror av så kallade häxor hade länge förts till bål och bila såsom stående i förbund med djävulen, tills slutligen man tämligen allmänt börjat inse att något måste ligga under och bakom sådana ovanliga företeelser, där de brottsliga i massa angåvo sig själva, oaktat de visste vad som förestod dem. Det hade även väckt misstankar att de självangivne nästan alltid angåvo någon som medbrottsling, vilken vid undersökning befanns hava stått i ett mer eller mindre ovänligt förhållande till den åklagade. Och dessa föregivna medbrottslingar hade aldrig påtagit sig förseelsen, under det de anhållna med glädje och trots gingo döden till mötes. Nu på våren hade man kommit på en häxa, som bekänt att hon ljugit alltsammans för att hämnas, och när man summerat allt vad som i bekännelserna under de två förflutna åren uppgivits, hade alla vittnesmålen stämt överens, så att det nästan ansågs givet

Digitized by Google

att den epidemi som rasat endast kunnat meddela sig genom smitta, det vill säga, att alla trollpackor arbetat efter samma mönster och med tämligen enahanda syften.

— Jag skulle vilja ha funnit, tog doktorn och assessorn Hjärne nu till orda efter strider utan tal, att dessa så kallade häxor kunna falla under rubrikerna: medvetna ljugare, omedvetna ljugare och...

— Tertium non datur! avbröt kaplanen Noræus i Storkyrkan.

— Jo, herr kaplan, ett tredje gives; även ett fjärde, femte, sjätte och så vidare. Ty, så här lärer den nya logiken: denna väv behöver icke vara grön eller röd; den kan vara blå, gul, vit, svart; och den kan även vara grön och röd på en gång, blågul, rödblå och så vidare! Vad nu föreliggande fall med häktade hustru Tekla Clement beträffar, så är det ett sådant som innesluter en hel serie av motiv, vilka jag efter undersökningar på platsen under de sista åtta dagarna, tror mig kunna förklara. Därför ber jag att få protokollet från första förhöret uppläst, så skall jag bemöta punkt efter punkt.

Sekreteraren Coyet anmodades uppläsa protokollet; och han läste.

»Tisdagen den 23 hujus infann sig inför kommissionen hustru Tekla Clement, född Degener och angav, i ett tillstånd som tydde på sinnesförvirring, att hon blivit under sömnen förd till Blåkulla av högvälborna fröken Ebba von Schlippenbach, vilken hon förmenat vara en häxa och stå i förbund med djävulen på följande grunder:

1:o) bemälde fröken von Schlippenbach skulle vid ett tillfälle i Tyska kyrkan för några år sedan,

Digitized by Google

då de båda såsom flickor beretts till Herrans heliga nattvard, hava betjusat henne med blickarne, så att Tekla Degener sedan varit likasom besatt av henne, på det sätt att hon kunnat se den andra när hon velat och en gång på Själagårdsgatan även trott sig se henne, när det icke var hon;

2:o) samma fröken Ebba hade senare lockat anklagade att åskåda en häxa som på Blasieholmsbron undergått vattuprovet och, när fröken Ebba, intagen av en fåfäng lusta att känna sin makt såsom häxa, själv störtat sig i vattnet, hade hon förblivit flytande, tills åklagade, för att rädda henne från misstankar dragit henne ur sjön, men själv, sannolikt genom något hemligt medel blivit dövad, så att hon ej vaknat upp, förrän hon funnit sig liggande i frökens säng inom grevliga palatset på Blasieholmen;

3:o) hade fröken Ebba samma dag om aftonen sänt till anklagades hem en korg med frukter, av vilka anklagade ätit och varefter hon känt sig likasom förgjord och utan all makt att hindra det hon sedermera blev lockad ut till skären, där fröken Ebba hållit anklagade gömd, under det hon själv levde i lönskaläge med en baron Magnus, som därstädes under grevens frånvaro uppträdde förklädd som page;

4:o) hade anklagade en dag följt fröken Ebba på hennes lönnliga vandringar i skogen och överraskat henne på besök hos en trollpacka, och där sett djävulen stryka omkring i skepnad av en igelkott;

5:o) skulle anklagade strax efter besöket hos trollpackan under badning hava bemärkt huru fröken Ebba likasom för att visa vem hon var, kastat sig i vattnet och hållit sig rätt länge flytande, oaktat

Digitized by Google

hon bundit brösten upp med en litsa, och hade anklagade därvid bemärkt hurusom det farit liksom ett moln förbi solen och i samma stund en vit kråka kraxande flugit undan;

6:o) hade anklagade, som förgäves upprepade gånger bönfallit om att få vända hem till sin man, mot sin vilja blivit kvarhållen, och då hon slutligen intagen av avsky för fröken Ebbas oblyga umgänge med baron Magnus, sett sig nödsakad med våld bryta sig ut ur den hägnade gården, tagit flykten, och att hon,

7:o) sedan hon tillbragt natten i skogarne, blivit i sömnen förd till Blåkulla av fröken Ebba, och där sett den onde på sin tron, inför vilken fröken Ebba först knäfallit och sedan stigit upp att reda mat, stoppa korv, bränna brännvin, och slutligen dansat oklädd, varvid djävulen spelat med svansen under bordet;

8:o) hade anklagade vaknat på galgbacken utanför Skanstull, och därvid trott sig igenkänna hår av fröken Ebbas på själva stupstocken, fastklibbat med sådan smörjelse som trollpackor bära i sina smörjehorn.

Datum ut supra.

Andreas Coyet,
Sekreterare i Trolldomskommissionen.»

När läsningen var slutad, och tystnad uppstått, då ingen längre hade intresse av att få den anklagade frikänd, utan alla längtade att bli befriade från den tryckande ovisshet som det mest hemlighetsfulla av

Digitized by Google

alla spörsmål försatt samtiden i, tog assessorn Hjärne till ordet.

»Ordförande och kommissarier! Låt mig först ge en översättning av sekreterarens text, sådan den utsprungit ur en sjuk, ty jag vill knappast säga brottslig hjärna, så vill jag sedan föreslå en formulering av vad samhället enligt min mening är skyldigt sig självt och dessa slags sjuka. Alltså! Enligt vad jag inhämtat om Tekla Clements föregående var hon (enligt åtta vittnen) såsom barn sjuklig, utan att vara sjuk, lat, elak, trolös, och framför allt avundsam mot alla som stodo över henne, utan att hon sedan visat sig äga några större gåvor, vilkas undertryckande kunnat berättiga detta missnöje med ovan henne ställda. Efter vad mannen, som nu begärt skilsmässa för hustruns otrohet, berättat, lär han redan såsom hennes konfirmationskamrat ha varit förföljd av hennes utmanande blickar, utan att vilja påstå sig vara betjusad eller på onaturligt sätt fångad, och, säger mannen vidare, hade endast hennes efterhängsenhet, som urartade till formlig förföljelse på gatorna, varit orsaken till att han blivit fästad vid henne. Detta vittnesmål skulle jag ha jävat, och andrager det nu icke heller som bevis, utan omtalar det endast i förbigående, för att kasta ljus på den anklagades otroliga förmåga att ombilda verkligheten efter sina syften.

Vidare omskrives i protokollet hurusom fröken Ebba lockat anklagade att se en häxa. Saken är den (enligt sex vittnen och anklagades egen bekännelse förut) att Tekla Clement lockat fröken Ebba inom spetsgården, vilket hon ensam kunde göra såsom genom sin far bekant med stadsvaktens manskap och

Digitized by Google

underofficerare. När så fröken knuffades i vattnet (enligt tjugu vittnen, namnen kunna läsas sedan), skulle hon ha sjunkit, om ej Tekla Clement dragit henne upp, en bragd över vilken anklagade sedermera prålat och skrutit, varpå hon av skrämsel miste sansen och hemfördes till den grevliga bostaden där hon vaknade. Att förberedande visa sin tacksamhet sände greven, fröken Ebba ovetande, om aftonen samma dag en korg frukter, av vilka alla till hustru Clements födelsedag inbjudna åto, utom hustru Clement själv, emedan hon var magsjuk; och när således ingen av de ätande kände sig förgjord, kunde hustru Clement erfara sådant ännu mindre.

Av ytterligare tacksamhet hade generalen själv inbjudit hustru Clement till sin gård att under ett par dagar hålla fröken Ebba sällskap, vilket besök på ett ogrannlaga sätt av hustru Clement utsträckts över åtta dagar till en början, och hade fröken Ebba icke varit stämd för hela besöket, då hon väntade att få göra sin trolovades bekantskap, vilken icke var förklädd, men däremot av hustru Clement lockades, om ej till synd, dock till hjärtats otrohet mot sin brud.

Det är under dessa hjärtesorger fröken Ebba besökt sin gamla amma på skogstorpet för att lätta sina bekymmer, och att den gamlas igelkott här föres till protokoll är en r i d i c u l e, som endast det vidunderliga förväxlandet av honom med satans egen person kan urskulda.

Uppträdet i badhuset har, jag måste tillstå det, haft ett vittne, som, tillgivom hans ungdom och lystnad, bekräftar fröken Ebbas skenbara flytande på vattnet med övre delen av kroppen, under det

Digitized by Google

hon stod med fötterna på botten, och vilken omständighet numera bortfaller ur all bevisning vad häxor angår, då utrönt blivit, att kvinnor med rådighet vid andhämtningen och med brösten väl utvecklade kunna hålla sig flytande en kort tid om de iakttaga ryggställningen, något som ej kan jävas varken av ett förbitågande strömoln, som oftare borde förekomma på himmelen när unga kvinnor bada och nyfikna stå utanför, eller av fiskmåsarne, som hålla sig svävande i luften, där de lätt av okunniga eller elaka kunna förväxlas med vita kråkor.

I brev till mannen har slutligen hustru Clement tydligen ådagalagt sin ovilja att återvända hem, och en omätlig lust att stanna hos — hon nämner ej fröken Ebbas namn en enda gång, men baron Magnus' åtta gånger.

Slutet blev ett uppträde, bevittnat av gårdens lakejer och pigor, därvid fröken Ebba överraskade hustru Clement med våld omfamnande baron Magnus, vilken förgäves sökte slita sig lös, varpå hustru Clement med ridpiska jagades från gården.

Vad hon gjorde i skogen om natten, då hon förebär sig vara »förd» av fröken Ebba, vet ingen, men vad fröken Ebba gjorde den natten, det vet läkaren, prästen och hovmästarinnan, som timme efter timme vakade vid hennes sjuksäng, där hon blev liggande efter skakningen av att ha sett ett människohjärtats uselhet så lagd i dagen.

Och vad slutligen hustru Clement uträttat på galgbacken, det ha visserligen bara två granrisgummor berättat och det har ingen betydelse här, lika litet som hårstråna efter sist avrättade Bengta Boge.

Däremot finns det en ask av största vikt, vilken

Digitized by Google

hustru Clement glömt att omnämna, men som lämnar kommissionen fullständiga upplysningar i den dunkla frågan varför alla häxerelationer stämma överens om vad som tilldragit sig vid besöket hos mörksens furste. Hustru Clement har nämligen på galgbacken tappat en Svartkonstbok som hon stulit i biblioteket på Sandemar, och där hela äventyret i Blåkulla står beskrivet ord för ord som hon där relaterat.»

Här upptog assessorn ur fickan en bok som Tekla Clement skulle ha känt igen.

»Märkom orden: »stoppa korv», »bränna brännvin», och »den onde spelar med sin svans under bordet». Göres oss mera vittne behov? Jag frågar kommissionen, göres oss mera vittne behov?»

Kommissionen övergick nu till granskningen av vittnenas ojävighet, och sedan man tackat assessorn Hjärne, vilken med sin skarpsinnighet och sitt otröttliga tålamod gjort slut på den sorgligaste av alla sorgliga sjukdomar, skred man till domens avfattande.

Kyrkoherden i Storkyrkan föreslog att den anklagade skulle först medelst tortyr tvingas till bekännelse. Detta avstyrkte assessor Hjärne, både emedan en bekännelse som avtvangs icke betydde något annat än en undflykt från smärtor, och emedan det visat sig å andra sidan att personer som önskat en offentlig dödsscen påtagit sig vad som helst, under det andra och de flesta vidhöllo med lögnen in i dödsstunden, dels därför att de voro kranka huvuden, som icke kunde skilja sanning och lögn och därför, när de ljugit länge, trodde själva att de talade sanning.

Lagman Chronander ville följa lagens bokstav, och få domen på samma straff som skulle drabbat den oskyldigt anklagade om hon blivit fälld.

Digitized by Google

Häremot invände häradsdomaren Canterhjelm, att alldenstund fröken Ebba von Schlippenbach blivit anklagad för häxeri, och häxeri numera icke ansågs vara någonting alls, allra minst straffbart brott, skulle hustru Clement sålunda, enligt föregående yrkande, bli strafflös.

Därpå utspann sig ett längre meningsutbyte, om huruvida den brottsliga avsikten skulle vara grunden för straffet, eller om handlingens följder måtte varda normen, men utan att man kom till något avgörande. Sekreteraren Austrelius trodde att hustru Clement, såsom förklarad sinnessjuk, måste inspärras på hospitalet.

Däremot reste sig assessor Hjärne, och erinrade att han hos den anklagade, både läst en viss sinnets förvirring, men även en hjärtats ondska, och bad att få domen så fallen, att den både blev en vedergällning för den onda avsikten, och på samma gång ett avskräckande exempel för andra som missbrukat lagen för enskilt hat, samt att straffet tillika bleve så verksamt att det uppfyllde sitt huvudändamål: hindra den brottsliga att förnya sina illgärningar. Detta straff finge icke vara döden, då hustru Clement och många med henne åtrått dödsstraffet såsom ett uppseendeväckande framträdande ur det obemärkta, vilket kastade en falsk glans av martyrgloria över den brottsliga. Endast fängelset med dess glömska, dess försakelser, dess smärtor kunde här vara på sin plats, men icke livstidsfängelse, ty berövad hoppet om att få visa sin bättring ute i livet, skulle all förbättring tillintetgöras. Röstade för tio års rasp- och spinnhus.

Digitized by Google

Efter verkställd omröstning segrade assessor Hjärnes mening, varpå den anklagade skulle hämtas från fängelset.

*

I tornet på Riddarholmen bakom Wrangelska palatset hade Tekla Clement suttit häktad i åtta dagar. God tid hade hon haft att tänka över det vittnesmål hon avgivit, och hon trodde sig ha gjort ett ovanligt starkt intryck på domarne genom den sammanhängande, ofta prydligt utsmyckade berättelsen om de äventyr hon upplevat. Nu i ensamheten hade hon i minnet ofta genomgått densamma, väl vetande efter hörsagor av sin far gevaldigern att en anklagad framför allt måste kunna sin första bekännelse till punkt och pricka, på det att han icke sedan måtte inveckla sig i motsägelser och bli beslagen med tvetalan.

Och hur hon upprepar sin saga flera gånger om dagen, kommer den slutligen så livligt för henne som om hon upplevat den. Ensamheten och bristen på intryck, dem de nakna fyra väggarne icke kunde fylla, började framkalla syner där intet fanns att se, och hörselvillor där inga ljud hördes. Hela det förflutna upplöste sig och försvann, och endast framtiden, den korta, som med döden skulle sätta ett slut för kvalen, graven som allt skulle utjämna, spökade för henne.

Att hennes hatade fiende redan var fängslad, betvivlade hon icke ett ögonblick, och att hon själv skulle dömas till döden var hon viss på. Och nu spelade alla hennes tankar på det ögonblick då hon finge föras ut att undergå vattenprovet.

Digitized by Google

Denna dags morgon hade vaktaren berett henne på att hon skulle ledas upp för domarne, och till den ändan hade han satt in ett vattubäcken och ett handkläde.

Nu hade hon tvättat sig, rett sitt hår och försökt att begagna det blanka malmbäckenet som spegel. Hur hon kammade sig och ordnade med dräkten, som endast bestod av en kjortel och linnet, då det övriga som trasigt och smutsigt av nattvandringen blivit henne fråntaget, kom hon att finna sig förvillande lik häxan på Blasieholmsbron, och ett leende av tillfredsställelse drog över hennes läppar när hon betraktade sig i den guldgula spegeln, vilken infattade hennes bleka ansikte med det utslagna håret liksom i en guldgrund, dem hon sett på gamla altartavlor. Och när hon såg upp åt taket där vindögat satt, märkte hon att solen sken utanför, och då kom hon att tänka på hur mycket folk det kunde vara på bena i dag därute på gatan.

Under det hon lade sista handen vid sitt hår, hördes skrammel utanför i gången och den tunga dörren öppnades av fångvaktaren, som stillatigande räckte fram ett par handklovar med kedjor.

Tekla mottog dem utan tecken till motstånd och sköt upp linnets ärmar för att järnringarne icke skulle dölja hennes vackra handlovar, och hon smekte klovarna som om de voro de käraste armband.

Därpå leddes hon ut i gången, steg upp för en mörk trappa och befann sig i en stor sal. Dagsljuset föll här skarpt in på en mängd föremål av sällsamt yttre och dem hon aldrig sett förr. En docka av ekträ sträckte ut ett par förfärliga järnarmar mot en gränslöst stor spindel av järn, som hängde ner från

Digitized by Google

taket och svävade över en läst av plåt, vilken tycktes gjord till en ryttarstövel. Där bredvid och mot väggen syntes en säng, vilken icke var en säng utan snarare liknade en mangel...

Hon hade i en blink fattat att hon befann sig i tortyrkammaren, och troende att hon var bestämd att genomgå alla dess kval, kände som i ett nu alla marter anfalla sig, erfor kvävningen i jungfruns hårda armar, tyckte spindeln slå sig ner på hennes huvud och klösa ut hjärnan, trodde sig höra hur hennes benpipor spjälkades av den spanska stöveln, och såg dessa tängor, tumskruvar hota henne med nypningar, stickningar, vridningar, ledvrickningar. Med inbillningens otroliga makt hade hon på några sekunder samlat alla plågor i sitt känselsinne, och oförmögen att bära dem, kunde hon icke motstå trycket, utan vridande sin kropp i ett halvslag, föll hon, liksom om alla känseltrådarne i hennes inre blivit sönderskruvade, föll utan förmåga att ge ett ljud ifrån sig.

•

Kommissionsledamöterna hade uppkallats för att besiktiga liket och konstatera dödsfallet, som ingen nöjaktigt kunnat förklara, ehuru medices doktor Bromelius trott sig märka att struphuvudet befunnit sig sammansnört av kramp, varför han gissat på moderpassion såsom dödsorsak.

Tyst hade assessor Hjärne betraktat den magra men fintbyggda kroppen, genom vilkens vita hull nervsträngar och blodkärl tycktes skina. Hans sträva ansikte fick ett skimmer av medlidandets ädla känsla,

Digitized by Google

då han såg huru döden nu bredde ett oändligt lugn över den unga kvinnans anletsdrag, vilka tycktes jämna ut sig och antaga ett uttryck av oskuld, fritt från lidelser och smärtor.

— Endast Gud, som skådar in i människohjärtat, talade han likasom till sig, skulle kunna säga om detta var en brottsling eller en sjuk. Det är en ängels ansikte, och den rena pannan talar endast sanning, men jag har hört änglar ljuga förr, och att tala sanning är en konst, i vilken ingen födes mästare och ingen dör heller.

Frid över stoftet, vila åt anden! domen åt Gud — eller framtiden!

Digitized by Google

Sista skottet.

En av de sista dagarne i oktober 1648 rådde stor livlighet på gatorna i den lilla staden Lindau am Bodensee. Detta Schwabens Venedig, flytande på sina tre holmar utanför Bayerns kust, hade länge varit belägrat av svenska fältmarskalken Wrangel, som de sista åren opererat tillsammans med fransmännen och nu legat i befästat läger uppe på höjden i byn Eschach. Fredsunderhandlingarne som pågått i fyra år, hade likväl icke medfört någon vapenvila, utan nu nyligen hade Königsmarck stormat Prag, vilken händelse dock påskyndat underhandlingarne i Osnabrück och Münster, och låtit ryktet om en stundande fred löpa ända ner till Schwaben.

Lindau hade lidit alla en belägrings fasor under ett par månader; och nu på eftermiddagen sagde dag, då bombarderingen från Eschach under de sista dagarne inställts, hade borgmästaren, återkommen från en hemlig utflykt till Bregenz, gått upp på Gasthof zur Krone, sedan Rådhuset blivit raserat, för att se om han kunde träffa någon bekant som ej var upptagen på vallarna. Ingen människa hade han råkat i salarne, och vid ett tämligen nedslaget lynne gick han ut på terrassen för att kasta en blick över staden och se vad Svenskarne kunde företaga sig i lägret på andra stranden.

Digitized by Google

Blank låg Bodensjön och speglade Hohe Säntis snöiga toppar uppe från Sankt Gallen; rökblå som ett aftonmoln syntes Schwarzwalds skogsbryn i väster, och i söder armade sig Rhen mellan Vorarlberg och Rhätikon tills den med egna lergula vågor gick fram genom sjöns blågröna böljor. Men borgmästaren hade intet öga för detta slags skönhet, då han halvsvultit de sista åtta dagarne och umburit, lidit och kämpat i mer än en månad. Han såg bara ner på Strandgatan i folkvimlet hur den gemytlige Bayraren trängdes med den grälige Würtenbergaren och den livlige Badensaren; kunde se huru folk strömmade in i Franciskanerkyrkan för att taga nådemedlen. Men nere vid stranden märkte han en grupp som stod och stirrade utåt sjön, varest några tunnor syntes komma drivande med den svaga strömmen. Man försökte med stor iver draga dem i land med båtshakar och linor.

— Vad har ni där, gott folk? ropade borgmästaren från terrassen.

— Det är en gåva från de redliga Schweizarne i Sankt Gallen! svarade en röst.

— Sannolikt vin eller most, som legat och väntat på västlig vind för att komma över från Romanshorn, inföll en annan röst.

Borgmästaren drog sig tillbaka från terrassen och gick in i värdshussalen för att sätta sig att vänta på utgången av strandfisket.

I den storväxte Bayrarens skenbart orörliga anletsdrag lästes bekymmer, sorg och harm. Hans stora näve, som vilade på bordets ekskiva, öppnade och slöt sig som om den vägde mellan att giva ifrån sig eller hålla fast; och hans fot, vars tår

Digitized by Google

tycktes vilja spränga kragstövelns hjortläder, stampade det osopade golvet så att dammet pustade som ur en tobakspipa. Men han hade ingen ro att sitta stilla. Och i nästa ögonblick stötte han sin huggvärja i golvet, för att strax därpå ur väskan av karduan med stadsvapnet i silver framtaga ett par väldiga nycklar, vilka han prövade i ett osynligt nyckelhål, som om han ville låsa igen en dörr så att den aldrig kunde öppnas mera. Och så satte han nyckelpipan för munnen och blåste en appell, den han haft god tid att lära sig under den långa belägringen med dess tillbakaslagna angrepp, dess misslyckade utfall.

I detsamma hördes ljudliga steg i trappan och slamret av vapen. Borgmästaren stoppade ögonblickligen in nycklarne, smällde igen knäppet och kastade om remmen så att väskan kom på ryggen. Därpå satte han sig i en ställning som liknade försvarsställstånd, liksom om han visste vem som kom in genom dörren.

— Guds fred, herr Plats-major, hälsade han den inträdande officeren, vilken slängde sin trasiga stormhatt med den nerrökta fjäderbusken på en bänk.

— Välkommen åter, herr borgmästare, hälsade majoren tillbaka och satte sig på andra sidan bordet.

Det blev tyst en lång stund såsom om de båda kämparne laddat för att skjuta ner varandra. Slutligen bröt majoren tystnaden med att burdus fråga:

— Vad sade Bregenzarne?

— Inte en säck mjöl, inte en schoppen most, förr än staden lämnat sina nycklar! sade Bregenzarne.

— Nåå?

Digitized by Google

— Nåå? repeterade borgmästaren med hotande blickar.

— I viljen icke lämna nycklarne?

— Nej, tusen gånger nej, miljoner gånger nej! dundrade borgmästaren och sprang upp från stolen blodröd i ansiktet.

— Veten I, återtog majoren, att de avlidnes lik förpesta staden sedan Svensken tagit kyrkogården i Eschach?

— Jag vet!

— Veten I, att alla stadens hästar och hundar äro slaktade?

— Jag vet! Och jag vet att min egen Packan, min följeslagare sedan tjugu år, då jag miste hustru och barn, var den förste som fick släppa till livet!

— Veten I, att sjön har stigit, så att källarne äro fulla med vatten och därför ingen människa kan taga sin tillflykt där nere om bombardemanget skall fortfara.

— Jag vet! svarade borgmästaren.

— Veten I, att vårt vin som står på kullarne därborta, på Hoierberg, vid Schachten, vid Eichbühl, är moget till skörd, och att Svensk och Fransman redan kastat sig över vingårdarne som starar?

— Jag vet! Men veten I, att freden kan vara sluten redan i denna dag, att den kanske redan är sluten, och att vi kunna rädda äran om vi dröja en dag till med kapitulationen.

— En dag till, återtog majoren. En dag till! Så ha vi sagt i tre månader, och under tiden dö våra barn. I veten kanske icke att korna sinat, sedan de ätit mossan på taken, löven på träden, spillningen ur häststallen, slickat mjölnarns tomsäckar, druckit

Digitized by Google

sin egen urin! Så är det emellertid och nu skrika barnen efter mjölk.

— Barnen! Tala inte om barn vid mig som fått min enda dotter våldtagen till döds i moderns åsyn! Den gången var det jag som tiggde om hjälp, men förgäves; då haden I de obotfärdiges förhinder. Åt helvete med barnen! Varför satten I dem icke över sjön, innan Svensken fick sina prålmar på vattnet!

— Ett vilddjur ären I, borgmästare och icke en människa! I kanske helst sett att man dränkt dem i påsar eller ätit dem, som man gjorde i Böhmen, då Friedland huserade den gången!

— Ja, vi ha blivit vilddjur bland vilddjur, under trettio år med mord och brand och rov och hor. Krig kunde det ännu kallas, så länge Svenske konungen levde och förde soldater, men sen har det varit mordbrännare, stråtrövare och Iroqueser, som härjat för härjas skull; Hunner, Goter och Vandaler, som förstört av ilska att de intet kunde frambringa — — —

Ett skrik från gatan hindrade majorens svar och lockade de tvistande ut på terrassen. Skockade kring de nyss på land uppdragna tunnorna, syntes några vindragare slå in bottnarne på kärlen, så att innehållet rann ut på gatan.

— Vad är det ni har därnere? ropade majoren.

— Å, det är bara mjölk, som de njugga Schweizarne ha skickat oss i stället för vin, svarades nerifrån.

Det hade kommit en kvinna med ett barn på armen fram till stället, och när hon fick se den vita strömmen på gatan, började hon att upphäva de förfärligaste skrik, lade sitt barn ner på gatstenarne

Digitized by Google

att det skulle få dricka. Lockade av ropet samlades snart flera mödrar, och som törstiga digrisar fattade de små med sina händer girigt om kullerstenarne som om de voro de mjukaste modersbröst och slickade den söta mjölken i sig, allt under det mödrarne utslungade förbannelser över de råa karlar som icke haft en tanke för andra än sig själva.

— Herr borgmästare! upptog majoren, än mer upprörd av det vidriga skådespelet; låtom oss gå upp på taket och se vad Svensken gör, så få vi tala om vårt mellanvarande sedan! Som I sen, äro alla band slitna; den ena tager vad den andra icke äger makt att behålla; familjerna hota att upplösas och de unga leva huller om buller; vilken stund som helst kan man befara ett upplopp — — —

Borgmästaren hörde icke på, utan gick vindstrappan uppföre tills han genom en glugg emellan takstolarne kröp ut på gavelmurens trappformiga avsatser. Därpå klättrade han upp ända till murfrontonen, som var krönt med en flaggstång, vid vilken ett synrör var fastbundet. Under honom visade staden hela sin förödelse. Inte ett helt tak fanns där att se; icke ett träd i de gamla planteringarne, vilka gått åt till foder och bränsle; åt strandsidan voro alla hus rivna, alla trädgårdar uppgrävna för att ge material till skottvallarne. Och på gatorna strövade trasiga, hungriga och smutsiga människor under vilda åthävor, alla dock synbarligen på väg till Gasthof zur Krone, omkring vilken det redan börjat skockas folk.

Borgmästaren lade nu ögat till synglaset, som var inriktat åt strandsidan. Där höjde sig kulle över kulle med små vita bondgårdar under branta tak,

Digitized by Google

omgivna av plundrade äppelträn och vintäppor. Och mitt i sluttningen syntes Eschach med svenska högkvarteret. Kring de blågula fältteckнen märktes en ovanlig rörelse, och knektar tycktes ha något bestyr med kanonerna, dem borgmästaren lärt sig känna under den långa belägringen. Ja, han hade till och med satt namn på de värsta bestarne i första vallbatteriet.

Där hade han en lång räkel av röda kopparen, vilken just slagit in de målade fönstren på stadskyrkan, och vilken han kallade Röda Hund. Där hade han till vänster en grov mörsare, som fått namnet Dunderbomskan, och den var en riktig spygatt när han började vräka ur sig. Hin Håles Mamma titulerade han en tredje, som skulle vara av svenskt järn och av kungens egen uppfinning. Och så vidare. Men bakom vallen på en trädgårdsterrass såg han fältmarskalken sitta tillsammans med sina officerare och dricka Seewein, deras vin, som de odlat, pressat och varit nog okloka att lämna kvar i källarne på andra stranden. Mellan glaset och pipan betraktade de höge herrarne en ritning, som dock icke tycktes vara en karta, vilket erinrade borgmästaren om en hörsägen att Wrangel skulle ha velat flytta Bayerska slottet Aschaffenburg hem på sina ägor uppe vid en sjö i Sverige, och att när detta icke lät sig göra, han låtit en arkitekt taga ritningar av byggnaden, sedan han först tömt densamma på möbler, husgeråd och kuriosa.

Åsynen av vinet och tobaken retade ett ögonblick borgmästarens lägre drifter, som så länge varit undertryckta, men snart reste sig allsvåldigt hans hat och hans harm, närda under en mansålder. För

Digitized by Google

dem som icke hade mat och dryck, intet kärt mer, ingen frid, återstod endast äran; och han hade svurit vid liket av sin dotter, som han mördat själv, på det att hon icke skulle föda djävlaungar av djävlaägg (och vilken hemlighet han ej kunde anföra som motiv för sin halsstarrighet), att han ej skulle lämna stadens nycklar så länge han var i livet.

Nu såg han en rökpust skjuta fram ur Röda Hunden, hörde därpå något vina över sitt huvud för att sedan med en skräll slå ner på Strandgatan och hälsas med ett mångfaldigt anskri.

— Nycklarne, borgmästare, eller vi äro förlorade! ropade majoren nerifrån murgavelns trappa.

— På er plats, herr major, ute på vallarne, eller blir ni hängd! svarade borgmästaren.

— Nycklarne hit! Eller komma vi och ta dem! röt majoren.

— Kom och ta dem!

Nu syntes en mängd huvuden krypa ut genom vindsgluggen, och ett enhälligt skrik på stadens nycklar hördes.

— Gå ner från taket, man siktar på oss! ropade borgmästaren åt folket, som började klättra upp på muren för att sätta sitt hot i verkställighet.

I ögonblicket därefter försvann flaggstången, spjälkad som ett torrvedsträ, och flisorna följde med kulan som gick ner genom taket.

Borgmästaren vred sig omkring ett halvslag, och skulle ha fallit om han ej tagit stöd mot sitt stora slagsvärd.

Nu rätade han upp sig, och blev stående på den översta plattan som en tälgstensstaty på en domkyrka. Folket, som hälsat sin borgmästares modiga

Digitized by Google

beteende med ett jubelrop, drevs ånyo av sin fruktan att våga ett anlopp mot honom som ägde stadens nycklar, utan vilka ett formligt överlämnande av staden icke ansågs kunna äga rum.

Med understöd av de missnöjda, vågade majoren ett sista angrepp mot den orubblige borgmästaren. Därför steg han upp för den farliga trappan, drog sitt svärd, och manade borgmästaren att stiga ner eller försvara sig där han stod.

Men det visade sig snart att denna position var ointaglig, och övertygad om omöjligheten att få honom till att övergiva den, vände sig majoren till folkmassan och frågade tre gånger å rad, om de medgåve honom rätt att låta bryta upp stadsportarne och hissa den vita flaggan.

Sedan hans fråga besvarats med dånande jarop, vände han om samma väg han kommit för att begiva sig ut på vallarne, åtföljd av folkhopen.

Borgmästaren, som nu lämnats ensam, och inseende att allt hopp om stadens räddning var ute, syntes nu först sjunka tillsammans och strax därpå räta upp sig som om han fattat ett beslut. Med darrande hand öppnade han väskan, framtog de stora nycklarne, och efter att ha slagit korstecknet kastade han dem så långt ut i sjön han nådde. När de försvunnit i djupet, föll han på knä och knäppte händerna till en lång tyst bön.

Han skulle i denna stund velat göra sig döv, men under det han anropade Gud och den heliga jungfrun, tyckte han sig ändock höra yxhuggen mot stadsporten, genom vilken fienden skulle inträda för att plundra och skända, hänga och bränna.

Men efter en stunds stilla bön märkte han att

Digitized by Google

tystnad rådde över hela staden och att kanonaden upphört. Bortifrån vallarne hördes endast ett svagt sorl som om man talat på en gång; sorlet ökades och blev till ett gny, som strax därpå bröt ut i ett jubelskri.

Han reste sig upp från sin knäböjande ställning, och såg en vit flagga vifta uppe i Svenskarnes högkvarter. Därpå hördes en trumpetstöt och en virvel på en puka, vilket besvarades på liknande sätt från Lindaus vallar. Och nu hördes yxhuggen mot porten. En båt lade ut från Svenska lägret. Fältmusiken spelade på andra stranden. Och nu gick ett rop genom stadens gator; först oredigt som sjöarnes dån mot strandklipporna, buller utan betydelse, skrik utan mening. Men det kom närmare och nu kunde han urskilja sista ordet »sluten», utan att han ännu visste om det var kapitulationen eller vad eljest.

Slutligen steg ropet allt tydligare då folkmassan vällde in på Strandgatan och svängande med hattar och mössor ropade upp åt sin modige borgmästare: Freden är sluten!

*

Te Deum laudamus! sjöngs det om aftonen i Franciskanerkyrkan, under det stadens innevånare berusade sig vid de vintunnor som hämtats från byarne på stranden.

Och efter mässans slut sutto borgmästaren och majoren vid en kanna Seewein på Zur Krone.

Men genom takbjälken mitt i salen syntes den svarta kulan som brutit ner flaggstången och trängt genom tak och trossbotten.

Borgmästaren betraktade det mörka klotet, vars

Digitized by Google

blanka skråmor gav det ett tycke av fullmånen som stack fram ur stormrivna moln, och han log; log för första gången på tio år. Men så for han tillsammans som om han gjort något ont.

— Sista skottet! sade han. Långt från det första i Prag, bara en mansålder! Och sedan dess har Böhmen förlorat två miljoner människor av sina tre; och i Rhenpfalz återstår endast en femtiondedel av innevånarne; Sachsen miste en miljon på två; Augsburg räknar inte mer än aderton av sina åttio tusen. Och i vårt arma Bayerland försvunno för två år sen hundra byar i rök och lågor. Hessen saknar sjutton städer, fyrtiosju slott och fyra hundra byar. Allt för den Augsburgiska bekännelsens skull! För den Augsburgiska bekännelsens skull är Tyskland barbariserat, styckat, vanmäktigt stängt från alla hav, utan luftrör utåt, kvävt, slut. Finis Germaniæ.

— Inte var det väl Augsburgiska bekännelsen som gjorde't! invände majoren. Hör bara på Fransken däroppe i Svenska lägret hur han håller sin mässa som en god katolik, och säg sedan om det var Luther och påven som vållade kriget! Nej, det var nog något annat!

— Ja, det var väl nog annat också! svarade borgmästaren, tömde sitt glas och gick hem att sova lugnt — första gången på trettio år — trettio långa förfärliga år!

Digitized by Google

Tschandala.

FÖRSTA DELEN.

Den lärde magister Andreas Törner satt i sin kammare i korsvirkeshuset vid Lilla Gråbrödragatan i Lund en aprildag mot slutet av Carl XI:s regering och kände sig tungsint till humöret. Studenterna vid det nyligen stiftade universitetet, till större delen danskar, som skulle lära sig svenskt språk och svenska seder, hade efter vanligheten anstiftat spektakel och okynniga upptåg, men ställt till så klokt, att de skyldige icke kunde ertappas. Magistern, som aldrig steg upp i katedern utan att framtaga ur bakfickan en laddad ryttarpistol, som han med ostentation lade bredvid sitt vattenglas, hade i dag haft den oturen att strax vid början av föreläsningen sätta sig ned i golvet till följd av att stolen var sönderbruten och helt klent hoplimmad igen. Någon munterhet hade icke därvid kommit till utbrott, dess värre; ty nu fanns det ingen som han kunde låta umgälla saken, och att anställa undersökningar efter gärningsmannen var som att skjuta skarpt i tomma luften.

Magisterns missmod hade också en stund förut fått ny näring; ty nu, när terminen nalkades sitt slut, hade han gjort sig räkning på att få tillbringa

Digitized by Google

sommaren i Växjö, varifrån han var hemma, men rektorn hade nyss meddelat honom kunglig resolution om att han, i betraktande av den jäsning som rådde i de erövrade provinserna, skulle stanna i landet och med sin närvaro inverka på de hårda sinnena, genom samkväm och ordskifte göra sig underkunnig om befolkningens tänkesätt och arbeta för uniformitetens införande.

Det var icke något bekvämt göra att bekläda ett docentämbete i dessa tider, och för att ingjuta respekt hos studenterna brukade rektorn välja ut starka och manhaftiga karlar, som när så behövdes kunde taga nappatag med auditoriet, och magister Andreas hade anträtt sin akademiska bana beväpnad med en hagtornspåk, medelst vilken han under en och en halv timme hade tillbakaslagit stormningen mot katedern med den påföljd att han och sex studiosi måste tas in på sjukhuset. Han var en hård man, hade i sin ungdom varit med i kriget, hade deltagit i slaget vid Lund och bar åtskilliga skråmor i ansiktet. Hans lärofack var politik och ekonomi, till vilket senare ämne räknades djur- och växtlära, hushållningslära och fysik. Nu när sommaren nalkades och hemlängtan efter födelsebygdens granskogar började pina hans sinne, men ingen utsikt fanns till att få denna längtan tillfredsställd, hade han hört sig om efter en sommarbostad nere åt kusten, där han kunde få tillfälle att samla växter och insekter och bo i närheten av någon större skog jämte sin familj, som bestod av hustru och två barn. Dock hade han på förhand bestämt sig för att icke hyra in sig hos bönder eller fiskare, med hänsyn till det hos småfolket rådande agget mot Sverige, men han hade hört sig

Digitized by Google

före hos de köpmän där han var kund, om någon herrskapsfamilj kunde vara hågad avstå ett par rum med kök och erforderliga uthus, och han hade just genom kramhandlaren fått vink om ett bra ställe, vars ägare kunde väntas in till staden en av de närmaste dagarne.

Det var egentligen icke i dessa sommarfunderingar magister Andreas var försjunken, när han satt i sin läderstol och rökte holländsk knaster och det knackade på hans kammardörr. Vid hans tankspridda »stig in!» öppnades dörren först på glänt och efter några ögonblick på vid gavel av en svartmuskig karl av medellängd, klädd som en förmögen borgare och tämligen ung. Den inträdande kastade snabba blickar omkring i rummet, som om han letade efter någonting, undersökte skrivbordet och bokhyllorna och bockade sig ödmjukt och smilande för magistern, vilken anmodade honom om att säga sitt ärende. Men mannen tycktes inte vara böjd att tala så oförberett, utan slog bukter på kroppen och ville synbarligen avlocka den andre något, som han kunde svara på.

— Vem är Ni, sporde magistern till slut, på en gång otålig och orolig.

— Jag ber så mycket om ursäkt, men jag kommer i anledning av en lägenhet att hyra för sommaren, svarade den okände, på hälften danska och hälften svenska.

— Jaså, sade magistern på bruten danska för att visa sig tillmötesgående. Vad har ni att bjuda på?

Den okände tycktes överväga sitt svar och känna sig före, som om det gällde att träffa den ömma punkten.

Digitized by Google

— Jag har ett slott! utbrast han äntligen.

Magistern rynkade på näsan.

— Det vill säga, om man så önskar. Törs jag annars fråga, vad herren vill ha?

— Jag vill ha en bra lägenhet med trädgård...

— Ja, jag är trädgårdsmästare, inföll den okände.

Magistern tyckte icke hans vita hy tydde på att han var trädgårdsarbetare, men det fick gå.

— Är Ni ägaren, tog han upp tråden igen.

— Nej, det är jag inte, jag är bara förvaltare, men baronessan sitter själv nere i vagnen, om magistern vill göra sig besvär med att stiga ner.

Då magistern kom ned, var den så kallade baronessan redan stadd i underhandling med magisterns hustru, baronessan sittande i en stor kaross från drottning Christinas tid, förspänd med två löjliga hästar, som buro seldon med friherrekronor på. Och på kuskbocken satt en karl klädd i papegojfärgat livré, vanvördigt flinande varje gång han såg sig om på herrskapet. Baronessan såg mycket konstig ut, ytterst simpel, men klädd i en grannlåtsdräkt från sista förmyndareregeringens tid.

Enär inga ordentliga underhandlingar kunde äga rum med mindre man hade sett på lägenheten, antogo magistern och hans hustru inbjudningen att stiga upp och åka med till stället, som låg en mil utom staden vid stora kungsvägen mellan Landskrona och Hälsingborg.

Under det att sällskapet åkte bort på den smutsiga vägen, fick magister Törner tillfälle att närmare taga sina blivande värdar i ögonsikte. Baronessan hade ett solbränt, runt kattansikte med fiskögon och dåliga framtänder. Hon såg ut som en grönsaks-

Digitized by Google

månglerska eller trädgårdsmästarehustru och hade icke ett drag, som röjde bildning. Trädgårdsmästaren, eller förvaltaren, växlade uttryck var femte minut. Hans bleka ansikte var för blekt för en nordbo, hans stora bruna ögon med vitt utspärrade pupiller tittade mest mot marken eller åt sidorna. Kläderna sutto illa på honom, så att klädeströjan stack upp över kappkragen, och om halsen bar han en duk av röd sammet med guldbroderier, vilken såg ut som den vore utskuren ur en mässhake eller en dyna. Hjortskinnshandskarna voro tydligen för stora och drogos av och på, som om de generade, och när de en gång blevo liggande på hans knän, lade magistern märke till en stor diamantring på en smutsig, ovårdad hand. Stenen i ringen var för stor för att vara äkta, ehuru infattningen nog var riktigt guld. I den bredskyggiga hatten satt en tuppfjäder, som inte hade något där att göra, och peruken såg ut som den var spunnen av hästhår.

Efter en stunds tystnad ansåg baronessan sig skyldig att göra sig angenäm, men ingen kunde höra vad hon sade för vagnens skrammel, och magistern såg blott hennes otäcka leende över de svarta tänderna, hörde hennes liksom av nattvak hesa röst och kände hennes kallvattenblickar fästa på sig. Han ville gärna se ut genom fönstret, men det satt för lågt för honom, och han var så fastklämd i vagnssätet mitt emot den fyrtioåriga damen, att han var tvungen se henne i synen och med minspel tillkännage att han hörde på hennes sladder. Landskapet såg härjat och ödsligt ut på båda sidor om vägen; man åkte förbi ruiner av slott, och halvt nedbrunna väderkvarnar visade hela hjulverket mot

Digitized by Google

den klara vårluften. De samtalsämnen, som lågo till hands, voro farliga för sämjan, och man tillgrep ånyo tystnaden som den säkraste utvägen. Efter en timmes färd närmade vagnen sig en stor bokskog, som sträckte sig över den svaga landryggen mellan Landskrona och Hälsingborg, och efter ytterligare en kvarts förlopp stannade vagnen utanför en hög järngrind, som var upphängd på två massiva stenpelare, försedda med obelisker och kulor.

Sällskapet steg ut, och baronessan ringde med en gammal bordsklocka. Dess klang besvarades av ett dovt hundskall, som tycktes komma från jorden, ett mångdubblat, märkvärdigt dämpat skall liksom från en jagt långt borta i skogen. Förvaltaren vände sig bort med besvärad min, men kusken flinade ohöljt, som om han hade gjort något ont. Baronessan ringde en gång till, och ut kom en putslustig småsven med liderligt utseende; han såg ut som en morian, vilken hade svårt att hålla sig för skratt.

Magistern, som på nytt hörde det hemlighetsfulla hundtjutet, tog sig friheten spörja, om man höll många hundar där i huset, varpå baronessan, husets vana trogen, svarade med en fråga:

— Tycker Ni inte om hundar?

— Jag avskyr hundar, svarade magistern.

— Det passar utmärkt, för vi har bara en bandhund, som jämt står i kedja, och så en liten, som ligger på sängen hela dagen, svarade den alltid tillmötesgående baronessan, medan kusken grinade alldeles hejdlöst och morianpojken såg ut som han hade haft en hjärtesorg.

Emellertid hade grinden öppnats, och igenom en svart granallé vandrade man upp till slottet. Det

Digitized by Google

var en mörk flygelbyggnad, rätt enkel, som tycktes kunna ha tillhört exempelvis en kronofogde. Men i hörnen hade man tillbyggt fyra vindsrum, vilka tjänstgjorde som torn, och framför den bristfälliga trappan var en portbyggning i okänd stil uppmurad. Allting såg bofälligt ut; takrännorna voro otäta, och kalken fjällade av murarna. Några fönsterbågar voro grönmålade, andra vita, som om färgen icke räckt till, och i källarvåningen hade man på måfå tagit upp ett fönster mitt på fasaden, och därigenom kunde man se en hyvelbänk med snickareverktyg. Genom allén hade man vandrat i smuts, och smuts låg i högar framför porten. Smutsiga voro dörrposterna, smutsiga fönsterrutorna, smutsigt portlåset — så att magistern gjorde miner till sin hustru att de skulle vända om. Men det var nu för sent, och man ville inte såra folket på stället, och när äntligen porten kunde öppnas, sedan man letat efter nyckeln en halvtimme, inträdde man i en ryslig förstuga, där en stank av ruttet kött eller våta hundar slog emot de inträdande. En trång trätrappa, som icke såg ut att ha blivit skurad på år och dag, ledde upp till våningen. Ledstången hängde löst ned, men var icke dess mindre överklädd med röd sammet, fäst med messingsstift; dock räckte sammeten endast halvvägs opp i trappan. På sista stycket var ledstången bar, smutsbrun, översmord med någon hemmagjord färg och bärande spår av otvättade händer.

Då sällskapet hade hunnit upp i farstun till övre våningen, nödgades man klättra över färgpytsar, ölfat, murslevar och järnskrot — för att komma fram.

Magistern vart vred och ville gå sin väg, men nu följde en störtsjö av ursäkter för reparation och

Digitized by Google

dylikt, och i nästa ögonblick var man inne i en stor, praktfull sal, full av solsken, så att magistern klarnade upp, isynnerhet då han såg en dörr, ledande ut till en balkong, vilken bildade taket till stora porten.

Salen var ekpanelad till manshöjd, taket gipsat i arabesker och prytt med målningar, och en gammal glaskronas slipade prismaglas bröto solstrålarna i regnbågens alla färger på den kolossala kaminhuven, som var prydd med ett söndrigt vapen. Möbleringen motsvarade icke det ståtliga rummets utsmyckning och bestod mestadels av musikinstrument i bristfälligt skick. Ett haltande klavér med få strängar, en harpa strängad med hampsnodder, en luta, en fiol, en basun funnos spridda här och där i rummet. På ett eländigt bord stodo två halvtömda glas, som hade avsatt ringar efter sig; vid sidan av glasen lågo brödkanter och en fläsksvål som lämningar av en måltid, intagen på det smutsiga bordshörnet.

Golvet var nersmort med kalk och lera och fläckat av jordklimpar, som buro spår av träskor. Men vad som i högsta grad gjorde vistelsen i rummet obehaglig, var en genomträngande stank utan like; samma blandning av diskvatten, orent linne, gamla kläder, ruttet kött och våta hundar, som magistern redan i trappan hade lagt märke till. Halvkvävd av den skämda luften öppnade han balkongdörren och lät vårvinden strömma in. Baronessan, som märkte vilket obehagligt intryck huset gjorde, avlägsnade sig nu för att hämta ett glas vin, och förvaltaren, som kände sig befriad från vittnen, började låta tungan löpa.

Detta slott var byggt av konung Cristian den

Digitized by Google

fjärde, berättade han, och den här salen hade allerhögstdensamme själv bebott, varför den också kallades kungssalen. Baronessans farfader hade varit hovman hos konung Christian och i förläning fått detta slott med tillhörande avelsgårdar, men hade efter landets erövring naturligtvis måst gå ifrån avelsgårdarne. Baronessan ägde nu blott denna gård, men uppbar stora räntor; hon levde tillbakadraget och umgicks aldrig med grannarna, därför att hon inte kunde tåla danskarne på grund av att hennes mor hade varit ryska — eller också av andra orsaker, som förvaltaren emellertid icke kunde förklara; meningen var emellertid, att här i huset fanns inte något svenskhat, tvärtom. Förvaltaren själv hade aldrig trivts så bra som under det svenska herraväldet, och danskarne i trakten hatade honom och avskydde honom, utan att han närmare ville uppgiva anledningen därtill.

Sedan man hade besett de övriga rummen i våningen, vände man tillbaka till kungssalen, där baronessan redan hade infunnit sig med en kanna vin och glas. Medan vinet iskänktes, gick förvaltaren oförmärkt bort till ett stort ur, som stod vid väggen, och drog i ett snöre, varpå uret spelade en italiensk menuett. Därefter drack man vinet, men magistern vände sig bort och spottade ut sitt på balkongen, allt under det förvaltaren berömde vinet som äkta och påstod, att han hade införskrivit det direkt från Frankrike, vilket var svårt att bestrida, oaktat magister Andreas tyckte det smakade som ruttna äpplen.

Efter en kort underhandling om priset på våningen, som var satt så lågt, att ingen meningsskiljaktighet kunde uppstå därom, gick man en

Digitized by Google

trappa högre upp för att se på magisterns blivande studerkammare. Överraskningen var stor, då man vandrade genom en vind, fylld med allt slags bohag, kistor, möbler, järn, träsaker, lerkärl, kläder, paltor, sönderslagna glas, dörr- och fönsterkarmar, skifferstenar, verktyg, allting av olika slag och allting mer eller mindre skadat.

Förvåningen blev ej mindre, när man steg in i tornrummen. Där funnos garderober med kostymer från Gustav I:s och följande tider, hattar, peruker, solskärmar, kistor, helgonskrin, böcker och papper. När magistern hade sett tre rum och önskade se det fjärde, fick han det besked, att i detta bodde förvaltaren, och att man inte visste var nyckeln fanns. Sedan man därför bestämt sig för ett av de tre tillgängliga rummen för det fall man bleve ense, gick man ned i trädgården. Det var ett stort jordstycke med många fruktträd och många bärbuskar; landen voro kantade med låga buxbomshäckar, och där fanns gott om spaljérgångar, lusthus och gräsplaner. Mitt i parken låg en karpdamm, vari det skulle finnas alla slags fisk, till och med gäddor, vilket föreföll magistern en smula otroligt, då där även fanns karpar och kräftor. Och i dammen låg ett tempel, till vilket en bro ledde. Här stod en halv springbrunn av marmor, en sockel till en staty, en sönderslagen Delftkruka, ett stycke av en solvisare. Allt såg förfallet ut; träden voro sammanvuxna och kastade redan skugga, ehuru löven ännu icke voro utslagna. Gångarna voro igengrodda, spaljérna uppruttna, och allt var fullt av ogräs och förvildning. Men förvaltaren hade svar till hands på alla invändningar; anmärkte riktigt nog, att en trädgård inte tog sig något ut,

Digitized by Google

förrän den blivit grävd och iordningställd; att vintersnön hade fördärvat det mesta, men att här nu på våren skulle komma tre trädgårdsmästare, och då skulle det bli annat av. Magistern tog skäl, och när han fick se drivhuset, där meloner redan kröpo mellan blomsterplantor av alla slag och körveln stod tumshög, blev han intagen i platsen.

Efter slutad besiktning av trädgården gick man upp igen i kungssalen, där fruntimren hade samtalat om ett och annat som rörde köket. Förvaltaren fyllde på vinglasen, och nu hämtade baronessan fram en liten kista, ur vilken hon lyfte ett positiv, och i det hon föll på knä framför detta började hon spela upp en gavott ur drottning Cristinas berömda ballett, varunder förvaltaren försvann.

Magistern och hans hustru sutto och utbytte blickar fulla av förvåning över de besynnerliga människorna och viskade i smyg anmärkningar om allt det hemlighetsfulla de hade sett och hört. En baronessa, som låg på knä i smutsen och vevade positiv, klädd som en tatterska, otvättad, okammad, glömsk av det ärende som hade fört gästerna dit ut, tömmande i botten glas på glas som en drinkare — det var lindrigast sagt någonting ovanligt.

Under det de sitta och fundera på detta, inträder den lille morianen, bärande ett bord med en oren duk på, vilket han ställer ifrån sig mitt på golvet och plockar fullt med några föremål av besynnerligt utseende, varefter förvaltaren visar sig i taskspelarkostym och med en trollstav i handen.

Magistern tror nu att han har kommit in i ett dårhus, men avbrytes i sin misstanke av förvaltaren, som i skrävlande ordalag förklarar att han, utom det

Digitized by Google

att han sköter sina göromål vid gården, också är trollkonstnär och i denna egenskap har gästat Europas största städer och gjort omätlig lycka.

Baronessan fortsätter oförtrutet med att veva positiv, och till ackompanjemang av hennes musik sjunger förvaltaren en visa om greven av Luxemburg, som troddes stå i förbund med djävulen och med giftblanderskor. Han hade nu fullständigt växlat utseende, och den ödmjuke trädgårdsmästaren sjöng och gick på och fäktade som en vilde, rullade med ögonen och visade sina stora vita tänder.

— Han ser ut som den onde själv, viskade fru Törner till magistern och ville gå därifrån, men magistern, som annars icke var rädd av sig, avrådde från att bryta med värdfolket, då man inte kunde veta i vad för slags hus man råkat in, om det var hos galningar eller banditer.

Därnäst byter förvaltaren om mask och antar med grova åthävor den älskvärde taskspelarens fasoner. Han vill slå vad om vad som helst, att han skall kunna trolla fram ur sin hatt en kanna glödgat vin. Magistern, som kan den konsten och många ännu styvare, håller god min, spelar den förundrade och håller vadet. Vinet kommer verkligen fram, och förvaltaren stoltserar över sin inbillade skicklighet, medan baronessan beundrande klappar händerna.

Emellertid har solen gått ner, och det lider mot aftonen. Magistern anhåller att få göra uppbrott för att komma hem före natten, och förvaltaren ger verkligen order om att spänna för hästarne. Men medan man väntar på att vagnen skall köra fram, nystar taskspelaren fram det ena konststycket efter det

Digitized by Google

andra, dock av det allra tarvligaste slag, sådana som marknadsgycklare pläga bjuda på. En timme har gått, och vagnen är ännu icke framme. Då blir magistern vred och säger ifrån att han vill komma i väg, om han också skall hyra sig vagn på närmaste krog. Hans hustru har suttit och frusit, och sjuklig som hon är börjar hon misstänka, att de äro narrade i ett bakhåll. Förvaltaren spelar ridderlig, hjälper frun på med kappan, fyller i glasen ännu en gång, varvid han oförvarandes råkar att lägga sin arm om livet på baronessan, som tycks vara drucken. Skymningen har sänkt sig, och man skiljs åt, utan att ha avgjort något bestämt om våningen; dock har magistern lovat att lämna svar om åtta dagar.

På trappan hör man ånyo det underjordiska hundskallet, och då magistern stannar och lyssnar, ryggar han tillbaka för ett skri ute från gården, ett skri som av ett skrämt barn, en döende räv eller en kvinna i barnsnöd.

— Vad var detta? frågade han vänd till förvaltaren.

— Vilket? frågade denne, alltjämt trogen husets vana att icke svara.

— Hörde Ni inte skriket?

— Nej.

Magistern tog ett tag om sin hagtornskäpp och fixerade karlen för att se om han ljög. Och så gick han ned. Vagnen var framkörd och den alltid flinande kusken stod bredvid och hade all möda att icke brista ut i skratt, i det han låtsades torka av hästarne med sin tröjärm. Och nu såg magistern, att hästarne voro bara skinn och ben; att skinnet, som en gång hade varit vitt, nu var nästan gult med stora svarta,

Digitized by Google

bruna, rödgula fläckar, och att smutsen hängde i skovor på dem.

Efter en ström av försäkringar från förvaltarens sida om att detta ställe var det bästa de kunde komma över, det mest stilla och billiga, åkte magistern och hans hustru därifrån, fast beslutna att aldrig mera sätta sin fot i detta hus.

*

Följande morgon gick magister Törner in till kramhandlaren i Lund för att erhålla några trovärdiga upplysningar om stället »Bögely», som denne hade rekommenderat. Krämaren log och medgav, att folket där var litet besynnerligt och »apart», men tillade, att man aldrig hade hört något ont om dem. Mannen var av tattaresläkt och hade kommit till baronessan såsom kusk, hade sedan stigit till förvaltare och till slut blivit hennes älskare. Hennes far hade också varit en kuriös person och gått klädd i träskor och paltor, och hennes mor hade tidtals lidit av sinnesförvirring, vartill kom att äktenskapet var olyckligt, och föräldrarne hade därför i sitt testamente insatt det villkor, att dottern aldrig skulle få gifta sig; i motsatt fall skulle hon förverka sitt arv.

Magistern ansåg sig ha fått nog med dessa upplysningar och slog bort hela saken som någonting likgiltigt, vilket icke angick honom.

Men med det hemlighetsfullas och ovanligas makt trängde åsynen av det mörka huset sig åter på honom, och då våren i de första dagarne av maj bröt fram på allvar och hans försök att komma över en passande lägenhet icke kröntes med framgång, fattade han ett

Digitized by Google

raskt beslut att hyra »Bögely», mest kanske lockad genom minnet av den vidsträckta gamla trädgården, där han väntade sig att finna sällsynta växter av intresse både för hans lärofack ekonomien och för materia medica.

Och när så storkarna hade anlänt och näktergalen började sjunga, tog magistern allt sitt och alla de sina med sig, drog ut ur staden och slog sig ned i det hemlighetsfulla huset.

Där låg allt i samma skick som förr, och det behövdes åtta dar för att skura, sopa och ställa i ordning. Allt var förfallet; inga fönsterhakar funnos där, och åtskilliga rutor voro ersatta med bleckplåtar; dörrarne hängde på ett gångjärn, alla lås voro sönder, så att magistern måste sova för öppna dörrar, men då han visste, att de som bodde i huset voro beskedliga människor i goda omständigheter, närde han inga misstankar, utan lät slarvet ha sin gång, sedan han förgäves upprepat sin anhållan att få en smed dithämtad.

På de spatserturer han nu i de vackra vårdagarne företog i trädgården, gjorde han emellertid den ena upptäckten efter den andra, som styrkte honom i hans tro, att han visserligen hade att göra med en halvtokig människa, men tillika med en lögnare. Dag för dag märkte han, att hundarnas antal växte, så att efter åtta dagars förlopp åtta större och mindre hundar ströko omkring, lågo på trapporna, skällde på solen, blåsten, kråkorna, på allt, som kom inom deras synkrets. Och alla sågo utsvultna ut, som illa uppstoppade kräk från Theatrum Zoologicum. Husets folk hade alltså ljugit fräckt, och magistern skulle ha blivit rasande, om inte

Digitized by Google

Jensen hade sett så undfallande ut och för övrigt gjort sig all möda att visa sig älskvärd.

Det fanns en bakgård, som skilde stallet från boningshuset och som var ett praktstycke av ordning. Där vandrade djuren om varandra liksom i Noachs ark, två kvigor, magra som markattor, en ko utan juver, tre hästkrakar, höns, ankor, kalkoner. Och på taket till avträdet, som begränsade gården på ena sidan, var inrett ett kaninhus, försett med galler för att skydda djuren mot hundarne.

Men fastän Jensen och baronessan ständigt ordade om sin omättliga kärlek till djuren, fingo dessa likväl nästan ingenting att äta; hästarne tuggade hackelse utan havre, korna slickade mossan och möglet från väggarne eller drogo ned halmstrån från det ruttna stalltaket, och fjäderfäet slogs om gödseln. I stallet fanns intet strö, och djuren sovo på sin spillning. Mitt uppe i detta elände spatserade dock två påfåglar och visade sin stål för de avundsjuka kalkonerna, som ej voro sena att flyga i kammen på dem.

Magistern fortsätter sina undersökningar och kommer till källarfönstret på husets fasad, där han hade sett hyvelbänken. Då han tittade ned däri, möter han kuskens glada grinansikte och bakom detta i halvmörkret ett annat med rött skägg.

— Vad böveln, har ni snickarverkstad här också? frågade magister Andreas, förvånad över att se den livréklädde kusken stå där med en hyvel i utfallsställning.

— Ja, vad har man inte allt för slag här i huset! svarar Madsen och ser illistig ut, men det förstås, det skall ingen veta om.

Digitized by Google

— Vem sköter då jordbruket och djuren?

— Det gör väl Ivan, kan jag tro.

— Vem är Ivan?

— Det lär ska vara förvaltarens bror, påstår man.

— Den lille?

— Ja.

— Nå, men är förvaltaren då icke jordbrukare? frågade magistern på nytt, allt mera förbluffad över denna hushållning, som var så full av överraskningar.

— Förvaltaren ska ju vara stolmakare, svarade Madsen, och ett gapskratt hördes inne från källaren.

Magistern ville icke göra sig till de underhavandes förtrogne eller medskyldige, varför han avbröt förhöret och gick ut i trädgården. Man var nu långt inne i maj månad, men ännu hade ingen spade varit i jorden. Ogräset stod högt, och Tussilago hade redan blommat ut och gått i frö. När han kom ned till drivhuset, såg han melonerna ligga torra, och alnshögt ogräs dolde blomsterplantorna. Magistern, som tyckte det vara synd att ett par månaders arbete skulle på detta sätt ödas bort, öppnade dörren och gick in för att rädda vad räddas kunde. Först nu, när han kommit ned däri, upptäckte han, att det icke var något uppmurat drivhus, utan ett brädskjul, byggt över en jordkula och övertäckt med halm och jord, varigenom blåst och regn hade fritt tillträde. Där fanns visserligen en värmeledning och en ugn, men allt såg ut som rent skoj, och fönstren voro tagna från drivbänkar, vilka lågo öppna och vanskötta, utan att ett frö ännu hade kommit i dem.

Emellertid började magistern rycka upp ogräset

Digitized by Google

nere i huset, men han hade icke plockat många strån, förrän han kände någonting kallt och obehagligt, som rörde vid hans hals. Han vände sig hastigt om, i det han steg åt sidan, och varseblev en stor svart snok, som hängde ned från taket och spelade med den utsträckta tungan. Magistern lyfte ögonblickligen spaden för att slå ihjäl besten, då han i samma stund hörde en ängsligt bönfallande röst borta från dörren:

— Nej, för himlens skull, slå inte ihjäl min snok!

Det var förvaltaren.

— Varför får jag inte slå ihjäl den? frågade magistern förvånad.

— Jo, för att snoken är ett heligt djur och för lycka med sig.

— Det finnes inga heliga djur längre, svarade magistern, som i hemlighet var anhängare av Cartesius' filosofi. Men om den också annars bringar lycka med sig, så synes det i alla fall inte här inne. Varför har Ni inte vattnat melonerna?

Förvaltaren funderade ett ögonblick, och så svarade han:

— Jo, ser Ni, de äro av en art, som inte behöver vatten.

— Vad är det för art?

— Det är Haarlemska meloner! svarade förvaltaren, som fått tid på sig att tänka efter vad han skulle draga till med.

Magistern måste för sig själv tillstå sin okunnighet och blev svaret skyldig.

Först när de hade kommit ut ur drivhuset, märkte han att förvaltaren hade rakat skägget av sig, varvid ett par stora läppar med en mängd spelande drag

Digitized by Google

omkring blivit synliga. Dessutom bar han en gul sammetsjacka med blå halsduk, en besynnerlig mössa, sådan som endast hästskojare brukade begagna, och med en påfågelsfjäder i, samt röda strumpor och blond peruk. Det var svårt att känna igen honom.

Magistern följde honom fram genom trädgården, pekade på förödelsen runt omkring och frågade, om man icke snart skulle gräva upp landen.

Jo bevars, vad där skulle bli fint, bara han fick ut den rätte trädgårdsmästaren från Rosenborg vid Köpenhamn, men denne var för tillfället upptagen.

De klevo just över två långa trädgårdssängar, och upp ur dessa stucko mitt bland kardborrblad och mjölkört några långa, gröna stjälkar, som ådrogo sig magisterns uppmärksamhet.

— Vad för slag? Låter ni er sparris skjuta upp i fria luften, utbrast han. Bryr ni er inte om att göra något åt den?

Förvaltaren trummade med fingrarna på hakan, sköt fram överläppen för att se förnumstig ut och svarade:

— Nej, vi skördar dem inte i år, för de bli bättre när de få stå över en sommar.

— Ja, men jag har hört att de bli träaktiga, om de inte skötas och skäras av, genmälte magister Andreas.

— Nå, det må så vara, att det är på det viset längre norr ut, menade förvaltaren, men i den här lösa jorden är det kanhända en annan sak, svarade den aldrig svarslöse.

Och så gingo de vidare. Då de hunnit genom trädgården och kommit till ägorna, väntade en ny överraskning den förbluffade magistern. Så långt ögat

Digitized by Google

kunde nå, sträckte sig en jämn åker med den skönaste mylla, men därav lågo fyra femtedelar i träde, beväxta med ogräs, en del av återstoden var gräsmark, ett stycke visade litet grön blandsäd, och på sista biten var slutligen Ivan sysselsatt med att harva.

— Har ni inte sått ännu? vågade magister Andreas sig fram med en ny fråga, som han dock icke ville ge någon förebrående ton.

— Nej, svarade förvaltaren raskt efter inlärd vana, men utan begrepp om eller förmåga att hitta på nya skäl. Nej, vi sår alltid sent, för på det viset kan man vara säker på att utsädet inte ligger och ruttnar.

— Det var högst besynnerligt! genmälde magistern. Är detta en ny metod?

— Ja, en alldeles ny.

De promenerade vidare utåt ägorna och stannade vid grönfodret. Detta var en blandning av råg och korn, tistel och cikoria, rovor och ärter, ja där fanns till och med purjolök. Magistern skrattade i mjugg, men ville inte gå rakt på saken.

— Var har ni lärt er jordbruk? frågade han för att fråga om någonting.

En obehaglig tystnad inträdde.

— Jag har lärt hos greve Bille-Brahe på Fyen.

— Och ni brukar er gård utan folk?

— Jag brukar den själv, och Ivan brukar den också, och han kan arbeta styft, så liten han än är.

— Vem är Ivan? frågade magistern för att pröva hur långt förvaltaren kunde driva sin dumma fräckhet.

— Han är en fattig torparson från Landskronatrakten, som jag hjälpt fram, svarade zigenaren.

I detsamma körde harven förbi, hoppande fram

Digitized by Google

över den oplöjda marken, medan Ivan låg ovanpå med tömmarna om nacken och sjöng med full hals.

Magistern hade sett nog, men hade icke lyckats utforska vad för slags folk han hade att göra med, om det var galna människor eller banditer eller bägge delarna.

*

Emellertid blev baronessan osynlig i ett par veckors tid; det hette att hon var sjuk, vilket icke hindrade att det spelades och sjöngs halva natten i hennes rum. Och magistern lade märke till att man aldrig hörde förvaltaren gå upp på sitt vindsrum. Och då han en gång för att komma på det klara med den saken frågade Ivan, var förvaltaren bodde, pekade denne på ett fönster i första våningen, vilket just var den lägenhet baronessan bebodde, och till vilken det var ingång från samma förstuga, som ledde upp till magisterns våning. Dörren till hennes bostad var alltid stängd, och när magistern eller någon av hans hushåll knackade på för att fråga efter någon av husets folk, öppnades dörren på glänt först efter ett ändlöst bultande, och besked togs emot igenom dörrspringan, under vilt larm från en mängd hundar. De, som hade råkat titta in igenom dörren, hade blott sett någonting kolsvart och märkt en olidlig stank.

En dag, när magistern satt i sin stora sal, hörde de en tupp gala i rummet innanför den stängda dörr, som ledde till baronessans rum. Tjänsteflickan påstod, att hon även hade hört killingar bräka och turturduvor kuttra därinne, men när man nu en gång var därute och kontraktet var bindande till den första oktober, tog man till regel att inte blanda sig i andras ange-

Digitized by Google

lägenheter eller genom närgångna undersökningar väcka misstro och agg.

Magister Törner hade i trots av sina lovande föresatser i sådant avseende en hård strid att bestå mot sin nyfikenhet. Uppfostrad till forskning, hade han fått för vana att aldrig släppa en undersökning, förr än han hade funnit kärnan, och allt, som vid första ögonkastet föreföll honom oförklarligt, eggade i högsta grad hans forskningslust. Så gick nu med det hemlighetsfulla huset och dess konstiga innebyggare. En baronessa, som ägde förmögenhet, men tyckte om att ha det smutsigt och obekvämt omkring sig; en djurvän, som svälte sina djur; en zigenare, som var stolmakare, bönhas, taskspelare, trädgårdsmästare och lantbrukare, men inte kunde så mycket som sätta en hake på ett fönster, som inte kunde göra konster och inte förstod sig på sparris eller visste, när rågen skulle sås; som ljög i vart enda ord han sade, som gick utklädd och bytte om skepnad två gånger om dagen — här fanns mycket att gräva i och mycket att utrannsaka. Enär han från sitt tornfönster hade utsikt över gården, trädgården och ägorna, och då hans fönster dessutom lågo rakt ovanför baronessans, hade han gott tillfälle att iakttaga och lyssna, och eftersom det delvis hörde till hans uppdrag att lära känna folkets tänkesätt, lugnade han lätt nog sina samvetsbetänkligheter över att så där snoka i deras hemligheter, isynnerhet som han aldrig ämnade använda upptäckterna till annat än sitt eget nöje.

•

Digitized by Google

En förmiddagsstund i juni, då solen stod högt på himlen och klockan kunde vara elva, låg magister Andreas i sitt tornfönster och rökte pipa. Det hade varit en stormig natt nere hos baronessan, ty förvaltaren hade sjungit, spelat och druckit till fram på morgonen. Därefter hade det varit tyst ända tills nu, det vill säga nere i våningen, men ingalunda ute på bakgården. Hästarne stampade av svält i stallet och beto i krubborna, kon bölade, getterna bräkte, tupparne golo, kalkonerna skrockade och påfåglarna skriade som besatta, och så hade de hållit på i sex timmar, alltifrån soluppgången.

Till sist öppnas ett fönster, och förvaltarens svarta hönstjuvperuk sticker ut, och ett ögonblick efteråt visar sig hans gula jacka nere på gården. Han öppnar först en liten glugg för hönsen, som komma sättande i vild fart och så ivriga att se solen, att de fastna två och två i gluggen, varefter de erövra gödselhögen. Så komma ankorna rultande, skölja halsen med en brun vätska, som har samlat sig i hjulspåren, och öppna därefter belägringen av gödselhögen, varifrån de driva bort hönsen genom att bita dem i stjärten. Påfåglarna åse en stund högfärdigt, huru ankorna göra rent hus; så löpa de till storms mot gödselhögen, viska ankorna om näbben med sina långa stjärtfjädrar och nappa dem i nacken med sina rovfågelsnäbbar.

Då de erövrat positionen uppe på högen, hissa de sin flagg, vända de sig runt om i triumf, smällande med sina chokoladfärgade undervingar, och stöta i trumpet för att utmana kalkonerna till tvekamp. Dessa låta icke vänta på sig, och de två tupparna böja nacken tillbaka mot ryggen, pumpa upp rött blod i bröstkråset, spänna ned vingarna som sköldar och springa

Digitized by Google

upp på den mjuka vallen. Men de ha svårt för att vända, och de rikta sina angrepp från sidan med vingar och sporrar, och när påfåglarna icke kunna hålla stånd, lyfta de och flyga ett litet hopp, utan att dock uppgiva gödselhögen.

Förvaltaren, som nu har släppt ut hästarna, tar en piska, och med några välriktade klatschar på kalkonernas halspåsar bringar han dem till lydnad.

Hästarna gå runt omkring och nosa efter halmstrån, utan att hitta något. Kon kommer ut och lägger sig genast. Getterna gnaga på avträdesdörren, som är hopspikad av obarkade bokribbor, och hela bakgården är nu ett virrvarr av djur.

Förvaltaren tar en lie på marken och går ut på gärdena, och magistern kan se huru han hugger in på den halvvuxna rågen tills han mejat av en liten stack, som lassas på en kärra; Ivan, som kommit dit, hjälper till med att köra in den på bakgården. Nu blir det ett liv! Hästarne bitas och slåss, kon reser sig upp, och getterna stå på bakbenen och riva ned av kärran så mycket de komma åt.

Under tiden går förvaltaren upp på avträdestaket med ett fång grönt till kaninerna, varefter han lägger sig på rygg i solskenet med piskan i handen och skickar små klatschar ned över huvudena på djuren, när de slåss alltför ilsket.

Så kommer baronessan ut i himmelsblå klädning, med ett bernstenshalsband om den bara halsen, träskor på fötterna och bärande en diskbalja, i vilken hon skall mjölka. Hon är okammad och otvättad och kliar sig emellanåt i huvudet, som om hon hade kvistiga tankar att reda ut. Kon sparkar och ger icke någon mjölk, men mjölkas skall det ändå, och när

Digitized by Google

baronessan uttalar förvåning över att det inte blir något av, svarar förvaltaren vresigt från sin liggplats, att »kon visst är med kalv», och då kan den inte ge mjölk. Baronessan undersöker ytligt förhållandet, men kan inte komma till någon visshet. Så blir det tyst igen på gården, och förvaltaren faller i sömn på taket med piskan i hand.

Magistern, som hade den sovande rakt under sig, kunde nu betrakta hans ansikte, medan det icke var under en vaksam viljas herravälde. Det var dödsbleka drag, vilda linjer, som tycktes strida inbördes, djupa fåror, likasom urhålkade av laster och lidelser, och under ögonlocken tecknade sig de stora ögongloberna, som ännu under sin betäckning tycktes vilja dölja blickens oro. Kaninerna smögo sig omkring den sovande, nosade på honom och kilade därefter tillbaka under några brädstycken; kommo åter fram, luktade på kläderna och rynkade på näsan; klippte med öronen och lade ihop dem, när de hörde den dödfulles stönande under sömnen.

Så långt hade magistern kommit i sitt studium av karlen, att han trodde sig ha skäl för sin åsikt när han tog honom för en storljugare och tjuvnatur. Alla upplysningar, som magistern hade gett om trädgårdsskötsel och jordbruk, hade förvaltaren rättat sig efter, men utan att tillstå vem han hade dem att tacka för och utan att säga tack. Sålunda hade han både vattnat och beskurit melonerna efter magisterns råd, men skröt själv efteråt med sin visdom. Likaså hade han en dag tagit av sparrisen och med en triumferande uppsyn visat magistern, hur han förstod sig på att odla sparris. Magistern hade hållit god min som alltid, men frågat sig själv, huru en zigenare, som

Digitized by Google

inbillade sig att vara så listig, kunde vara dum nog att tro, att den andre varken kunde minnas eller begripa. Å andra sidan hade förvaltaren betygat magistern en hundaktig tillgivenhet, sådan som man visar en människa, av vilken man mottar gåvor; som man har lov att ostraffat narra, och som man tillskriver en hög grad av oegennytta och hederlighet. Zigenaren älskade honom, efter vad han försäkrade, och ärade honom såsom ett med högre vetande utrustat väsen, som med fulla händer strödde omkring sig en upplysning, vilken kunde utmyntas i ekonomiska fördelar. Själv uppvuxen bland idel kältringar, böjde han sig för en människa, som han icke tilltrodde att kunna ljuga, men i hans beundran låg en smula medlidande med denna människa, som inte hade nog förstånd till att genomskåda en annans svek. Och sin tjuvnatur trogen kunde han icke låta bli att lura sin oegennyttige välgörare och vän. Så hade magistern upptäckt, att det vin, som förvaltaren skröt med att ha importerat från Frankrike, icke var annat än äppelvin, som han själv pressade av ruttna frukter — ruttna, emedan det därvid rann fram en tjock brun saft, som liknade spanskt Alicante, vilket han förväxlade med franskt vin. Hade magistern bett förvaltaren köpa matvaror hem åt sig, kom han alltid med skämda saker och till högsta pris. Att få tillstånd till att plocka några blad av den persilja, som växte halvvild bland trädgårdens ogräs, kostade tre gånger så mycket som på torget i Lund. När därtill lades en mängd småsaker, som förvaltaren i kontraktet hade förpliktat sig att prestera, men som han svängde sig ifrån — så ansåg magistern sig ha tillräckligt material till att bedöma karlen. Men han blev inte

Digitized by Google

vred på stackarn. Då han kände människonaturens tvång under de rådande förhållandena och uppfostran, ras-bestämdheten och nationella egendomligheter, var han endast glad åt att kunna åse detta skådespel av en paria, som hade ernått en viss ställning i samhället och från fattigdom kravlat sig upp till välstånd samt ingått förbindelse med en gren av en efter vad man påstod gammaladlig ätt.

Emellertid, när magistern hade ätit middag klockan tolv och kom upp i sin tornkammare, låg förvaltaren ännu i godan ro nere hos kaninerna och sov. Vid det buller, som magistern gjorde med fönstret, vaknade han, gned sig i ögonen, ropade på Ivan och befallde, att alla hästarne skulle spännas för välten. Därefter hoppade han ned från taket, tog en säck med utsäde och gick ut på fältet.

Magistern åsåg en stånd det tokroliga skådespelet av huru zigenaren i sin gula jacka gick och sådde på den oplöjda marken, som Ivan hade harvat så att tistlarna lågo med roten i vädret. Han gick med gravitetiska steg och gjorde stora taskspelargester med handen, när han kastade ut säden, medan läpparna rörde sig som om han reciterade någonting. När han hade promenerat en halv timme, slutade han upp, som om han blivit trött; visslade på Ivan, som körde fram välten med trespannet; svingade sig upp på sätet, fattade tömmar och piska och smälde på. Det var en syn att skåda. Zigenaren, i brabantisk hatt med påfågelsfjäder, uppe på välten, hästarne magra som skelett i blänkande seltyg med skinande friherrliga kronor och tofsar — ty det fanns bara en uppsättning av seldon — och trespannet i fyrsprång släpande välten efter sig som en kanonvagn,

Digitized by Google

när den kör fram till drabbning. Arbetet var färdigt på en kvart.

Det var nu strax före midsommar som han sådde två skäppor havre på oplöjd jord.

Efter denna ansträngning gick han ned i lusthuset ute i dammen och beställde en kanna öl. Med den satt han i tre timmar och tittade på karparne. Därefter befaller han fram en ridhäst och travar i väg ned mot kusten.

Om aftnarne, när solen var nära sin nedgång och magistern hade spisat kvällsvard, gick han vanligen ned i trädgården, ensam, ty hans hustru var ständigt sjuk och barnen kommo tidigt i säng. Att gå omkring i den igenvuxna, smutsiga trädgården var honom en plåga, och den enda rena och torra plats han kunde uppehålla sig på var lusthuset i dammen. Där hade han med gäddrev en hel månads tid försökt att fiska de omnämnda gäddorna, tills Ivan en dag råkade att prata bredvid munnen och berätta, att det aldrig hade funnits gäddor där och inte heller några kräftor, något som emellertid icke gjorde vidare intryck på magistern, då han nu visste vad han hade att vänta sig av förvaltaren.

Medan han satt där och lyssnade till näktergalens slag i vinbärsbuskarna och kände sig betryckt till sinnes av förödelsen runt omkring, av vantrevnaden och den olidliga smutsen, hörde han en larmande sång nära invid, vilken närmade sig från en lönnallés mörka djup, tills förvaltarens gula jacka blev synlig i solnedgångens röda ljus.

— Jag är greve av Luxemburg, traralalala, lalalala! sjöng han med full hals och hälsade med en hovmans sirliga manér, fastän överdrivet och smak-

Digitized by Google

löst. Han var alldeles vit i synen, som om han varit med om ett större slagsmål; ögonen rullade och sprutade eld, och hans läppar voro blåsvarta. Bakom honom kom Ivan, klädd som page och med värja vid sidan, bärande en bricka med vinkrus och grön-gula glas.

Magistern såg ångestfullt på det rysliga vinet och de smutsiga glasen, men han varken ville eller tordes avslå inbjudningen.

Förvaltaren tycktes vara upprörd och tämligen drucken. Först började han tala övermodigt och högljutt.

— Magistern går här och har tråkigt, men nu kommer snart trädgårdsmästaren från Kristiansborg, och då skall det bli annat av! Det är den förnämsta trädgårdsmästare i de tre nordiska rikena, och han skall ha hundra daler i månaden, utom fri kost! skrävlade han.

— Men säg mig nu — föll magister Andreas in — finns det inte här i trakten några människor, som man kan umgås med?

— Inte en enda, försäkrade zigenaren. Det är det värsta pack, allihop! Och de galnaste svensk-hatare! Nej, dem ska ni min själ inte slå er i slang med, magister, tro mig på mitt ord, jag är er vän, för jag är så att säga på sätt och vis också svensk! För min farmor var svenska, och min farfar var fransman — och fransmännen äro den förnämsta av alla nationer. Och jag känner på mig, att jag är franskfödd och att jag har svenskt blod i mina ådror, och jag hatar det danska folket, jag hatar det! skrek han och reste sig med blodsprängda ögon. Men så

Digitized by Google

hatar de mig också tillbaks! Det vill jag lova! tillade han med övertygelse och väsande röst.

Ivan, som hade kommit tillbaka med ett kredenskärl av silver, hade ställt detta på bordet och därefter slagit sig ned. När förvaltaren fick se det, höjde han handen och gav pojken en sittopp, så att han flög upp från bänken.

— Stå där, din hund! vrålade han, när Ivan tänkte gå. Stå där och håll i kannan!

Magistern hade beslutit att en gång låta zigenaren prata ur sig om sina hemligheter, men för att insöva hans möjliga misstankar antog han en bifallande och deltagande min, framkastade ett betydelselöst, men uppmuntrande ord och spelade framförallt rollen av den uppmärksamme åhöraren, den tacksamme lärjungen, som andaktsfullt lyssnade till den vitterfarnes ojämförliga visdom.

— Maxima debetur pueris reverentia, det är uttytt: barn äro skyldiga oss äldre den största vördnad, citerade han till stöd för zigenarens skamliga behandling av sin bror.

Zigenaren gick i fällan, och efter att de tömt ett glas till, blev han öppenhjärtlig.

— Ser magistern, jag är av ringa härkomst, men jag har talanger, och det kan folk inte tåla. Jag var stolmakargesäll i Köpenhamn, och när jag var sjutton år, var jag den skickligaste i min konst. Men jag kunde inte få burskap för att jag var för ung. Och när jag ändå öppnade verkstad, så kom polisen och ålderman och ville stänga den, men då blev jag vild och kastade ut allihop; jag tog den ena och slog den andra med, tills vakten

Digitized by Google

kom och satte mig i kurran. Nu trodde de att de hade mig fast, men jag var slugare än så — för jag gick till kungens råd, jag gick till kungen själv, och polisen och ålderman fick stå där med lång näsa; men jag slapp lös! Och från den stunden hatar polisen mig, men den kan inte göra mig någonting; ingen människa på jorden kan kröka ett hår på mitt huvud, och den som försöker med det, den är dödens man! Jag har varit i finkan, det medger jag, men jag har aldrig varit straffad, aldrig! Och ni, som är en hedersman, ni ska tro mig på mitt ord! För jag håller av er som en broder, en vän! Jag älskar er, för ni är den första människa som har behandlat mig som människa. Ni vet inte ni, hur elaka mina grannar ha varit från första stund jag kom hit till trakten! Bara spektakel och retfullheter; än river de ned stängsel och släpper in sina djur, än stjäl de som korpar, än lägger de stenar på vägen för mina hästar, så de slå sig fördärvade, och jag har aldrig gjort dem annat än gott! Å, jag har många tusen daler utlånta utan ränta, och dem får jag aldrig igen; och baronessan, som är god som renaste guldet (här skrek han för att höras uppe i byggningen), hon har fött och klätt traktens fattiga i år och dag, och nu blygs de inte att bestjäla henne. Hon är en ängel, en ren och rättfärdig kvinna, som det inte finns någon fläck på, fast de baktala henne så nedrigt, så nedrigt! Men det är bara avundsjuka, ser ni, avundsjuka, för att hon inte vill umgås med någon och stänger in sig för sig själv med sina djur, som hon älskar högre än allt annat; och djuren, magister, de äro mycket bättre än människor — mycket bättre! De äro tacksamma och förstå att sätta

Digitized by Google

värde på en välgärning, men det göra människorna inte. Å, fy, så usla människorna äro!

Han hade gått på och talat så att fradgan stod om munnen på honom, och magistern, som redan förstod att översätta hans lögntexter, kände sig betydligt mera på det klara med mannen än förut.

På en vink av zigenaren hämtade Ivan positivet och ställde det på stenbänken. Förvaltaren, som kände sig lättare till sinnes nu när han trodde sig ha förjagat magisterns alla dåliga tankar om sig, erfor behov att giva sina glada känslor luft och på samma gång visa magistern sin överlägsenhet i musikalisk riktning, kanske också få tillfälle att låta ana någonting visst hemlighetsfullt hos sin person, något, som just felades eller åtminstone blott fanns i mycket tarvlig form.

Med skärande rå sångröst och med ett uttryck, som skulle föreställa någonting övernaturligt, men bara blev marktschrejartjut, drog han till med sin favoritvisa, medan Ivan vevade positivet:

Och jag är greve av Luxembur
tralalalalalá lalalá!
Om dag, om natt, med hund och lur
i skogens djup jag har min gång,
vid åsen sjunger jag min sång.
Men den som hör mitt horn, blir tyst på stund,
ty jag med Satan ingått ett förbund!

Därefter följde flere strofer om den på denna tid så hemskt beryktade marskalken greve Luxemburgs hemlighetsfulla levnad med banditer och giftblanderskor samt hans underbara räddning ur polisens och häxkommissionens klor.

Digitized by Google

Berusad av vinet och sången började zigenaren bli vek, och i ett anfall av ädelmod bjöd han Ivan sitt glas, som denne tömde med blottat huvud och knäböjande som det anstod en page. I trots av sitt ynkliga och svultna utseende gjorde han detta med en viss grace, så att magistern fann sig föranledd att belöna honom med en uppmuntrande nick. Då kunde zigenaren inte längre styra sin glädje och stolthet, utan glömsk av sina föregående lögner lät han undfalla sig:

— Det är min bror, ska magistern veta. Jag uppfostrar honom strängt, men han skall bli en stor man — kanske riksamiral, om vi få leva!

Magistern utbredde sig med iver om sjömaktens snabba utveckling i Norden och om den lysande karriär som detta ädla yrke erbjöd nu i jämförelse mot förr, gav goda råd och vinkar om huru en ung man skulle uppföra sig och vilka vägar han skulle gå och vilka kunskaper han måste förvärva sig för att komma sig fram som sjöofficer.

Under tiden hade det blivit natt, men den ljusa sommarhimlen gav ännu så mycket ljus, att magistern kunde se, hur baronessan kom smygande genom lönnallén. Förvaltaren hade redan fått öga på henne, och med hatten i hand gick han henne till mötes på bron, bad henne vara välkommen och frågade, om hon ville dricka ett glas i magisterns sällskap. Baronessan tackade och satte sig ned, drack på bönders sätt ur samma glas som förvaltaren och tycktes redan på förhand vara onykter. Zigenaren visste inte, på vilken fot han skulle stå. Å ena sidan ville han hedra sig själv med att visa sin älskarinna största vördnad; å andra sidan ville han få fram i

Digitized by Google

vilket förtroligt förhållande han stod till den förnäma damen, och detta kunde endast ske genom en närgångenhet, som emellanåt kom in på det ohöviskas område. Så räckte han henne ena stunden glaset med böjt knä och blottat huvud, än tog han henne om livet liksom av oaktsamhet, titlarna växlade mellan ers nåd och du på ett mycket dumt sätt.

Sedan baronessan en stund skrytsamt berättat om sina höga förfäder, som hade tjänat under Cristian IV — tydligen den ende kung, som hon och förvaltaren kände till — bad hon zigenaren, som hon kallade Jensen, sjunga om greven av Luxemburg.

Greven av Luxemburg tycktes spöka i bägges huvuden till en grad, som gjorde magistern ännu mer orolig med hänsyn till deras conduite, och när zigenaren nu sjöng visan om igen och kastade blickar av hemligt förstånd på baronessan, gapskrattade denna, som om han hade hittat på någonting riktigt finurligt, och när sången var slut, frågade hon magistern, om han tyckte om den. Varpå denne svarade, att Jensen vore en stor och eminent sångare, som förtjänte att tillhöra kungens berömda kapell. Därefter blev zigenaren som tokig och sjöng ännu en visa om Ulspegel, och när han slutat den, recitérade han utan att be om lov hela sagan om Fortunatus med lyckohatten. Magistern fann uppträdet outhärdligt, och han frågade sig, hur han kunde sitta och lugnt höra på en inbilsk, men talanglös gatgycklare. Han reste sig till slut och sade god natt, varefter sällskapet bröt upp och man följdes åt genom trädgården. På förvaltarens och baronessans slingrande rörelser kunde man se, att de voro betydligt överlastade, och som det var många saker att bära,

Digitized by Google

erbjöd magistern sin hjälp och tog vinkannan och kruset. När man kommit upp i förstugan, öppnade baronessan, glömsk av alla försiktighetsregler, sin köksdörr och bad artigt magistern stiga på.

— Här ser så oordentligt ut, sade hon ursäktande, men magistern är en snäll människa, och nu skall Ni för resten se mina små djur.

Den syn, som nu företedde sig för den oinvigde besökaren, övergick allt vad han kunnat tänka sig i sina vildaste drömmar.

Det var ett fullständigt hexkök. Väggar, golv och tak voro svarta och blänkte av sot. På spishällen stod mellan grytor och matrester en hel rad glasflaskor och retorter till alkemistiskt bruk. På golvet lågo högar av rovor, kål och lök, och på en vägg hängde en fårbringa så högt, att hundarne icke kunde komma åt den. Hundarne sprungo omkring de inträdande, viftande på svansen och nosande på den främmandes strumpor. I en fållbänk låg en ung människokropp under ett lakan, och man kunde endast se ett lurvigt bakhuvud. På huvudgärden hade en tupp flugit upp; han började gala, när zigenaren tände ett talgljus.

— Det är min gamla änglagris, kelade baronessan med det brokigfärgade djuret, som hon hade tagit i sin famn. Har magistern nånsin sett en tupp, som varit tjugu år och blind?

Det ondsinta djuret högg efter magisterns finger, som han sträckte fram för att kittla det på halsen.

Nu öppnades en dörr till, och man steg in i ett mindre rum. Det första som där föll i ögonen, var en mycket stort tilltagen säng med sänghimmel och gardiner. I sängen stodo två gula danska hundar

Digitized by Google

och fortplantade sig utan att någon av de inneboende tog notis därom. Rummets enda fönster var upptaget av fågelburar med grönsiskor och turturduvor. I taket hängde en uppstoppad stork med utbredda vingar och med en förtorkad huggorm i näbben. I ett hörn lågo på golvet två stora magra hundar vid sidan av en bur med kycklingar; i en korg sov en katt med sex ungar, och ur en dragkista framtog baronessan en kull ankungar.

Alla dessa djur spredo naturligtvis en förskräcklig stank, och golvet var nedsölat av orenlighet.

Baronessan, som hade förevisat alla dessa sina älsklingar, gick nu att öppna dörren till det tredje rummet, och ehuru zigenaren gjorde en mängd otvetydiga grimaser åt henne för att hindra detta, släppte hon in magistern dit. Och han befann sig i en stor sal, så fullproppad med möbler och varjehanda föremål, att det knappt fanns en bar fläck där. På golvet kunde man endast med svårighet sätta foten utan att trampa på någonting, ty där lågo högar av kläder och bjävs, böcker, planscher, kartor; i fönstren stodo bägare, vaser, kokkärl; och utmed väggarna trängdes skåp, stolar, sekretärer om varandra och ovanpå varandra, så att hela rummet såg ut som ett klädstånd men icke som ett boningsrum.

Efter slutad besiktning inbjöds magistern att sitta ner i sängkammaren och dricka ett glas vin av en ännu finare sort, och eftersom natten nu i alla fall var tillspillogiven och det led mot dagbräckningen, roade det magistern att se dessa människor blotta sina hemligheter.

Zigenaren slog i glasen och började på nytt att

Digitized by Google

skrodera, pratade om sina ägodelar, om sin gård, sina djur, och sedan han hade gått på en stund, for högmodsdjävulen åter i honom och han ville sjunga, men magistern, som hade tröttnat på att vara narr åt en sådan kältring, stämde då lutan, som stod obegagnad, och räckte den till zigenaren, som med missnöjd uppsyn sköt den ifrån sig med den förödmjukande förklaringen, att han inte kunde traktera den. Magistern försökte med fiolen och harpan, men med samma resultat.

— Men baronessan spelar väl? frågade han, vändande sig till denna.

Nej, inte hon heller.

För att hämnas frågade förvaltaren spotskt, om inte magistern ville spela själv, varpå denne svarade med att spela en gavott.

Förvaltaren hörde på med andakt, men såg nedslagen ut, obehagligt överraskad, som om han blivit narrad av den andre.

Därefter sjöng magistern och ackompagnerade sig på harpan, spelade danser på violinen och berättade till sist en saga.

Baronessan var hänryckt, men zigenaren satt där lik en våt hund, som fått stryk, och var redo att när som helst taga upp utmaningen till sångarstrid.

Under en paus sprang han också upp, harskade sig och utbrast:

— Nu skall jag be att få ta ett nummer!

— Tig han vackert stilla, Jensen, med sin Luxembur! avbröt baronessan honom.

Zigenaren skummade av avundsjuka och ilska och satt och lurade på hämnd.

— Ja, magister Andreas är nog en riktig troll-

Digitized by Google

karl, utbrast han, men ta fram kycklingar ur en hatt, det kan han ändå inte!

— Kan jag inte? Jo, min gode Jensen, jag kan alla hans konster och fler därtill! svarade magistern godmodigt.

— Nej, det få vi lov att se! det få vi lov att se! ropade baronessan och slog ihop händerna.

Magistern lät be sig en stund; därpå tog han upp ur fickan en liten flaska och en penna och bad om en bit brevpapper. Vätskan i flaskan var färglös, och när han hade skrivit på papperet, syntes där inte ett spår till skrift. Därpå förseglade han brevet med harz. När han gjort detta, bad han zigenaren öppna brevet och läsa.

Zigenaren, som verkligen kunde läsa, vart alldeles vit i synen, när han fick se det ord, som nu mycket tydligt framträdde i blå skrift, och under det att baronessan förgäves sökte utleta dess betydelse, utbytte zigenaren och magistern en blick, som icke bådade gott.

— Nej, men vad står där för slag? frågade baronessan, som blev allt nyfiknare.

— Det står bara ett latinskt ord, Romani, som betyder romare, svarade magistern, under det han med sitt ena öga lät tattaren förstå, att han mycket väl visste, att romani även var zigenarnas namn på sig själva.

Tattaren utkämpade en invärtes strid om, huruvida han skulle ge sig eller göra motstånd mot denna avrättning av hans personliga företräden gent emot baronessan; men en brännande törst efter att komma i besittning av den andres kunskaper gjorde att han gav efter.

Digitized by Google

— Det kostar väl stora pengar att få sådant där bläck? frågade han, på en gång butter och underdånig.

— Nej, det kostar rakt ingenting, svarade magistern. Ni kan själv gå ned i trädgården och plocka den blomma, som kallas Ringblomma, och pressa saften ur den.

— Ringblomma, upprepade zigenaren. Men formeln, som man skall läsa, då?

— Formeln? — Jaså, tror Ni verkligen på allvar, att jag befattar mig med att signa och besvärja? Jag skall säga Er en sak, Jensen! Om jag hade velat föregiva mig äga kunskap om förborgade ting, så skulle jag aldrig ha visat Er flaskan, men skulle haft i beredskap en bit papper, som på förhand var fullskriven. Och så skulle jag ha ljugit för Er och sagt, att ingenting stod skrivet där, när jag visade det vita papperet för Er; och så skulle jag ha läst: p a x + m a x + n i s + s k a r i s. Men nu visade jag ringblommesaften för Er, och jag säger: så och så är denna saft beskaffad, att när jag låter värmen från lacket inverka på den, så blir den blå. Varför den blir blå, det är mera än jag vet; jag vet bara, att den blir så!

Zigenaren kunde inte förstå, att någon ville lära bort så värdefulla konster, som kunde användas till tysta förbehåll i förskrivningar. Men det plågade honom ännu i själen, att han dragit det kortaste strået i denna tävlan, där han så länge fått gå och inbilla sig att han var den starkaste, och plötsligt for han upp, tog fram en smutsig kortlek ur fickan och skrek:

— Pass på nu, magister, så skall jag spå Er!

Digitized by Google

— Det kan Ni inte, svarade magistern med förnäm överlägsenhet.

— Kan jag inte? väste zigenaren, som tilltrodde sig fullkomlighet i den konsten.

— Nej, det kan Ni ingalunda! försäkrade magistern. Och Ni kan det inte av den orsak, att Ni inte känner mig, inte känner mina föräldrar, inte min hustru, mina barn, mina förmän, och hos alla dessa vila en del av mitt öde. Ni kan inte spå mig av den orsak, att Ni inte anar, vad jag vet och kan, inte har begrepp om, vad som sker ute i världen nu för tiden, och inte vet, hur människors öde styres! Men jag kan spå Er, utan några kort och utan att läsa och signa! Vill Ni tro det?

Zigenaren hade sjunkit ned på en stol och vred sin kropp som en orm under en stövelklack.

— Hm! Jaså, Ni kan spå mig! blossade han upp igen.

— Ja, därför att jag känner Er, svarade magistern lugnt och bestämt.

— Ni, å, Ni vet ingenting om mig, inte det ringaste! skrek zigenaren till med det sista försök till självförsvar.

— Såå? inte det, slutade magistern ordbytet, i det han med sitt tonfall antydde, att han visste mera än han egentligen gjorde.

Därpå reste han sig.

Solen hade redan gått upp och föll igenom gardinerna in i rummet. Turturduvorna kuttrade och grönsiskorna sjöngo. Baronessan hade somnat på sin stol, och Ivan låg och snarkade i den stora sängen emellan de två gula hundarna.

Zigenaren ville slå i mera vin, men magistern

Digitized by Google

sade bestämt nej, varefter hans värd följde honom ut i köket.

Där satt nu på sängkanten en ung flicka halvklädd och drog på sig strumporna, stirrande förvånad på den främmande så att hon glömde att dölja sina behag.

— Skäms du inte, din slyna! skrek zigenaren och gav henne en örfil, varefter han kastade ett täcke över henne.

Magistern skyndade sig att ta avsked och gick upp på sin kammare för att sova ut efter den genomvakade natten.

*

Magister Törner hade icke fått en blund i ögonen efter den märkvärdiga natten nere hos baronessan. Han frågade sig upprepade gånger, hur det hade gått till, att hans själ hade kommit i beröring med en så lågt stående individ som zigenaren, så att hans tankar sysslade med denne, vare sig han var vaken eller sov. Kunde det vara en följd av den allmänna attraktionslagen, som drager fluida i skilda djurkroppar till varandra, som driver människor att söka varandra, som åvägabringar ledning eller rapport mellan alla individer? Ensamheten, vanan att dagligdags flere gånger träffa endast en och samma person, ackommodationsförmågan, som gör umgänge mellan människor möjligt, intresset av att skåda in i själens hemliga verkstäder och särskilt i en själ av ovanlig beskaffenhet, som stod på det lägsta trappsteg och som en universitetsmagister icke ofta i sitt liv kunde få tillfälle att se — allt detta sammanlagt hade åstadkommit, att zigenaren hade trängt sig in i magisterns tankar

Digitized by Google

och borrat sig fast där som en integrerande beståndsdel, vilken han ej kunde driva ut igen.

Han hade för att själv få vara i fred velat hålla umgänget indifferent, men denna natt hade deras själar ett ögonblick törnat ihop, en gnista hade hoppat över från den ena till den andra, intressen hade korsats, och det var som om det låg strid i luften. Magistern hade tröttnat på sin tarvliga roll som beundrare av stackaren, hade visat sin överlägsenhet utan att ta i på skarpen, men hade oförsiktigt nog antytt, att han sysselsatte sig med den andres person och angelägenheter. Zigenaren, som hade trott sig väl skyddad bakom sina lögner, hade märkt, att han tagit miste, hade känt ett öga vila på sig, ett finger röra vid sina inälvor, och så hade han vaknat ur sin säkerhet. Magistern märkte detta, och utan lust att spilla tid och krafter på att inlåta sig i en gagnlös strid med en lumpen och ärelös person, beslöt han sig för att på nytt insöva honom i ro och låta det oundvikliga umgänget antaga så likgiltiga och vänskapliga former som möjligt, gömma sig inom sig själv och tillsluta ögonen för allt som han nödgades se och höra.

Med denna föresats gick han på söndagsmorgonen ned i trädgården för att få sig en promenad. Man var nu i början av juni månad, men ännu var intet land uppgräft, och allt hopp om att se något planterat var förbi.

Kvigor, getter, får och hästar gingo tjudrade vid fruktträdens stammar och betade ogräset. Getterna stodo på bakbenen och gnagde på dyrbara buskar och unga fruktträd; gångarne voro nedsmutsade av kreaturen, buxbomshäckarne nedtrampade, hönsen

Digitized by Google

åto de omogna vinbären, och i körsbärsträden häckade skator och starar. Det var en förödelsens styggelse, som magistern icke kunde fatta att dessa människor med penningtillgångar ville finna sig i att skåda på; ty om de också inte behövde inkomsten, skulle man tro att de åtminstone inte ville undvara nöjet att kunna spatsera i trädgården. Och allt detta feta ogräs, som såg så mörkt och giftigt ut, förhöjde det intryck av smuts, som framkallades av djurens orenlighet, nedtrampad runt omkring i rabatterna, de små svarta mullvadshögarna, murkna grenar och brunt fjolårslöv.

Kardborren och nässlan, som alltid följa människans uttömningar, stodo där till flere alnars höjd, röjande vad som brukar döljas, tistlarne hade, bortdrivna från fälten, slagit sig ned här; Tussilago, som folket på skämt kallar ymnighetshornet på grund av dess otroliga fortplantningsförmåga, hade brett ut sig i stora grågröna mattor, och i de mörkaste vrårna hade som mörksens gärningar den otäcka bolmörten stuckit sig undan med sin kadavergula blomma, påminnande om lik med levrat blod. Magistern, som kom att tänka på de faror, som den giftiga örten kunde utsätta barnen för, lyfte sin käpp och anstiftade ett blodbad på djävulstyget, då zigenarens jämrande röst hördes bakom en buske. Magistern blev ej särdeles överraskad, ty han var nu så van att se dennes smygande skepnad dyka fram och försvinna överallt bakom buskar och inhägnader — överallt där det fanns någonting att gömma sig bakom.

— Slå inte min bolmört, magister, bad zigenaren.

— Är den också helig? svarade denne, med skämtsam häntydning på snokmordet.

Digitized by Google

— Nej, det är den inte, men jag gömmer fröna!

— Jaså, vad gör Ni med dem då? frågade magistern.

— Jo, de kan vara bra för många saker, svarade zigenaren med en lömsk blick, som skulle antyda att han visste reda på mera än han ville ut med.

Magistern påminde sig längre fram denna tilldragelse med bolmörten och trodde sig därigenom fått bekräftelse på sina tidigaste intryck av att det låg något misstänkt över husets innebyggare och deras förehavanden.

Emellertid var detta endast inledningen till det som zigenaren ville säga; ty han grep genast tillfället till att sätta giftörten i förbindelse med någonting annat, som tycktes ligga honom på hjärtat.

— Här finns för resten en och annan, tog han upp ämnet med en eftertänksam min och sköt fram läpparne på ett djupsinnigt, hemlighetsfullt sätt, så som han alltid gjorde när han ljög, här finns en och annan, som nog kunde behöva en portion bolmört.

— Vad menar Ni med det? utbrast magistern, som kände sig förlägen likt en som orättvist misstänktes eller hotades. Vad är det som har hänt?

— Jo, det har hänt det, att någon i morgse har stulit den ena påfågeln, sade zigenaren med så stark betoning, att den skyldige måste känna sig träffad.

Magistern log vid tanken på att han skulle kunna misstänkas, men lät genast narra sig till att gå med på att diskutera saken, fast den icke angick honom. Det mystiska i själva tilldragelsen, att en påfågel blivit stulen mitt på blanka förmiddagen tätt under husets fönster och från den inhägnade gården, där husfolket kom och gick, — allt detta framställde han

Digitized by Google

genast som invändningar, då i detsamma baronessan, Ivan och den lurviga pigan kommo dit under larm och klagorop, jämrande sig över förlusten av fågeln.

Misstankarne kastades än på den ena än på den andra; platsen undersöktes, och man hittade ett stycke av fågelns långa stjärt.

— Det är naturligtvis räven, försäkrade baronessan, för han brukar alltid plocka stjärten av hönsen.

Zigenaren låtsade först gå med på denna åsikt, men tycktes likväl vara villrådig om vad han skulle tänka och lät de andra tala. Magistern ansåg det för alldeles otroligt, att räven skulle mitt på ljusa dagen ha vågat sig in, då den ju hade natten för sig, i det att påfåglarne sovo i det fria.

Sedan man hade pratat fram och tillbaka, blev magistern ensam med zigenaren.

Saken vändes och vreds nu på alla möjliga håll, och magistern stannade förståndigt vid den mening, att endast en av själva husfolket hade kunnat föröva tjuveriet. Och när man så gick igenom personalen, måste misstankarna helt naturligt vända sig mot de två nästan alltid osynliga snickarne. Men när samtalet började vända sig åt det hållet, gjorde zigenaren plötsligt helt om.

— Nej, det kunde inte vara tal om; snickarne vore fullkomligt hederliga; men det fanns en annan, som säkert var den skyldige, och det var grindvaktaren, som bodde i stugan strax intill.

Magistern, som icke kunde tänka sig möjligheten av att en främmande mitt på ljusa dagen skulle kliva över stenmuren och in på den öppna gården för att stjäla, ville icke genom motsägelse göra saken ännu mera invecklad; han lät därför samtalet falla

Digitized by Google

och gick upp på sitt rum, obehagligt berörd av hela äventyret, som han ej kunde förklara.

På aftonen, när han kom ned i trädgården, mötte han zigenaren, som gick och slog dank. Av brist på samtalsämne föll talet på påfågeln. De hade först kommit i närheten av kalkonhuset, där tuppen redan hade krupit in, medan hönsen ruvade äggen ute under en liten halmstack. Magistern, som inte visste vad han skulle säga, lät nu det yttrande undfalla sig, att det vore omöjligt för en människa att taga en påfågel med händerna.

— Jo, det skall Ni få se att man kan, svarade zigenaren, vars motsägelselust tycktes bli eggad. Kan man ta en kalkontupp, så kan man också ta en påfågel.

Och i ett nu hade han slagit armarna om den stora argsinta fågeln och tryckte den tätt till sig som en kattunge, och för att ytterligare bestyrka möjligheten av grindvaktarens förmenta tjuvnad, försäkrade han sig ha sett personer, som kunde fånga en duva på marken. För resten fanns det folk, som kunde så många konster; han kände — det vill säga, hade hört talas om folk, som lockade andras höns och ankor till sig med korn, som de lade i långa strimmor, och mest durkdrivna av alla voro hästmånglarne. Året förut hade de stulit en röd häst från grannen, bonden upp vid korsvägen, och man hade sedan aldrig sett ett spår av den. Men han visste nog, hur de buro sig åt. De kunde förändra färgen på en häst genom att smörja in den med någonting så att håren föllo av, och de nya hår, som växte ut, fingo aldrig samma färg som de avfallna, och dessutom kunde man alltid genom några snitt med en kniv ställa till med en

Digitized by Google

bläs på hästen, ty det blev alltid vitt på de ställen där man skurit.

Detta var idel nya och okända saker för magistern, så att han i sin iver efter att höra på glömde att fråga, var förvaltaren hade inhämtat kännedom om allt detta. Och de promenerade vidare, fördjupande sig i ett samtal, som tycktes djupt intressera zigenaren. De övergingo till stölder i allmänhet, och zigenaren uttryckte sitt förakt för tjuvarne, som i regeln inte förstode de två viktigaste punkterna i all tjuvnad.

— Vad är det då för slag? sporde magistern i så oskyldig ton som möjligt, medan de satte sig ned på en stenbänk vid brädden av dammen.

— Jo-o, ser Ni — här funderade zigenaren ett ögonblick — den ena är att alltid vara utan medbrottslingar, och den andra är att ha två vittnen i beredskap.

— Ni menar för att konstatera alibi? Vet ni vad det vill säga?

Zigenaren såg begrundande ut ett par sekunder och tycktes ej veta något om alibi, men ville som vanligt icke röja sin okunnighet, varför han svarade:

— Säg Ni först, vad Ni menar med — hm, så skall jag efteråt säga min mening.

— Alibi, tog magistern till orda, är det viktigaste vid varje defension, ty om jag kan bevisa, att jag vid det ifrågavarande tillfället har varit annorstädes än där som förbrytelsen begicks, så är jag frikänd.

— Just vad jag tänkte säga, avbröt zigenaren ivrigt lyssnande och med oförställd glädje i sitt bleka ansikte. Men, fortfor han, att vara ensam är ändå den första regeln vid all stöld.

Digitized by Google

— Ja, det kan nog så vara, menade magistern, men viktigare är dock att icke under någon form lämna efter sig någon corpus delicti. Vet ni, vad corpus delicti är?

Ja, det visste han nog så där tämmeligen, vad det var för slag, men kunde inte uttrycka det så bra, och därför ville han gärna höra magisterns mening först, så skulle han sedan säga, om han menade samma sak.

— Corpus delicti, svarade magistern, som nyligen hade studerat juridik, kan vara ett föremål, som finns i den anhållnes ägo, eller också ett föremål, som tjuven lämnat efter sig på det ställe, där stölden begåtts — eller t. ex. vapnet, om det är ett mord, tillfogade han. Var det så, Ni mente?

— Ja, i det närmaste, svarade zigenaren raskt, ehuru något lång i synen.

— Vidare, fortfor magistern, som inbillade sig vara i katedern — något som var en farlig vana hos honom — vidare bör den anhållne alltid erkänna alla detaljerna, men förneka huvudsaken. Mördaren skall vidgå, att han var tillstädes på mordplatsen, för den händelse någon har sett honom, men han skall alltid ställa det så att han med något sken av sanning kan påstå sig ha varit där i ett annat ärende. Det dummaste man kan göra är att neka till allt; då trasslar man bara in sig i motsägelser. Och det aldra dummaste är att icke hålla tand för tunga, utan ge sig luft i hotelser och önskningar, så att man efteråt, ehuru oskyldig, kan bli tagen för huvudet för saker, som man aldrig har begått. Ni är en oförsiktig karl, Jensen! Här om dagen uttalade Ni en önskan om att åskan måtte slå ned i stallet, så att Ni kunde få ut

Digitized by Google

brandassuransen och bygga ett nytt. Tänk nu, om stallet brunne i natt! Jag skulle naturligtvis genast misstänka Er, alldenstund Ni hade yttrat en önskan om att det måtte ske och alldenstund Ni skulle ha fördel av att det skedde, utan att Ni därför behövde vara skyldig.

— Skulle Ni angiva mig? insköt zigenaren hastigt.

Nu måste magistern tänka sig för, och det gjorde han grundligt.

— Ser Ni, tog han slutligen till ordet, det finns någonting man kallar antydningar och någonting man kallar angivelser. Antydningar betyder, att jag hyser misstanke och enskilt meddelar myndigheterna denna min misstanke i den avsikt att de skola anställa självständiga undersökningar, på vilka de uteslutande äga att bygga den eventuella häktningsåtgärden. Men — fortfor han, det finnes i vårt rättsväsende så mycket föråldrat och dåligt i förfaringssättet, att jag för min del kunde önska att se mycket däri förändrat. — Säg mig en sak, tänker Ni inte att utpeka grindvaktaren såsom möjligen skyldig till stölden av fågeln?

Zigenaren svarade hastigt:

— Nej, det vågar jag inte, för han står väl hos myndigheterna.

— Det borde Ni laga att Ni också gjorde, svarade magistern, som ville ge den andre en liten påminnelse. Och jag förstår inte, hur Ni kan hata den, som beskyddar er egendom och utan vilken Ni inte skulle kunna sova lugnt en enda natt.

Zigenaren utbröt i förbannelser mot grindvaktaren, lät förstå, att denne vore den värsta rackare man kunde tänka sig, och hetsade upp sig till den grad, att det slutligen undslapp honom, att han

Digitized by Google

önskade se honom med avskuren hals på en dikeskant. Därpå hejdade han sig plötsligt och vände ånyo talet på förbrytelser och förbrytare i allmänhet. Magistern, för vilken en ny, okänd synkrets öppnade sig, och som hade undrat över att zigenaren, som misstänkte grindvaktaren, icke stämde honom, beslöt nu känna sig före, om det möjligtvis kunde finnas något hemligt skäl till att zigenaren icke vågade röra vid grannen. Han anslog därför åter sin docerande ton, som om han fortsatte sitt föredrag om rättegång och rättsskipning från rent filosofisk synpunkt.

— Ett mycket vanligt förfaringssätt hos durkdrivna förbrytare är att implicera i saken den person, som kunde väntas bliva det farligaste vittnet.

— Vad menas med implicera? frågade zigenaren ivrigt och nyfiket.

— Det finns många sätt att implicera på. Ett sätt är att låta det vittne, man fruktar, få se så mycket av förberedelsen till brottet, att vittnet vid gärningsmannens häktning kan uppgivas vara invigd i förbrytelsen och ha förtegat den någon tid; men på samma gång gäller det att inte låta honom få se så mycket, att han vågar anmäla saken för myndigheterna. Begriper Ni dilemmat eller snaran? Vare sig vittnet angiver eller icke angiver, kommer han att hänga med i saken eller impliceras i den.

— Det är storartat! skrek zigenaren utom sig. Det är storartat! Och hans ansikte strålade av hänryckning.

— Ett annat sätt, fortfor magistern, som förbrytare av rang också pläga begagna, är att i förväg söka etablera inhabilitetsskäl mot vittnet. Vet Ni, vad inhabilitet är? Som inhabilitetsskäl räknas släkt-

Digitized by Google

skap eller till och med endast trolovning eller lös förbindelse med släkting till den instämda; vidare räknas såsom inhabil att vittna en uppenbar ovän eller avundsman. Således skulle era snickare vara inhabila som vittnen mot grindvaktaren, om det vore bevisligt, att de hade levat i fiendskap med honom.

— Nej, är det verkligen sanning! skrek zigenaren och ville fatta magisterns hand. Vad Ni måtte ha läst och studerat många slags skrifter för att kunna ha reda på så mycket!

Därpå ångrade han att ha visat sig hänryckt, och högmodsdjävulen for i honom igen.

— Ja, jag skall förresten säga Er; att jag också har läst en hel hop, upplyste han; magistern har kanhända inte läst historieboken om greven av Luxemburg?

— Nej, det har jag inte, svarade magistern sanningsenligt. Men jag har hört talas om honom, och jag har hört Er sjunga visan om honom.

— Å, det är en bok det, ska Ni tro, sade zigenaren och gjorde sig viktig över den andres okunnighet, det är en bok, som var människa kan lära någonting av, och så är den så rolig. Tänk bara, en greve, som stjäl och mördar och som polisen aldrig kan få tag i, hur gärna den än vill! Det var en förslagen karl, må Ni tro. Tänk Er, han gick ut på kyrkogårdar och galgbackar, där man grävde ner lik, och så förgiftade han nålar, som han efteråt satte fast i stolsitsen hos dem, som han ville göra sig av med; för ser Ni, lik äro förgiftade. Och när han tog något, så tog han aldrig annat än pengar, för se dem kan man inte känna igen, och de rullar i väg igen som de kommer; men klenoder och juveler

Digitized by Google

tog han aldrig, så att när polisen kom och skulle göra undersökning, stod inte det ringaste att finna!

Han hade talat med värme, men höll nu plötsligt inne, som om han ångrade vad han sagt.

Och för att överskyla det fel, han begått, vände han sig argt mot grindstugan, som kunde skönjas mellan buskarne, knöt näven och for ut:

— Ja, det finns så många rackare här i världen, och det är en elak sälle, den där grindvaktaren!

Magistern kände sig illa till mods efter detta samtal, och i det han till hälften ångrade sig vid tanken på allt som han sagt under loppet av denna afton, gick han orolig till sängs.

•

Åtta dagar senare tog magister Törner sin vanliga morgonpromenad i mycket betryckt sinnesstämning; ty den föregående veckan hade varit rik på tilldragelser, som kunde ha rubbat även en lugnare naturs jämnvikt. Dagen efter samtalet om förbrytelser och förbrytare hade magistern på sin vandring i skogen funnit några blå bröstfjädrar av den stulna påfågeln och hade tagit dem med sig hem; hade förevisat sitt fynd och trott sig därmed ha fritagit grindvaktaren från misstanke, eftersom det funna bytet så gott som bevisade, att räven var den skyldige. Men man hade mött hans påståenden med misstro, och zigenaren hade invänt, att riktigt utstuderade spetsbovar alltid förstodo att avleda uppmärksamheten och anbringa en falsk 'corpus delictum'. — Där fick magistern nu igen sina lärdomar för första gången — corpus delictum!

Digitized by Google

Men nästa morgon hade magistern funnit några av slagvingarnes fjädrar skarpt avskurna med en kniv, och när han kom hem med dem, triumferade zigenaren och förklarade, att räven väl ändå inte gick med kniv i fickan.

Påföljande natt var kalkontuppen bortstulen, utan att man kunde upptäcka ett spår av den.

Nästa afton hade magistern stått vid järngrinden tillsammans med zigenaren, då lagmannens son, som var egendomsägare, hade kommit ridande, hållit inne sin häst och häftigt frågat, om han kunde få köpa ankbonden, som han såg rulta omkring på gräsplanen. Zigenaren svarade honom hövligt, att han icke kunde sälja den.

Om natten försvann ankbonden.

Det fanns här några omständigheter, som gjorde tilldragelserna rätt oförklarliga. Om räven hade tagit kalkontuppen, som satt inne i ett skjul på sin pinne och hade krafter att försvara sig, varför hade han då inte tagit hönan, som låg på ägg i halmen på den öppna platsen utanför — så mycket mera som sakkunnigt folk försäkrade, att räven icke kunde ta en kalkontupp, men väl en höna?

Och vidare: varför skulle ankbonden just bli bortstulen natten efter lagmanssonens besök? Att fatta misstanke till en rik och förnäm man skulle vara rena vanvettet, och ingen på gården vågade antyda något i den riktningen. Låg det någonting bakom detta, eller var det ett tillfälligt sammanträffande av omständigheter? Nå, men fjädrarne, som med uppenbar avsikt voro utlagda i magisterns väg, för att han skulle hitta dem? Vad kunde meningen vara med det? Om grindvaktaren var tjuven, skulle han väl

Digitized by Google

ändå inte gå och lägga fram bevis för att det inte kunde vara räven! Lika litet skulle snickarne göra det, om de varit skyldiga. Vem hade då lagt dit fjädrarne, och i vilken avsigt? Idel gåtor!

Dessutom hade i dagarne både fogden och gevaldigern kommit till Bögely för att undersöka stället, där stölderna begåtts. Baronessan och zigenaren hade berett fogden ett festligt mottagande, bjudit på vin och skickat efter magistern, som de hade föreställt såsom ivrig danskvän, varefter de hade berömt honom och skrutit med honom omåttligt, som om de ville skrapa guld av honom för att därmed förgylla sig själva och sitt. Zigenaren hade till och med framhållit magistern som sin gode och intime vän, sin lärare, sin förtrogne, så att magistern slutligen kände sig beklämd och, så vitt det var möjligt utan att såra, hade tillbakavisat detta smicker. Och det märkvärdigaste med den historien var att alldeles samma presentation hade upprepats vid gevaldigerns besök, som ägde rum kort efter fogdens.

Därefter hade i stor hast grindvaktaren blivit instämd för birkedomaren i Hälsingborg, icke för stöld av fåglarne, men av några träplankor, och skulle därför i arresten, då plötsligt zigenaren i egenskap av kärande hade uppträtt som ädelmodig och avstått från allt yrkande på straff, varefter grindvaktaren med tårar i ögonen hade tackat sin välgörare, vilken också av birkedomaren erhöll beröm för sitt vackra beteende.

Men dagen innan parterna gingo inför rätta, voro de två snickarne försvunna och ersatta med två nya, som fingo uttrycklig befallning att icke sätta sin fot inom dörren hos grindvaktaren, som hölle lönnkrog.

Digitized by Google

Händelserna hade hopat sig på varandra, så att magister Törner icke hade kunnat följa med och utleta betydelsen och sammanhanget, allraminst av följande senast inträffade, som överraskade honom mera än alla de andra tillsammans. Han hade nämligen en morgon på sin kammare funnit den burrhåriga flickan sysselsatt med att bädda upp hans säng, och vid efterfrågan hos sin hustru hade han fått veta, att hon blivit anställd hos dem som tjänsteflicka på rekommendation av förvaltaren, hos vilken frun hade hört sig för efter en piga, som kunde gå henne till handa i huset. Därtill kom, att pigan av snickarne i huset hade uppgivits vara zigenarens syster, något som denne icke ville erkänna, så att hon liksom Ivan måste titulera sin bror för monsieur.

När magistern nu hade hunnit igenom bokskogen och beträdde granparken, där en övertäckt stig av unga granar förde vandraren uppför en backe — det var där han hade hittat påfågelsfjädrarne — hade han dock någorlunda ordnat sina intryck och som huvudsumma fått ut, att där i huset försiggingo hemlighetsfulla saker och att man var i full gång med att spinna omkring honom ett nät, till vilket han kanske själv hade lämnat garnet utan att veta det.

Vad avsikten var med allt detta, kunde han icke utleta, ty zigenaren gjorde sidosprång och ställde till med vilospår liksom haren på snömark, och han förmådde icke följa hans förvirrade hjärnas nycker. Men gent emot alla sina misstankar kunde han ställa upp endast ett motskäl: mannens goda ekonomiska ställning, som måste fritaga honom från frestelsen att bli tjuv.

Mellan zigenaren och magistern hade under de

Digitized by Google

senaste dagarne ett gott förhållande rått, måhända mera vänskapligt än eljest från den förres sida och mera krypande; men den gamla självsäkra tonen, som denne under den första tiden hade antagit, återkom nu, då magistern icke längre tryckte honom med någon oombedd visdom, vare sig i musik, jordbruk eller trollkonster.

Baronessan visade sig aldrig, och sången och musiken hade förstummats där nere, varav magistern slöt att zigenarens uppträdande som artist icke mer gjorde någon verkan på hans käresta, men varav han också drog den för honom själv obehagliga slutsatsen, att det hade blivit något agg kvar från den där kvällen, då han hade överglänst charlatanen och baronessan hade tystat ned dennes sång.

På skogsstigen sken solen ned mellan de unga granarne, och magistern gick och betraktade färska fotspår, som stodo tecknade i de nedfallna barren och som icke kunde vara hans egna, då i samma stund en skata flög upp inifrån det täta buskverket och skrikande försvann ovanom grantopparne. Magistern tvärstannade, stirrade in i mörkret och fick syn på boet, som låg mellan grenarne och stammen på en ung gran. Ett knippe solstrålar bröt in och kastade ett gulgrönt ljus på stammarne. Plötsligt häftade magisterns blick vid ett träd, i vars bark åtskilliga tecken voro inristade med en skarp kniv och så djupt att det vita träet lyste fram och kådan hade runnit i tårar och strimmor ända ned till granens fot.

Magistern betraktade de ganska tydliga tecknen, vilkas utförande vittnade om mycken övning och en säker hand, och det, som därvid först slog honom,

Digitized by Google

var deras likhet med de tecken, som de vilda indianska folkslagen i västern brukade och som han hade sett avbildade i en resebeskrivning från Nya Sverige vid Delaware-floden. Men det föll icke honom in att sätta de två skriftarterna i någon förbindelse sins emellan. Emellertid kunde han förstå så mycket, att bildskrift eller hieroglyfer torde vara besläktade hos alla folk, och då han här såg en hand, en nyckel och ett öga avbildade, drog han den slutsatsen att det genom jämförelse, undersökning och någon kombinationsförmåga skulle bli möjligt att tyda dessa teckens mening och därigenom komma på spåren hemligheter, som kanhända anginge honom mera än han ville tro. Han tog emellertid upp sin anteckningsbok och avtecknade hieroglyferna så noggrant han kunde. Men i stället för att vända om hemåt, sedan han gått stigen ut ända bort till grinden, vandrade han vidare bort mot inhägnaderna för att sätta i verket ett beslut, som han länge hade närt, att göra besök hos sin granne för att få några närmare upplysningar om de människor, hos vilka han hyrt sig in och vilka nu tycktes förehava hemliga planer med honom och vilja blanda in honom i sina angelägenheter.

Det var emellertid med det fasta beslutet att icke säga ett ont ord om sin värd eller kasta den ringaste misstanke på honom, som han en halvtimme senare trädde in i hemmansägaren Virups förstuga och träffade en piga, som han bad anmäla sitt besök.

När han steg in i spiselrummet, såg han värden sitta på ungsbänken och med sina skarpa grå ögon betrakta den inträdande utan att resa sig, i det han

Digitized by Google

bad om ursäkt för att han blev sittande, emedan han hade gikt i benen.

Magistern var på det klara med, vad den där gikten hade att betyda, och begrep, att den skulle bemantla ohövligheten; han tog därför utan vidare plats i bästa länstolen och behöll hatten på, ursäktande sig med att han led av huvudvärk.

Därefter framförde han sitt ärende.

— Jag kommer, yttrade han, både för att hälsa på hos en granne och för att be om en tjänst. Ni vet förmodligen vem jag är, men säkerligen inte, vad jag har att uträtta här i trakten. Jag är emellertid bland annat växtsamlare, och för detta studiums skull nödgas jag emellanåt stiga över gärdsel in på andras mark; tillåter Ni, att jag går in på edra fält, om jag lovar att inte trampa i säden?

Hemmansägaren gav utan betänkande sitt tillstånd, ovan vid så mycken artighet från fienders sida, ja han veknade så att han själv ansträngde sig för att fortsätta samtalet, som från början icke tycktes vara lockande för honom.

— Nå, knöt han vid, Ni bor således på Bögely; vad tycker Ni om er värd?

Det var just den frågan magistern hade längtat efter, och han grep den begärligt:

— Det är en rask karl, synes det mig, så vitt jag kan döma.

— En smula slusk, eller hur? flinade hemmansägaren.

— Det har jag inte märkt, svarade magistern.

— Han förstör ju både baronessans pengar och egendom.

— Anser Ni verkligen det? frågade magistern

Digitized by Google

på nytt, fast besluten att genom motsägelser få fram sanningen. Han är ju dock förvaltare utan avlöning och går själv som en dräng bak plogen, slår gräs och vattnar djuren, så att man kan tycka han gör skäl för födan.

— Jo, jag vet, att Ni är god vän till honom, svarade hemmansägaren, och därför vill jag inte säga något ont om honom!

Nu blev magistern rädd! God vän till honom! Men han ansåg det ännu vara för tidigt att draga sig ur elden.

— Hans vän? Vad menar Ni med det? Vänskap kan endast finnas mellan personer av samma bildningsgrad, citerade han ur Ciceros De amicitia, och någon förtrolighet har jag icke hedrat förvaltaren med.

— Ja naturligtvis, svarade hemmansägaren och såg menande ut, jag vet naturligtvis ingenting annat än man berättar! — Här i trakten gäller han för den största tjuvstryker som gått i ett par skor, och kommer inte baronessan på fattighuset före mikaelisdag, så är det min själ ett underverk.

— Nej, vad säger Ni? Tror Ni verkligen det? utbrast magistern. Är baronessan då inte välbärgad?

— Ja, hon har ju ägt åtskilligt, men det har den där sällen förslösat, och det har redan gått så långt, att man gör utmätning för skatter och väghållningsavgälder. Men han är en förslagen karl, och när fogden kommer och skall ta djuren, så äro de skrivna på Jensen, såsom hans egendom.

Magistern hade fått bekräftelse på det viktigaste av det, varpå hela hans byggnad av misstankar vilade, eller att baronessan var utfattig; och nu begrep han,

Digitized by Google

varför gården fick förfalla, varför man där kokade skämd mat, varför... Här stannade han, och för att inte komma i frestelse att utveckla sina tankar högt, lät han det vara nog med frågor, reste sig, tackade för visad välvilja och tog avsked.

Hemmansägaren såg förvånad ut över samtalets bråda avslutning, och glömmande sin gikt reste han sig för att följa gästen ut.

I förstugan föll det magistern in att han borde säga allt och med kraft tillbakavisa varje misstanke om att han var zigenarens vän, något som folk lätt kunde tro, när han på detta vis utan vidare avfärdade varje meddelande från grannen, som denne kanske hade gett i vänskapligt syfte. Men den ena tanken korsade den andra, och hemmansägarens ansikte uttryckte redan en sådan köld, att han icke kom sig för att säga någonting, utan lyfte på hatten och gick.

Han hade en känsla av att han hade begått en dumhet, medan han gick ut genom grinden för att över ängen vandra hem igen. Men det var för sent att vända om, isynnerhet som han såg zigenaren gå och vakta utanför trädgården i närheten av gärdslet och han troligtvis redan var upptäckt.

Han ville ogärna utsätta sig för ett möte med Jensen just nu, när han kom från grannen, för vilken han ju blivit varnad, men här fanns ingen möjlighet att undkomma, och det enda han kunde göra var därför att gå rakt mot fienden.

Jensen gick med böjt huvud, höll en stång i handen och låtsades uppmäta marken, utan att låta märka att han såg magistern nalkas.

Denne hälsade högljutt god morgon. Zigenaren spelade förvånad, men sade ingenting, varför ma-

Digitized by Google

gistern beslöt att själv gå rakt på saken och säga allt, som kunde sägas, utan att sanningen kom alltför tydligt fram.

— Jag har varit över till vår granne för att be om lov att få gå över hans mark, förklarade han.

Zigenaren framtvang ett leende, som skulle vara vänligt, men på samma gång likgiltigt för den sak som förelåg. Han teg fortfarande.

Återtåg var ej möjligt för magistern; han måste gå på, till och med om han skulle råka vilse, vilket han då också grundligt gjorde, ty ett oemotståndligt behov att ursäkta sig kom plötsligt över honom. Ni har icke vänner här i trakten, Jensen, sade han. Hemmansägaren därborta talade illa om Er.

— Det tror jag, det! svarade zigenaren. Ty han gick på sin tid och slog efter baronessan och hennes pengar, men när det inte tog skruv, fick jag soplåren över mig.

Detta var säkerligen lögn, tänkte magistern, som var van vid att zigenaren alltid torkade av sin smuts på andra; men han låtsades sätta tro till beskyllningen.

— Det sade jag honom också, fortfor han, och jag sade honom mera därtill, därför att jag kunde höra, att han var avundsjuk. Jag berömde Er, Jensen, som en rask karl och en oegennyttig karl, som själv gick och arbetade på åkern, fastän Ni var förvaltare, och det gör ingen annan förvaltare i hela landet; och jag lät honom veta, att baronessan inte gärna kunde hysa någon godhet mot Er, när hon låter Er släpa så där utan lön.

Här lät zigenaren narra sig, ty han trodde obetingat på att magistern icke kunde ljuga, enär han

Digitized by Google

icke hade ljugit någon gång förut; och i tacksamheten över att ha lyckats intala magistern sina lögner, grep han hans hand och tryckte den med oförställd rörelse, prisande sin lyckliga stjärna, som låtit honom äntligen träffa på en hederlig människa, vilken talade gott om honom. Och han gav efter för sin rörelse, öppnade sitt hjärta, berättade om de senare årens missväxt, som hade ruinerat dem, om elaka människor, som hade narrat dem på pengar de lånt av dem, om sina bekymmer med att var vecka skaffa mat åt människor och djur, om allt, som kunde väcka medlidande med hans person och hans ställning.

Magistern begagnade tillfället, medan mannen var vek om hjärtat och tycktes vara hågad att lyssna till ett gott råd, till att föreställa honom det tokiga i att icke odla jorden, som ändå kunde ge bröd, och sökte övertyga honom om att det vore en bättre ekonomi att hyra folk till att sköta jorden och arbeta ute på ägorna, än att förvaltaren själv gick och förspillde sin tid med detta.

— Om Ni ligger på en bänk, röker pipa och håller öga på ert folk, så är det mycket mera värt än om Ni, som är stadsmänniska med fina vanor, går här och släpar, slöt han sin förmaning.

Detta att ligga på en bänk och röka pipa måtte ha tilltalat zigenaren i högsta grad, ty för första gången medgav han, att magistern var en vis man, full av goda råd, som han tacksamt skulle dra nytta av.

Magistern lämnade sin tacksamma discipel med det medlidande man känner för en olycklig, som nedlåter sig till att beklaga sig, och med den lugna tillfredsställelse, som känslan av att ha gjort en annan

Digitized by Google

sig förbunden medför. Han kände sig efter detta utbrott tryggare gentemot zigenaren, och då han icke längre var rädd för honom, försvann allt agg över små oförrätter och oförskämdheter, och han glömde alla sina misstankar, som dock nyss hade bekräftats av de upplysningar han fått om mannens ekonomiska ställning.

I särdeles ädelmodig sinnesstämning gick han genom trädgården, då han fick se en människa ligga framstupa på marken vid foten av solvisaren; han upptäckte genast att det var den burrhåriga pigan.

— Varför ligger Magelone här? frågade han, förundrad över att se flickan ute vid denna tid på dagen, då hon brukade städa hans rum.

Flickan reste sig långsamt, och i det hon med handen dolde sina av gråt svartstrimmiga kinder och röda ögon, snyftade hon:

— Frun har kört bort mig!

— Varför det då, mitt barn, sporde magistern vidare.

Pigan teg en stund och framsnyftade därpå:

— Frun sade, att jag inte var fin nog, men jag har bara den klädning jag går och står i, och det kan jag inte hjälpa.

Magistern såg på den lurviga pigan, som var mycket smutsig, men utpyntad med två pärlhalsband och ringar i öronen. Och ehuru han mycket väl insåg rätta förhållandet, hade han icke hjärta att säga henne vad han tänkte om saken; han bad henne därför icke vara ledsen på frun, som var mycket sjuk och säkerligen inte hade menat illa.

Pigan tittade på magistern genom de utspärrade

Digitized by Google

fingrarna och frågade med så bedjande röst hon kunde:

— Men magistern tar nog tillbaks mig igen?

— Ja, ser du, mitt barn, de där sakerna lägger jag mig inte i. Dem har min hustru att ställa med! svarade han och fortsatte sin väg, förstämd över detta försök att begagna honom till att avgöra en tvist, som han ej kände något om.

När han kom fram till trappan, stod hans barnflicka där och piskade sängkläder.

— Vad är det som har hänt med Magelone? frågade han.

— Jo, det är en snygg jänta, svarade flickan. Hon har gått och fört med sig ohyra i sängarna och så har hon skaffat barnen utslag. Frun har ofta förbjudit henne att kyssa dem, men ändå så gör hon det. Och när hon nu blev oppsagd, väste hon som en katt och svor och förbannade sig på att det skulle det svenska packet nog få betala.

Medan pigan gav luft åt sin harm, märkte magistern, att någonting rörde sig bakom en gardin i våningen där baronessan bodde, och han förstod att man lyssnade.

— Det var en ledsam historia, sade magistern liksom för sig själv, medan han gick upp på sin kammare, uppfylld av oroliga aningar, efter allt vad han kände till om tattares oförsonliga hämndlystnad, när de på något sätt kränkts. Men så mindes han det vänskapliga samtal han nyss haft med brodern, och därefter gingo tankarne vidare tillbaka till morgonvisiten hos grannen, de upplysningar han där fått, de hemlighetsfulla inskrifter han hade sett. Och allt det mörka och otrevliga, som tilldragit sig i

Digitized by Google

huset, upprullade sig för honom, så att han i ett ögonblicks våldsam längtan efter att vara utanför alltsammans fattade det beslutet att resa bort från alltihop, sak samma vart, bara så fort som möjligt!

Här, det kände han på sig, förehades ting och spunnos ränker, som började draga sig tätt ihop om honom och hotade att kväva honom.

* * *

ANDRA DELEN.

Under loppet av de åtta dagar som magister Törner väntade på svaret på sin ansökan om tillstånd att få lämna trakten, hade nya och oväntade händelser inträffat vid gården.

Det hade kommit en dräng och en trädgårdsmästare. Drängen, som snart märkte, att förvaltaren icke förstod något av det han skulle sköta, hade lagt sig på latsidan och inlett en kärlekshandel med den lurviga pigan. Och trädgårdsmästaren, som insåg att det var för sent att gräva och dessutom inte fann det mödan värt att ta itu med något ordentligt, då han icke kunde få arbetsbiträde, satt för det mesta i körsbärsträden och plockade bären, som redan börjat ruttna på kvistarne.

Zigenaren själv låg på en bänk och rökte pipa, troget följande magisterns improviserade råd, och när han icke sov eller rökte, drack han eller företog ridturer, mest om nätterna. Gentemot magistern var han full av överlägsenhet och högmod, och han utvecklade väldiga planer till egendomens förbättring och storartade förslag till trädgårdens utvidgning.

Digitized by Google

Om systerns avsked ur tjänsten talade han ej ett ord, men en vild glöd tycktes brinna i hans ögon, när han mötte något av magisterns barn eller tjänstefolk, och de sistnämnda måste nu akta sig väl för hundarne, som lömskt blevo tussade på dem från alla möjliga smygvrår av Ivan och Magelone. Och barnen vågade man icke mera låta gå fritt omkring nere i trädgården; de höllos inne på rummen utom de tider på dagen, när barnflickan promenerade med dem.

Vid magisterns upplysning om att han tänkte flytta hade zigenaren icke haft tålamod att höra förklaringen till slut, utan hade genast förrått sig och med ett elakt grin gjort uppmärksam på kontraktet, vartill magistern ögonblickligen hade svarat, att kontraktet icke kunde tvinga honom att bo kvar där, men blott till att betala hyra till flyttningsdagen i oktober.

Uppsägningen hade icke desto mindre gjort förhållandet ännu mera spänt, om än zigenarens beundran hade växt för denne man, som inte försökte svänga sig ifrån en förpliktelse till att betala ut pengar, och som utan protest lät narra sig i affärer.

Lusten att flytta därifrån hade betydligt stegrats hos magistern, sedan han gjort en efter vad han tyckte oroande upptäckt. Han hade nämligen, trots ständiga påminnelser under ett par månader, icke ännu fått lås i dörren till sitt rum, så att den stod oläst dag och natt. En eftermiddag hade han märkt, att det hade varit någon inne där och rört hans böcker, medan han varit borta. Han upptäckte, att man hade vänt upp och ned på hans avhandling om proberkonsten och att den bar spår av smutsiga fingrar.

Digitized by Google

Zigenaren hade således varit där, och i stället för att be om tillåtelse att få låna boken, vilket ej skulle ha vägrats honom, hade han, av ren lust för att stjäla, stulit sig till att läsa den. Förargad hade magistern skickat efter en smed och låtit denna gå ned till baronessan för att be om betalning, vilken han också ordentligt hade fått. Men då magistern hade låtit undfalla sig ett likgiltigt ord om vad han hade gjort, till zigenaren, hade denne icke kunnat dölja sin harm eller förlägenhet, ty han förstod nog att han var upptäckt.

Luften var nu så laddad, att en explosion kunde väntas i varje ögonblick, men man sökte på ömse sidor undgå stridens utbrott, då ju skilsmässan var så nära förestående. Och längtan efter den stunden hade synnerligen häftigt gripit magistern efter två nya händelser, som nu, då husets ruin var honom bekant, måste förefalla honom så obehagliga, att han helst ville vara långt borta från alltsammans. En morgon kom han nämligen ned i trädgården och såg de två snickarne sysselsatta med att i största hast hoptimra en gödselvagn, i form av en likkista med snett uppstigande lock. För att säga något framkastade magistern på skämt:

— Vad skall ni använda den här likkistan till?

Den ene snickaren var rask att svara och slog likaledes an en skämtsam ton.

— Ja, det är nog inte första gången man har kört lik i en sådan här.

— Vad menar Ni med det? frågade magistern, som hörde, att det låg ett slags allvar under svaret.

— Jo, förstår Ni, jag menar, att det är i dyngvagnen man brukar hitta barnlik! sade snickaren.

Digitized by Google

För se far min var fångknekt, och då får man ju höra ett och annat.

Zigenaren hade stått tyst bredvid och tittat ned i marken.

Nu slog han upp ögonen och avbröt det obehagliga samtalet.

— Trädgården skall göras i ordning, och jag skall därför hämta gödsel från Landskrona rytteristall, som jag har ackorderat med.

Magistern skulle icke ha lagt märke till denna obetydliga tillfällighet, om han icke på sin fortsatta promenad genom trädgården hade träffat trädgårdsmästaren nere vid drivhuset.

— Skall ni gödsla jorden mitt på sommaren? frågade han denne, egentligen utan synnerlig lust att få veta något.

— Ja, sådant jordbruk har jag aldrig varit med om förr, men förvaltaren säger, att han har träffat bestämt avtal med kungliga ladugården vid Hälsingborg och att han inte vill vänta!

— Vad för slag? började magistern, men höll genast inne, fast besluten att icke säga något, som kunde göra zigenarens lögnaktighet uppenbar.

Följande natt, när vagnen blivit färdig, vaknade magister Törner vid ett buller ute på vinden. Han reste sig upp och lyssnade noga efter, om han inte möjligen hade hört orätt, men blev snart övertygad om att det fanns folk på vinden, vilka hade något för sig, som de sökte att dölja; ty det var näppeligen av omtanke för att icke väcka de sovande som de gjorde sig besvär med att smyga. Det lät som om man släpade bort någonting tungt och därvid råkade

Digitized by Google

törna mot de mångahanda föremål, som voro hopade där.

På tjuvar tänkte han ej ett ögonblick; ty alla hundarne hade på aftonen varit lössläppta och genomsnokat egendomens hela område, och dessutom hade zigenaren medelst pistolskott runt omkring huset åtvarnat möjligen i närheten befintliga nattvandrare att nalkas.

För att nu, då han var säker på att det var husets folk, komma på det klara med huruvida dessa ville hemlighålla sina förehavanden eller icke, dock så att han ej genom att överraska dem tvang dem till farliga åtgärder för självförsvar, steg han ur sängen och frågade genom dörren, om det var någon där. Och då han hörde, att det strax blev tyst, sade han högt liksom för sig själv, för att de ute på vinden skulle kunna tro att han låtit narra sig: Jag måtte ha drömt.

Därefter lade han sig igen, låtsades, som om han föll i sömn, och snarkade hårt.

Efter en stund började pysslandet åter ute på vinden, och smygande steg hördes avlägsna sig nedåt trappan.

Magisterns tankar flögo hit och dit, men återvände ständigt till gödselvagnen, som utan synlig anledning hade blivit förfärdigad i sådan hast; de kretsade omkring det fjärde tornrummet, som han aldrig hade fått se och där zigenaren falskeligen hade uppgivit sig bo, dröjde en stund vid de lögnaktiga och motsägande uppgifterna om stället, där gödseln skulle hämtas, och stannade slutligen vid hundarnes utdrivning aftonen förut.

Sömnfebern jagade upp hans inbillning, och

Digitized by Google

gamla sägner om inspärrade och ihjälsvultna arvingar dansade runt i hans upphettade hjärna; tjuverier och smugglarehistorier av äldre och yngre datum döko fram för hågkomsten, men han jagade bort dem igen lika hastigt som de kommo. Skulle han nu öppna fönstret och fortsätta undersökningarna? Han vågade det icke, ty att röja, att han bespejade dem, var farligare än allt annat.

Därför vände han sig mot väggen och insomnade snart. När han vaknade igen, stod solen redan högt på himmelen.

Nattens händelser stodo levande och skarpt för honom, och han kände genast på sig, att det inte gick an att låtsas om ingenting, ty detta skulle väcka mer misstanke än om han talade. När han därför kom ned och mötte baronessan, hälsade han fryntligt och frågade, om hon icke hade hört väsen på vinden sista natten.

Nej, hon hade icke hört något.

— Å, jag blev så rädd, sade magistern med sin oskyldigaste uppsyn, jag trodde det var tjuvar.

— Nej, hur kan Ni tro något sådant! Vilken väg skulle de ha kommit in, frågade baronessan med hycklad förskräckelse.

— De kunde ha klättrat in från körsbärsträdet.

— Å nej, det kan jag aldrig tro. Det har nog bara varit kattorna, svarade baronessan. För jag skall säga Er att jag lät vindsdörren stå öppen i går afse. Det finns nämligen så mycket råttor där uppe, och de äta allt som vi ha förvarat där.

Magistern ville icke våga sig längre ut, men låtsades tro på det där med katten, anförde skäl, som kunde tala för, att det var så, och hade nu

Digitized by Google

blivit fullt övertygad om att man ville dölja det nattliga besöket.

Men, invände hans skarpa logik, därför att man döljer något för främmande människor, behöver det icke vara en förbrytelse. Man döljer sina affärsförhållanden och sin fattigdom, sina familjehemligheter, sina sorger: varför skulle det då just här vara fråga om en förbrytelse.

När han kom ned i trädgården, var gödselvagnen borta. Och av trädgårdsmästaren fick han veta, att förvaltaren hade rest till Danmark för att köpa höns.

Han ville icke fråga något mera, men en sak var säker: gödselvagnen var borta, och till Danmark hade den icke förts. Var det då osanning, att zigenaren farit till Danmark?

En stund efteråt spände man för stora karossen, och baronessan åkte i väg med Ivan och Magelone, efter vad som uppgavs för att fara till Landskrona och se på en djurtämjare, i anledning av att det var Magelones födelsedag.

De gåvo sig av och kommo ej hem förrän på nattsidan, så trötta eller druckna, att de blevo sittande kvar och sovo i vagnen till ljusan dag, när magistern kom ner och fann det besynnerliga sällskapet snarkande med solen mitt i ögonen på sig. Baronessan återfick först medvetandet, hörde korna råma och erinrade sig, att de icke blivit mjölkade på de sista tjugufyra timmarne. Varför hon fäste upp sin salopp och satte sig i full gala till att mjölka.

Under tiden hade Magelone vaknat. Gnidande sömnen ur ögonen, närmade hon sig magistern med en egen hemlighetsfull min och började med hac-

Digitized by Google

kande röst, osäker blick och förvirrade rörelser på kroppen att berätta:

— Kan magistern tänka sig, att vi funno påfågeln hos djurtämjaren.

— Nej, är det möjligt!

— Ja då, och den kände genast igen baronessan och kom bort till henne för att få bröd, och så tog baronessan tag i den.

— Men, min lilla vän, hur kunde Ni känna igen den då? frågade magistern, som ännu trodde på historien.

— Jo, för den hade ju ingen stjärt, och baronessan kände förresten så väl igen sitt djur .— Men, tillade hon, magistern får inte berätta det för Jensen.

Baronessan ropade på henne, och samtalet var slut.

Nu vaknade magistern till besinning och frågade sig själv: pro primo, hur kunde fågeln vara där, när bröstfjädrarna med vidhängande hud blivit funna ute i skogen? — pro secundo, varför fick inte Jensen veta om saken?

Var det hela en stor och illa ihopkommen lögn? Eller trodde de verkligen, att fågeln var där, och misstänkte systern sin bror för att ha stulit den?

Dessa människors tankar gingo i sådana ormbukter, att det var svårt att få fatt i dem. Och då nu befrielsens timme nalkades, ville magistern icke bry sin hjärna med att skaffa klarhet i en sak, som icke angick honom. Men tanken återkom, fordrande svar och försättande honom i raseri över att hans intelligens skulle på detta vis tvingas att syssla med obetydliga människors obetydligheter. Det rörde honom inte, vem som stulit fågeln; det hade inte

Digitized by Google

den ringaste betydelse för hans liv, huru det förhöll sig eller icke förhöll sig med den saken, och likväl förspillde han sin hjärnas kraft med att arbeta sig fram till klarhet däri. Tre hela månader, ett fjärdedels års isolering från umgänge med bildat folk och inspärrning tillsammans med lägre stående varelser hade, utan att han märkt det, förändrat honom. Hans tankar, som förr blott sysselsatte sig med livets högsta frågor och sökte att genomtränga tillvarons och världsalltets gåtor, sysslade nu med småsaker och uppställde syllogismer för att utleta, vem som hade stulit en fågel. De andras små bekymmer hade glidit in i hans själ, så att han icke kunde höra en ko råma utan att fråga sig om man kanske hade glömt att mjölka den, icke se ett fält med ogräs utan att kasta ut planer till dess rensning. Hörde han zigenaren åka ut, undrade han, vart denne skulle fara; såg han snickarne påbörja ett arbete, sporde han sig själv, vad meningen kunde vara därmed. Yttrade zigenaren ett betydelselöst ord, granskade han alltid noga, vad som kunde ligga bakom och huru mycket därav som var lögn.

Då han nu började iakttaga sig själv, upptäckte han att han hade tagit upp en del gester ifrån zigenaren, lånat tonfall i hans röst och, vad värre var, blandat in danska ord och vändningar i sitt språk. Han hade pladdrat så länge med dessa barn, att han hade glömt att tala rent, han hade så länge böjt sig ned till dem, att han hade blivit kutryggig, han hade så länge hört lögnaktigt tal, att han vant sig tro att alla människor ljögo. Och han, den starke mannen, som aldrig fruktat öppen strid, märkte nu, hur modet började svika honom, hur feghet och

Digitized by Google

fruktan smög sig över honom i en strid med osynliga makter och mot fiender, som voro honom överlägsna, därför att de sannolikt icke skydde att bruka vapen, som han icke kunde betjäna sig av.

Och så kom flickans historia över honom igen och spände sina klor i hans huvud och rev och slet.

Ljög hon? Ja! Ty en djurtämjare köper inte en påfågel utan stjärt och med avrivna fjädrar, och påfågeln fäller inte stjärten förr än om hösten.

Varför ljög hon? Ville hon, att magistern skulle tro grindvaktaren skyldig, eller vad var det?

Men varför fick han inte säga det till Jensen? — Eller var det just hennes mening, att han skulle säga det till Jensen? Trodde hon, i det hon drog slutsats från sin egen dåliga natur, att hon säkrast kunde egga honom till att berätta saken genom att be honom hemlighålla den, och menade hon, att frestelsen till att skvallra skulle bli starkare genom förbudet att berätta därom? Han kunde omöjligen finna någon mening eller få någon klarhet i detta, och därför red det hela honom som en mara.

Emellertid kom zigenaren hem på aftonen, medförande på skjutskärran en stor bur med sjuttiofem unghöns. Magistern stod ute på gården, när han anlände, och fick strax till livs en lång historia om resan. På skutan mellan Hälsingör och Hälsingborg hade tjugufem höns sluppit ut och flugit i sjön, men ehuru detta borde vara en känbar förlust för zigenaren, tycktes han icke vara det minsta ledsen över händelsen. Efter att ha tillstått sig vara ruinerad hade han nämligen uppträtt som en rik man, för vilken ingen summa var för stor, och han hade låtit

Digitized by Google

Ivan prata i magisterns piga en lögn om en hög vinst på det stora Amsterdamlotteriet.

När nu hönsens ankomst hade samlat dräng arne omkring buren och zigenaren avlägsnat sig ett ögonblick, började magistern med ord av beklagande att undersöka hålet, igenom vilket de skulle ha flugit ut. Men en av snickarne gjorde genast min av misstrogenhet och lät till slut narra sig att halvhögt säga:

— De fåglarne ha nog snarare flugit i hans egen ficka!

Han blev alltså av sitt eget tjänstefolk misstänkt för att ha stulit från baronessan.

Man kunde således ha anledning tro, att han också hade stulit de andra fåglarne. Var han då verkligen en sådan usling, att han ej blygdes för att vältra skulden över på oskyldiga människor?

Det kom en sådan vämjelse över magistern, att han gick ut från gården. Han styrde sina steg nedåt stora landsvägen, där det var rent och torrt; och då det led mot aftonen och det ridande postbudet i vart ögonblick kunde väntas, beslöt han att gå honom till mötes. Vägen gick rakt som ett streck mellan pilträden upp mot höjderna vid Lund, och magistern kunde på en halv mils avstånd skönja en ryttare, som kom i riktning mot Bögely. Än såg man blott hans huvud och axlar, när han var nere i en sänka, än syntes hela gestalten på den tunga hästen. Aftonsolen föll rakt emot ryttaren, och magistern undrade över att han icke kunde se hjälmen blänka. Men efter en stunds förlopp såg han, att ryttaren bar hatt och alltså ej kunde vara postbudet. I dåligt lynne över missräkningen efter en lång stunds spänd väntan vände han åter sina steg hemåt och hörde

Digitized by Google

med likgiltighet hästtraven närma sig och kort därefter hur någon ropade an honom bakifrån.

— Hej, gamle vän! ljöd en kraftig stämma, samtidigt med att hästen gav magister Törner en vänskaplig puff med nosen.

— Nej, är det du, ädle Bureus! utbrast magistern och grep vännens hand, överväldigad av glädje över att se en själsfrände; och lik en skeppsbruten, som träffar landsmän, eller en bortsprungen hund, som återfinner sin herre, överhopade han sin gäst med uttryck av sin hänryckning, i det att han bröt ut i en ström av ord utan sammanhang och hart när kvävdes av snyftningar.

— Och nu medför du gott budskap från Consistorium academicum? frågade han till slut, när han kommit en smula till besinning.

— Tyvärr nej, min gamle vän! svarade adjunkten Bureus, som därvid räckte honom ett brev. Jag kommer tvärtom för att inspektera dig och avfordra dig rapport om befolkningens uppförande i ditt revier.

Magister Törner stod med böjt huvud, som om han fått ett slag över hjässan; därpå rätade han upp sig igen, fattade hästen vid betslet och ledde in honom genom grinden, medan gårdens alla hundar sprungo löst på den; de fingo i form av sparkar mottaga den rasande magisterns vredesutbrott.

Barnen och den sjuka frun hade redan gått till sängs, så att magister Törner måste bjuda sin vän spisa kvällsvard nere i lusthuset, där de tände ett par lyktor och, medan de väntade på maten, slogo sig ned för att språka.

I en oavbruten lång berättelse förtäljde magister

Digitized by Google

Törner om sina lidanden, sina förtretligheter, sin ängslan, men när han till slut började i detalj förklara skälen till sina misstankar, avbröt vännen honom:

— Du är sjuk, Andreas.

— Jag? utropade magistern förvånad.

— Ja! Ensamheten och dåligt sällskap ha gjort dig virrig, och fruktan för det okända har rövat all styrka från dig. Du bor hos ett tjuvband, det är allt vad jag kan säga dig.

— Tror du? tror du det verkligen? utbrast magister Törner. Nå, Gud vare lovad, då är jag icke längre rädd. Ty, ser du, det som jag mest fruktade för, var att jag led av sjuklig inbillning och därav skulle bli frestad att göra oskyldiga människor orätt! Nå, Gud vare lov! Men säg mig, fortfor han, du, som har studerat philologiam, kan du förklara mig, vad dessa tecken betyda, som jag funnit inristade i en trädstam i skogen?

Han tog upp sin anteckningsbok och visade de figurer han ritat av.

Adjunkten kastade en flyktig blick på teckningen:

— Det är rätt egendomligt, sade han, att alla lågt stående människor, vilken nation de än tillhöra, göra precis samma uppfinningar. Om denna hand, denna nyckel, detta öga vore tecknade av en västindian eller en egyptier eller en kines, skulle jag kunna tyda dem lika lätt som nu. Handen står här verbalt och betyder: att taga; nyckeln troligtvis: att låsa upp, och eftersom det här är tal om tjuvar: öppna andras lås; och ögat slutligen betyder nog ingenting annat än att se. Vänta nu litet. —

Adjunkten höll en stund handen för ögonen,

Digitized by Google

som om han i sitt inre ville kombinera betydelsen av de tre tecknen, och efter några minuters paus förklarade han:

— Det är uttytt: stölden är begången, och man håller ögonen på oss! — Med andra ord, de hysa misstro till dig! — Vet du nu, vad du skall göra för för att insöva dem i säkerhet och sedan skrämma dem?

Magistern svarade nej och avvaktade med spänd uppmärksamhet den närmare förklaringen.

— Jo, jag antager nu, att du går ut i skogen och med din kniv skär t. ex. en pil tvärs igenom ögat. Även om detta icke riktigt passar in i tjuvspråket, så skola de ändock strax förstå, att betydelsen blir denna: ögat är bländat, vilket översättes med: man ser ingenting mera, man är narrad. Och på det viset har du fria händer till att utspionera dem ända tills du hämtat gevaldigern och sätter hela sällskapet i kurran.

Adjunkten hade just kommit till slutet av sitt tal, då pigorna kommo med kvällsvarden och dukade bordet. Men bakom dem framdök zigenarens skepnad i den gula jackan och grannlåtshatten med påfågelsfjädern. Han tycktes ha gjort aftontoalett, ovisst av vad skäl, vacklade fram till bordet, och utan att lyfta på hatten hälsade han bekant och förtroligt på adjunkten, som icke kunde låta bli att brista i högt skratt. Zigenaren var drucken, och ögonen rullade i huvudet på honom. Med ena handen stödde han sig mot bordet, slog kors med benen och började prata i en ton som om han var inbjuden.

— Vackert väder i afton! började han.

— Var så god och förse dig! avbröt magister

Digitized by Google

Andreas honom, i det han inbjöd sin vän att ta för sig av anrättningarna och låtsades som om han icke lade märke till zigenaren, vars ögon gnistrade.

Herrarne började spisa, men snyltgästen gjorde ej min av att gå.

— Din skål, gamle vän, och välkommen! hälsade magister Andreas och skänkte i från ölkannan.

— Din skål, kamrat! svarade adjunkten.

Zigenaren kröp tillbaka ända mot väggen som ett anskjutet lodjur, men hade icke ännu uppgivit hoppet om att bli inbjuden.

— Herren kommer långt ifrån? försökte han ännu en gång att tränga sig på dem.

— Håll käften, karl, och drag åt helvete! utfor adjunkten ursinnig, men i samma ögonblick beslöt han att slå bort saken i skämt och lyfte med sitt ena ben zigenarens korslagda ben i vädret, så att han satte sig ned på lusthusets golv och slog huvudet mot en sten.

Magister Andreas blev rädd för att det kunde ha skett en olycka och skyndade sig att hjälpande räcka ut handen åt den omkullslagne, som mera ödmjuk än förbittrad reste sig upp, lyfte på hatten, bad om ursäkt för att han hade stört och lomade av.

— Ser du, det språket förstod han! log adjunkten, när zigenaren kommit utom hörhåll.

— Ja, men jag kan nu en gång inte med det sättet att behandla folk på, invände magister Andreas.

— Nej, jag vet det, och därför tillåta de sig näsvisheter mot dig. Pack och hundar skola ha stryk! Och du skulle bara ha pryglat den slyngeln, så hade du haft det angenämare.

— Människa är ändå människa!

Digitized by Google

— De omnibus est dubitandum. Du tvivlar på allt, nisi de plebe! utom på packet, som du hyser en helig tilltro till.

— Skola vi nu låta politicam fara! avbröt magister Andreas honom. Låt mig i ro få njuta lyckan att se en hederlig man in i ögonen, känna behaget av att höra en människa tala utan att ljuga!

— Ser du, inföll den slagfärdige adjunkten, du känner alltså inte samma njutning av att umgås med alla människor, ergo äro icke alla människor lika!

— Låt gå för det, men det borde vara så ställt, att inte de flesta hade det så dåligt och ett fåtal hade det bra!

— Var och en på den plats, där han skall vara, och låt oss tacka Gud för att inte de, som äro under, äro över! Se bara på denna lymmeln här i gården, som har svingat sig upp över den plats, som tillkom honom! Se, hur han misshandlar människor och djur, se, hur han bestjäl den gamla damen. Fick han makten att stifta lagar, skulle det bli till gagn för tjuvar och rackare. Men du skall få se, att han inte kommer att sitta kvar, utan kravlar ner igen till den plats, som naturen och hans anlag anvisat honom.

— Nå, men sitta då alla de bästa överst? invände magistern, som var en hemlig motståndare till enväldet.

— Inte alltid, men ofta, och när den bäste en gång kommer till makten, samlas i regeln de bäste omkring honom, och då är enväldet ett gott.

— Enväldet är aldrig ett gott, utom när usurpatorn bemäktigar sig det! förklarade magistern; ty

Digitized by Google

de hinder och faror han då har visat sig kunna övervinna, vittna om hans gåvor.

— Du tänker på Cromwell, protektorn?

— Ja, på honom! Och på hans ministrar och generaler. På Venner Vintappare, Tuffnell Timmarman, Okey Kalefaktor. På gårdskarlen Amiral Deane, badaren Överste Goffe, den simple soldaten Generalmajor och Guvernör Skippon, lärftskrämaren Ståthållare Tickborne!

— Där ser du således, att förmågan uppnår till den plats, som tillkommer densamma!

— Ja, efter revolutioner! Men vi sågo Erik XIV följa efter Gustav I, Christina efter Gustav Adolf.

— Och Carl XI efter Carl X; och vi sågo också unge Cromwell dunsta bort som en rök efter gamle Cromwell. Alltså immerbadd revolution? Är det detta du vill?

— Eller en vald diktator!

— Eller också lägga på en härskare som på sin tid oxen Apis, uppfostra honom till en vis man, hålla honom avlägsnad från livets alla små intressen, läsa in honom som Japans mikado! Nej du, livet i sin mångfald framföder och uppfostrar självt den man, som tiden behöver. Efter partitider och allmän trötthet kommer enväldet med allas gillande som det man har behov av. Envåldsmannen Cromwell var större despot utan parlament än Carl I, och Fredrik III i Danmark gjorde själv revolutionen mot adeln likasom Carl XI hos oss.

— Men vår kung är en imbecil, en ignorant, som tror på präster och häxor! skrek magister Andreas, som riktigt ville ge sig luft.

— Tyst, för satan! varnade adjunkten och tittade

Digitized by Google

försiktigt in mellan buskarna i trädgården, som lågo i mörkret med enstaka svaga ljusfläckar från lyktorna. Och Cromwell, parlamentskränkaren, trodde då inte han på prästerna? Jo, mycket mera än den avrättade konstitutionslydige monarken!

Magister Andreas lyssnade bort mot lönnallén; han hade blivit uppskrämd av någonting som rört sig där. Men då allt förblev lugnt, höjde han igen sin röst för att riktigt njuta av detta tillfälle att få ladda ur sig, och med ett slag av ölkannan i bordet ackompanjerade han sin favoritsats, som han hade fått från Cartesius' filosofi, vilken nyligen hade hållit sitt strålande intåg i den europeiska bildningsvärlden:

— De omnibus est dubitandum! Ned med enväldet, ned med Cromwell, ned med prästknäveln Carl...

Adjunkten lade sin stora hand på hans mun, ty i samma ögonblick visade Magelone sig på bron, som ledde till lusthuset i dammen.

Hon var klädd i en fantastisk grön jaktdräkt med korta skört, broderade med paljetter och glaspärlor. Håret föll vilt och oordnat ned omkring huvudet, som icke ägde täckhet, men väl ungdomens mjukhet i vissa ytterlinjer, medan å andra sidan rovdjursmunnen, den plebejska näsan och blyknappögonen skrämde och frånstötte. Hon bar ett kredenskärl med vin och glas och hälsade från fru Törner, att hon skulle passa upp i stället för fruns pigor i afton därför att dessa inte kunde undvaras från huset och barnen.

Detta lät mycket antagligt och det var ingenting att säga därom, men magister Andreas kunde

Digitized by Google

icke dölja sin förvåning över hennes grannlåt och frågade, varför hon var så utpyntad.

Flickan övertänkte litet, vad hon skulle svara, vart förlägen vid adjunktens prövande blick och svarade, synbarligen mot sin vilja, som sant var:

— Det var Jensen som sade, att jag skulle göra det!

Brodern hade således gjort henne grann! Men det var kanske bara fåfänga.

När hon hade ställt kannan ifrån sig, gjorde hon min av att gå, men adjunkten, som var en skämtsam herre, tog tag i hennes lurviga hår och tvang henne att sätta sig ned, bjöd henne dricka ur sitt glas och frågade vad hon kunde för goda saker.

Magistern, som inte tyckte om sällskapet, svarade å hennes vägnar, att hon lagade god mat, vilket han visste av egen erfarenhet från de veckor hon tjänade hos honom.

— Ja, men baronessan ger mig ingen mat att laga, invände flickan, och att koka föda åt höns och svin, med det kommer man sig inte fram i världen.

Detta sade hon med ett barnsligt och smärtfyllt tonfall, som om det vore hennes livs dröm att få tillfälle att laga god mat. På måfå och något lättrörd som han var, i synnerhet nu när han hade druckit några glas, hittar magister Andreas utan vidare på en utväg både att skaffa flickan ut ur det elände, vari hon levde, och bli fri från hennes störande sällskap:

— Hör du, Bureus, kan du inte skaffa in henne som kokerska på Regensen, där du ju är dekanus?

— Ja, vi kan ju tänka på den saken, menade adjunkten och släppte flickan.

Digitized by Google

— Vad är Regensen för något? frågade Magelone, i högsta grad nyfiken.

— Det är det hus, där studenterna spisa vid kungens bord, svarade magistern.

— Och där kan du råka att få sova hos unga herrar! skämtade adjunkten.

Denna utsikt tycktes icke skrämma Magelone; åtminstone skrattade hon högt åt anmärkningen.

— Nå, nu kan du gå, din katt, sade magistern och sköt henne ifrån sig; men om du skall kunna komma till kungens kök, måste du först lära dig att tvätta smutsen av dig. Se så, marsch nu!

Därefter började de två herrarne igen att pokulera, och de språkade om all världens ting, men mest om sina egna angelägenheter, och magister Andreas måste gång på gång ge luft åt sitt raseri över att han skulle nödgas stanna kvar i denna smutsens och förbrytelsens boning, men adjunkten predikade mod och uthållighet för honom samt bad honom inleda bekantskap med grannarna och förvärva sig kännedom om trakten och dess befolkning. Det var ju endast två månader kvar till den 1 Oktober, och sedan var han fri. Därnäst gav han honom råd och förmaningar om, huru han skulle behandla zigenaren och framförallt om att iakttaga större försiktighet i sina uttalanden, särskilt i vad som rörde politicam och den så ömtåliga envåldsregeringen.

Då de äntligen bröto upp för att gå till sängs och kommo fram till gården, stötte de på Ivan, som var sysselsatt med att förbinda benet på den röda hästen.

Digitized by Google

— Vad tusan har ni gjort med kraken? frågade adjunkten uppbragt.

Ivan svarade utan att betänka sig, som om det var en inlärd läxa, att Jensen hade ridit ut i ett ärende, att hästen hade blivit skrämd och fallit i sken, hade avkastat ryttaren och sparkat honom i ögat, så att man måst skicka bud efter fältskären.

— Här i huset, viskade adjunkten till sin vän, när de gingo upp för trappan, tycks allt som sker vara komedispel. Det som den där pojken berättade var nog också lögn alltsammans. Men det angår oss inte!

Och så gingo de in för att sova några timmar, innan adjunkten skulle rida tillbaka till Lund.

•

Rötmånadsdagarne hade kommit och med dem en överväldigande hetta, som bragte allting i förruttnelse. Hela huset stank, legioner av flugor utkläcktes i dynghögen, i rännstenen, i svinstian, och trädgården var nu så vedervärdig, att magistern föredrog att bli sittande som en fånge på sin balkong. Promenerade han med barnen, så valde han att gå på landsvägen såsom den enda rena platsen, men den var så enformig, solstekt, torr och dammig, att den icke erbjöd någon vederkvickelse, och i skogen ville han icke gå på grund av att snapphanar gjorde den otrygg.

Hans försök att inleda bekantskap med grannarna hade icke lett till det önskade resultatet. Man tog emot honom nätt och jämt så hövligt som man var tvungen till, men man teg; och när han

Digitized by Google

på det viset hade måst tala ensam några minuter, reste han sig och gick. Att han ville lära känna deras tankar om Sverige och uniformiteten, kunde han ju icke säga ifrån, och de voro icke heller hågade att ge sina åsikter till pris. Men det låg också något annat bakom oviljan och kallsinnigheten mot främlingen — dock kunde han icke få klart för sig vad det var.

Sålunda blev han på nytt hänvisad till att sällskapa med sig själv, och han kände sig nu fullkomligt inspärrad inom gården. Måste han någon gång då och då gå ned, så blev han alltid antastad, och behovet att tala med någon människa narrade honom att åter inlåta sig med zigenaren, vilken, efter vad han nu alldeles säkert trodde, förehade hemlighetsfulla saker, saker, som han fruktade för att inblandas i.

Morgonen efter adjunktens ankomst hade zigenaren ödmjukt anhållit att få ett besök av magistern i nedre våningen, där han höll sig instängd i ett mörkt rum för att skydda sitt öga mot dagsljuset.

Liggande på en säng med förband om ögonen och med en mängd flaskor på ett bord bredvid beklagade han sig ynkligt över sitt mistade öga, som hästen hade sparkat ut. Han berättade, att fältskären nyss hade varit där, hade skurit i ögat och sagt, att han måste hålla sig inne i sju veckor. Magistern kände verkligen medlidande med stackarn och lovade att titta in till honom emellanåt.

Varpå zigenaren hade tackat honom både för det och för mycket annat och mera till. Magistern visste nog vad.

Denne trodde, att han syftade på handräckningen

Digitized by Google

vid uppträdet aftonen förut i lusthuset och begärde oförsiktigt nog ingen förklaring.

Dagen efter hade zigenaren varit ute och hade i lusthuset haft sammankomst med en äldre man av obehagligt utseende, med vilken han hade ätit och druckit och till slut sjungit.

Det där med ögat var alltså även komedi! Men vad det skulle tjäna till, det kunde icke magistern bli klok på, i synnerhet som komedien utfördes så oerhört klumpigt, att inte ens ett barn kunde ha låtit narra sig därav.

Om det var för att lista sig ifrån baronessans närvaro och komma i eget rum, eller om det var för att få tillfälle till att ha till sin disposition ett mörkt ställe, där han i hemlighet kunde mottaga besök, var icke möjligt att avgöra.

Säkert var emellertid, att han mottog besök i sitt nya rum. Först av den äldre mannen med dolskt yttre och dolskt sätt att vara — som med ett ord gjorde intryck av att ha varit straffånge. Magistern, som numera icke brydde sig om att få veta något, erhöll dock mot sin vilja den upplysningen av zigenaren, att karlen var statens trädgårdsmästare, som skulle komma och inspektera trädgårdsarbetet, men ej själv deltaga däri. Men nu bestod arbetet endast i att plocka körsbär, och till att inspektera den yngre trädgårdsmästarens körsbärsplockning behövdes ingen kongl. statsgartner med femhundra marks lön i månaden. Detta var alltså en ny och uppenbar lögn, och meningen var följaktligen blott den, att den dolska karlen skulle kunna vistas vid gården under sken av att vara trädgårdsmästare.

Samtidigt därmed inträffade en annan oväntad

Digitized by Google

händelse, nästan ännu oförklarligare än den förra. Grindvaktaren fick plötsligt sitt avsked, utan att man kunde få veta anledningen. Sista aftonen, innan han lämnade sin plats, uppträdde han bullersamt och sjöng nidvisor mot zigenaren, utan att dölja att han var övertygad om att denne hade skaffat honom hans avsked och alltså var hans fiende. Men tre dagar efteråt visade han sig i fina kläder inne på Bögely och konfererade i flere timmar med baronessan och förvaltaren. Den sistnämnde meddelade genast självmant, att grindvaktaren försökte inveckla honom i ett anslag mot myndigheterna, om vilka de båda två sutto inne med farliga hemligheter. Underhandlingarna upphörde emellertid efter några dagars förlopp, och zigenaren berättade, att han hade förlorat lusten att blanda sig i andras angelägenheter.

Allt detta tydde på, ansåg magistern, att något stort var i görningen, och för att reda ut den intrasslade väven beslöt han följa vännens råd om att insöva bovarne i säkerhet. I denna avsikt gick han på sin morgonvandring bort till det förut omtalade granträdet, vars inskrifter ännu voro orörda, och skar så noggrant han kunde en pil tvärs igenom ögat, utjämnade sina fotspår med granbarr och avvaktade nu, vad som skulle ske.

Två dagar efteråt, då baronessan och förvaltaren och allt husfolket hade åkt bort till ett folknöje, klappade det på magisterns tornkammardörr.

Han ropade »stig in», och in trädde en mycket gammal man med skägglöst ansikte, vitt som gips, med en massa rynkor och veck i alla möjliga och omöjliga riktningar. Läpparne voro infallna till följd av att framtänderna felades, och gubben tycktes tugga

Digitized by Google

eller suga på sina egna läppar, vilket gav honom ett ohyggligt dödskalleutseende. Han var snuskigt klädd, men med guldnipper vid urkedjan och silverknappar i rocken.

Sedan han uttryckt en låtsad förvåning över att se en främling, frågade den gamle mannen efter förvaltaren.

Magistern svarade, att denne nyss hade åkt ut.

— Det var märkvärdigt, för han visste ändå att jag skulle komma, mumlade mannen.

Därefter uttalade han sitt beklagande över sin otur och över att han nu icke kunde få se på egendomen.

Magistern, som strax misstänkte, att detta var en ny komedi, erbjöd sig att visa honom omkring på egendomen, vilket gjorde mannen mycket glad. De följdes åt ned. Magistern fast besluten att icke säga det ringaste förklenligt om zigenaren, eftersom det tycktes vara meningen att hans sinnelag gentemot denne skulle sättas på prov av dödskallemannen. Men däremot följde han denne, skenbarligen oavsiktligt, till de svagaste punkterna, förde honom förbi det värsta snusket utan att själv tyckas lägga märke till detta, och när den gamle skakade på huvudet över gårdens förfallna skick eller brummade över jordens vanskötsel, hade magistern alltid ett ursäktande, ofta ett berömmande ord till hands.

Men gubbens ärende tycktes vara dubbelt, både att utforska magisterns tänkesätt och att komma på det klara med egendomens tillstånd och värde, ty han blev emellanåt utom sig av förbittring över att egendomen var gjord värdelös, varav magistern trodde

Digitized by Google

sig kunna sluta, att det var en ockrare, som hade förmånsrätt i gården.

Till slut sporde främlingen, om det fanns snickare på gården, och vad de hade för sig. Magistern såg sig icke i stånd att besvara sista hälvten av frågan, men försäkrade, att han såg dem i arbete hela dagen.

När avskedsstunden närmade sig, bad den okände magistern icke säga något om att han hade varit där, varpå magistern till gengäld bad den andre att icke bära vidare vad han hade sagt.

Zigenaren lät narra sig, och nästa dag var han strålande, ödmjuk, leende, full av vänskap och inbjöd magistern att dricka ett glas vin i lusthuset, vilket denne icke kunde avslå.

Samvaron började med ett jämförelsevis drickbart vin, varefter plötsligen Magelone uppenbarade sig med ett fat klenäten, som hon påstod sig själv ha bakat. Hon var klädd i en urringad blå klänning, som var uppfäst på ena sidan. När magistern hade smakat på anrättningen och sagt några uppmuntrande ord, grep zigenaren ögonblicket i flykten.

— Magelone, tacka nu magistern, som vill skapa din framtids lycka!

Magelone skyndade sig att kyssa magisterns hand, som denne drog tillbaka, i det han uttryckte sin förvåning i en fråga, vad tacksägelsen skulle betyda.

— Jo-o, Magelone har berättat allt, för hon är liksom en skata att sladdra ur sig, sade zigenaren.

— Vad har hon berättat? frågade magistern, vilken kände sig till mods som om man skruvade fast honom på ett städ.

Digitized by Google

— Naturligtvis det där om kungens bord! sade skrattande zigenaren.

— Jaså, Regensen! Ja, det var ju bara ett förfluget ord, men sätter flickan värde på det, skall jag med nöje rekommendera henne.

— Där har du magisterns eget ord, Magelone! högg zigenaren i som en rannsakningsdomare, så att magistern kände sig obehagligt överlistad. Och för att noggrannare formulera sitt löfte i vittnens närvaro tillade han:

— Men kom väl ihåg, att jag blott har givit en rekommendation och att jag inte kan lova henne platsen, ty den tillsätter inte jag, utan konsistorium, och det först efter stränga prov. Består hon icke provet och vilja myndigheterna icke ha henne, så är det ingenting att tacka för, att jag har till ingen nytta gjort henne omak.

Ja, det var ju helt naturligt, menade zigenaren, men kom hon bara så långt som till proven, så — för se Magelone var då den skickligaste kokerska i hela landet och hade lärt sig laga mat hos själva riksmarsken.

Därmed försvann Magelone med många nigningar och krumbukter, och de två männen blevo ensamma.

Nu började zigenaren gripa sig an med ett nytt samtalsämne, som aldrig förr hade intresserat honom, nämligen politik. Han rörde ihop i en välling Cromwell, Fredrik III och Carl XI samt utgöt sig i lovprisande av den svenske konungen.

Magistern begrep genast, att zigenaren hade legat mellan buskarne den där aftonen då adjunkten var där; uppfattade ögonblickligen att han, litande på att ögat var bländat, ville narra den intet ont anande

Digitized by Google

fienden till förgripliga yttranden, kanske i närvaro av vittnen, som låge dolda mellan buskarna, och han började därför hålla en oration över enväldets fördelar, över Carl XI:s odödliga förtjänster om riket och om medborgarnes heliga plikter mot Gud, konung och fosterland.

Antingen måtte Jensen ha hört mycket litet eller icke förstått något av den nämnda aftonens politiska samtal, ty han gjorde nu plötsligt en vändning helt om och for ut mot all regering, all myndighet och all polis, varefter magistern gav sig in på att vidlyftigt gendriva honom, i det han särskilt bad zigenaren skilja mellan statsmyndigheten och rättsskipningen, invecklade sig i lärda utredningar, blandade ihop alla ämnen och späckade sitt tal med latinska och grekiska citat, så att zigenaren, som trodde det var allvar, blev alldeles vimmelkantig av ansträngningen att söka fatta det ofattliga. Men magistern släppte honom icke ännu, utan grep ned i sitt vetandes gömmor, drog fram lösryckta bitar ur Grotii krigs- och fredsrätt samt Pufendorfs folkrätt och refererade hela innehållet i Hobbes berömda avhandling om medborgaren, vari enväldet var satt i system. Och han talade väl en hel timme med stentorsröst, nedtystande varje försök av fienden att avbryta, så att denne till sist satt där alldeles blek och tillintetgjord av övermänsklig ansträngning för att följa med och framför allt visa, det han kunde fatta sammanhanget.

När magistern hade slutat sin rapsodi, nickade zigenaren bifallande, men var så matt, att han endast kunde framväsa ett: storartat!

Därefter hällde han i sig ett stort glas vin, harskade sig och försökte att ripostera. Men det enda

Digitized by Google

tema han rådde med, var det, som låg nära för honom, om baronessan, om hennes dygd och rättfärdighet och om det skändliga förtalet, och slutligen förlorade han sig i att långrandigt och skrytsamt ramsa upp alla sina tarvliga kärlekshistorier, den ena otroligare än den andra.

Och magistern, som noga gav akt på varje gång som samtalet ändrade kurs, insåg nu, att det var åt detta håll zigenaren hela kvällen hade styrt; han höll därför öronen spända för att passa på, när kärnpunkten var nådd

— Ja, flickor finns det nog, bara man har pengar i fickan! avslutade han en längre förklaring.

Därefter tog han på sig den snusförnuftiga min han plägade anlägga, när han ville avlista en annan hans hemligheter, och så slapp det ur honom:

— Nog sagt: för hundra daler skall jag kunna köpa mig vilken flicka det vara må!

Det blev dödstyst efter dessa ord; ty längre kunde han icke gå, och magistern tänkte ett ögonblick på, om han icke skulle på stället avslöja uslingen och slå honom i ansiktet till lön för att han på detta vis satt och bjöd ut sin egen syster; dock ville han först skaffa sig full visshet om det otäcka han misstänkte, och i detta syfte kastade han ut ett bete.

— Eftersom vi tala om unga flickor, Jensen, så vill jag säga Er, att Ni borde ha ögonen med Magelone, så att inte Mats går och förleder henne.

Zigenaren blev svart i synen.

— Den lymmeln, den lumpryggen, han skulle bara understå sig!

Magistern hade från sitt fönster sett Magelone och gårdsdrängen leka inne i dennes kammare, visser-

Digitized by Google

ligen bara leka, men en icke så alldeles ofarlig lek, som bestod uti att kasta omkull varandra på sängen. Det var icke nödvändigt att säga allt, och han ville ej antyda mera än han visste.

— Jag säger bara att de leka, men av lek kan bli allvar, och Mats är en fattig dräng.

— Ack, en sådan förbannad jänta! Ska hon råka i olycka, som det är unga flickors bestämmelse att göra, så ska det åtminstone vara med en fin herre.

Det fanns intet tvivel mera: brodern ville sälja sin syster till en fin herre, och det för etthundra daler!

Magistern föregav trötthet och reste sig för att gå till vila, tackade för välfägnaden och sade god natt.

*

När han kom upp på sitt rum, fattades han av vämjelse över sig själv för att han hade suttit till bords med en tjuv och kopplare. Hur hade han kunnat sjunka så djupt på tre månader? Hur hade det gått till, att han blivit indragen i en sfär, som låg så djupt under hans, och hur kunde han gitta att sysselsätta sig med människor och angelägenheter, som icke rörde honom? Var det denna *inertia*, som lägger sig över själen, när den isoleras från sin omgivning och när den, efter att ha kämpat emot en tid, har blivit trött, förlamad av någon oväntad hämsko på viljan och önskningarna?

Men när han hade grubblat över det han nu upplevat och vänt och vridit på det en lång stund, tills han blivit maktlös, började från hans upplösta själs atomer en väldig naturens stämma höja sig:

Digitized by Google

drifter, som nu i ett halvt års tid undertryckts, vaknade, och stärkta genom hoppet om att kunna få vad de så länge måst undvara, reste instinkterna sig med förfärande makt. Bilden av flickan i den blå dräkten sprang fram som ur en laterna magica, med de blottade axlarna, de eldiga ormlika rörelserna på höfter och rygg. Och han tillbakaträngde med våld minnet av det fula i blicken, det elaka draget kring munnen och det smutsiga hos hela personen. En längtan att omfamna henne rått, djuriskt, som en hanhund sin tik, vaknade hos honom, men på samma gång den bestämda föresatsen — han visste icke, varifrån den kom — att aldrig kyssa henne!

Och fantasien utmålade det hela, så som han tänkte och önskade, att det skulle ske.

Han kände med sig, att han icke skulle kunna tala kärleksord till henne, att han icke skulle kunna säga henne någonting, icke blanda sin själ med hennes, icke öppna utsikter till någon framtid; utan han skulle endast såsom en sultan, när han såg att hon var villig, kasta sin näsduk, vinka ett »kom» och därefter träda in i någon mörk gömma, där ingen kunde se vad som skedde, icke ens han själv, ty hans öga skulle icke besudlas av något minne, hans tankar icke efteråt besväras av någon tydlig bild, nej, han och hon skulle endast mötas som djur möter djur, och därefter gå ifrån varandra igen!

Så tänkte han att det skulle ske, och så drömde han om det på natten!

•

Digitized by Google

När magister Andreas vaknade påföljande morgon, var han fast besluten att icke ha något med Magelone att göra. Något starkt dygdeskäl hade han visserligen icke, ty dels hade han fått frihet över sitt kött av sin sjukliga hustru, dels hade man nyligen sett exempel på, att en gift präst där i stiftet hade ingått med böneskrift till biskopen om att bliva löst från sitt äktenskapslöfte och hade erhållit det begärda tillståndet. Men det bar emot för honom att träda i beröring med en förbrytarsläkt; det förekom honom stötande att i samma hus, där hans familj bodde, stå i förbindelse med en annan kvinna; dessutom hyste han fruktan för att flickan skulle missbruka honom till att bemantla sina äventyr med andra.

Men redan det att kunna tillmötesgå de kätterska lustarne, bara det att låta tankarne syssla med saken drog honom mot det oundgängliga, och det, att han dagen lång måste kämpa för att värja sig mot frestelsen, åstadkom att frestelsen antog ofantliga dimensioner, åt sig in i hans själ, och vad som värre var: tanken på flickan undanträngde alla andra tankar, förvirrade hans omdömesförmåga, utsläckte misstanken om zigenarens brottsliga förehavanden, slappade hans vakenhet i försvaret mot den lömska fienden och insövde honom i säkerhet utan att han märkte det.

Därför, när han fick höra ett förskräckligt larm nere i stallet och skyndade sig till fönstret, såg han med likgiltighet, hur zigenaren hotade drängen Mats och hur denne till självförsvar höjde skoveln, som han hade i handen, och i raseri gav zigenaren ett slag över armen, så att denne flydde ut ur stallet och befallde drängen lämna huset.

Digitized by Google

Han åsåg med samma lugn, hur Mats packade sitt knyte och gick, utan att han brydde sig om att utfundera varför. Allt, som under denna dags lopp tilldrog sig, ägde icke mera intresse för magistern än de likgiltigaste händelser i världen.

Sålunda kom han ned till drivhuset och såg den försvunna gödselvagnen stå där med framhjulen fastkörda i leran, medan ett lass gödsel låg upplagt i hög på marken bredvid. Hade han nu haft sina tankar klara, skulle han ha satt detta i förbindelse med sina tidigare misstankar angående uppträdet på vinden den där natten och skulle icke underlåtit att undersöka, om gödselhögen möjligen täckte saker, som skulle döljas.

Men han hade endast öga för ett, och det var flickan. Han såg henne överallt, vart han kom, mötte henne i trapporna, träffade på henne uppe på vinden, och han lade mycket väl märke till att hon gjort sig grann.

På eftermiddagen skulle magistern ut och åka med barnen, men vagnen från gästgivargården uteblev. Zigenaren hade emellertid låtit spänna för sin stora kaross, och då barnen voro ledsna över att behöva gå miste om det utlovade nöjet, tillbjöd zigenaren herrskapet att följa med på baronessans åktur i skogen. Magistern sade icke nej och kände sig ej förvånad över att en timme senare finna sig sittande i vagnen med hela sällskapet och Magelone mitt för sig på baksätet. Han fann ej heller något stötande i att baronessans pladder gick ut på att leda hans uppmärksamhet till flickan, som satt och bligade med sina blyknappsögon och gjorde söta miner, som skulle vara graciösa, men endast blevo

Digitized by Google

breda grin, så att man såg de skarpa hörntänderna, som stodo ut framför de andra tänderna.

Stund efter annan kom en ljusglimt av besinning över magistern, när han såg på sina barn i detta smutsiga sällskap, som förde med sig ut i själva skogen sin lukt av skämt kött och våta hundar. Och då han en gång under vägen lade märke till några mötande, som grinade åt sällskapet, vaknade hans medvetande om den gruvliga förnedringen, och först nu såg han, att baronessan var klädd i en vit kattskinnskrage med grönt siden och bar en hatt från Gustav I:s tid, ett stort åbäke, som liknade ett paraply med en mårdsvans på. Och zigenaren ståtade i sin gula jacka, på vars rygg fem tjäriga fingrar hade satt märke; troligen var det en minnesbeta från uppträdet med Mats samma morgon. Hästarne sågo ut som om de kommit direkt från dödsdansen i Lunds domkyrka, och vagnshjulen voro alldeles nedsölade av lera och smuts, ehuru det var uppehållsväder och solen sken.

Ett ögonblick tänkte han stiga ur, men så lugnade han sig igen, och i det han fäste blicken på sina barn glömde han omgivningarna, slog dövörat till för zigenarens prat och hörde ingenting annat än barnens glada skratt, såg endast deras muntra lek, när de försökte att plocka en bokgren från träden, vilkas löv hängde ned över vagnen. Därnäst tänkte han på sin sjuka hjärtevän, som låg ensam hemma, inspärrad, lam, och för vilken sommaren förrann utan en enda dag fri från lidanden. Då kände han skam och sorg och raseri över de oförskylda smärtor, som ödet tillfogade honom och tvang honom att tillfoga andra, och han var så uppfylld av dessa känslor,

Digitized by Google

att han icke märkte, hur vagnen svängde in på gästgivargården, där en taskspelare hade samlat omkring sig en stojande folkhop och där bönder dansade och drucko under ett bokträd.

Men plötsligt väcktes han genom den larmande uppmärksamhet, som vagnen ådrog sig från mängden, vilken hälsade dess ankomst med skratt och skrän.

Utom sig av harm reser han sig upp i vagnen, fattar tömmarne och vänder hästarne, så att de komma ut på landsvägen.

Det blev tyst ett ögonblick, en hotfull tystnad, så att magistern måste göra baronessan en ursäkt, i det han föregav som skäl till sitt beteende att han lovat sin hustru att icke föra in barnen i stora folksamlingar, något som baronessan med otrolig smidighet ögonblickligen låtsades fullkomligt förstå och gilla, ja hon utgöt sig till och med i beröm över magisterns förtänksamhet.

Och så åkte de hem.

Att alltsammans var ett överlagt skälmstycke föll icke ett ögonblick magistern in; så otäckt och avskyvärt hade hela uppträdet förefallit honom, att han med våld hade undertryckt alla reflexioner däröver, hade gjort sig blind och döv och förhärdad mot alla obehagliga intryck.

•

På aftonen, när magisterns barn vid sjutiden hade gått till sängs, drog han sig tillbaka till sin kammare för att få vara ensam och slippa se någon av husets invånare. Augustikvällen var varm, men mörk, och han tände sitt ljus och slog sig ned vid bordet över en bok, sedan han tagit rocken av sig.

Digitized by Google

Medan han så sitter lutad över sin växtbok och vänder bladen däri, märker han icke, huru tankarne löpa från blad till blad, sökande något, som kan fasthålla dem, men utan att finna det; de fladdra som humlor från blomma till blomma, försökande med sugmunnen ett ställe, där den har det bra, tills slutligen hans öga faller på kapitlet om blommornas parning. Där först börjar han uppfatta vad han läser, och allting antager form och liv. Befruktningens hemligheter locka honom, såsom de locka en skolpojke; allt, vad han på förhand vet och känner, får nytt intresse, erbjuder nya synpunkter. Och under läsningen känner han halvt intorkade saftkällor öppna sig, blodet värmes, och naturens väldiga ande börjar tala sitt maktspråk. Brånaden stiger upp i honom, driften att känna personen fördubblad, känna kropp och själ träda ut ur individens trånga fängelse och förnimma livet i släktet, i framtiden, vore det så endast för några sekunder.

Han kände, att någon hade kommit in i rummet, utan att han dock hade gett sig tid till att lyfta ögat från boken; han märkte ett svagt luftdrag av en, som rörde sig och andades inne i kammarens luftmassa, han förnam likasom något varmt på ena sidan om kroppen, varifrån ljudet av smygande fjät hördes, och när han vände sig om, såg han Magelone stå mitt i ljuset med sina elaka blygrå ögon, vilkas hornhinna tycktes vara helt utvälvd, så matt och livlöst återkastade de ljuslågan.

— Vad vill du? frågade magistern andfådd; han såg, att hon på nytt var utpyntad — i en dräkt sådan som endast skökor plägade bära.

— Jensen ber så mycket om ursäkt, stammade

Digitized by Google

flickan, men hans tobak har tagit slut, och han ville gärna fråga, om magistern inte ville låna honom litet.

— Här! svarade magistern kort, steg upp och gav henne en halvfylld kardus.

Därefter funderade han ett ögonblick, då flickan stod kvar; fattade så ett beslut, men ändrade det, medan han talade:

— Vill du hälsa Jensen och säga, att det är... (här vände han sig bort) opassande för unga flickor att gå upp till herrar så sent om kvällen.

Därpå tog han flickan i armen, sköt henne bort mot dörren och ändrade två gånger beslut, innan han fick henne ut. Och så ångrade han sig, att han låtit henne gå; men nu var det för sent!

Sköka som sköka! tänkte han. Blir det inte den här, så blir det annan; och blir det inte jag, så blir det Mats! Hennes bror är en tjuv, men det äro förmodligen bröderna till alla skökor, och vem kan hålla reda på deras stamträd?

Därmed var hans beslut för följande afton fattat.

*

Allt träffade in som han hade uttänkt det och fantiserat om det, men när den första kraft- och lustkänslan var över, kommo fruktan och vämjelsen. Fruktan — ty han hade ute på vinden hört något röra sig och smyga sig bort, varav han slöt, att man hade spionerat; och så vämjelsen, den förfärliga förnimmelsen av smuts, vilken hans sinnen kunde fatta först när ruset hade gått över, en förnimmelse så stark, att han tyckte allting var nedsmutsat, hans

Digitized by Google

rum, hans kropp, hans själ. Något så gränslöst motbjudande hade han aldrig trott vara möjligt, och hans lustar utslocknade vid blotta tanken på vad han hade utstått.

Men det var gjort nu och kunde icke ändras. Han hade famnat ett djur, och efter omfamningen hade djuret kysst honom som en katt, och han hade vänt sig bort, som om han var rädd för att inandas en oren andedräkt.

•

Nästa morgon mötte han Magelone i trappan. Hon såg likgiltigt på honom och han på henne, som om ingenting hänt.

Han var glad över att historien icke hade efterlämnat något intryck, inga oroande minnen, ingen längtan efter sakens förnyande, ingen ånger, inga förebråelser.

Men på eftermiddagen kom Magelone igen och klappade på magisterns dörr, som var låst.

Han öppnade den och bad henne för guds skull gå; ty Jensen kunde få veta något om saken, och då var hon förlorad.

— Å, det vet Jensen redan av, svarade flickan och ville tränga sig in.

— Du kommer inte in! Min hustru skickar bud efter polisen, och vi bli olyckliga, sade magistern i sitt bryderi, och ordet polis hade en förunderligt hastig verkan, ity att flickan försvann.

På aftonen satt magistern till bords med sin familj, och de hade lämnat dörrar och fönster öppna för att få gott av det sista kvällsljuset. Man åt under

Digitized by Google

tystnad, som man gör när man är tillsammans med en sjuk, och endast då och då föll ett halvhögt ord. Nerifrån trädgården hördes sång, musik och skrål från baronessans sällskap, några personer, som kommit på besök tidigt på morgonen och genast hade satt sig till att dricka ända till middagen; därefter hade de sovit ett par timmar runt omkring bland buskarne och hade därefter på nytt börjat på med samma vilda uppsluppenhet. Magistern hade från sitt fönster sett de främmande och förundrat sig över deras besynnerliga utseende. En herre, tjock som ett hus, med röd näsa och blodsprängda ögon, och i hans sällskap några damer, vilka sågo ut som skökor eller pantlånerskor. Emellertid hette det, att det var en åkare med hustru och svägerska, gamla vänner till baronessans föräldrar, som nu spekulerade på att köpa egendomen.

På nytt hade magisterns misstro väckts angående äktheten av baronessans börd och stånd; i alla händelser måste en baron, som hade sådana umgängesvänner som dessa personer, vara utfattig, och det sades ju baronessans föräldrar icke ha varit.

Under dagens lopp hade magistern blivit inbjuden att deltaga i suplaget, men hade ursäktat sig, när han såg att alla gästerna, kvinnor och barn medräknade, voro rusiga. Men från det ögonblicket hade han märkt en viss illvilja, liksom något fientligt i sällskapets uppträdande, ehuru det icke hade kommit till någon konflikt, då han försiktigtvis höll sig undan.

Men bäst han nu satt som han trodde väl förskansad i sin familjs sköte, så pass långt från de lössläppta vildarne, och inom väl slutna dörrar, fick han plötsligt se Magelones lurviga huvud stickas in

Digitized by Google

genom salsdörren. Hennes ögon voro ännu mer utvälvda än vanligt, och hon skrattade fjolligt som en drucken människa.

— Vad söker du? frågade han snabbt för att avstyra en skandal.

Flickan famlade sig utefter möblerna i rummet, med en blandning av osäkerhet och fräckhet i sitt väsen, som gjorde fru Törner rädd och förskräckte barnen.

— Vad söker du? upprepade magistern med höjd röst.

Flickan hade nått fram till bordet, där frun satt, inpackad mellan kuddar; hon stödde sig mot länstolen, kastade en trotsigt utmanande blick på frun, i det hon flinade på ett oförskämt sätt, som om hon riktigt ville njuta sin hämnd på denna kvinna, vilken en gång hade tillfogat henne ett välförtjänt slag.

Frun vände sig bort, bleknade och föll i vanmakt; men magistern hade i samma ögonblick fattat Magelone i armen, öppnat dörren och skuffat ut henne i korridoren, där hon damp omkull på den benhög, som hundarne hade samlat av kvarlevorna efter dagens kalas. Därpå stängde han dörren i lås.

Han hade knappt hunnit åter bringa sin hustru till medvetande och fått henne förd från bordet, förrän det klappade på ytterdörren. Barnen skreko av ängslan, upphetsade av allt detta underliga, som de inte kunde förstå, men då man fortsatte att knacka på, gick magistern bort och frågade genom dörren, vem det var.

Zigenaren svarade genast med sin glattaste röst och bad om ursäkt för att han trängde sig in, men

Digitized by Google

han hade några personer med sig, som gärna ville se på våningen, och det brukade man ju ha lov till.

Magistern såg en skadeglad, hämndlysten blick lysa i zigenarens öga, när denne införde fyra rusiga personer, som med fräcka miner begagnade sin lovliga rättighet att smutsa ner golven för hyresgästen och störa en sjuk människas husfred.

Det kokade i magistern, när han såg dessa råa banditer snoka omkring och låtsa som om de mätte upp dörrar och fönster, medan de endast med knapp nöd kunde hålla sig för att flina och framtvungo ett och annat ord, som skulle göra det troligt, att de verkligen kommo i det ärende, som det uppgavs. Den betydelselösa händelsen hade en bakgrund av utmaning och en anstrykning av övermod, och magistern måste taga barnen med sig och gå ut på balkongen för att icke låta narra sig till ett utbrott.

Detta var en krigsförklaring, och ännu mera, det var segerproklamationen med full musik; ty zigenaren visade den slagne och inspärrade, att han mycket väl visste, det denne var bunden till händer och fötter, och nu satte han sin smutsiga häl på den överlistades nacke. Denne vred sig under smärtan, men svor inom sig en ed att nedlägga sin fiende, innan denne alldeles gjort av med honom, och nedlägga honom en gång för alla: dräpa honom, icke endast såra honom — för att icke efteråt själv bliva dräpt.

Den natt, som följde, tillbragte magister Andreas i funderingar över ett sätt, på vilket han utan ansvar och påföljder skulle kunna nedlägga detta skadedjur, som hänsynslöst hade sin lust i det onda.

Det fanns icke längre utsikt till att insöva honom

Digitized by Google

i trygghet; ty han hade ingen trött stund efter arbete, under vilken han skulle kunna överrumplas, och förhållandet mellan dem var alltför spänt för att det å nyo skulle kunna slutas ens ett sken av fred. Men för att kunna upptaga striden med en fiende som denna måste man kunna hålla honom stången i bristen på finkänsla, måste man ha förmåga att icke sky skändliga medel, icke skämmas för att snoka i hans hemligheter, lyssna vid dörrar, avlocka hans anhöriga förtroliga bekännelser och efteråt betjäna sig av dessa. Men allt detta ansåg magistern sig icke i stånd till. Det bar emot för honom att begå en låg handling, att känna sin självkänsla kränkt, sin aktning för sin egen person nedbruten. Denna strid kunde han alltså icke föra utan att gå under; fly kunde han ej, och uppgiva striden vågade han ej, ty då skulle han genast bli övervunnen.

Han kände sig som hellenen kämpande mot barbaren, i vilken kamp barbaren måste segra, därför att han var den råaste; han kände sig som Archimedes, vilken föll för en soldats hand, ehuru han lätteligen med tillhjälp av sina beräkningar skulle ha kunnat konstruera en maskin att spränga tusen soldater i luften med.

Genom att företaga en hopsummering av zigenarens anlag och genom att registrera hans själs inventarium hade magistern utletat två punkter, som lågo blottade, och på vilka under ett angrepp själ kunde kämpa direkt mot själ, förstånd mot förstånd, så att det fanns hopp om seger för det förstånd, som var det starkare. Zigenaren hyste först och främst halvvildens fruktan för det okända, och mot denna fruktan hade han sökt beskydd i tron på till-

Digitized by Google

varon av okända makter. Om man nu, tänkte magistern, berövade honom detta värn, skulle hans fruktan väckas till liv, tron på lyckan fråntagas honom, och han skulle falla ihop tillintetgjord. Denne mans förtröstan på slumpens gunst måtte vara ofantligt stark, ty oaktat ekonomisk ruin väntade honom till mikaelisdag, odlade han icke jorden, uträttade ingenting, utan låg bara med öppen mun, väntande på stekta sparvar. Huruvida han trodde på de kristnas gud, visste magistern icke, dock hade han aldrig sett honom gå i kyrkan; däremot visste han, att han satte ut mjölk åt sina snokar, som han visade religiös vördnad.

Följaktligen borde snokarne utrotas, tron på deras beskydd dräpas och fruktan för ett oblitt öde slå mannen med andlig lamhet.

Den andra punkten var kinkigare att komma inpå, men nådde han den, var det en säker död. Genom att blanda blod med en adlig släkt hade denne paria fått likasom ett nytt tillskott till sin egen livskraft; känslan av att vara besvågrad med de högre klasserna hade ingivit honom höga tankar om sig själv, och så länge han trodde, att denna kvinna verkligen var den hon gav sig ut för, kunde han bära huvudet upprätt. Men nu var magistern fast övertygad om, att här fanns en hemlighet, som zigenaren icke kände till; han var fullkomligt säker på att baronessan hade ljugit för sin älskare, och att hon icke alls var av någon förnäm släkt. Till att undersöka detta krävdes det blott tid och skarpsinne; ty verkliga förhållandet måste kunna utrönas genom kyrkoböckerna. Men om nu magisterns misstankar kunde vinna bekräftelse, skulle zigenaren känna sig bedra-

Digitized by Google

gen, bli uppbragt, göra sig skyldig till förlöpningar, och vem kunde veta vad som på detta sätt skulle komma i dagen, när två sådana personer började att röja varandras hemligheter — alldeles bortsett från den förlust zigenaren skulle lida, när han såg, att han blivit narrad av den enda han hade trott på, och den avmattning av livslågan, som skulle följa därefter, när det hopp, på vilket han hade byggt hela sin styrka och levnadslust, hade brustit.

*

Ehuru åtgärden att hälla kvicksilver i snokarnes mjölk icke var annat än att utrota skadedjur, kände magister Andreas sig dock obehaglig till mods efter att ha gjort det. Nästan som om han hade mördat eller stulit, ehuru man icke brukar tala om att mörda t. ex. råttor.

Och när han nu efteråt stod i sitt fönster och väntade på att få se de åsyftade verkningarna, var han orolig. Han hade emellertid suttit tre timmar vid sitt arbete, innan han äntligen hörde oväsen nere från drivhuset. Ivan hade först upptäckt olyckan och slog allarm, så att zigenaren, som sov av sig ett rus mellan buskarna, kom tillstädes. Först gick ovädret löst över trädgårdsmästaren, som svor och förbannade sig på att han var oskyldig. Baronessan, som kom ditspringande, var utom sig och grät. När intet yttre våld stod att upptäcka på djuren, som nästan hade krupit ur sitt skinn, och då ingen tänkte på, att snokarna, som lätt kunde slås ihjäl med en käpp, hade blivit förgiftade, började de lättrogna människorna gissa på, att en ormpest utbrutit, och så

Digitized by Google

snart det var tal om pest hade man ju att göra med en tillskyndelse av ödet eller de okända makterna.

Kadavren blevo emellertid omsorgsfullt hopsamlade, lades in i ett stycke ylle och buros in i huset.

Genom de öppna fönstren kunde magistern höra, hur man gjorde upp eld i spiseln för att medelst värmen kalla till liv de döda kropparna.

Det var som om åskan hade slagit ned i huset. Människorna gingo uppskrämda omkring, allt arbete avstannade, snickarne tittade ut genom källarfönstrens rutor, och hundarne, som ville hålla kalas på snokarne, blevo under väldigt larm utkörda och instängda i skjul och uthus.

Man jämrade sig och parlamenterade nere i våningen, så att middagsmaten icke blev färdig och allt kom i olag.

— Nu är olyckan över oss! med dessa ord avslöt zigenaren sina trista betraktelser, varefter han slog hål på en ankare brännvin och satte sig att dricka och sjunga sorgesånger, tills efter hand hela familjen satt och drack vid fönstret.

Att slaget hade drabbat säkert, det märkte magistern på aftonen, då han råkade zigenaren, som var mild, hövlig, ödmjuk, och vars hat tycktes vara bortblåst samtidigt med hans tro på lyckan. Men han talade icke om snokarna; ty han skämdes för att visa sin svaghet, och han visste, att magistern skulle skratta åt hans vidskepelse.

Han utgöt sig endast i svävande ordalag om sina oförskyllda olyckor och sin förestående undergång.

Därefter slog han plötsligt om, gav sig till att berätta kärlekshistorier och smorde på stående fot

Digitized by Google

ihop en komedi om en herre, som inte kunde tillfredsställa sin älskarinna, varför hon blev honom otrogen.

Magistern låtsades som om han icke begrep meningen, men fortsatte i samma spår och dukade upp en historia om en herre, som hade trott sig få en jungfru, men i stället hade han fått skabb.

Zigenaren vek undan för hugget och började berätta något om, att den åkare, som härom sistens hade varit på besök hos dem, ville köpa egendomen för sextiotusen daler.

— Ja, tillade han föraktfullt, för en hästskojare kan ju egendomen alltid vara fin nog.

Magistern lät lögnen passera, men det lilla ordet »hästskojare» bet sig fast i hans hågkomst för att längre fram komma honom väl till pass.

•

Åtta dagar senare hade magistern i all hemlighet företagit sina efterforskningar i kyrkans böcker och fått veta, att baronessan Ivanoff var född av den helt oadliga familjen Ivarsson; att fadern hade varit simpel procentare och ägare av två horhus i Köpenhamn, samt att modern varit sköka.

Det var nästan som om han icke hade fått veta något nytt, när han av prästen och lagmannen fick bekräftelse på dessa saker. Det måste så vara, tyckte han nu, i trots av sitt tvivel på allting, undantagandes det heliga »folket». En sådan kärlek till smuts, till lögn, till vidskepelse kunde icke finnas i en familj, där släkte efter släkte var uppfostrat till bildning; ett berömt namn plägade verka som en sporre till

Digitized by Google

stora handlingar eller till en viss förädling i tankar och känslor, åtminstone till en viss omvårdnad om sin egen person. Och innan en adlig släkt kom på andligt förfall, var den vanligen först ekonomiskt undergrävd, vilket ju icke hade varit fallet här.

Medan magister Andreas sysslade med dessa undersökningar, hade han under de åtta dagar, som åtgingo därtill, haft tillfälle att se, huru zigenaren hade förlorat sin självförtröstan och sin oroliga verksamhetslust. Han låg för det mesta bland kaninerna på avträdestaket och solade sig, rökte eller sov. Varför han just hade valt denna plats, var svårt att förstå; kanhända var det hans sydländska blod, som lockades av den starka hettan från takets kopparplåtar, eller kände sig hans parianatur dragen till lukten där, som påminde om förruttnelse, träck och avfall. Och under det hans slöhet tilltog, gick allt på egendomen vind för våg. Kycklingarna dogo masstals av svält och vanvård och lågo halvruttna runt omkring på marken. Hundarne jagade hönsen och ankungarna och stulo sig då och då till en måltid. Fåren blevo sjuka av att ligga i sin egen orenlighet, som hopade sig alnshögt på golvet. Ingen gav dem vatten eller förde dem ut i vall.

Trädgårdsmästaren, drängen och snickarne sutto i körsbärsträden och mumsade, plockade full en korg, som skulle köras till torget, men fick stå, till alla bären voro ruttna.

Och under tiden växte ogräset i trädgården och spridde frö, smutsen utbredde sig på bakgården, flugorna förökade sig, och hela huset visade tecken till upplösning och förfall. Och under allt detta ruskade zigenaren upp sig gång efter annan för att

Digitized by Google

företaga sig någon elakhet, som kunde förtreta hyresgästerna; drev t. ex. de våta hundarne upp och ned i trapporna, när det var nyskurat, kastade ben och avfall ut i korridoren, släppte in hönsen genom porten; ställde i onödan till väsen om nätterna och hetsade hundarna på magisterns mjölkbud och brevbärare.

Av allt detta förhärdades magister Andreas' sinne, så att han nu med berått mod gick att avlossa sitt andra grundskott i bestämd avsikt att borra fienden i sank.

Och till att utföra denna plan hade han utsett Magelone, vars fientliga sinnelag han hade lyckats mildra genom goda ord, så mycket lättare som flickan misshandlades både av brodern och den föregivna baronessan, till vilken hon hyste ett våldsamt hat.

När Magelone hade fått de erforderliga upplysningarna, blev hon hjärteglad, ty här erbjöds tillfälle till att taga en storartad hämnd både på baronessan, som därigenom skulle förödmjukas, och på brodern, som därigenom miste sin skenbara glans, som han hade begagnat till att uppträda överlägset mot sina syskon.

Utbrottet ägde rum en fredags afton, och magistern satt i sitt fönster och hörde på, hur uppträdet började och slog ut i ljusan låga. Baronessan, alias jungfru Ivarsson, stod vid sitt fönster och petade ut döda grönsiskor ur burarna, då Jensen träder in i rummet.

Det är tyst en stund; därpå säger jungfrun:

— Nå, Peder, skall du in till sta'n i morgon och köpa mat?

— Nej, svarar zigenaren, det får du göra själv!

Digitized by Google

— Vad skall jag köpa för, när du har fått alla mina pengar?

— Har jag fått? Vad har jag fått för slag? Vad har jag fått för att jag för din räkning har släpat mig fördärvad utan lön i år och dag? Vad ha mina syskon fått, som ha gått här som dräng och piga utan lön?

Nu tog jungfrun i. Hon talade en halv timmes tid, ömsom skrikande, gråtande, svärjande.

Zigenaren sökte sticka in ett ord då och då, men fåfängt. Och så sprang han upp, störtade ut och smällde igen dörren efter sig. Kom in igen, bröt ut i en ström av ord, bland vilka man blott kunde uppfatta enstaka, såsom »ett skarn till mor», »horkvinna» och »procentare».

Därnäst rasade jungfrun på nytt i en halv timme, utan att magistern kunde höra annat än dörrens bum! bum! som på avstånd lät som kanonskott, när zigenaren sprang ut och in som en galen människa.

Och så blev Magelone inkallad. Först fick hon örfilar av jungfrun och därpå av zigenaren; hon gav sig dock inte, men fyrade nu av en salva, som trängde igenom hela huset och hördes ut i trädgården av karlarna, som stodo och lyssnade bakom buskarna.

Och nu döko historier fram från äldre tider, då zigenarens mor och far hade bott och huserat i gården; beskyllningar för häststölder, om uppbrutna skrin, som jungfrun skulle ha dyrkat upp låsen till; om penningtransaktioner, om underslev, kort sagt om alla möjliga slags sluskigheter.

Zigenarens röst hördes inte längre nu; det lät som han vore försvunnen.

Uppträdet slutade med att Magelone blev körd

Digitized by Google

ur huset, titulerad offentligt fruntimmer, beskylld för att ha haft umgängelse med alla karlar i gården (undantagandes magistern), varefter Magelone packade ihop sina saker och gick.

Rävhålan var sprängd, och grundskottet hade haft åsyftad verkan.

Belåten med sitt arbete, som han fann gott, gick magistern till vila och sov lugnt för första gången på länge, ty nu trodde han att den fientliga styrkan var uppriven och hade fått så mycket att göra med sina inbördes fel, att den skulle lämna honom i fred.

•

Utan att veta det hade han företagit sitt stora angrepp på en tidpunkt, som var särdeles läglig till att bringa förödelse i motståndarens läger. Följande dag var en lördag; då skulle det utbetalas avlöning till folket och köpas förråd till den kommande veckan. Slaget hade således träffat mitt på hjässan, under vilken en redan ansträngd och upphetsad hjärna låg brinnande och utan förmåga att motstå flere olikartade tryckningar på en gång från olika håll. Och därför råkade zigenaren också alldeles i olag och skulle strax ha varit färdig, om icke makter, som han dock icke själv kunde ha frammanat, kommit honom till hjälp.

När magister Andreas morgonen efter uppträdet kom ned på gården, träffade han trädgårdsmästaren, som såg mycket upprörd ut och tycktes hågad att öppna sitt hjärta. Och då magistern hade lust att få höra, vad verkan hans kastvapen hade gjort, och då han ansåg all fara överständen, frågade han, om

Digitized by Google

trädgårdsmästaren hade hört oväsendet föregående afton.

Ja, det hade han, och han ville nu varna magistern för baronessan och zigenaren; ty sedan det nu blivit klart vad det var för slags folk man bodde hos, drog han inte i betänkande att berätta, hurusom zigenaren och baronessan en gång i magisterns frånvaro hade brutit sig in i hans rum och med falska nycklar öppnat hans schatull.

Magistern blev ursinnig och ville genast gå till lagmannen, men trädgårdsmästaren höll honom tillbaka och frågade, om han hört att en häst på natten hade blivit stulen från en av grannarna.

Magistern hade icke hört det och fick nu besked om de närmare omständigheterna.

När Magelone skulle gå över till gästgivaregården för att tinga sig skjuts hem till sina föräldrar, hade trädgårdsmästaren och drängen lovat följa henne, då det var mörkt. De följdes sålunda åt nedåt stora landsvägen och hade kommit upp till bondgården, där hästen just hade blivit stulen från fältet, då de fingo höra försiktiga steg bakom sig och i diket utmed vägkanten varseblevo zigenaren, som smög sig fram, förklädd, med hatten ned över ögonen och bärande i handen ett svart föremål, som på avstånd såg ut att kunna vara en sko. De vände genast ryggen till och låtsades icke märka honom. Men de hörde honom följa efter ända till gästgivargården, där han försvann för dem.

Trädgårdsmästaren, som legat vaken om natten, hade emellertid hört, huru zigenaren vid ett-tiden hade kommit ut på gården och givit order om två ridhästar åt sig själv och drängen, vilken han befallt

Digitized by Google

följa med. Klockan blev dock tre, innan zigenaren infann sig; han hade då tillsammans med drängen ridit till Vidala, föräldrarnas hem, och medfört på hästryggen åtskilliga småsaker, som systern glömt efter sig. Drängen hade vid hemkomsten fått befallning om att förtiga utflykten, antagligen i avsikt att han just skulle omtala den, vilken han också gjort.

När magistern hade hört denna berättelse, svarade han ingenting, uttalade icke sin mening om saken, men låtsades gå upp på sitt rum. Han vände dock om på halva vägen och ställde sina steg mot den bondgård, från vilken hästen blivit stulen. Under vägen lade han ihop tidigare och färskare uttalanden av zigenaren och många olika händelser, som alla styrkte honom i hans tro på att ingen annan än Jensen var tjuven.

Han erinrade sig från början av sommaren, huru Jensen med förnöjelse drog fram historier om häststölder, huru han med speciell utförlighet hade berättat om stölden av den röda hästen från just samma bonde; han kom ihåg de knep, som efter vad zigenaren hade påstått, användes för att göra stulna hästar alldeles oigenkännliga, bland annat att skära dem i pannan, så att de fingo bläs; han mindes nu, att man för en månad sedan hade en vacker dag anträffat den blacka hästen med ett snitt i pannan, utan att någon kunde förstå, vem som hade gjort det eller vad meningen var därmed; och allra sist påminde han sig som en synnerligen talande omständighet hästskojarens besök den där ledsamma söndagen.

Allt detta passade in och pekade mot samma

Digitized by Google

punkt — allt undantagandes blackens pannsnitt, som icke tycktes höra till saken.

Varför skulle han ha skurit den? Hade den också blivit stulen, och skulle den nu göras oigenkännlig för att kunna säljas? — Denna häst hade den egendomligheten, att den icke kunde gå, utan alltid måste galoppera, vilket magistern hade lagt märke till, när han en gång åkt med zigenaren till Landskrona; och denne hade lämnat den märkvärdiga förklaringen av orsaken till hästens ovana, att den hade blivit inkörd av mjölkbud. Nu förekom det magistern troligare, att denna hastighet i loppet härrörde av en viss fruktan hos kusken för att djuret vid saktare lunk lätt kunde bli föremål för en farlig undersökning.

Därmed fick det nu vara som det kunde; på sin höjd bleve saken därigenom mera invecklad. Först och främst gällde det att anskaffa bevis. Och det var för att insamla sådana som magistern nu styrde kosan ut på fältet, där hästen blivit stulen.

Han fann snart på dikesrenen det ställe, där hästen hade letts över och varifrån den blivit släpad i motsatt riktning mot Bögely. Denna sista omständighet fäste magistern dock ingen vikt vid, ty det knepet var för tarvligt.

Därnäst fann han ute på klöverfältet hålet efter pålen, vid vilken djuret hade varit tjudrat; han kunde utpeka den stulna hästens spår bland de övriga hästspåren, och han upptäckte avtryck av tjuvens fötter i den fuktiga marken. Det var en stor, simpel fot med mycket brett fotblad; men mellan dessa spår funnos några andra och djupare, regelbundet avtryckta, alltför regelbundet för att kunna härröra från

Digitized by Google

fötterna på en man, som drog med sig en häst; och vad som värre var, alla dessa spår voro gjorda medelst samma högersko — alltså i bestämd avsikt anbragta som villospår och med tillhjälp av en medförd sko, vars make man vid en eventuell undersökning säkerligen icke skulle kunna finna i tjuvens hem. Och se där, ovanpå en alltför svagt nedtrampad klövertuva satt skon, kvarlämnad som ett vilseledande corpus delicti.

Det var inte så alldeles tokigt uttänkt ändå och kunde kanske ha narrat någon annan än magistern; som just hade fått höra, att zigenaren på aftonen förut hade smugit omkring i diket med ett mörkt föremål, som såg ut att kunna vara en sko. Han tog därför, och för att icke andra skulle bli narrade, detta corpus och kastade det långt bort, varefter han lade sig ned på marken och tog en avgjutning av det rätta spåret med tillhjälp av litet medfört svavel. Med denna avgjutning i fickan gick han därefter hem.

När han kom hem, låtsade han som han hade tappat en kniv och gick omkring och sökte i trädgårdsgångarne, tills han fann det fotspår han ville, och tog så en avgjutning därav. De två formarna överensstämde i allo, till och med däri att beckträdarna på vänstra sidan voro lösslitna och i form av en ögla hade tryckt sig in i sulans läder.

Det var alltså zigenarens fot, som lämnat avtryck på klöverfältet, där häststölden blivit begången — ergo... Vad? Var det därför givet, att det var han som stulit hästen? Nej, ty zigenaren kunde ju också — tidigare på morgonen än magistern, ha varit ute för att bese stället, och därför att magisterns

Digitized by Google

spår nu också funnos på klöverfältet, behövde ej magistern ha stulit hästen.

Huru skulle han då komma honom inpå livet? Det enda bevis, som polisen skulle godkänna, vore att hästen funnes i tjuvens ägo — och dock skulle till och med det vara lätt att bortförklara, nämligen om tjuven påstod sig endast ha infångat en häst, som gick lös. Och dessutom skulle säkerligen hästen icke stå att finna i zigenarens stall, möjligen däremot i åkarens från Hälsingborg, och möjligen icke ens där.

Magister Andreas beslöt att vänta två dagar, sova på saken två nätter och så ingripa!

•

Första dagen såg han icke till zigenaren, som sades vara bortrest. Först på andra dagens morgon visade han sig, uppe på taket till det lilla huset, väldigt stimmande och smällande med sin piska, som om han riktigt ville känna sin makt över djuren, vilka gingo nedanför på bakgården. Han såg mycket upphetsad ut; halvfull och utmanande framslungade han dunkla ord först mot baronessans fönster, därefter mot magisterns. Det föll ord om räven, som går på hönsjakt, men blir lurad; om lärda herrar, som inte kunna se längre än deras egen näsa räcker; som inbillade sig att de visste allt, men inte visste så mycket som fick rum på hans tumnagel; om horor och procentare, som döpte sig själva till grevar och baroner, men inte hade så mycket som en ren tråd på kroppen, och om småfolk, som också kunde bli stora, om de ville.

Varpå han tog sig en klunk ur sin flaska och

Digitized by Google

började med full hals sjunga: »Jag är greve av Luxembur», som magistern nu inte hade hört på ett par månaders tid. Vid varje vers smällde han med piskan och dansade på koppartaket, som dånade och gungade under tyngden.

Magistern försökte utleta meningen med detta övermodiga beteende. I zigenarens sång låg det triumf och segerstolthet, och hans fräcka utmaning tydde på visshet om att han hade fått ett säkert övertag över fienden.

Längre fram på dagen syntes zigenaren sitta ensam nere i lusthuset och spela positiv för alla de åtta hundarne, som han samlat omkring sig; om aftonen ställde han till ett stormande uppträde nere hos jungfru Ivarsson, skrek hela fjärdedelstimmar i sträck, smällde med dörren, slog sönder glas och porslin. Och när natten föll på, uppförde han en gräslig komedi uppe på vinden; avfyrade skott, dansade på järnstänger, slog sönder möbler, allt under det han försökte reta upp magistern till att förgå sig och inlåta sig i strid.

När han till slut tröttnat på detta, gick han ut på ängen, där han satte eld på torv och ogräs, som skulle brännas, lade sig på den daggiga marken omgiven av hundarna och tycktes falla i sömn.

Magister Andreas däremot kunde icke få en blund i sina ögon, och ju längre han låg och plågade sig i striden mot sömnlösheten, dess fastare blev hans beslut att uppträda direkt angripande mot sin lömska fiende, och när morgonen kom, klädde han sig och vandrade bort för att uppsöka lagmannen och åtminstone angiva husets folk för att ha begagnat falska nycklar.

Digitized by Google

Han hade styrt kosan genom bokskogen och kommit in på granstigen, då skatornas skri ledde hans uppmärksamhet till den gran, vilken tjänstgjorde som skrivtavla. Han kröp in i buskaget och upptäckte snart trädet, i vars flådda bark en ny figur hade tillkommit; vad denna figur betydde, var han nu alltför invigd för att kunna missförstå. Alla de tidigare tecknen voro utplånade, och i stället hade man skurit dit en räv, som satt fast med halsen i en snara, så att tungan hängde ut ur gapet.

Räven skulle utan tvivel vara magistern själv, att döma av zigenarens segerdanser och övermodiga skrål.

Och nu drev nyfikenheten att få klarhet över, huru hans saker stodo, honom hastigt bort till lagmannens gård, som han för övrigt nalkades med en viss oro för resultatet, enär alla domare i de erövrade provinserna voro danskar, ett tillmötesgående av regeringen, för att icke de underkuvade skulle leva i ständig fruktan för godtycklig och orättfärdig lagskipning och tillika därför att det var av största betydelse att domaren var grundligt förtrogen med befolkningens språk, så att de kunde följa och bedöma varje ords skiftande nyans.

Han hade hunnit ut ur skogen och nalkades kyrkbyn, där lagmannen bodde, då zigenaren kom sprängande ut från bygatan på sin blanka skinnmärr, hälsade med ett segerstolt leende och överstänkte magistern med landsvägssmuts, då han icke hann att i rättan tid hoppa åt sidan.

Magistern vart mörk i hågen, och onda aningar plågade honom, när han stod med lagmannens portklapp i handen. Ännu missmodigare blev han, när

Digitized by Google

domaren emottog honom med en förvånad, misstänksam uppsyn och förde honom in i en låg, svartmöblerad sal, där två stora bord upptogo hela golvet. Det rådde en kvävande hetta därinne, och liksom för att släppa ut litet av värmen, öppnade domaren dörren till rummet bredvid, gick in dit ett ögonblick och kom därefter tillbaka.

Han bjöd magistern sätta sig ned, mönstrade honom från huvud till fot, som om han jämförde honom med de beskrivningar han fått och de föreställningar han gjort sig om den besökande. Dock sade han ingenting, utan avvaktade lugnt, att magistern skulle säga något.

Slutligen tog denne till ordet, tämligen motvilligt, ty han var rädd för att trassla in sig i motsägelser och säga för mycket, och han hade endast bespetsat sig på att bliva tillfrågad, i vilket fall svaren lätt skulle ha givit sig själva.

— Mitt ärende, började han, rör min värd, förvaltar Jensen på Bögely, vars uppförande mot mig icke har varit tillständigt.

Här tystnade han för att bli tillfrågad, men ingen fråga kom, endast en nick, som uppmanade honom att fortsätta.

— Det har nämligen kommit till min kännedom, måste han alltså gå på, att folket jag bor hos har brutit sig in i mitt rum och med falska nycklar öppnat mitt schatull... här tystnade han igen.

Domarens min var oförändrad, likgiltig, som om det han hörde var något, som han visste gott besked om.

— Och nu, nödgades magistern avsluta, har jag för avsikt att stämma dem för inbrott.

Digitized by Google

Domaren väntade en stund; så frågade han:

— Vad är det, som har blivit stulet?

— Ingenting har blivit stulet! måste magistern svara; ty han kunde icke hålla på att hemligheter kunde ha blivit stulna, då ju det skulle vara att ange sig själv för att hysa farliga hemligheter.

— Finns det vittnen på saken? sporde domaren.

— Trädgårdsmästaren påstår, att han hört det berättas av förvaltar Jensens syskon.

— Bara prat, alltså; ty syskon kunna icke vittna. Ingenting stulet, inga vittnen, inga uppbrutna lås! Alltså rakt ingenting att döma på!

Magistern satt och stirrade efter sitt käromål, som i ett nu var bortblåst, så att icke ett spår fanns kvar av det. Men han vaknade snart till besinning, kände, att han stod i ett ofördelaktigt ljus såsom en, vilken utslungar en klent grundad anklagelse, och för att inte gå därifrån som en stackare, beslöt han att gå djupare in på saken.

— Tror herr lagmannen då, att den här Jensen är en fullt pålitlig person, som står höjd över varje misstanke?

— Jensen har nog varit misstänkt för åtskilligt, men har alltid klarat för sig, svarade lagmannen med eftertryck. Sålunda var han angiven som misstänkt för häststölden här om aftonen. Men corpus delicti, en av tjuven tappad sko, visade sig icke alls passa till hans fot; vidare kunde han konstatera alibi, då han bevisligen hade varit ute och ridit med gårdsdrängen på den tid, då stölden blivit begången, och det har blivit upplyst, att han varit på besök hos sina föräldrar samma natt. Att han på aftonen smugit förklädd omkring i diket, hade helt andra skäl.

Digitized by Google

— Vilka, om jag får fråga.

Domaren fixerade strängt prövande magistern och svarade i förtrytsam ton:

— Jo, han ville söka komma till klarhet över, huruvida en person, som stod hans hjärta nära, hade blivit förledd med falska löften. Det ville han.

Det uppstod en förfärlig tystnad. Allt dansade runt för magisterns ögon, och fönsterrutorna antogo form av ett nät, vari han hade blivit fångad. En sak kände han klart: att han själv hade bundit nätet, att han närt vid sin egen barm ett ormyngel, som nu bet honom. Och han kände sig vanmäktig. Ty han kunde ju dock icke berätta, att det var han som undervisat tjuven om alibi och corpus delicti och i knepet att tillstå en biomständighet för att fria sig i det väsentliga. Och historien med flickan, vilken väl icke var straffbar enligt lagen, var dock tillräcklig att göra honom inhabil såsom vittne, göra honom själv misstänkt, så att varje försök från hans sida att förklara de närmare omständigheterna endast skulle sätta honom själv i knipa, förvärra hans ställning, inveckla honom i motsägelser.

Domaren, som såg, att magistern var kastad ur sadeln, begagnade tillfället till att ge honom en spark in optima forma.

— Jensen, tillade han, känner jag som en halvtokig människa, men med ett gott hjärta och ett förlåtande sinnelag. Hur har han icke fällt förbön för sin bittraste fiende, grindvaktaren, som hade bestulit honom och hotades med fängelse. Nej, honom är det ingen fara med; ty så länge icke hämndkänslan tar överhand i en människas sinne, så att förnuftet skenar i väg, så länge är allt gott och väl!

Digitized by Google

Magister Andreas blev het om öronen; ty han hade icke på många herrans år suttit på skolbänken så som nu. Och i sin kokande harm glömde han former och sedvänja och började utan vidare rikta sina spörsmål till domaren.

— Men påfågeln då, och kalkonen, och ankbonden, och gödselvagnen och de saker, som nattetid fördes bort från vinden, och hönsköpsresan till Danmark — kanske lagmannen också är inne i allt detta?

— Fastän jag icke behöver låta underkasta mig ett sådant förhör, så skall jag ändå svara. Vad påfågeln, kalkonen och ankbonden beträffar, så misstänkes alltjämt en viss person, men det fattas bevis! (Här gav han magistern en blick, som kom denne att blekna.) Ty tjuven tyckes vara en utstuderad person, som har förstått att lämna efter sig en falsk corpus delicti, en person, som har reda på att alibi är det viktigaste i bevisföringen, och som har lärt — och till och med har velat lära ut åt andra — att tjänstefolk icke kunna åberopas som vittnen.

Håren reste sig på magister Andreas' huvud, och ju mer ursinnig han blev, dess mer gick det omkring i huvudet på honom, och när han märkte sin förvirring blev han ännu vimmelkantigare, tills han slutligen satt som en överbevisad brottsling med dåligt samvete och skräck för den slutliga upptäckten.

Men domaren gick nu vidare, nästan säker om att vara på rätta vägen.

— Och vad resan till Danmark angår, så har Jensen genom notiser i sin anteckningsbok bevisat, att han företog den i det uppgivna ärendet; jag har med egna ord läst, att där stod: »Fredagen den 2

Digitized by Google

Augusti reser jag till Danmark; har tio daler med mig, hämtar fem daler i Landskrona och köper sjuttiofem höns.»

Här höjde magistern huvudet, som om han ville tala, men härvan var redan så tilltrasslad, att han förlorade lusten att söka reda ut den; han kunde icke få fram ett ord av de invändningar han ville göra. Han kunde icke säga: Herr lagman, just den omständigheten att karlen som ett nöt går och skriver i presens-form »jag reser», under det att alla förnuftiga människor bruka skriva efteråt: »i går» eller »den och den dagen var jag där och där» — just den omständigheten synes misstänkt; icke heller vågade han undervisa lagmannen om det misstänkta i uppgifterna om att han medförde så och så mycket, men skulle hämta så och så mycket till; och han hade förlorat all lust att invända, att det ursprungligen skulle ha varit hundra höns, medan det i anteckningarna stod blott sjuttiofem. Han var mållös gent emot så mycken fräckhet och åhörde som i en dröm lagmannens bevis för gödselvagnens lovliga användning, då zigenaren hade sökt och fått Landskrona slakteris tillstånd att hämta svinmagar, medan han dock ännu för sina öron hörde en förklaring om Hälsingborgs kungsladugård och för sina ögon såg en gödselhög, som ej kunde vara hämtad från något slakthus.

Förhöret var slutat och magistern reste sig för att gå sin väg som en misstänkt tjuv, som en falsk angivare, som en under uppsikt ställd person, då domaren gav honom ett sista hugg i bröstet:

— Således kan jag ingenting göra åt Er sak angående schatullet, men kom väl ihåg till en annan

Digitized by Google

gång, att om Ni gömmer på farliga statshemligheter, att Ni då håller dem lika väl dolda som nu; ty fastän jag är danskfödd har jag blivit svensk medborgare, och såsom min nuvarande konungs och herres trogna undersåte skyr jag inga medel — skonar inga personer — för att värna och vaka över okränkbarheten av den regeringsform, som jag svurit trohetsed!

När magistern kom ut, kände han sig till mods som om han blivit kåkstruken. Bakbunden, med förlorad heder, utan möjlighet att kunna resa sig; fläckad utan utsikt till att kunna tvätta sig ren, tvärtom, ju mera han gnede på fläcken, desto mera skulle den äta sig in. Till och med om han kunde samla bevis, så vågade han icke längre röra vid saken av fruktan för att bringa sin familj i olycka; och vem kunde veta, om han icke rent av skulle bliva anklagad och stämd inför rätta av zigenaren. Han kunde ju bli anklagad som medskyldig i stölderna, då han hade lärt tjuven att stjäla; han kunde anklagas för att ha begått våldtäkt, för att ha förfört en oskyldig ungmö — för vad som helst, då ju falska vittnen lätt kunde anskaffas; och, värst av allt och säkrast, för majestätsförbrytelse; ty den förbrytelsen skulle hans hederskänsla förbjuda honom att neka till, eftersom han hade begått den.

Han var slagen, och det av en stackare, en odåga, en landsvägsriddare, som endast hade det företrädet att vara hänsynslös i valet av sina medel. Den förståndige, den kunskapsrike, den hederlige hade fallit för den okunnige, som icke ens hade känt förbrytelsens filosofi, tjuveriets teknik, rättegångsväsendets procedur. Han, den bestulne, den förorättade, den pinade och plågade hade blivit brännmärkt, och tju-

Digitized by Google

ven, förföraren, spionen, ockraren, som levde av sin kropp likt en sköka, och som ville sälja sin syster till sköka, han hade blivit den gode mannen med det ädla, förlåtande hjärtat, det veka sinnet, den över systerns förlorade oskuld sörjande brodern!

Magistern gick med sänkt huvud framåt landsvägen och grep så hårt om sin käpp, att naglarna blevo vita, och det fanns endast en tanke i hans hjärna. Han hade beskyllts för att vilja hämnas. Hämnas för vad? En tjuv hade gjort inbrott hos honom, hade brutit sitt kontrakt, hade hånat och plågat honom, och han angiver tjuven! Det kallas dock annars självförsvar, och var det icke dessutom en medborgerlig plikt att angiva tjuvar? — Nu ville han själv hämnas, eftersom lagen icke gjorde det, ehuru lagarne eljest äro stiftade för att göra självtäkt överflödig. Han ville återvända till urtidens självtäkt gent emot en människotyp från urtiden. Tillintetgöra ett skadedjur, utrota ett vidunder i människohamn, hindra en bandit att fullborda sina ogärningar, det var en lovlig handling, som han kunde försvara inför sitt eget samvete. Men han ville skrida till verket med hela överlägsenheten av sitt vetande, och han ville dräpa barbaren icke med krut och bly, utan med sådana medel, som icke ådroge honom själv något straff och icke efterlämnade något spår. Han kände, att han hade varit på rätt väg, då han sönderplockat zigenarens själ, och hade icke omständigheterna kommit denne till hjälp, skulle det nu varit ute med honom. Men hans undergång närmade sig, ty verksamhetslusten och hoppet voro sin kos, allt, som kunde hålla honom uppe över förbrytelsen, var undandraget honom, och nöden stod för dörren.

Digitized by Google

Denna råa själ, som tycktes så starkt byggd, var endast löst hoptimrad av dåligt material, och efter de knäckar den redan hade fått skulle den störta samman för ännu ett par starka skakningar. Vilka, det åtog magistern sig att uttänka under en natts grubbel i enrum.

*

Magistern hade hunnit fram till grinden utan att lyfta upp huvudet, då han ropades an av zigenaren, som stod stödd mot staketet i övermodig posityr, och då magistern kyligt besvarade hans hälsning, nickade han med förtrolig medlidsamhet utan att lyfta hatten och gick mot den inträdande med sitt elakaste leende. Med en närgångenhet, som han eljest icke brukade visa, lade han sin arm i magisterns, följde honom upp genom allén och började tala om penningangelägenheter, gick rakt på saken och frågade, om magistern ville försträcka honom ett lån om femhundra daler silvermynt.

Magister Andreas, som icke ägde en skilling utöver sin lön, ansåg det likväl tjäna till intet att spilla en dyrbar tid med onyttiga undanflykter och lovade att med nöje stå till tjänst med den obetydliga summan om tre dagar, varefter han gjorde ett försök att smita undan och upp till sig. Men zigenaren släppte icke sitt tag i hans arm, utan tvingade ned honom på en bänk vid ett bord, som var framsatt på gräsplanen framför huset, den fläck, där man bäst kunde ses från landsvägen.

— Sitt nu ner och drick ett glas med oss, inbjöd zigenaren honom i en ton, som icke tålte någon motsägelse.

Digitized by Google

— Tack, kära Jensen, sade magistern, men jag kan inte dricka om förmiddagen.

— Det tjänar ingenting till att säga nej, för nu ska magistern ha sig ett glas! Annars kunde jag tro, att Ni är förnäm. Och det är Ni ju inte? invände zigenaren i en väl anslagen ton av skämt.

Jungfru Ivarsson och Ivan kommo i det samma dit med glas och krus och slogo sig utan att be om lov ned vid bordet på ett sätt, som icke röjde ett spår av den aktning magistern förr hade åtnjutit.

Det var således meningen att utsätta honom för en ny tortyr, kanhända förevisa honom för de förbipasserande på landsvägen, eller kanske var det bara meningen att reta upp honom till att förlöpa sig.

Zigenaren skänkte i av det ruttna äpplevinet, drack först själv och smackade med läpparne.

— Det är min äkta bourgogne, ska Ni veta!

— Ja, det är ett bra vin, svarade magistern helt mekaniskt, medan han tvang tillbaka sin vrede genom att begrunda sin plan.

Jungfrun och Ivan skrattade utan den ringaste förställning.

Därefter slog zigenaren i brännvin i glasen.

— Det kommer inte över mina läppar! sade magistern bestämt.

— Inte?? Åjo! När jag ber! När jag ber så vackert och inte nödgar, tvingar eller hotar! Bevars, det faller mig inte in att hota, för det skall man aldrig göra i synnerhet när det finns vittnen tillstädes... som äro inhabila. Nej, jag hotar min själ inte, icke det ringaste! — Nå, bara en liten droppe!

Magistern ställde ifrån sig sin käpp för att ej bli mördare; men han drack icke.

Digitized by Google

Zigenaren tömde sitt glas och blev genast yr i huvudet.

— Nu ska jag sjunga ett nummer! skrek han och klarade strupen.

Och så högg han i med sin gamla livvisa: »Jag är greve av Luxembur!»

Det var som om denne obetydliga, fega, svaga person hade slukat allt det mod, all den kraft, som den andre starkare och mer betydande hade mist, och när zigenaren kände, att han hade magistern under sina fötter, förekom det honom, som om han själv hade blivit en aln längre. Men han hade dock samtidigt en dunkel förnimmelse av det osäkra i sin ställning och en förkänsla av att den slagne kunde resa sig och slå våldsverkaren till jorden; ty han måste i vart ögonblick känna sig ha fötterna på den slagnes nacke för att icke förlora tron på att han stod över honom, och ju mera han trampade, dess fastare blev magisterns beslut. Det var som om varje tryckning av denna häl pressade fram tankar, nya, djupa, modiga och riktiga, och de samlade sig alla kring samma sak, och de tilltogo i styrka. Vart ord, varje rörelse av zigenaren blev en tråd, som spändes in i det rep, vari han skulle hängas, och magisterns trygghet och lugn växte med var minut.

Den rusiges skrål hade lockat magisterns barn ut på balkongen, och med förundran sågo de ned på sin far, som satt och drack med husets folk mitt på förmiddagen.

— Nej, men se de små Guds änglarna! sade zigenaren med verklig beundran.

Det var karaktäristiskt för denna vilde, att han icke hade något begrepp om barnets eller kvinnans

Digitized by Google

personliga värde, men i stället diktade dem till högre, nästan himmelska väsenden, liksom han gjorde med snokarna. Barnen, dessa små vildar och förbrytare i miniatyr, vilkas älskvärdhet består i att dölja sina fel och vilkas iögonenfallande skenbara dygder endast bero på deras fördelaktiga ställning att icke behöva strida för livsuppehället, hade för honom blivit liksom en bild av det högsta, av änglarna, kanske också därför att de icke kunde skada honom och därför att de visade honom samma tillit och öppenhet som de visade alla andra.

— Ack, låt barnen komma ned! föreslog han i ett behov att visa sin ömhet eller för att känna, huru nära han hade kommit dessa barn av en mera gynnad ras, vilken han alltid hade sett upp till med vidskeplig aktning och tagit av sig hatten djupt för.

— De få icke komma ned! svarade magistern.

— För vem få de inte det? frågade zigenaren i hotande ton.

— För mig, svarade magister Andreas skarpt. Men i nästa stund ångrade han den utmanande form han hade givit sitt avslag och slog hastigt bort det i skämt, vilket aldrig förfelade sin verkan på zigenaren, som därigenom på ett milt sätt påmindes om, att den andre kände hans inre och hans tankar.

— Är det inte nog, att fadern bär sig åt som ett svin? Är det nödvändigt, att barnen också skola göra det? sade han.

Denna gång sköt han likväl bom; ty zigenaren kände sig genom magisterns självbekännelse klassificerad som kreatur, och det påminde honom för mycket om hans verkliga värde.

Digitized by Google

— Kom ner hit, små barn! ropade han upp till balkongen, efter att ha vänt ryggen åt magistern.

Jungfrun, som hela tiden hade suttit tyst, ögonskenligen förödmjukad och tryckt av de senaste dagarnas händelser, upplät nu sin mun, och med ett utbrott av smärta och uppriktig ängslan fattade hon tag i zigenarens tröjärm och sade:

»Nej, Jensen, låt barnen vara! Barn äro heliga väsen liksom djuren!

Oaktat den mindre riktiga jämförelsen uppfattade magistern strax det äkta i detta utbrott av moderskänsla hos den gamla jungfrun, och han tackade henne med en blick, som hon dock icke emottog, ty hon tillskrev magistern skulden till sin detronisering och därmed följande misshandling. Zigenaren, som genom det oväntade hindret hade fått en avledare för sitt grymhetsbegär, vände sig nu fnysande mot jungfrun och skulle just ge henne en sittopp, då en oväntad syn tedde sig på landsvägen och tog all hans uppmärksamhet fången.

Ett likfölje drog förbi. Sex män buro kistan, och bakom följde en svartklädd kvinna och en liten gosse. Kistan var vitmålad och prydd med en grön krans av grankvistar; den sorgklädda kvinnan bar en lång vit slöja, eljest var allting svart.

— Det är grindvaktaren! sade jungfrun.

Vid åsynen av hans fiendes likbår (de hade strax efter försoningen igen blivit fiender) måtte ett segerskri ha trängt sig fram ur zigenarens doldaste hjärtevrå, som om han hade sett ett farligt vittne nedgrävas i mullen, och i hans överströmmande glädje försvann hans medfödda fruktan för döden, och i det han vände ansiktet ut mot vägen, slog han till

Digitized by Google

ett skallande skratt och klappade i händerna. Hos magistern, som såg, att detta utbrott endast bemantlade en hemlig fruktan, föddes genast en tanke, som han gav lekamlig form, när han såg den sorgklädda kvinnan stanna och lyfta händerna mot himmelen, som om hon nedkallade dess beskydd eller hämnd, medan jungfrun samtidigt dolde sitt ansikte i händerna av skam och ängslan över zigenarens råa uppförande.

Magister Andreas reste sig nämligen upp från bänken, tog av hatten och blev stående i en vördnadsfull ställning tills liktåget hade dragit förbi.

Zigenaren blev uppbragt över denna tillrättavisning och frågade i förbittrad ton:

— Vad skall den där komedien betyda?

— Det är ingen komedi! svarade magistern salvelsefullt. Jag brukar alltid bedja för de döda, ty, tillade han med eftertryck, ingen vet, vad som kommer efter döden, och den, som har undgått sitt straff i detta livet, kan vänta sig det i det nästa.

Zigenaren, som verkligen fruktade för ett liv efter detta, ville icke ännu giva efter för sin fruktan, och med ett sista försök att döva sin ängslan skrek han efter liktåget:

— Drag till helvete, grindvaktare! Drag till helvete!

— Tag Er till vara, Jensen, sade magistern, de döda gå igen, om man stör deras ro!

Och lugn som en blivande segrare, som har angripit sin fiendes svagaste punkt, lycklig som tänkaren, vilken efter en långvarig ansträngning har hunnit till klarhet, steg han upp, tog på sig sin strängaste katedermin och upprepade med profetisk

Digitized by Google

röst sin förutsägelse, som han själv ämnade bringa till uppfyllelse:

— De döda gå igen!

När han med raska steg gick in genom porten, hörde han efter ett ögonblicks tystnad, som visade att orden hade gjort sin verkan, ett gapskratt bakom sig, efterföljt av en påminnelse om det begärda penninglånet, som nu löd å tusen daler. Magistern vände sig på trappan och nickade jakande.

*

Vid närmaste övervägande hade magister Andreas kommit till insikt om att de medel, som han förut använt för att tillintetgöra denna råa själ, hade varit för fina, och orsaken till att han missräknat sig var att han alltför högt hade uppskattat parians mått av känslighet gent emot moralisk skam. Han hade spelat på en sträng av hederskänsla, som icke fanns eller som var för slapp för att kunna brista ens vid hårda grepp. Här, det insåg han nu, måste man gripa in med våldsammare och enklare medel, gamla kända medel, som kyrkan och särskilt de påvliga i alla tider hade förstått att begagna för att göra sinnena mjuka, nämligen ångesten för ett tillkommande liv. Här var jordmånen väl förberedd hos den vidskeplige zigenaren, och tack vare tillfälligheten med liktåget och de följande scenerna hade hela planen till proceduren givit sig själv.

Magister Andreas ägde i sina gömmor ett instrument nyligen uppfunnet av jesuitpatern Athanasius Kircher för okända, men kanske icke så litet jesuitiska ändamål och kallad trollyktan eller l a t e r n a

Digitized by Google

magica. Med tillhjälp av denna kunde man efter behag framkalla ljusbilder på väggar, på rök eller vilken annan bakgrund som helst av någorlunda fast konsistens. Denna apparat hade han mången gång tänkt att använda till att roa zigenarens sällskap med, men till följd av en viss olust för att skänka något till en, som stal och aldrig sade tack, hade han dock låtit bli det. Nu skulle han betjäna sig av den till ett ändamål, för vars uppnående han efter fyra månaders lidanden fann sig fullkomligt berättigad att använda vilka medel som helst, blott dessa medel skyddade hans egen person från undergång; ty han var nu på det klara med att hans person var av högre värde både för hans familj och för samhället än detta skadedjur, av vilket ingen människas väl berodde, men av vars utrotande mångas räddning var beroende.

Medan magister Andreas nu satt och målade figurer på sina glas, erfor han dock emellanåt känslan av det motbjudande i att syssla med något ohederligt. Han kände sig till mods ungefär som om han vore bödel, rackare, kåkstrykare, nattman. Och att spela med smutsiga kort, att spekulera i vidskepelse samtidigt med att han var filosof och naturforskare och hade till uppgift att kämpa mot okunnigheten, det kunde icke annat än såra hans finare känslor. Men skulle han då gå under, därför att han ägde finare känslor? Skulle han nu gå och sätta sig i femtonhundra dalers skuld (så stor hade summan efter hand blivit), som han aldrig kunde betala — alltså till råga på allt mista sin heder och bringa sin familj till tiggarstaven? Nej, han ville icke gå under; hans lust att leva och hans tro på sin högre rätt att leva

Digitized by Google

uppreste sig mot detta förestående slaveri hos en barbar, som i dagdriveri och dryckenskap skulle förtära vad han, den lärde, arbetade ihop, och han måste vara rackardrängen, som drog huden över huvudet på den andre; han måste i ett bestämt ögonblick draga ett streck över århundradens samlade uppfostran och sina egna inlärda begrepp om heder och samvete; han måste offra sin själs frid, uppgiva en del av sin självaktning, utan vilken livet skulle bli olidligt för honom. Och därtill måste han gå och bära på en hemlighet: tanken på att ha mördat skulle kanske förfölja honom, liksom rädslan för det tillkommande förföljde den andre. Var det en svaghet hos honom, som stod i begrepp att dräpa — denna ängslan för att slå till, en svaghet i hans själs konstitution, liksom dödsfruktan var en brist hos den andre? Och ägde dessa brister samma ursprung? Nej, det ville han icke erkänna; ty när han jämförde sig själv med zigenaren, kunde han icke annat än medgiva, att hans själs grundelement voro ändamålsenligare för detta samhällstillstånd, vari han levde, än parians. Ty denne, vare sig han nu var kommen från Egypten eller från yttersta Östern eller endast var en bottensats av södra Europas halvvilda folk, hade bibehållit alla de grundinstinkter, som äro fientliga mot varje samfundsordning, och därför att han och hans likar icke kunde arbeta, icke slå sig i ro och grundlägga stat och familj, av denna orsak vandrade de evigt omkring och ströko landen runt på rov och tjuvnad; därför blevo de enligt folkrätten på förhand behandlade som överbevista tjuvar och stodo under särskilda lagar med ena foten utanför lagen. Och av detta oregelbundna

Digitized by Google

levnadssätt, utan tanke på morgondagen och utan att grunda egendom eller nation, närdes zigenarens fruktan för det kommande. Det fanns ingenting säkert kommande för dem, som levde blott för dagen, och därifrån härrörde hans osäkerhet, hans fruktan för människorna, av vilka han icke kunde vänta sig något, då han ej hade något att giva dem till återskänk, och hans rädsla för döden, som han icke hade lärt någonting om, icke ville veta någonting om och icke vågade höra någonting om.

Var hade nu magisterns ängslan för att krossa en fiende sina rötter? Jo, i känslan av ett människolivs värde, i lärosatsen om förlåtelse mot fiender, besegrade eller ej, gamla dumma läror, som den ondskefulle alltid hade betjänat sig av för att dräpa den förlåtande segraren, i historier om barmhärtighetens välsignelser — med utlämnande av berättelsen om den stelfrusna ormens uppförande mot den barm, som värmt honom — i alla vackra lärdomar om personligt värde, självaktning och om hämnden, som tillkommer Gud allena. Han hade nu visserligen kastat en del av dessa gamla läror över bord, men i denna stund, då han skulle bringa till utövning sina nyförvärvade begrepp om det relativa i människovärdet, hejdade hans hand sig på halva vägen mot fiendens hjärta, likasom hans forskande ande efter alla tvivlets irrgångar hade stannat framför denna dogmen: folket är heligt och härskarne oheliga.

Han måste alltså förgås, därför att han var den civiliserade, den till högre samhällsliv utväxta människan, som måste se sig drabbad av samma öde, som drabbat forntidens civiliserade folk, vilka hade fallit för barbaren, därför att de ej kunde mörda

Digitized by Google

som barbarerna, icke stjäla som barbaren, icke bedraga som barbaren. Detta var alltså frukterna av upplysning, av sedlighet, av rättsmedvetande, att den upplyste, sedlige och kunskapsrike med nödvändighet skulle falla i självförsvarets stund, därför att han icke ägde den erforderliga råheten!

Detta filosoferande hade fört magister Andreas långt bort från tanken på det som förestod, och han måste nu på nytt upprepa för sig själv allt det hån, alla de råheter, all den skändlighet han varit utsatt för, och i det han samlade allt i en enda punkt, där hans äldsta och starkaste instinkter stodo inristade, fick han en omätlig kraft genom att om och om igen säga för sig själv: det är en tyrann, som gör sina medmänniskor till slavar! Dräp honom!

Medelst detta enda ord tyrann, som han genom ett djupare filosoferande ej riktigt kunde deducera, ty han insåg nogsamt att begreppen tyrann och härskare, tyrann och makthavande, tyrann och överlägsen kraft mycket väl kunde sammanfalla — huru som helst, medelst detta enda ord kunde han framana naturens väldiga hat mot förtryck, framlocka urgamla slavinstinkter, väcka till liv hos sig vildens passioner, ikläda sig barbarens sätt att tänka och handla på. Därvid kröp han likasom ut ur sin egen personlighet, ställde sig under den lågt stående varelse, som redan hade satt foten på honom, hatade honom med den underkastades hat, inbillade sig, att den andre var härskaren och att han själv var folkets barn, som år ut och år in skulle slita och släpa för dagdrivaren, giva honom sitt blod och sin hjärna, såsom hans förfäder hade gjort, och nu reste han sig, vild och utom sig, och fattade sin påk för

Digitized by Google

att dräpa fienden, krossa hans huvud och kasta kadavret för hundarne.

Men han vände om igen, släppte påken och satte sig vid bordet.

Nej, inte på det sättet kunde det ske, ej i öppen strid kunde det göras; det var ju just olyckan! Han hade ju varit med i krig, hade skjutit på fienden och aldrig känt obehag därvid; han hade också i katedern försvarat sig med påken och slagit sönder armar och lår utan att känna någon annan smärta än den, som de slag han själv fick hade tillfogat honom, det var strid, det; men det här var mord... nåväl, men man mördar ju tyranner, därför att de icke inlåta sig i strid! Och nu måste tyrannen dö!

•

Det gällde då att framkalla rädsla och skräck hos den redan uppskrämda zigenaren. Och för detta syftemål var magistern på det klara med att han måste låta den döde grindvaktarens skugga och den dödes hustru g å i g e n. Men om detta var nog, blev en annan fråga, som i tid måste besvaras. Han måste vara förberedd på allt och köra in kniven överallt där en blottad fläck erbjöd sig hos zigenaren, för att flå honom i bitar.

Han erinrade sig nu i det upphetsade tillstånd, vari han befann sig, att zigenaren hade berättat om en dröm, som ofta återkom i sömnen för honom: huru han förvandlades först till en snok, därefter till en råtta och slutligen till en hund, varvid han alltid vaknade i stor ångest. Magistern trodde icke på drömmar, men han tillskrev dem en viss ännu

Digitized by Google

icke utredd betydelse, icke såsom spådomar om framtiden, utan som hågkomster, kanske från preexistenser hos förfäderna. Varför återkom nu ständigt denna dröm för zigenaren och fyllde honom med förfäran?

Var det hågkomster från längesedan hänsvunna tider, då hans fäder trodde på metempsykos eller själavandring efter döden i djurkroppar liksom egypterna, och varför ryste han isynnerhet för denna dröm? Kanske därför att grundelementet, som satte livet i rörelse, hade en så avgjord lagbestämd drift till att utveckla sig i högre former till högre liv, att denna föreställning om ett tillbakavändande till lägre former injagade den högsta förskräckelse hos denna människa, som fikade efter att komma sig upp. Magistern kom ihåg, att de värsta av de drömmar, som regelbundet återkommo hos honom, handlade om att han var barn och satt i skolan. Denna föreställning om ett tillbakasteg i tid och ålder verkade så förlamande på honom, att han hela dagen efter en sådan dröm hade förlorat all självförtröstan och oupphörligt hade liksom en känsla av att hans barn voro lika gamla som han och att han hade blivit mindre.

På dessa något svävande förutsättningar, det kände han, måste han vara i stånd att bygga ett resultat, fastän han icke visste vilket. Gent emot en så kringflackande hjärna kunde man icke gå till väga med matematisk regelrätthet. En enda sak hade han klart för sig, nämligen att en framställning, som kunde överträffa drömmen i handgriplig verklighet, skulle verka ännu mera överväldigande, förkrossande, kvävande än denna, särdeles som intrycket skulle

Digitized by Google

komma att ytterligare förstärkas av den ångest han i förväg hade framkallat genom liksynerna.

Alltnog, han målade sina bilder, groft och brett på det att de lätteligen skulle uppfattas av zigenaren, och gjorde sin trollykta i ordning. För att bilderna skulle kunna verka, utan att lyktan vore synlig, måste ljusstrålen falla bakifrån åskådaren; men han måste tillika vara beredd på den möjligheten att offret vände sig om för att undersöka, varifrån synerna kommo; och för att icke behöva släcka lampan eller skymma för den, satte han ihop tre rör i form av en triangel, fyllde dem med fosfor och anbragte dem omkring lyktans ljusrör, så att det hela kunde komma att likna det allseende ögat över altaret i kyrkan, och zigenaren kunde välja, antingen han ville uppfatta det såsom Guds eget öga, som förbländade, eller ögat, som var inristat i trädet ute i skogen.

*

Allt var redo; det felades endast det lämpliga ögonblicket till att operera. En dag hade gått, och den andra var snart till ända.

Zigenaren hade börjat dua sitt offer, hade l å n a t en del av hans böcker, tobak och dryckesvaror och hade hela dagen legat drickande och rökande på avträdestaket, varifrån han kunde hålla utkik på magisterns fönster.

Till nästa morgon hade zigenaren penningutbetalning, och därför hade han med stor nyfikenhet väntat på postbudet, som skulle bringa de utlovade pengarna till magistern.

Som folket ej hade fått ut sin lön förra veckan,

Digitized by Google

hade de allesammans gått sin väg, och man kunde i vart ögonblick vänta utpantning. Det vilade därför en hemsk stillhet över den folktomma gården, där de svultna hundarne, som nu knappast kunde röra sig, lurade på en råtta, en sparv, en tordyvel för att stilla sin hunger.

Kreaturen voro slaktade och uppätna, och endast hästarne återstodo; de stodo lutade mot de avplockade fruktträden ute i trädgården, liksom de väntade på att falla ned i den eviga vilan. Hönsen gingo under körsbärsträden och plockade upp kärnor, som skatorna hade spottat ut.

Allt erinrade om det sjunkande skeppet, det ramlande huset, men på stora gödselhögen stod ännu påfågeln och bredde ut sin prunkande stjärt, visserligen en smula sliten och glanslös efter en sommar utan föda, men ändå fin och vacker, det enda mitt i all smutsen, som ögat med välbehag kunde dröja vid.

— — — Magistern hade inbjudit zigenaren till kvällsvard för att undgå att bli inbjuden av honom, vilket var ännu ett lidande till alla de andra; ty han måste då plåga sig med rutten mat och rysliga dryckesvaror i snuskig servering. Men han hade även en annan avsikt med denna sista sammankomst; han ansåg det nämligen nödvändigt att taga offret under förberedande behandling i ett rundligt antal timmar för att göra honom mottaglig för den procedur, som skulle följa.

Iklädd sin ämbetsdräkt och med värja vid sidan, han uppgav sig ha varit på besök hos prästen, begav han sig ned till lusthuset, där zigenaren väntade honom. Den ovanliga och högtidliga dräkten und-

Digitized by Google

gick ej att göra beräknad verkan, och zigenaren lyfte av gammal vana på hatten, glömde eller vågade icke säga du, men gjorde ödmjuka krumsprång och antog sitt mest belevade sätt. Bordet var täckt av bländande vit drällduk, tallrikar och glas voro skinande rena, och det fanns både kniv och gaffel, vilket satte zigenaren i stor förlägenhet.

Rätterna voro få, men väl tillagade, och ett gammalt Syrakusa-vin lyste gullgult i en tarvlig, invändigt förgylld silverkanna.

Allt var anlagt på en imponerande verkan, och magisterns allvarliga, avmätta, men hövliga uppträdande slog genast zigenaren, som snabbt insåg, att han var tvungen att uppföra sig hyggligt.

Magistern skar för och serverade sin gäst, som oupphörligt bad honom icke göra sig besvär för hans skull, ehuru värdens stela sätt nogsamt visade, att det blott var av skyldighet mot sig själv, sin person och sin rang, som han iakttog sällskapslivets vanor.

När de hade spisat och glasen voro islagna, tog magistern till ordet. Han började med att vidröra sådana ämnen, som kunde fängsla zigenarens uppmärksamhet utan att locka honom till att tala. Han avslöjade några av djur- och växtlivets hemligheter och utbredde sig i synnerhet om djurvärldens under, vartill zigenaren lyssnade med andakt. Men var gång han ville sticka fram med sina meningar, teg magistern med en uppenbar otålighet, som gav till känna, att han väntade tills struntpratet var över, för att därpå fortsätta utan att besvara eller taga hänsyn till avbrotten. Efter hand blev då också zigenaren trött och satt som tyst åhörare.

Nu hade magistern fått honom och hans upp-

Digitized by Google

märksamhet fången, och han övergick nu till andra ämnen, kom hastigt dit han ville, på teologien och livets och dödens gåtor, i det han framlade filosofiska förklaringar av den mest djupsinniga art, så att zigenaren, som icke längre hade något att invända, måste anstränga sig till det yttersta för att vara uppmärksam, det svåraste för en vilde och ett barn. Han vart blek av trötthet, och ögonen blevo små.

Alltunder det han talade, uppmuntrade magistern oupphörligt sin gäst att dricka, icke för att få honom drucken, vilket alls icke var hans avsikt, utan för att genom det eldande vinet upptända hans fantasi till verksamhetslust.

Zigenaren såg ut som om han var nära att falla i vanmakt och reste sig då och då för att slippa se in i dessa två brinnande ögon, som bedövade honom, som stucko i hans hjärna och höllo honom som i ett skruvstäd. Men magistern tog genast tag i honom på nytt, och när zigenaren skulle till att säga något, miste han i samma ögonblick lusten därtill, ty för var gång tittade magistern tankspridd åt sidan eller böjde ned huvudet. Detta fortsattes i tre timmar, tills zigenaren slutligen med våld ville rycka sig lös och avbröt samtalet med att be om lov att få sjunga.

Magistern sade, att det skulle vara honom ett nöje, men under sången avsvalkade han sångarens lust att fortsätta genom det livlösa, frånvarande i sitt ansiktsuttryck, så att visan avbröts vid andra versen.

Nu hade mörkret inträtt och lyktorna blivit tända. Det var en mulen afton, och en svag blåst susade genom dammens säv.

Digitized by Google

Zigenarens hjärna glödde av ansträngning och vin, av masstals fantasier, som ville fram, men icke mäktade det. Han hade mottagit så många tankefrön, som sprängde hans hjärnbark liksom mistelparasiten spränger moderträdets bark; där hade inkastats så mycket jäsningsämne, som exploderade i varje minut. Han hade fått hela teo- och kosmogonien föredragen för sig, alla de högsta frågor hade susat förbi honom och i förbifarten väckt hans nyfikenhet, hans lust att göra tusen frågor, hade vänt upp och ned på hans gamla föreställningar, hade kullkastat hela hans förråd av färdiga meningar om liv och död, tillvaro och föruttillvaro, men hade framförallt bragt oordning och förvirring i detta arma huvud, som visserligen producerade, men producerade slösäd av brist på vetenskapligt material.

När magistern efter fem timmars förlopp alltså ansåg honom vara tillräckligt mjuk, hans hjärna tillräckligt preparerad för att följa varje befallning av besvärjaren, släppte han honom äntligen och lät honom på egen hand explodera. Men med sin starkare ande och vilja ledde han hans tankars gång, och nu, när natten hade sänkt sig, när mörkret låg tätt och vinden hemlighetsfullt susade, tog han i med att berätta spökhistorier. Berättade om vita fruar, om gengångare, om vålnader, tills zigenaren satt alldeles uppskakad och väntade på det ögonblick, då han kunde få lov att berätta om de syner han haft.

Han fick lov till att tala, och magistern upphetsade hans inbillningskraft genom att följa honom med den mest spända uppmärksamhet, i det han fixerade sitt offer, erbjöd honom den mest mottag-

Digitized by Google

liga resonansbotten, lockade med uppmuntrande ord till att fortsätta och narrade honom ut på det uppdiktades farliga område genom att låtsas tro på alltsammans, överdrev sin lättrogenhet och hycklade det största deltagande.

Zigenaren gav nu luft åt hela sin överfyllda fantasi och hetsade upp sig till den grad, att han gång efter annan tittade in mellan buskarna, rädd för att få se något, och för att känna sig lugnare igen sneglade han åt magisterns värja.

Magister Andreas svarade med att berätta de rysansvärdaste historier han kunde minnas, och när zigenaren till slut befann sig i det högsta stadium av extas, reste magistern sig, bad om ursäkt för att han bröt laget och sade god natt.

— Jag tror rent av att jag blir mörkrädd, försökte zigenaren att skämta.

— Ja, jag för min del skulle helst sova ute i natt, svarade magistern, utan att egentligen veta vad han menade därmed.

— Ute?

— Ja, ty där spökar det åtminstone inte, om man tänder upp eld.

Varför han sade detta om eld, kunde han efteråt icke förklara för sig själv, men det måtte ha föresvävat honom en eller annan reminiscens om negrer, som sova vid tända bål för att skrämma bort vilda djur.

När han hade lockat bort zigenaren från lusthuset, kallade han på pigan, bad henne tända ljus i tornrummet, men gick själv oförmärkt tillbaka till lusthuset och tog fram sin trollykta ur en korg.

Därpå tände han en pipa tobak, utan att egent-

Digitized by Google

ligen veta vad som nu skulle inträffa eller huru han skulle operera. Själv var han dödligt trött, och nästa dags utbetalning stod för honom som slutet på hans liv, på alla hans förhoppningar.

Under tiden dukade pigan, som hade kommit tillbaka, av bordet, bar upp tallrikar och fat, och när hon hade slutat, frågade hon, om magistern själv tänkte släcka lyktorna.

Därigenom kom han att tänka på att han satt i ljus, under det han behövde mörker.

Han svarade därför ja, och när pigan hade gått, släckte han.

Den sakta blåsten svepte över fälten, släpande med sig en tät, fuktig dimma, som stannade över skogen, förtätades genom motståndet — och — magistern sprang plötsligt upp, ty han såg att det lyste i dimman bort åt ängen till, och han förstod, att zigenaren hade antänt ett torvbål. Med lykta och elden smög han sig till ett tomt vagnslider, varifrån han hade fullständig utsikt över ängen utan att själv kunna ses.

Där ute såg han zigenaren ligga vid sin rykande eld. Han var insvept i ett ylletäcke, som hade varit vitt, men nu i halvmörkret endast kunde skymtas som någonting ljust, och han låg med ryggen mot vagnslidret. På andra sidan av elden stod den rökbemängda dimman tät mot skogsbrynet och bildade en så bra vägg som magistern någonsin kunde önska sig.

Han tände lyktan och — i nästa ögonblick syntes en svartklädd kvinnoskepnad med vit slöja mitt inne i torvröken.

Zigenaren tycktes ännu icke märka något, men

Digitized by Google

då figuren vid nästa luftdrag rörde sig, sprang han upp och stirrade in i elden.

För att icke ge honom tid att nogare undersöka bilden, lät magistern skepnaden ömsevis försvinna ur röken och komma igen; och alltefter som han sköt ut och in sitt glas i lyktan, rörde zigenarn sig, sprang upp och föll ned.

Det var som om magistern hade honom på ett snöre och satte honom i rörelse med en tryckning av sitt finger.

När han nu hade fångat zigenarns uppmärksamhet, kastade han grindvaktarens jätteskepnad ut på töckenväggen.

Det var en fasaväckande syn att skåda denna jättebild av en död i liksvepning och med upplyftad hand likasom komma ut ur skogen och närma sig, hög som ett bokträd — det gjorde till och med på magistern ett högeligen hemskt intryck. Genom att skruva på linsen lät han bilden komma närmare och närmare, och nu hörde han zigenaren sakta tjuta, ett oavbrutet enformigt tjut som från en vansinnig, och han såg honom draga täcket över huvudet, resa sig upp, dansa som en björn, falla ned i gräset och resa sig igen, tills han förblev stående liksom fastnaglad i stelkramp, alltjämt sakta tjutande.

Nu försvann grindvaktaren, och dramats första akt var slut.

Men zigenaren förblev stående som en bildstod och rörde icke en muskel, då ur torvröken kröp fram en snok, alldeles som levande, med de gula öronen och den spetsiga kluvna tungan.

Bilden stod där så skarp och så korrekt i färgen, att zigenaren ej kunde undgå att se den,

Digitized by Google

Och han såg den. Och alltefter som den rörde sig i naturliga bukter efter rökens böljande oro, började offrets stelkramp att upplösa sig, och hans kropp rörde sig, först i takt med ormens rörelser, men till slut började han vrida skuldrorna och ryggen som en simmande människa, vilken buktar sig fram i vattnet.

När magistern tyckte, att han fått nog, och fruktade att trötthetén skulle väcka honom ur förtrollningen, sköt han in ett nytt glas i lyktan och lät snokens förvandling till en råtta försiggå på rökens mest iögonenfallande fläck.

Zigenaren segnade sakta ned på marken, drog in benen under sig, och med ett pipande ljud stack han ned näsan i alla de mullvadshål han kunde komma åt, dock icke utan att då och då titta upp efter bilden inne i röken, som tycktes hålla honom fången som i ett osynligt band.

Nu var zigenarens hjärna satt i den rätta rörelsen, och den väg, som den vidare skulle gå, var i förväg så tydligt angiven, att offret, redan innan nästa bild kom fram, hade rest sig högt på alla fyra, dock alltjämt behållande det vita täcket omkring sig, och då hundens skepnad dök fram i röken, var han genast redo att sätta i med ett förfärligt skällande, som hade han bara väntat på detta. Nu hördes ett gräsligt larm från husets baktrappa, och åtta gånger smällde bakdörren upp och igen, medan de åtta utsvultna hundarne störtade ut för att falla över den närgångna främmande hunden.

I samma ögonblick förutsåg magistern, vad slutet skulle bli, och för att påskynda det riktade han lyktan nedåt, så att hundbilden föll rakt på det vita täcket,

Digitized by Google

Kopplet kunde icke taga miste, och i raseri lågo alla åtta i en tjutande hög ovanpå sin ihjälbitne herre.

*

Paria var död, och ariern hade segrat; segrat tack vare sitt vetande och sin andliga överlägsenhet över den lägre rasen. Men det kunde lätt ha hänt att han själv blivit på platsen, om han icke ägt styrka att begå förbrytelsen.

Nu när fienden låg slagen, kunde han se försonligt på honom; och när han satt i universitetets boksal och läste den vise Manus lagar,* begrep han det hat, som han varit föremål för, hela denna kedja av skändligheter från en människa, som han endast hade gjort gott, och som han hade räckt handen, men som övermodigt slog honom till jorden och skrattade på hans bekostnad; han förstod nu denna kärlek till smuts och förbrytelser, detta tycke för all slags förruttnelse och denna sympati för orena djur.

Sålunda skrev den vise Manu i syfte att genom förnedring skapa en ras av förnedrade, som borde ligga underst såsom värmande och närande gödsel, för att arias adelstam skulle kunna skjuta upp och sätta blom vart hundrade år liksom aloën:

Tschandala, frukten av äktenskapsbrott, blodskam och förbrytelser, må äta endast vitlök och lök med förruttnelsens smak, och ingen må bringa honom spannmål och frukter, eller vatten och eld.

* Manus lagbok, den mest bekanta av de klassiska indiska lagsamlingarna. I Manus lagbok, 10: de boken, vers 51 o. följ., finnas bestämmelser om huru Tschandala, den lägsta indiska kasten, skulle behandlas.

Digitized by Google

Tschandala må icke hämta vatten ur floder, källor eller brunnar, utan endast ur träsk och de pölar, som uppkomma i kreaturens spår.

Tschandala må icke tvätta sig, alldenstund vattnet endast må förunnas honom till att släcka sin törst med.

Tschandala må aldrig sätta bo; må kläda sig endast i kläder efter lik, nyttja endast söndriga kärl till att äta på, gammalt järnskrot till smycken, och till gudstjänst endast onda andar.

Så skrev den vise Manu.

Digitized by Google

Vid likvakan i Tistedalen.

— Smack! sa det, som när man kastar en sten i gyttja; och så var det slut med stora livet som kallats den tolfte Karl! Herren skydde oss alla!

Så berättade för tionde gången löjtnant Carlberg den stora händelsen till livmedikus Neuman inne i stugan i Tistedalens by, där de båda trogne höllo likvaka.

— Och så sa general Maigret: La pièce est finie. Allons souper! tillade medikus liksom för sig själv. Jojo! — Allons souper! — Nu få vi se vem som skall bestå fiolerna. Görtzens hundra tusen daler silvermynt, som kom till krigskassan i går, har arvprinsen utdelat till det högre krigsbefälet. Det kommer att göra vad det kan. Gör det så!

Vid ljudet av hästtramp utanför reste sig medikus och gick med talgljuset ut i farstudörren för att mottaga någon som han väntade. Ute var det alldeles nedmörkt, och den fallande snön smälte till smuts med detsamma den föll. Men över granskogen, långt upp på himmelen syntes som ett norrsken över Fredrikstens höjder, där fienden tänt glädjeeldar.

Hästtrampet kom närmare och strax syntes en kurirs gula skinnbyxor mellan fyra svarta hästben

Digitized by Google

rusa förbi, under det ljudet av ryttarens piska knallade som pistolskott.

— Det var arvprinsens till Stockholm! mumlade medikus bakåt löjtnanten som stannat inne i förstugan.

Åter plaskade det i snöslasket, en huggvärja skramlade, en läderväska på en blå rock med gula knappar skymtade och försvann.

— Svär på att det var Holsteinaren, som gick till Uddevalla! Kommer fler, lita på det! Jo jag hör dem, för de kommer manstarka!

Tre svarta flaxande kappor fläktande likt segel i vändning och tre par drabantvärjor yrde förbi.

— Det var dödens husarer som gick till Strömstad för att finka Görtzen, så sant jag kan gissa rätt. En skall dö för folket, och det var inte nog med Honom, för den våga de inte på, inte på hans döda mull en gång, men rätt är det inte. Jaja, man har sett så mycket och mer får man se! Här stundar tider, löjtnant Carlberg, här stundar tider.

— Det har alltid stundat tider, medikus, och man har alltid velat riva döda ur mullen sen man kastat dem på vrak när de levde, men den här gången undrar jag...

— Vad för slag! höjde medikern rösten, men blott för att strax därpå sänka den likasom om han ändrat mening.

Skyggande med handen för ljuset vände han om in i stugan, följd av löjtnant Carlberg, som väntade sig en diskurs, vilken efter all sannolikhet ej kunde utebliva.

Men i stället för att stanna i yttre stugan, där de båda männen hållit vakan, öppnade medikus Neu-

Digitized by Google

man dörren till inre rummet, och på tå som om man fruktade väcka en sovande trädde de nu in i kammaren.

Belyst av fyra oputsade talgljus syntes det lilla rummet sväva i halvmörker, och genom röken från ljusbranden visade sig på de spånade väggarne dåliga träsnitt av tsar Peter med sitt livliga själfulla ansikte, vid sidan av konung Augusts plussiga drag med glosögonen och den liderliga hakan, båda upphängda över en slagbänk, på vilken låg en stor underofficersvärja.

När medikus snoppat ljusen, visade sig en lång fältbår, på vilken låg en mörkblå kappa, vid vars nedre ända ett par snedgångna ryttarstövlar stucko fram och på vilka syntes spår av illa avtorkad lera.

Under den våta kappan tecknade sig så småningom, när ögat vant sig vid ljuset, konturerna av en medelhög man med spetsiga knän, breda ron, hängande smala axlar och en mycket framstående näsa, som uppbar det skylande tyget att endast formen av en något för hög panna kunde skönjas.

En däven lukt av vått läder, nyslaktat kött och ammoniak spred sig i rummet och tycktes med sina dunkla erinringar om skröplighet och förgängelse neddraga de sörjandes ett ögonblick uppspringande känslor.

Medikus ärnade sätta sig på slagbänken, men åsynen av den kungliga värjan höll honom tillbaka, och liksom påminde att man ej sitter i konungens närvaro. Förlägen blev han stående en stund såsom om han väntat en befallning eller ett tillstånd att draga sig tillbaka, alltjämt med ögonen fästade på den mörka gestalten.

Digitized by Google

— Herre Jesus, han rör på sig! hördes löjtnantens halvsläckta röst bakom kirurgen, som i detsamma ryggade och med vitt uppspärrade ögon betraktade det sällsamma fenomenet huru liket likasom sträckte på sig när senor och band slappnade, innan likstelnaden inträtt fullständigt.

— Det töjer sig bara i ledgångarne, försäkrade medikus, och vi få frost till morgonen. Men nog är han slut alltid, det är han! Och... han dröjde på orden — jag tror inte han går igen. För, han hade aldrig varsel, mer än en gång...

— Vill inte medikus ändå se efter hur det kan vara! bad löjtnanten, antydande en viss fruktan att få se den döde stå upp. Nog stod jag i graven när skottet föll, och vi ha båda sett var det tog, men man vet dock exempel på att kulor...

— Nej herre, aldrig har jag sett kulor gå genom tinningar utan att det blev döden! avslöt kirurgen samtalet och tog med detsamma tillfället i vingarne för att avlägsna sig ur likrummet.

— En sällsynt man, det var det för visso, låg kirurgen om en stund på sin säng ute i stugan och småpratade för sig själv under det han kämpade med sömnen... Det är som om själens kvaliteter, perfektioner och debiliteter vandrade genom materiens substrater... De gamle Egypterne kallade det metempsykosen eller själavandringen och vi säga endels att det är påbrå... ehuru ofta genom en naturens lex contradictionis eller motsättningens lag de negativa egenskaperna bytas i positiva... Var inte farfadern tionde Carl en fyllhund, en flickjägare, en slåsskämpe. Men Carl den tionde födde nykteristen och kvinnohataren Carl den elfte... se nu börjar mot-

Digitized by Google

sättningarne, men slåsskämpen sitter lite kvar, fastän den store rikshushållaren träder fram till överdriven snålhet. Carl den elfte födde Carl den tolfte, och naturen behåller nykteristen och kvinnohataren, slår ett bakslag och får fram slåsskämpen, ifrån farfar, men stryker ock snålvargen, som endast kan botas genom en ny överdrift och gör en slösare... för han var farlig att hantera pengar... Herre Jesus, i Timurtasch... ja ja ja! Men se på fan, säger naturen, nu ha vi gjort en karlakarl, och så känns det som efter ett Beischlaf, man får en lust att sova, och vara över den saken. Natura numqvam perfectrix, säger Aristoteles, naturen gör aldrig något fullkomligt, och här behövde hon tre generationer för att knåda till ett stort ämne, så stort att degen tog slut. Slut, för om man tänker efter, så fanns det en svag punkt någonstans mitt in i nodus vitalis eller livsknuten hos denna jätte. Svagt som hos den store morfadern — där ha vi också kanske lite påbrå — Fredrik III i Danmark. En enväldig, slug, vidskeplig herre, som var så stark och så vek, så klok och så full av misstag. Och så, se på vår hjälte. Modig som en björn, när man såg på honom, men när natten och olyckan kom, si då kunde han inte sova ensam. Då skulle han ligga i knä på någon, eller i sängen hos gubben Piper ibland; och så fram med bönboken... Och tänk på den där då, att han som rådde på andra, kunde inte dubblera sin person och sätta en vilja över sin egen vilja. Det var inte styrka när han lät Moskoviten rasera i Östersjöländerna, under det han höll på att förgöra sig och oss alla borta i Polen. Det var tetanus eller stelkramp... ja så var det i Turkiet också. Vad hade vi i Turkiet att göra

Digitized by Google

... Svaghet, herre! Och så att han inte vågade sig hem till Stockholm... det var fegt, så fegt, och det föll han på. Och på det också att han skulle ta sig en ansvaring i Görtzen... jo, den får njuta't han; han får bära hundhuvet, han! Ack, där fanns så mycket svagt så!

— En hjälte var han likafullt, stå mig för det, medikus, utbrast löjtnanten, som icke längre kunde styra sig.

— En hjälte på slagfältet var han! Ganz recht, löjtnant Carlberg. Och det kan hända, att han var mera general än soldat... si det förstår jag inte. Hans dygder trodde jag vi kände, men hans brister ha vi blundat för tills nu, och därför ska vi tala om dem nu, när ingen hör oss; för en likrevare är jag, men ingen likrosare. Jag sade att det fanns något svagt! Och det syns alltid när en släkt går ut. Hade inte fadern motvilja att couchera med sin lagliga gemål! Och blev det icke litet klent med avkomman. Vår kung tog vad som fanns och litet till. Systern Hedvig Sophia blev gift, men hon var inte rätt skapad, för hon hade ett litet fel, litet, men ändå ett fel — hon hade dubbla tummar, som kanske ni inte vet — och hennes son blev svagelig och hade svårt att tala, man sa till och med att han var nästan stum. Och vår nådiga drottning, Ulrika Eleonora är — unter uns — icke av naturen förlänad med det övermått av andliga förmögenheter, som man har hopp att vänta av en så framskjuten person...

— Mycket bra sagt!

— Med ett ord, och i betraktande av att även vår nådige herre och konung levde i en beständig olust att skänka landet tronföljare, så vill det synas

Digitized by Google

som om en hemlig drift hos naturen ställt så till att det blev en ända med den ätten. Naturen hade gjort sitt och var trött. Den hade nog med Carlar, och det blev slut med Carlar!... Något fint arbete hade naturen icke gjort i vår nådige Herre och Konung! Stort och grovt! Gärna; men icke fint. Tänk, denna hand, som förde huggvärjan så stolt, kunde icke lirka fram den lätta fjädern på det glatta papperet... då lydde icke mekaniken, då vinglade det och krånglade, som om han fått torgsjuka mitt på det vita fältet. Han sa också att han fick svindel när han skulle över pappersarket. Men det var inte bara det, utan tankarne som skulle marschera fram i riktade rotar, de gick och satte krokben för varandra, trampade ner hasarna på varann, och när jag läste ett brev till systern en gång, som han bad mig korrigera, så låg orden där som i långa tanor, hopsnorade som om man sett hela hjärntrasslet uthasplat... nej, det var inte finerat! Och så tyckte han inte om rena strumpor... asch! Det var en gris, det vet vi, och det ska vi inte tala om.

— Fy för fan, vad ni är småaktig, medikus! Det hade jag aldrig trott om Er, avbröt löjtnanten och kastade en blick neråt sina trasiga stövlor. Dubbla tummar och skitiga strumpor, vad har det med mannen att göra!

— Très bien, löjtnant Carlberg, jag talade egentligen inte till Er, för då hade jag med min otroliga förmåga att sänka mig till mina åhörares låga ståndpunkt talat på ett annat sätt... Vi ska slåss i morgon, men inte i natt! — Jag sårade Er med min orättvisa misstanke att ni var en man som förstod uppskatta skönhet och behag i livets mindre förhållanden, och

Digitized by Google

jag drömde, halvsovande som jag är, att de små penseldragen icke kunde skämma annan tavla än den som saknade de stora. (Och det begrep han inte, viskade medikus för sig själv!) Men om Ni vill, skall jag tala för Er om vår hjältes stora brister, för jag måste tala i natt, tala ur mig denna ande, som tryckt min i år, som jag tänkt tyst om så länge, därför att jag fruktat att tänka högt, en ande som därför att vi aldrig vågade tala, också aldrig fick veta vem han var... Vill Ni sen slåss med mig i morgon skall ni få! Jag var med vid Pultava, och jag var med mången god dag innan ni var född. Jag har icke, sedan jag anno 1703 kom i konungens tjänst, ägt min själ en timme, utan den har varit envåldsherrens tillhörighet, liksom min ställning, mitt bröd, mitt liv. Det är mig därför som om jag nu trädde ut ur ett strängt fängelse, som om jag andades, återfann en gammal bekantskap i mitt hemliga jag, som vuxit under mossan, under snön, under stenar. Jag har älskat den mannen som hunden älskar sin herre, av vilken han får skydd och mat, men jag har hatat honom som hunden sin herre, åt vilken han avstått sin vilja, sin frihet. Hör alla mina tankar om den store mannen... Vi ska slåss i morgon, löjtnant Carlberg, men inte i natt! — Och var inte rädd, det är bara råttorna som dansa på golvet därinne!

— Ser ni, öppnade han sitt tals ström, det är med en del stora män som med ljuset där; sätt det på ett högt bord och det skall synas, sätt det under bordet och det lyser intet, fastän dess sken är lika starkt som nyss. Sätt med andra ord en åsna på en tron och han ska alltid ta sig ut något, om det inte är alltför klent med honom. Bien! — Det finns få re-

Digitized by Google

genter som varit så illa utrustade som vår salig konung därinne. Litet visste han om statens regeringssätt och om samhällens ordnande, intet om samtiden och de styrande hemlighetsfulla makter, som göra historien. Hela hans liv var en kedja av misstag, av bockar, av dumheter...

— Ja, vi ska, djävlar regera, slåss i morgon, medikus Neuman! avbröt löjtnanten. Men prata nu, för ni är fan anfäkta mig rolig.

— Men det fanns orsaker som till allt annat, och när jag nämner dem, nämner jag lika många ursäkter!... Jag är tysk född; det var vår store konung också, ty han hörde till huset Pfalz, som icke är svenskt; hans farmor var Hedvig Eleonora av Holstein-Gottorp, hans mormor Sophia Amalia av Braunschweig-Lüneburg och hans mor Ulrika Eleonora, dotter till nämnda mormor och oldenburgaren Fredrik III.

— Så satan! Var nu Carl den tolvte tysk också!

— Jo säkert, så säkert som själva stamfadern Johan Casimir var gift med Carl den niondes dotter, med Maria av Pfalz. Nu är det sant, ser löjtnant Carlberg, att man ska ta utsädet från grannen, men Oldenburgar och Pfalzar ha inte haft den bästa vätskan. Och så händer det att när man tar till sådden långt ifrån, så får man ogräs i grödan, och inte är det den bästa man skickar längst bort. Gustav den förste strakade först Katarina av Sachsen-Lauenburg och fick den fjollen Erik, men när han sen tog inaveln med henne Leijonhufvud, så blev det tio raska drängar och pigor, utan att det klagades på inbördes krig och nepotismus. Det må nu vara det, men det låg också något avgjort svenskt i vår hjältes hela åtfärd. Löjtnanten vet icke

Digitized by Google

vad svenskt är, kan jag tänka. Jo, när stammarne vandrade omkring ännu och letade efter de bästa jordbitarne och började nappas om floddalarne, sjöstränderna och de förmånligaste luftstrecken, drevos de svagare norrut och de mest begåvade intogo godbitarne. Ju längre norr ju sämre folk. Likasom jordkulan endast har en värmekälla, solkulan, så hade Europen blott en bildningshärd Hellas, sedan Rom, sist Paris. Och alldenstund värmen utbreder sig i omvänd proportion av kvadraten på avståndet, så kommer alltid värmen, den andliga som den materiella, sist och minst åt polarländerna, och därför fröso andarne i nordanlanden och blevo på efterkälken. Därför underhölls alltid en stam av barbarer norrut, och när samhällena söderut voro ordnade, bröto nordmän och vikingar ner ur sina hålor och rövade på vildarnes vis. Ibland hette de Göter och Longobarder, ibland Svear, ibland trettioårigakrigare, och nu sist Carl den tolftes bussar. Carl den tolfte är därför den mest svenske av alla konungar; och med den ensammes, förvisades och tillbakasattes övervärdering av sig själv, förenade han den osjälvständiges tillböjlighet att gå och spela en annan. Vet löjtnanten vilken roll Carl den tolfte spelade. Nej. Se då på den här boken som jag hittade i hans bakficka nu nyss. Det är Curtius: De rebus gestis Alexandri Magni, eller: Historien om Alexander den stores bedrifter. En dålig historiker som skrivit om Alexander så som man troligen kommer att skriva om Carl XII i många tidevarv. Det var emellertid hans urbild som vår hjälte ville agera inför Europa. En urbild som var fjorton hundra år för gammal. Hör på några jämnsättningar, om de icke passa all-

Digitized by Google

deles så väl ihop. När Alexander föddes, brann templet i Efesus. När Carl XII blev myndig, brann Stockholms slott. Alexander var liksom Carl XII tidigt stolt och äregirig, ville icke tävla vid olympiska spelen, emedan där icke funnos några konungar att bekämpa; förslösade sin förmögenhet och kastade ut pengar på vänner; avskar den gordiska knuten då han ej kunde lösa den; erövrade många länder, dem han ej mäktade sköta och hade alltid Persern i ögat liksom sedan en annan hade Ryssen, om nu Darius skulle översättas med August eller Peter. Brandklipparen heter dock på grekiska Bucephalus, och Turkarne kunna vara Perser, som Alexander icke drog sig för att taga med i sin armé när det behövdes; Bessus kan vara Mazeppa, och Babylon antingen Dresden eller Moskwa; floden Hyfasis Poltava; och båda hjältarne dogo i genomsnitt vid trettiofyra och ett halvt år, då den ena räknade trettiotre, den andra trettiosex år vid dödstillfället, och så vidare efter behag.

Men det finns en olikhet mellan hjältarne, utom nu Macedonierns liderlighet, och det är den, att Alexander for fram som en Aristoteles' lärjunge att sprida bildning bland barbarer, under det vår skägglöse Longobard endast gjorde simpla plundringståg och till sist icke försmådde att trumma upp hundturken och dra in det fratet igen i Europa, som man haft ett sådant hejande helvete att få ut en gång.

Ser löjtnant Carlberg, när odlingen börjar i Europa så söker den sina boplatser vid ett innanhav, i avsikt att komma åt sjökommunikationerna, då inga landsvägar funnos. Därför börjar bildningen kring Medelhavet, kryper upp längs kusterna åt Spanien,

Digitized by Google

Frankrike, England, under det Tyskland ännu ligger i skogsmarker. Sverige och Danmark tävlade om att få Östersjön till ett nordiskt Medelhav och klådde därför alltid efter makten över stränderna. När Carl XI dog, hade Sverige kuster åt tre hav och kunde vara belåtet. Ingen av de fiender, som utmanade Carl XII, hotade landets dåmera naturliga gränser. Danmark ville endast arrondera sitt land och gick löst på Holstein-Gottorpska området — det angick inte Sverige; och erinra det, löjtnant, att Carl XII endast slog Dansken den gången med Engelsk, Holländsk och Hannoversk hjälp — ringa ära. Att Sachsen ville ta Riga för att komma ner till sjön, det var ju billigt och att tsar Peter ville ha Ingermanland, det var klart. Nu glömde Carl XII, eller rättare förstod det aldrig, för han hade inte fått någon uppfostran, att Polens gränsbevakning mot Österns horder var onödig, sedan Ryssland självt, civiliserat av Michael och Alexei, övertagit det partiet, och hela Carls hat mot den överlägsne Peter förefaller så personligt, opolitiskt, ohistoriskt, att man icke behövde se detsamma avslöjat i hans största brott att kalla på Turken emot det i avvildning stående Ryssland, som just då var sysselsatt med sin grundläggning såsom Europeiskt samhälle under en tsar, som både var Doktor i Oxford och Ledamot av Franska Institutet. Vilden, det var Carl, som lade sitt land i mulbete, under det Moskoviten satte plogen i sitt.

Sverige behövdes icke i Östersjöprovinserna som förpost mot mongolerna, och därför förlorade det Östersjöprovinserna med historiens rätt; Sverige hade icke med Polens affärer att göra och icke med Holstein-Gottorps heller, därför vräktes det ut; Carl

Digitized by Google

XII var ett spöke som stått upp ur hunnergravarne, en göt som skulle ha bränt om Rom igen, en Don Quixote som befriade förtryckta galärslavar, under det han slog sina egna undersåtar i järn och blod, och hade inte den kulan som i afse föll, kommit från väster, så hade den en gång kommit från öster, ehuru själva fan inte vet var den kom ifrån.

Nu sprang löjtnanten upp som om han setat på en fyrboll.

— Medikus, ni sa ett ord! Var den kulan kom ifrån! Ja, var kom den ifrån?

— Har löjtnant Carlberg några misstankar i den riktningen jag antydde? frågade kirurgen med en blick som kunnat ta ut en kula ur en länd.

— Nej! Inga alls! svarade löjtnanten kort och bestämt.

— Nå, då vill jag bara säga det, avslutade kirurgen, att kom inte den kulan därifrån, så borde den ha kommit — därifrån!

— Nej, nu djävlar i mitt hjärta, ska vi — dricka ett glas! utbrast löjtnanten och letade fram en vinbutelj ur sin väska.

— Vad! Ska vi inte slåss först, löjtnant?

— Nej, benkarvare! Vi ska aldrig slåss. Ni är en mästare i likrevning; och så som ni skar opp den Alexandern vore inte Turken själv karl till. Tag min hand, och tack för att jag slapp drälla ur mig allt det där!

— Skalk, som låtit mig sitta och prata huvet av mig! — En skål för gamla Sverige, och nya!

— Konungen är död! Leve drottningen!

Digitized by Google

— Eller Lantgreven!
— Men icke Hertigen!
— Helst friheten!

•

Ännu hördes stojet från de halvrusiga inifrån likhuset, när den grågula decembermorgonen grydde därute, där trossvagnar och kanoner rullade fram över krossade smutshögar som varit nummer i Jönköpings- och Livregementet, en blandning av mänskliga inälvor och klädestrasor, en sko med en fot i, en handske med några fingrar, ett öra inpackat i en hårboll. Ner ur dalen mot riksgränsen bullrade artilleriet, slamrade rytteriet, trampade fotfolket, under det kurirer sprängde förbi, ner över diken och åkrar, upp över bergstalp, en kappritt om konungaarvet till ett folk och ett land.

Digitized by Google

Stråmannen.

KAPITEL I.

Postjakten vid Gråmunkaholmen lade ut under salut av nickhakarne och kunde knappt gå klar för en kunglig galär som nyss hissat på under stort glam av ett sällskap jaktklädda kavaljerer vilka med bössor, hundar och pikenerare samlat sig på skansen för att vifta avsked med hattarne åt arvfursten, som satt uppe i ett tornfönster på Wrangelska palatset. Med långa blickar följde fursten det glada tåget, som skulle till Kungsör att jaga hare på de nyskurna fälten, i de gulnande björkhagarne. Viftande med högra handen åt de avundade vännerna, höll han i den vänstra en liten men hög och smal bok, bunden i svart marockäng med silverränder, i vilken han då och då kastade en blick och strax mumlade något mellan läpparne.

När galären slutligen vände under Kungsholmslandet och låg över åt Långholmen, steg han upp från fönstret och gick med tunga steg inåt gemaket, som var skilt från tornkammaren genom ett tungt draperi, en skänk av Ludvig den XIV från Gobelinsfabriken i Paris. Från den ljusa i guld och vitt dekorerade tornkammaren i den stil som bär namnet régence efter Ludvig den XV:s förmyndareregering,

Digitized by Google

var kontrasten av en våldsam verkan in till det mörka gemaket hållen i det förgångna århundradets pompösa, tunga smak. Det var som att komma från ljus till mörker, från fria luften in i en källare, och liksom om de svarta möblerna tryckt honom, gick fursten fram till fönstret, drog undan gardinen och såg ut. Där stod den mörka Gråmunkakyrkan med dess höga träspira och dess gravkor som höjde sig över kyrkogårdens murar och lindar. Furstens blickar följde det röda teglet på kapellen som buro namn av de nya helgonen Torstenson, Wachtmeister, Fersen, Lewenhaupt, Leijonhufvud ner till kyrkans högkor, där ställningarne till Carolinska gravkoret utvisade platsen där hjältekonungen skulle vila och vars krona sken nyförgylld på koppartaket. Här stannade hans blickar en stund med ett leende liksom om han hämtat mod till det synbarligen påkostande arbetet med boken, och han började åter läsa.

— Kan gossen sin läxa snart? hördes en röst bakom fursten. En högväxt dam med ett långdraget ansikte och en alltför stor näsa, som föll ner över en för liten överläpp för att möta en mycket för framträdande underläpp, hade omärkt kommit in i rummet och stod nu vid furstens sida läggande en välväxt arm och en mycket vacker hand på hans skuldra.

— Nu kan jag den ena läxan, svarade fursten, och magistern får komma när han vill, för skall jag sitta här som en skolpojke instängd medan de andra gå på jakt, slänger jag krona och spira, Ulla!

— Så länge ditt samvete, gosse lilla, inte reser sig mot denna trosförändring, återtog drottningen, så får du ge dig till tåls.

Digitized by Google

— Samvete! Jag tycker den ena smörjan är så god som den andra!

— Tyst! tyst! varnade drottningen.

— Ah! Jag finner till och med min Calvinska uppfattning av nådemedlen såsom symboler, mycket justare än Luthers vidskepliga mening att de skola vara kött och blod.

— Fritänkare, tag dig till vara! hotade drottningen igen, men lika milt som förut.

— Just därför att jag är fritänkare kan jag vara med på vad skoj som helst, och jag undrar vad biskopen själv tänker i den här frågan.

— O du lilla gosse, vad du talar dåraktigt. Tror du icke att en biskop känner vad som skall vara sant eller icke!

— O, du vishetens gudinna lilla, du är så älskvärt stupid att jag blir stormkär i dig!

— Kan du älska din fula Ulla, du som alla kvinnor vilja fånga?

— Jag älskar ingen annan än dig, det vet du, men...

— Men.

— Men jag skulle råka i färre frestelser att upphöra, om du ville besvära dig vara mindre guvernant och mera älskarinna!

— Älskarinna? Din äkta maka?

— Min äkta älskarinna! Var det, bliv det, och du är allsmäktig!

— Eljes går du ifrån mig! O, jag har känt det, jag har lidit av det, jag vet att man vill skilja oss.

— Jag tror mig ha märkt det, men hittills har jag icke iakttagit några symptom hos mig som talat för sannolikheten av dina farhågor.

Digitized by Google

— Hittills? Men när du får kronan som jag lägger på ditt huvud...

— Då skall jag vara mot dig trogen såsom mot alla goda gåvors givare!

— Så säger du nu!

— Så känner jag det nu!

— Biskop Benzelius! anmälde adjutanten i dörren, avbrytande samtalet som hotade taga en hetsig karaktär.

Arvfursten kysste drottningens vackra hand, vars mejslade fingrar gjorde en gest såsom av en senromersk marmorstaty, och avlägsnade sig med alltför snabba steg som både röjde en brådska att få slut på kärleksgnabbet och komma till mera intressanta ämnen.

•

I audienssalen stod den ännu ungdomlige biskopen, en fransk abbétyp med silkesstrumpor, poignetter, krås, och höll en trehörnig, dock svart, alldeles för njuggt tilltagen hatt mellan sina ringprydda vita fingrar. Hans livfulla ansikte med spelande drag tycktes leta efter ett passande uttryck att möta sin herre, som oaktat han ännu blott var drottningens gemål, dock fört styrelsen under de två år hennes namn lånats åt konungalängden för att man skulle få rådrum till holsteinska hertigens avlägsnande.

— Välkommen, min magister, hälsade arvfursten förbindligt men majestätiskt. Nu kan jag min läxa.

— Ers kunglig höghet, svarade biskopen, ännu icke på det rena med sin roll. Något tvivel rörande Ers höghets fullständiga kännedom om de höga läror jag blivit satt till att förkunna har jag aldrig dristat

Digitized by Google

hysa, och till en konungs ord är jag skyldig sätta tro utan att se eller höra!

— Ni är en skämtare, herr abbé — herr biskop menade jag, men vill ni tala allvar ett ögonblick, så tag fram papperet, som skall göra mig till konung.

Biskopen, som kände sig befriad från en tung börda, kastade hatten på en stol och framtog ett färdigskrivet formulär, i vilket arvfursten avsvor den reformerta bekännelsen och erkände sig som anhängare av den lutherska, ett av villkoren för hans val till Sveriges konung i samma stund Ulrika Eleonoras avsägelse blivit av ständerna godkänd.

Arvfursten tog papperet, och utan att läsa det, bredde han ut det framför sig på skrivbordet, lade läskpapperet över texten och ritade ett stort, något plumpt Friedrich med gåspennan, varpå han sandade och återlämnade papperet till biskopen.

— Ers kunglig höghet behagade väl icke kasta ett öga på skriften... för ordningens skull? hemställde biskopen något kränkt av det tydliga förakt varmed den viktiga akten behandlats.

— Nu? Efteråt? Nej, nu är det för sent, svarade arvfursten. Dessutom, herr biskop, ville jag gengälda Er artighet med en annan, visande Er det fullaste förtroende, fullare än mitt rysliga förakt för den heliga handling Ni behagat förrätta. Är det någon lösen?

Med en gest åt västfickan som om han ville ta upp några småmynt fick han biskopen att med en kort bugning och en avvärjande rörelse med handen draga sig mot dörren, där adjutanten redan stod färdig att anmäla nykommande.

— Tala! höjde arvfursten rösten utan att besvara biskopens avskedshälsning.

Digitized by Google

— Kanslipresidenten greve Horn! Hovkansleren greve Gyllenborg! anmälde adjutanten.

Två högväxta män visade sig i dörren, båda sökande komma först in utan att såra etiketten med någon häftig rörelse eller röjande obelevenhet.

Riksrådet Arvid Bernhard Horn, den sedan så berömde Mössornas chef, visade en typ som röjde alla de medelmåttiga egenskaper ett rike av utmattning och derangerad ekonomi kunde bruka. Hans låga trånga panna bar prägeln av en jordkrypande ande som kunde alstra små matnyttiga tankar; hans för långa, obehagligt krokiga näsa ägde icke örnnäbbets djärva böjning utan mera av snabeldjurets luktorgan som är på väg att bli en trevande lem; en elak mun som reglerades av två sneda starkt spända muskler, vilka från näsrötterna sträcktes ner mot de bakre bladen av ett par finska käkar, lovade mera varaktighet i rovets fasthållande än snabbhet i dess gripande. Ett huvud skuret i träd, få grova drag; ett maskineri med några säkra hjul, och ett par duktiga osynliga lod som drogo det hela. Tarvligt, borgerligt, med ett par slängar av den askes som frånvaron av förfinade begär, kanske en praktisk fruktan för följderna alstrar, var hans huvud, vars platta hjässa verkligen syntes skapad för att bära en nattmössa.

Till hälvten dold av den grova gestalten, som i folksamlingar eller folkförsamlingar kunde synas majestätisk, visade sig greve Karl Gyllenborgs förnäma figur med dess härskarebyst. En ädel ansiktets oval regerad av ett par av kvickhet och sund sinnlighet strålande ögon, en näsa som med sitt underordnade bestyr icke trängde sig fram för att störa,

Digitized by Google

utan som mera tycktes danad att njuta av naturens alla vällukter än varna för det ohälsosammas stank; en mun som kunde le gudalöjen över andras och egna brister, som syntes skapad till kyssar och vältalighet, och i vars vinklar den starkes ädelmod log mot fienden. En kälkborgare och en ädling, Horn och Gyllenborg, den förre av gammal adlig ätt på retur, den senare av alldeles ungt träd i växande — farfadern var apotekare i Uppsala — stodo de där inför sin blivande konung tävlande icke om hans gunst utan om makten att få härska genom honom.

Arvfursten Fredrik var vid denna tid en man i sina bästa år, mellan fyrtio och femtio då ungdomens sådd skulle stå mogen till skörd. Han var icke då den obetydliga, halvt löjliga person som partislit, obrukade krafter och felslagna förhoppningar sedan gjorde honom till. En vårdad uppfostran, fullständigad genom vidsträckta resor i främmande länder, ett gott förstånd och ett mod i faran som gjort honom till hjälte vid Höchstädt, Oudenarde och Malplaquet, högste befälhavare över svenska hären mot Norge, och regent under Ulrika Eleonoras tioåriga regering, gåvo honom på hand alla betingelser att styra en nation. Änkling efter ett föregående äktenskap med en preussisk prinsessa, hade han bakom sig ett visst förstånd om livet och en manlighet som endast en intim förening med det andra könet kan skänka. Hans yttre röjde med sin kraftiga profil, icke olik Ludvig XIV:s, en härskarenatur, parad med den bildade och välvillige privatmannens tillmötesgående och överseende med små fel, beundrande och upphöjande utan avund den stora förtjänsten var den fanns.

Digitized by Google

Sedan han med några vänliga ord bjudit de båda herrarne taga sittplats, vilken de med något åsidosättande av etiketten gjorde för skyndsamt att icke någondera skulle bli sist, öppnade arvfursten det ömtåliga samtal som nu måste följa och på vilket kronan hängde.

— Herr kanslipresident! började han, hav godheten föredraga de viktigaste punkterna av den regeringsform jag kommer att förbinda mig till att besvärja.

Han lade en särskild vikt på ordet besvärja, vilket icke var alldeles detsamma som att lyda.

Greve Horn tog nu ordet, långsamt och sävligt sökande förkorta den vidlyftiga akten och med lena ord överskyla det hårda i villkoren.

— Ers kunglig höghet torde icke vara obekant med det sakförhållandet, att genom 1719 och 1720 års av ständer, råd och regerande drottning antagna regeringsform, konungen icke äger stifta lag.

— Jag är icke okunnig om det, svarade arvfursten, ehuru jag hade väntat att den som i första och sista hand får bära ansvaret för att landet byggas med lag också skulle höras innan han dömes, och att han såsom rikets första medborgare icke skulle berövas den siste medborgarens blygsamma rättighet att deltaga i lagens stiftande.

Han gav härvid greve Gyllenborg en maskerad blick som återsändes med ett bifallande men vördnadsfullt leende.

Greve Horn svarade icke, utan övergick till nästa punkt.

— Ej heller torde det vara ers kunglighet främmande, att konungen på grund av svåra och dyrköpta

Digitized by Google

erfarenheter icke längre kan tillerkännas rätt att börja anfallskrig eller under pågående riksdag sluta fred eller förbund.

— Om den punkten äger jag fullständig kunskap, så mycket mer som jag själv fick uppbära skammen och skulden för Ryssarnes mordbrännartåg i fjor, oaktat jag dock endast var generalissimus för armén, och då mindre än nu vågade sluta något förbund med en främmande makt, utan vars bistånd intet mot Ryssen kunde företagas!

— Därjämte, fortfor greve Horn, har som bekant den bestämmelsen influtit, och vunnit laga kraft, vadan ingen ändring kan ifrågakomma, på länge åtminstone, att konungen skall lova i sin försäkran att alltid instämma med riksens maktägande ständer, samt lösa ständerna från deras ed till konungen om denne överträder sin ed.

— Det finner jag alldeles billigt, svarade arvfursten, om blott ständerna förbundo sig att instämma med konungen och lösa honom från hans ed, när han finner nödigt för rikets bästa densamma bryta.

— Vad nu till sist själva styrelsen angår, styrelsen, Ers kunglig höghet, så är ju konungen bunden vid riksrådets flertal...

— Och riksrådet vid ständernas! Det är alldeles klart!

— Alldenstund jag hör att intet missförstånd råder, helst bestämmelserna äro tydliga, återstår mig endast i nåder utbedja mig Ers kunglig höghets underskrift, förutsatt att inga betänkligheter från Ers kunglig höghets sida...

— Jag hyser inga betänkligheter, avbröt konungen, fattade papperet och grep om pennan med en

Digitized by Google

häftighet som dolde hans fruktan att tveka. Men i sista stunden hejdade han sig. Dock, efter en blick åt greve Gyllenborg som fortfarande uppmuntrade med sina vältaliga ögon till att gå på, satte han pennan på papperet och skrev med stora tjocka bokstäver sitt Friedrich.

— Då återstår mig endast, upptog greve Horn lika lugnt som förut, att föredraga ärendet för ständer och råd, och i övermorgon kanske skall jag ha nåden hälsa Ers kunglig höghet som mitt Majestät.

Efter en kort bugning, mindre vördnadsfull än den vid inträdet, gick kanslipresidenten mot dörren, följd denna gång av hovkansleren.

Arvfursten var icke sen att vända ryggen åt den dörr, genom vilken hans stolthet och ära gått ut, då i nästa ögonblick greve Gyllenborgs lätta något dämpade steg hördes på stengolvet och hans beslöjade röst framstammade:

— Förlåt, Ers Kunglig Höghet, jag glömde min hatt!

— Stanna! befallde arvfursten.

Och han upprepade sin befallning bedjande, när han såg grevens oroliga blickar vända tillbaka åt antichambren.

— Kan man stå till svars för detta, greve?

— Det begär ingen, Ers Kunglig Höghet.

— Men det är ju ett gyckel, alltsammans!

— Ja, det är!

— Ja, men jag blir narren, och det vill jag inte! Jag vill inte bli strårmannen eller vad ni kallar det för, jag har inte lust att vara under mina undersåtar, ty vad är jag då? Tror ni att jag som har sett huru stater styras, som själv äger en stat, där jag blir

Digitized by Google

suverän, har lust att sitta och se på huru riksens regerande ständer regera åt fanders, under det jag skall bära hundhuvudet? Vad är det för folk, era maktägande ständer; på några statsmän i Riddarhuset och prästeståndet när? En svärm adelspojkar, som nyss kommit ur officersskolan, en hop lantpräster utan andra begrepp om statsstyrelse än dem de fått vid lanterspelet och i sakristian, en kohort falskväxlande grossörer och den stora bondhjorden som förblandar riksdagen med sockenstämman. Varför har man då överlåtit sin makt åt mig på samma gång man tar makten över mig? Varför?

— Sire! Man har icke överlåtit någon makt åt Er! svarade greve Gyllenborg med ett aktningsfullt leende, i vilket arvfursten måste deltaga.

— Det är sant, herr greve, men varför har man gjort mig till kung då?

— Förmodligen av samma orsak, som man valde drottningen!

— För att få härska!

— Ytterst sannolikt!

— Man skall få se! Man skall få se! Och vem har gjort mig till kung? Greve Horn? Vem är Arvid Bernhard Horn?

— Vår förnämsta statsman, Ers Kunglig Höghet.

— Han! En bigott gammal kamrat, som anser gudlöst att tro det jorden går kring solen och icke tvärtom; en vidskeplig bonde, som avbryter konseljen för att stiga upp och göra bön, när han hör det ringa i en tornklocka; en rik snålvarg, som är nog rik att icke behöva taga mutor; så äregirig att han går och är gul i ansiktet; så rädd för enväldet att han synes besluten att ta hand om det själv; på samma

Digitized by Google

gång så demokrat, att han icke vill se en bättre person bland sina underordnade, allt under det han icke fördrager att se bondeståndet »komma till medvetande om sina krafter»; en republikan som styr landet själv ifrån sitt Ekebyholm som en kinesisk kejsare från sitt igenmurade palats...

— Sire! dristade hovkansleren avbryta i den paus arvfursten gjorde för att dricka ett glas vatten! Greve Horn är suverän i dag, men han behöver icke vara det i nästa vecka, om vi känna suveränernas öde rätt. Och det kan mycket väl vara en fantasmagori att det är han som styr; jag tror att han är styrd av riksens ständer, ty så länge han går deras ärenden ser det ut som om han ledde dem, men låt honom börja gå egna vägar — och vi få se! Greve Horn är en partichef och som sådan partiets lydige tjänare, suverän blir han aldrig.

— Är ni också rädd för enväldet, greve Gyllenborg? frågade arvfursten helt hastigt som om han ville intaga en hemlighet med överraskning.

— Envälde är aldrig farligt så länge en nation är vid vigör; ty missbrukas det, så kan en kraftfull nation avsätta den ovärdige; men är nationen loj och på förfall — ja, så sitter despoten kvar, och då ha de icke bättre förtjänt.

Arvfursten dröjde ett ögonblick för att halvhögt upprepa svaret och utleta dess mening. Därunder ljusnade hans ansikte, och räckande hovkansleren sin hand kastade han upp en ny fråga.

— Vad säger ni om den nuvarande regeringsformen?

— Jag kan varken se någon regering eller någon form i den. Den synes mig vara som en lagbok,

Digitized by Google

författad av tjuvar för att snärja domaren. Ständerna? Hm: Ständer-regering! Ja, parlamentet kommer av parlare, som betyder prata, men parlamentet skulle behandlas som Japanen behandlar sin hustru: höra henne, men icke lyda henne! Ett enväldigt parlament är farligare för friheten än en enväldig monark, ty ett parlament kan varken avsättas eller halshuggas. Republik är ett styrelsesätt bland många och passar för sämre folk som Schweizare, Holländare och Amerikanare: monarki är också ett, som lämpar sig för bättre folk, välförstående att man alltid har tillgång på en verklig ståndsperson och icke får nöja sig med korpralsnaturer eller estradhjältar; men parlamentarisk monarki är icke något styrelsesätt alls, lika litet som en parlamentarisk monark är någon monark.

Arvfursten syntes högst uppmuntrad av hovkanslerens utläggning av regeringsformen, men han hade ännu icke kronan i sin hand och icke heller visste han riktigt vem han talade med, därför fann han för gott att låta samtalet falla, nöjd med att ha fått säga sin mening.

Han skulle just räcka handen till avsked, då drottningen trädde mitt ut i salen, med synbara tecken att ha lyssnat. Utan att kunna stävja de känslor greve Gyllenborgs tal hos henne väckt, gick hon rakt fram till honom, tryckte hans båda händer utbristande:

— Tack, greve Gyllenborg för Er vänskap mot konungahus och fosterland, ni är den enda som förstår vad våra hjärtan bära av förhoppningar på framtiden, och vi skulle anse oss lyckliga, om vi kunde få se Er i främsta ledet när den dag kommer...

— Se så, se så! avbröt arvfursten, vilken blev lika rädd som greve Gyllenborg att höra det ord ut-

Digitized by Google

talas, vilket legat på botten av allt som blivit sagt. Och med sina armar fattade han sin gemål om livet och sköt henne åt sidan, under det han vinkade ett mycket vänligt avsked åt greven, som taktfullt avlägsnade sig.

— Hur kunde du? var allt vad arvfursten förmådde framsäga och med så liten häftighet i sin röst som hans upprörda sinne tillät.

— Ah! Gyllenborg är ju vår bästa vän! svarade drottningen tillitsfullt.

— Ha vi några vänner vi?

— Vi? Å! så fullt, så fullt, bara man tar vara på dem! Är inte greve Arvid som han vore min far?

— Vad? Tror du på Horn?

— Som på guds heliga ord!

— Ulrika! Lova mig att du aldrig befattar dig med statsaffärer efter detta.

— Nej, det lovar jag visste inte. Har du fått kronan av mig...

— Det har jag inte! Den har jag fått av ständerna — och greve Horn! svarade fursten bestämt och med mörknande min.

— Sesådärja!

Mera hann drottningen icke säga förrän fursten tog stora steg utåt golvet.

— Det fattades bara detta! Ständerna, rådet — och min hustru! — Farväl, nu reser jag till Kungsör att jaga! — Å Gottes Wetter, vad jag får! — — —

Med ett språng var han utom dörren, innan drottningen hunnit kalla honom tillbaka.

Digitized by Google

KAPITEL II.

Den bleka februarisolen sken snett in i granskogen på Liljeholmen, där konungen och hans vän assessor Broman slagit sig ner på var sin stubbe för att vänta in drevet som gått ner åt Gröndal och där fått tappt. Runt om jägarne syntes spår på gårdagens snö, spår av alla slag från harens skomakarstol till rävens dusarna-par; då och då släppte en grankvist sin börda av snö som tinat upp och nu föll ner med en svag duns på skaren; från enebuskens mörka spira rasade en hel liten driva och den nordiska cypressen visade sig i sin eviggrönska friskare än om sommaren, såsom om snön han skakat av sig endast varit en harskinnspelisse, under vilken han värmt sig. Sunnanvinden susade genom grantopparna och ett sakta droppande gav tillkänna att dagsmidjan börjat.

Det hade en lång stund drupit på konungens felbhatt utan att han, försänkt i sina tankar, lagt märke därtill; men när droppet tilltog så att det smällde som ärter, tog han av hatten, skakade den och öppnade språklådan, vilken sällan var tillskjuten allra minst i den talföre och muntre assessorns sällskap.

— Jag kommer alltid till hösttankar när det våras! sade han med en ovanlig tungsinthet.

— Å strunt, svarade assessorn, det är bara vårkänslor, fast de likna hösttankar, och för övrigt är det samma sak; åtminstone löper jag både höst och vår.

— Du är ett as, Broman! Jag tänkte på att mitt livs höst står för dörren, och att när jag dör lämnar jag intet efter mig, ej ens minnet av en stor gärning, då mitt åliggande har varit att ingenting göra.

Digitized by Google

— Kungen skall ha några barn att leva för, och vilka skola ge honom något att tänka på.

— Hur visste du det, Broman?

— Jag kan väl se med mina ögon och höra med mina öron! För ty, en man, vilken är när sin hustru och icke tittar efter andra, som jag och andra svin, den är skapt till att tåla vagga och barnkammare.

— Säg det du, assessor, men säg mig hur det skall tillgå, då... Du vet att jag varit gift förr och icke fått några barn. Underligt synes det att en man som jag, vilken icke har några lyten skall bli gift barnlös två gånger. Visste jag ej att jag förut fått avkomma i frimarkerna, skulle jag gå och sloka öronen, men nu... enfin, det står inte att ändra.

— Inte det? Man har så många prejudikat...

— Abraham och hans kungliga franska bekännare som gifte sig till vänster, det veta vi; men ser du, det bär emot för mig att bryta tro med en kvinna som älskar mig och som jag svurit loven... det är inte riddersman i det.

— Kungen skulle ha haft en skön kvinna och icke en gouvernante till gemål, och...

— Tyst du!

— Den kärlek som är ledsagad av undervisning och råd, den är inte den äkta!

— Ja, jag vill inte neka att min kära gemål är något instruktiös, och att hennes uppfattning av sin ställning som icke regerande drottning ger mig talrika anledningar till oro, ja, jag går just nu och väntar på att få höra något nytt tilltag, som skall bringa oss rent i fördärvet... Men tyst, nu kommer drevet igen!

Digitized by Google

Hundskallet hördes närma sig, pikenerarne signalerade dragning åt vänster, och konungen med assessorn drogo sig uppåt landsvägen. Nu lågo stövarne hårt på och man hörde deras bjäbbande strax innanför skogsbrynet, när i detsamma som konungen lyfte sin bössa för att vara färdig ge eld, en släda med ett tvåspann vita hingstar rusade fram. Men nu var haren över diket, skottet small, hästarne stannade och kastade åt sidan så att slädan stjälpte. Glömmande jakt och byte, skyndade den alltid artige fursten fram till olycksstället och fann i snön en ung dam liggande synbart sanslös. Den rosefärgade sidenpelissens kappkrage hade kastats över hennes huvud så att den galante räddaren icke kunde uppfånga mer än skymten av en förtjusande haka och en mun, på vilken ännu oaktat förskräckelsen ett skälmskt löje kvarglömt sig. Men detta var tillräckligt för honom att igenkänna ett ansikte, som så länge mött honom i salar och salonger, och mot vars inflytande han ställt upp hela sin pliktkänsla och ridderlighet mot makan. När han nu åter såg detsamma under förhållanden, som skulle bjudit vilken som helst att stanna och han kände sig i skuld hos den, vars hälsa åtminstone om icke liv han vållat skada, förelågo inga hinder att ägna den lidande all omvårdnad. Sedan han blottat hennes ansikte och baddat tinningarne med snö, fattade han hennes lilla mjuka hand, för att undersöka pulsen, men som han själv var något valhänt av bössans hanterande, kunde han icke finna pulsslaget, utan knäppte upp hennes kappa för att undersöka om hjärtat skulle ge tillkänna huruvida livsvätskan upphört att strömma.

Den unga flickans blygsamhetskänsla, som var

Digitized by Google

starkare än smärtan och fruktan, väckte kvinnans självbevarelseinstinkt, och fattande den alltför ivrige räddarens hand, sköt hon den samma ifrån sig, slog upp ögonen och utstötte ett klagande läte.

Under tiden var slädan ställd rätt upp och ned, de framskyndande jägarne blåste all's tod! hundarne vinslade och flämtade kring det fällda bytet, färdiga att ånyo taga upp.

— Blås av jakten! befallde konungen sedan han placerat sin sköna börda mellan slädans fällar. Kalla på livmedikern, och följ efter till Liljeholmen!

Vid hornens smattrande och hundarnes skällande vaknade fröken Taube, som icke var obekant för någon av sällskapet, ur sin svimning och förvirrad av de många åskådarnes nyfikna blickar, kastade hon pelissekragen över huvudet, och vände sig till den björnskinnsklädde kusken med befallning att han skulle köra fort till en läkare, ty hon hade vrickat sin fot ur led.

Men konungen hade i samma ögonblick kastat sig upp i slädan och fattat tömmarne.

— Min fröken, det tillhör mig, som bragte er i skada att även gottgöra vad jag brutit, och det ni ej kan neka den obetydligaste av konungens undersåter, får ni ej neka hans undersåters konung, som anser som en ära att räknas bland era ringaste undersåter.

Piskan smällde och hingstarne sträckte ut, under det den unga frökens invändningar överröstades av bjällerklang, hornsignaler, skratt och glam och icke minst av den kunglige kuskens betagna ordsvall.

Digitized by Google

Mitt emot Liljeholmen låg på Södra landet ett gammalt trähus av det slag som sedermera länge gick under det folkliga namnet Drottning Kristinas jaktslott. Det var ett envånings kvadratiskt gult hus med brutet tak och vindskammare åt alla fyra sidorna. Den hägnade gården var bevuxen med gamla kastanjer och nedanför terassen, som vette åt sjön, låg en liten trädgård. Huset, som varit ett jägarboställe, men nu stått öde en längre tid, hade slutligen intagits till hovet och inretts som jaktpaviljong åt den ivrige jägarkonungen.

Nu om aftonen, några timmar efter jaktens avslutande vid Gröndal, rådde den livligaste rörelse inom och utom hus vid det av mareschaller utifrån belysta Jakobsro, som lägenheten kallades. Genom de sex fönstren från den stora salen strålade skenet från kandelabrarne på det dukade middagsbordet och från köket i andra ändan av byggningen lyste flammorna från den stora spisen, som då och då skymdes av vitklädda franska kockar, vilka lupo av och till, och på gården sysslade lakejer med champagnebuteljer, dem de travade i en för tillfället uppkastad snökällare och höllo färdiga att korka upp vid en vink av hovmästaren, som av och till syntes i dörren.

Vid taffeln, som pågick inne i salen, satt konungen vid bordets ena kortsida omgiven av en mycket brokig samling, som dels varit med på jakten, dels blivit inbjudna efteråt. På högra sidan satt assessorn och muntrationsrådet, den något äventyrlige Erland Broman, till vänster den i bondeståndet allsmäktige Peter Nilsson. Längre ned riksdagsmän av de olika ståndén, var och en med en sällsam kavaljer vid sidan, men alla röjande sin tyska härkomst genom

Digitized by Google

rådbråkandet av svenska språket. Rätterna voro efter tidens tryckta förhållanden utsökta och vinerna av första cru. Tyskarne utmärkte sig genom en ovanlig uthållighet i att föreslå skålar, och tack vare dessa samt de ytterligt dyrbara presenter, som under varje kuvert varit dolda under en bukett av violer från Uppsala botaniska trädgård, hade sinnesstämningen stigit till yra. Skålar med fanfarer, skrik och sång, klingande av glas och skrammel av serviser, från äkta ostindiskt till silver och guld påminde mera om en orgie än en kunglig middag.

Alla voro halvrusiga utom konungen som under ett glatt ansikte förgäves sökte dölja en flerfaldig oro.

— Gyllenborg gjorde sig sjuk han, sade konungen vänd till assessor Broman, så att ingen skulle höra det.

— Det var fint av honom att icke synas på vår korruptionsmiddag.

— Va?

— Dess säkrare verkar han i det tysta.

Riksdagsmannen sträckte nu något klumpigt fram halsen för att lyssna, varför samtalet fortsattes på franska, sedan konungen dock först druckit Peter Nilsson till i ett fullt glas champagne.

— Och du tror att man tar dessa igen där man släpper dem, och kan lita på deras röster? återupptog konungen.

— Ja, kan man inte få dem på hessiskt guld, så tar engelskt och franskt i morgon! Och få de så smak på kunglig lyx...

— Men vilket förbannat sällskap!

Digitized by Google

— Det får man lida, men de behöva därför icke visas på hovet — sedan!

— Så hämnas de sen, som alla bortkastade redskap.

— Det är så dags då när de voterat utvidgad konungamakt — ris åt egen rygg.

— Kör ut hund, han stinker så fasligt!

Broman vinkade åt en lakej att han skulle föra ut konungens tik, vilken låg under bordet. Men tiken visade tänder och kastade de mest bedjande blickar på konungen, bedyrande sin oskuld.

— Kör ut hund! upprepade konungen sin befallning.

En kammarherre trädde fram till konungens stol och stannade vördnadsfullt för att mottaga en väntad fråga.

— Hur är det nu med fröken Taube däruppe?

— Fröken befinner sig något bättre efter det andra omslaget.

— Har schoutbynachten, hennes bror kommit?

— Icke ännu, men han väntas varje ögonblick. — Kanske det var han som kom nu.

— Säg mig till om en stund, när fröken behagar ta emot.

— En härlig kvinna, Broman! utbrast konungen, vändande sig till sin gunstling.

— Unik, Ers Majestät. Och vilken slump att hon så skulle falla ner på Ers Majestäts väg.

— Slumpen må nu vara korrigerad av Gyllenborg, Höpken eller annan som jag helst skulle vilja misstaga mig på, så är den lika behaglig ändå att ha råkat ut för, ehuru jag icke alls känner mig frestad att behöva skylla på ödet, i händelse de upphöjda

Digitized by Google

känslor detta rena barn ingivit mig... Är det någon hund kvar där under bordet?

— Nej!

— Vem?! Est ist wohl nicht... der Bauer der stinkt so entsetzlich?

— Warum nit gar? Die Bauer stinken durch alle Jahrzeiten.

— Mais c'est trop! Mon Dieu quelle société.

Peter Nilsson, som trott sig märka att han var föremål för en viss uppmärksamhet, fyllde sitt glas, närmade dess fot mot konungens glas och klingade. Men han var alldeles för rusig för att kunna frambringa en skål, utan inskränkte sig därför till en förtrolig nickning, varpå han hällde i sig vinet.

Konungen reste sig från bordet, blossande röd, men då assessorn röck honom i rocken, vände han sig med ett förvridet leende till bonden och sade:

— Ursäkta, riksdagsman, men jag måste gå ut och...

— Bi' lit't, så är jag med! skrek bonden och ville fatta konungen i armen, men Broman hade fått tag i Peter Nilsson och dragit honom halvt omkull på stolen:

— Ser du, Nilsson, när en kung går ut, så vill han inte ha sällskap.

— Jo, jag förstår det, svarade riksdagsmannen, och jag ville bara se hur långt hans tillmötesgående kunde sträcka sig på längden; för när bonn' ska få bli med i sekreta utskottet h ä d a n e f t e r, så tänkte jag inte kungen hade några sekreta ställen för sig själver — nu.

Assessorn drog öronen åt sig då han såg, att bonden inte var så full eller så dum som han trodde, och

Digitized by Google

med anlitande av hela sin talförhet överföll han sin »bästa vän», som han kallade honom, med en ordström full av löften, smicker, eder, vilka mottogos av hans vän med lika betydelselösa som betydelsefulla nickningar och enstaka ljud.

Medan den bullrande korruptionsmiddagen nere i stora salen pågick hade den i följd av konungens oförsiktighet skadade fröken Hedvig Taube tillbragt några timmar på en kammare en trappa upp, där hon åtnjutit läkarebehandling för en ledvrickning i ena foten. Halvliggande på en ottoman hade hon intagit sin middag under täta uppvaktningar av konungen, vilken under varjehanda förevändningar lämnat bordet varje kvarts timma. Hela uppträdet hade förefallit den unga flickan så sällsamt, oinvigd som hon var både i libertinlivets hemligheter och politikens skurkstreck, att hon, i förlitande på sin kunglige kavaljers bättre förstånd om det passande, helt och hållet hängivit sig åt det ovanligas retelser. Levande ensam med mor och syskon i Stockholm, där bröderna måste söka sin framtid, under det fadern i mindre lysande omständigheter var bunden i Karlskrona såsom president vid amiralitetet, hade hon endast en kort tid varit ute i sällskapslivet, och där blivit tämligen obemärkt, då hennes skönhet icke var av det bländande slaget och hennes själsgåvor mera vanliga. Att nu på en gång känna sig förflyttad över hela denna armé av överordnade och se sig uppassad till och med av konungen själv, som då ännu både var en ståtlig man och omgiven av krigaren-hjältens strålglans, kunde icke underlåta att höja hennes livslust, så att hon blev både spirituell och öppenhjärtig, och med den säkerhet som framgången ingiver råkade hon

Digitized by Google

strax utveckla det osökta behag, vilket även om det är medfött behöver bifall för att kunna slå ut.

Konungen hade också behandlat sin patient med all den ridderlighet, som en krigare och furste under Ludvig XIV:s tidevarv ägde till sitt förfogande och därtill med den aktningsfulla ömhet en gift barnlös man kan skänka en ung person, som står på barndomens gräns.

För att emellertid icke på minsta sätt låta någon skugga falla på den unga flickan, som han å andra sidan kvarhållit utan tillräcklig grund, då hennes skada var ringa, hade han först skickat bud till modern, vilken förklarat sig fullkomligt lugn då hennes dotter befann sig i så goda händer. Denna bekymmerslöshet från moderns sida hade sårat konungen, och för att göra sitt samvete rent hade han eftersänt fröken Taubes bror, schoutbynachten vid kungliga flottan greve Edvard Taube.

När nu konungen rest sig för sista gången från bordet för att efterhöra sin patient, smög han sig uppför trappan med icke fullt så säkra steg som han velat, icke därför att han var rusig, utan emedan han fruktade mötet med greve Taube, som var känd att vara en hetsig herre. Och han hade icke väl fått fatt i ledstången, förrän han hörde röster ovanifrån, som talade alldeles för häftigt för att antyda ett vänskapligt utbyte av meningar mellan syskon.

— Sköka! ljungade den unge grevens häftiga stämma; sköka för Gud och människor, som låter enlevera sig till ett uselt näste som detta hus!

— Vid Gud, broder, du talar det som icke är sant ett enda ord; för allt vad heligt är, tro mig, jag har icke vetat annat än att mina vägar varit de

Digitized by Google

rätta; och hur jag kom i detta hus kan jag icke säga; jag råkade i skada och någonstans måste jag in för att få hjälp! Är jag då icke här under konungens beskydd? Och har han icke strax skickat bud till vår moder för att lugna henne?

— Har han? Har han? Och vad sa moder då?

— Hon förklarade sig fullkomligt lugn då jag var i så goda händer.

— Hon också! Hon, min mor? Gott! Då är hon en kopplerska!

— Edvard! Tänk vad du talar!

— Och i sådana händer! En kungs! Vilken kung? En illegitim usurpator! En partibulvan! Ty när konungaättens huvudlinje gick ut med konung Carl skulle enligt svensk grundlag kronan gått åt manssidan till Holsteinska huset! Denna konung med Arvid Horns nåde, som sitter till bords med slödder och doppar i samma fat som tyska äventyrare, denne skall ha min syster till frilla. Sacré nom de Dieu! Och du, slyna, lånar dig till komediantspel och lockbete! Men så sant jag räknar anor från Härmästare och romerska riksgrevar, så visst som min sköld ej bär andra fläckar än av blod från Clissow och Pultava, så skall jag korsa min värja med förföraren...

— Antages, herr greve! avbröt konungen, som öppnat dörren så bullersamt som möjligt för att ej bli tagen som lyssnare. Men hör noga på: jag drar min värja från Oudenard och Malplaquet för Fröken Hedvig Taube mot hennes bakdantare — för vem drar ni er plit från Karlskrona skeppsvarv?

Den unge grevens ordsvall stannade av ett ögonblick och böjande huvudet som om han velat pressa fram ett svar ur strupen, skakade han endast på huvu-

Digitized by Google

det liksom han sökte sticka ut detsamma genom maskorna i ett nät.

— Ni svarar ingenting på min fråga! upptog konungen mildare.

— Jag skulle kunna svara, men...

— Ni är rädd för min onåd!

— Nej, den fruktar jag ej, svarade greven rätande upp sig, men jag bävar för Er nåd!

— Min fröken, vände sig konungen nu mot den förskrämda flickan, tillåt mig i Er brors närvaro bedja Er om tillgift att jag fört Er i detta hus och i ett sällskap, där varken Ni får stanna längre och varifrån jag önskade mig långt borta, och jag ber greven mottaga min tillgift för det känsloutbrott som jag både förstått och värderat från en bror som är mån om sin systers heder! Är det nog, herr greve?

— Om det är uppriktigt, ja! svarade greven kort, stigande upp på den ädelmodiges undfallenhet, väl kännande att denna endast men säkert vilade på ett rotfästat tycke för systern.

— Unge man, avslutade konungen i det han drog sig mot dörren, nu missbrukade ni er syster till att klänga er upp, moraliskt sett, i samma ögonblick ni uttalade er fruktan att få göra det — omoraliskt. Kan ni se var skillnaden är? Farväl, fröken Taube och herr greve! Riksens maktägande ständers ekipage väntar att föra Er hem, efter som ni finner det anständigare än att åka i konungens, ehuru det kan vara frågan, vilket skulle vara det snyggaste!

Digitized by Google

En halvtimme senare gick konungen nere på trädgårdsterrassen i månskenet och konverserade med assessor Broman.

— Är det inte som man hölle sin kung för en sämre personnage, utbrast han. Får jag umgås med bättre folk? Nej fan heller! Man lyser ut möten och kommer inte. Och så säger man att jag bara umgås med slödder! Nödgas jag inte ta emot halva inviter till brorskålar av obesutne hemmansägare, sitta till bords med pamflettister och för detta kammartjänare. — Gud förlåte mig, Broman, men jag tror, bokstavligen, att jag fått lus på mig! Jag har aldrig haft sånt, men det kan inte vara annat när det kliar under kläderna! Jag får bränna upp hela habiten efter det här kalaset; och vad korruptionen beträffar — Erland, tror du att någon blivit korrumperad i afton?

— Ja, en!

— Vem?

— Ers Majestät!

— Jag tror du har rätt! — Jaså, det var ställt på det?

— Det synes mig nu sannolikt, så smärtsamt det är att tillstå, att vi äro lurade. Av vad jag hört därinne i afton fanns icke en som ej var köpt! Och i morgon går det ut i staden att konungen givit diner för det sämsta sällskap, där man skämde ut sig vid bordet, kräktes på golvet, slog sönder glas och så vidare, och så säger man: åt en sådan konung skulle vi förläna mera makt!

— Alltså, vi äro förlorade!

— Ytterst sannolikt.

Digitized by Google

— Och så har jag nedlåtit mig leka skojare med skojare! Men jag hörde annat däruppe!

— Av greve Edvard Taube?

— Ja.

— Den skälmen!

— En rättänkande ung man med nobla, men heta känslor!

— Bah! Köpt av Horn! I morgon gör han skandal för att driva systern i era armar!

— O, jag gamle dåre, som lät narra mig av ungdomens heliga känslor, rena avsikter, och allt det där! — Fy fan, Broman! Denna befattning jag bekläder är smutsigare än jag trodde! Och jag, menar du, har suttit med köpta falska vittnen denna afton. Med sådana kan jag inte strida.

— Köp andra falska vittnen! Det är gott om dem, fast priset är högt.

— Det kan jag inte.

— Då finns bara ett: Vänta! Vänta tills tjuvarne börja slåss, så får bond' igen sin tross! Och under väntan, Ers Majestät, lär att icke förvånas, icke hänföras, icke tro, icke hoppas, ty det som kommer, kommer vår vilja förutan.

— Ah! — Nu går det upp ett ljus för mig! Här har varit någon framme och menat väl, eller skulle det aldrig gått så åt fanders!

— Drottningen?

— Drottningen har förrått oss av bara välmening! Säg till om min släda! Jag måste hem och ta reda på detta!

— Ta reda på det man vet förut! Hellre ut till Sundby då, innan det bryter löst i morgon i riksdagen.

Digitized by Google

— Ja, sedan kanske, men först måste jag veta vem som gjort mig till narr!

— Det är ett gyckel, Ers Majestät, ett gyckel! tröstade assessorn medan han knäppte slädfällen.

— Det är ett gyckel, men det är ett allvarsamt gyckel, Broman!

Och som en kurirhäst rusade travaren ner åt Hornsgatan till Riddarholmen för att bringa konungen full visshet att han varit strårnannen, bakom vilken de andra skjutit sparvarne, dem han själv väntat stekta i sin mun.

KAPITEL III.

— Alter Vater! fortfor drottningen och klappade greve Horn på axeln, vi äro ju vänner såsom alltid tillförene, icke sant?

— Mina personliga känslor av vördnadsfull tillgivenhet för min avlidne konungs syster och min nådigaste drottning äro icke av den lösa natur att de kunna ändras av en obetydlig anledning, svarade kanslipresidenten försiktigt, efter att hava tillbragt halva eftermiddagen i kungshuset för att i konungens frånvaro på jakten söka få fatt i trådarne till de stämplingar mot regeringsformen, som voro i görningen.

— Då kan jag tala fritt och obehindrat utan fruktan att Ni missbrukar mitt förtroende, fortfor den språksamma, barnsliga och mycket inbilska drottningen. Nog tycker Ni som jag, och Fredrik också, fastän han alltid vill gå för långt, att med detta regeringssätt intet ordentligt regemente blir till stånd här i landet. Skriften säger ju: ett fårahus och en herde,

Digitized by Google

och här är ju lika många herdar som får, ja ingen vill vara får utan alla söka bliva herdar. Kronan blev oss, jag säger oss, ty Fredrik och jag vi tu äro ett, så att när han är landets fader, är jag dess moder, kronan blev oss given i arv och ägo efter vår salige och konungslige fader, som makten fick av Gud vår Herre och riksens ständer. Nu tycker jag som så, och det skall icke greve Arvid lägga sig emot, att den här villervallan, som nu råder, då ingen egentligen vet, vem som makten haver, borde få en ända. Stor reda var det icke då vid konungens, min broders, död, så att vad som då gjordes och skrevs och orerades behöver man inte räkna så noga på, därför tycker jag som så, att vad man nödd och tvungen lovat, det är man inte bunden vid, och jag tror inte man går rätten för nära, om man får samma riksens ständer att avhända sig med god vilja, vad de tagit åt sig en gång; därför tycker jag som så, att kan man få ständerna på sin sida, så sker ingen orätt, och — oss emellan sagt — jag menar mig veta, att de maktägande i ståndеn icke äro alldeles obenägna att återbörda en del av konungamakten, bara de få något i stället.

Greve Horn hade med likgiltigt lugn åhört denna bekännelse, som icke meddelade honom något nytt, tack vare det högt utvecklade spioneri- och mutsystem, som han satt i gång. Men det fanns något, som han ej visste och som han måste veta.

— Ers Majestät, svarade han därför utan att upptaga till vederläggning drottningens långa anförande. Ers Majestät måste betänka, att om också ständernas majoritet skulle kunna vinnas, så återstår

Digitized by Google

alltid den missnöjda minoriteten, och den kan på ett dygn bli majoritet.

— Det kan den inte! svarade drottningen utan betänkande.

— Kan den inte? Hur skulle man kunna betvinga den?

— Med armén!

— Är armén då med den konungska ständermajoriteten?

Drottningen reste sig, gick fram mot kanslipresidenten och viskade över hans axel:

— Vi ha armén!

— Hela?

— Neej! — Men, Greve Arvid, tillade hon i ett ögonblicks besinning, om ni förråder mig är ni olycklig! — Vi ha Upplands och Södermanlands regementen.

— Alltså Cronberg och Cederhjelm, landshövdingarne.

— Ja, svarade drottningen knappt hörbart, nu först darrande för att hon begått en oförsvarlig blunder.

Kanslipresidenten kunde nu i sin tur icke längre behärska sin otålighet, utan reste sig för att taga avsked, fullt belåten med vad han fått veta.

— Ers Majestät, nu måste jag gå, sade han så förbindligt han kunde under sin sinnesrörelse.

— Men icke som min ovän, väl? frågade drottningen med stigande oro.

— Nej, jag blir aldrig Er ovän, så länge ni icke vill det, och trognare tjänare skall varken fosterland eller konungahus finna, även om mina vägar skulle

Digitized by Google

synas gå åt de håll, där icke båda parterna mena sällheten finnes.

— Se, visste jag inte det, att greve Arvid ändå var vår bästa vän, fastän min Fredrik icke ville tro det. Tack, greve Arvid! Tack hjärtligt för Er godhet... Nu skall Fredrik bli glad när han kommer hem. Den kära gossen är ute med bössan förstås ... Men han skall nog vara tillbaka snart... Farväl, greve Horn... Hälsa sin kära grevinna...

•

— Se så där ja! Min snälla Emerentia, vände sig drottningen till väninnan, fröken Düben, som väntat i kabinettet innanför. Nu har jag ställt allt till rätta, så det skall bli så bra, så bra. Greve Arvid och jag hade alldeles samma meningar i huvudsaken, och han lovade hjälpa oss med h e l a armén om det så skulle vara. Tänk hur min gode Fredrik ändå kan misstaga sig på folk, då han går och tror att vår bäste vän är vår fiende.

— Ack kära drottning, så äro männen, de titta alltid så långt bort efter det som ligger närmast, så att de gå förbi sin lycka, under det vi fruntimmer med vår känsla träffa sanningen säkrare och med ens.

— Ja, Emerentia, det är våra känslor som leda oss rätt, och utan känslor är människan blott en tänkande maskin, ett okänsligt djur — nej icke det, ty min lilla Fidèle saknar icke känslor, se bara hur han fägnar mig när jag har varit borta och hur han gråter som en människa när jag går ifrån honom.

— Ack ja, ifogade fröken Düben, djuren ha mycket mera både förstånd och känsla än människan.

Digitized by Google

— Ack ja! det ha de visst det, och Fidèle, kan du tänka dig, vet precis när det kommer en vän eller en fiende. Greve Horn, den springer han rätt i knä på bara han sätter sig, och det ändå fast greven inte tål hundar.

— Tänk att ett litet djur kan känna det på sig!

— Ja han känner att greven är v å r vän, förstås, och då bryr Fidèle sig inte om att greven inte tycker om honom, för Fidèle är ingen egoist, utan han vet att matmors vänner äro hans, det vill säga att jag menar, om de icke äro direkt hans vänner, så äro de hans sanna vänner ändå — inte sant, Fidèle?

Fidèle avklippte den trassliga ordhärvan med ett sakta bjäbb, som kunde betyda att han var sann vän med vem som helst, bara han fick en bit kandisocker.

— Vill du läsa litet för mig, kära Emerentia? bad drottningen. Kvällen blir så lång, så lång...

— När man är gift och skall sitta ensam ä n d å, så blir nog tiden så lång, menade fröken Düben och slog ner ögonen som om hennes blygsamhet förbjöd henne att ha någon bimening.

— Ja, vara gift och inte vara! Vet du Emerentia, återtog drottningen, hur lyckligt jag än är gift, och det vet du att jag är, men du skall icke avundas mig. Vet du vad martyriet är i äktenskapet?

Emerentia skakade på huvudet som om hon knappt ville uppröra sina känslor med att höra vad hon trodde sig veta.

— Jo, du, det är att inte äga sig själv!

— Det var en märkvärdig uppfattning av äktenskapets skyldigheter, svarade fröken Düben. Jag har aldrig hört att skriften nämner något om tvång till

Digitized by Google

synd, ty synd är synd, isynnerhet där det äkta bandet icke är helgat av livsfrukt, och jag tror om jag icke bedrar mig, att äktenskapen så ofta äro olyckliga därför att dygden icke bor i makarnas hjärtan; jag tycker mig till och med ha läst i Tollstadius vill jag minnas, att Gud ofta straffar okyskheten med ofruktsamhet, för att icke tala om, det makans ställning kan bli mycket upphöjdare om maken får lära sig att begära som en gunst det han är van att taga som en rättighet.

— Emerentia, du talar som en Herrans egen ängel, sade drottningen, och dina ord falla som dagg på mitt förtorkade hjärta. Huru högt jag än älskar min make, har jag dock tyckt mig understundom leva i synd. Ja, i synd, det är just rätta ordet, och mina drömmar om den stora upphöjda kärleken som offrar allt, sin vilja, sina intressen, sina heligaste önskningar, de ha gått sin väg... Emerentia, de ha gått sin väg...

— Men de skola komma igen, drottningen min, sade fröken Düben med en övertygelse som icke kunde undgå att inverka på drottningens lättrörda sinne. Och på den väg som heter helgelse och med den vägakost som bär namnet försakelse.

— Försakelse? upprepade drottningen med en suck. Nog kan jag lida och försaka som har nåden genom tron, men om min make som icke har tron...

— Vägen till tron går genom försakelsen...

— Hans Majestät konungen! anmälde kammarherren med hög röst i salongen utanför. Fröken Düben gjorde min av att draga sig tillbaka, men stannade på ett tecken av drottningen som tycktes rädd att bli ensam med sin make.

Digitized by Google

In trädde konungen med brådskande steg och ovanligt häftiga åtbörder.

— Får jag be om ett enskilt samtal med drottningen, framstötte han med fullkomligt oundertryckt otålighet i rösten.

— Jag har inga hemligheter för fröken Düben, svarade drottningen med en skärpa som skulle söka dölja hennes osäkerhet.

— Men jag har hemligheter för fröken Düben, svarade konungen och kastade en blick av hat och förakt på den oumbärliga väninnan, som avlägsnade sig med böjt huvud som om hon bure martyrens kors mellan axlarne.

— Greve Horn har varit här? började konungen, sedan han stängt dörrarne till två rum på var sida om kabinettet.

— Ja, det har han varit! svarade drottningen, som nu var stött över väninnans utvisning.

— Och du har röjt alla våra planer för honom?

— Jag har inte röjt någonting, jag har endast öppnat mitt hjärta för vår bästa, kanske enda vän.

— Det kan komma på ett ut; men är greve Horn, om vilken fordom gått talet att han sökt kronan genom din hand och ditt hjärta, nog smaklös att ännu spela din vän, så är han bevisligen min fiende och alltså även din i den punkt där våra intressen äro desamma. Du har förrått hemligheten om regementens sammandragning, ty jag såg nyss hans släda stanna utanför kommandoexpeditionen; sannolikt har du även röjt våra operationer med riksdagens ombud, och jag har därför endast att förklara det vi äro slagna på alla punkter och att i morgon våra vänner komma att fängslas och dragas inför rätta.

Digitized by Google

— Med ett ord: komedien om kronan är utspelad; jag har endast att draga mig från all befattning med regeringen, ägna mig åt mina privatbestyr och leva för mitt hus och min maka.

— Kors att greve Arvid kunde vara så falsk! var allt vad drottningen kunde få fram.

— Ja, och för det nöjet att själv utröna hur falsk han var, det jag sade dig förut, offrade du krona och levnadslugn. Därför, låt oss lämna staden och draga ut till Drottningholm, låta världen gå sin gång och leva för oss och i vår kärlek glömma vad vi förlorat. Men på ett villkor: utan vänner!

— Du menar: utan Emerentia!

— Ja, det menar jag! Och utan Broman, menar jag också!

— Det är skillnad på folk, det!

— Ja det är skillnad, liksom på vårt förhållande till dessa personer. Broman är endast mitt umgänge, men Emerentia är din vän. Och att ha vänner, när man är gift, är trolöst! ty det är trolöst att förråda sin mans hemligheter för tredje person. Och när jag gifte mig upphörde jag att ha andra till vänner än dig!

— Och Broman sen!

— Broman har haft mitt förtroende i politiska intriger, men aldrig, aldrig hör du, i vårt, ditt och mitt enskilda förhållande, och skulle han ha vågat nämna ditt namn utan i samband med politiken eller försökt ett omdöme, skulle jag ha sparkat honom dit ner därifrån han kommit! — — — Ulrika vi stå vid en korsväg i vårt liv, där vi antingen måste skiljas eller följas. Men följas ensamma! Välj!

— Du är otacksam, Fredrik, då du vill beröva

Digitized by Google

mig min enda glädje, så oskyldig som den är, du åt vilken jag dock offrade min krona!

— Ditt skämt är superbt, min kära! Din krona! Min krona! Vill du ha den igen utan mellangift? En värdelös gåva är ingen tack värd, mycket mindre tacksamhet som skall vara evigt.

— Detta är alltså tacken...

— Tacken för vad?

— För kronan, som...

— Som ingenting var värd! Och din enda glädje, Emerentia von Düben, är ingen oskyldig glädje, då den vållar mig stor sorg och många bekymmer, då den kanske blir orsaken till vår olycka.

— Sådan var då din kärlek, Fredrik! Ingenting offra för din makas sällhet...

— Min goda Ulrika, om jag tror att vår sällhet beror på att vi offra tredje man, så offrar jag henne för min del. Vad offrar du?

— Nu slutar jag detta samtal, som endast blir sofisterier genom ditt resonemang, avslutade drottningen och reste sig. Men jag har väntat länge att detta skulle ske som nu inträffat, och som jag vet orsaken, så vill jag vara betänkt på att finna en ändring.

Hon gick mot sängkammardörren, och då konungen gjorde min av att följa henne, lyfte hon sin hand:

— Icke över min tröskel, förrän jag tillåter! sade hon.

— Utjagad ur min sängkammare!

— Ur min!

— Som är min! Ulrika Eleonora, betänk noga det steg du tar! Stänger du den dörren, så låter

Digitized by Google

jag icke öppna den med lagens makt, därtill är jag för mycket adelsman, men det kan hända att en annan dörr öppnas för mig!

— Så må den öppnas! Det gör mig platt intet, då jag vet att ingen kan förödmjuka mig med att bära hederstiteln dina barns moder som är mig förnekad.

— Jaså, du vet det?

— Du har varit gift barnlös förr!

— Det är sant, men...

— Men?

— Jag vill icke såra dig i onödan!

— Din frilla må vem som helst vara; jag blir det aldrig! Godnatt!

— Godnatt, min drottning!

KAPITEL IV.

Åren hade rullat sitt lopp och fredstid och fredsvila hade åter bragt välstånd och goår i landet. Under mösspartiet hade det varit gott, och under hattpartiet hade det varit gott, så att man icke rätt visste vem som man hade att tillskriva allt det goda. Några fritänkare av den voltairska skolan menade att på krig följer fred, av den enkla grunden att krig icke alltid kunna bestå; likaså menades att på missväxt måste förr eller senare följa god äring då jorden vilar och spar under onda år. Och när bonden kunde köpa, fick handelsmannen sälja, och när handelsmannen fick sälja, så lönade det för fabrikanten att tillverka. Det var repet på slaktarn, slaktarn på oxen, oxen på vattnet, menades det. Och när nu inga oår infunno sig, så behövdes ingen Domalder att slakta, och där-

Digitized by Google

för fick kungen vara i fred, och han ofredade icke heller någon; men så fick han heller icke någon ära, ty det var den som partierna kämpades om, och kungen satt utanför och nedanför partierna.

Men fred kan icke vara beständigt, ty ju längre det varit klart väder, dess närmare är det till regn.

Detta trodde likafullt icke den gode konungen där han satt i sin kinesiska paviljong på Valdemarsudden en brinnande solklar förmiddag i slutet av maj, ty han var alldeles för lycklig åt att se sin unga hustru och sitt barn leka på gräsmattan. Ute på Strömmen kommo och gingo fredliga kofferdister med all världens goda i sina dräktiga skrov, skjutande böljorna framför sig tills de drogo sig åt sidan och skvalpande nådde stranden, där de lekte med kiselstenarne, under vilka de skrämda småfiskarne skyndade att gömma sig.

Konungen satt i sin kinesiska paviljong, som han fått från Canton med ostindiefararen Göta Lejon, och han bar en storblommig sidenrock, gula nankinsbyxor och en hatt av rishalm. Rökande en lång kritpipa med manillaknaster, smuttade han då och då på en kopp hett te och lät sina förnöjda blickar draga omkring över mor och barn, solsken och grönska, blomster och vågglitter.

— Hed-wig! sade konungen, som efter att ha embêterat sig med tidens vurm, chinoiserie't, infört en sönderdelning av alla svenska ord för att härma den enstaviga kinesiska. Har ic-ke on-kel Bro-man synts än-nu?

— Onkel Bro-man har icke synts än-nu! svarade den kungliga makan som även lärt sig tala kinesiska.

— Och vi som skul-le bör-ja ma-ta sil-kes-mas-

Digitized by Google

kar-ne i dag! Vi-ta mull-bärs-trä-den ä-ro ut-slag-na och lar-ver-na kry-pa o-ro-li-ga om-kring. Ter-mo-me-tern vi-sar trett-i-o gra-der i mag-na-ne-ri-et, och få vi regn, så går det åt fan med allt vad vi sått och där blir ej skörd. Märkte du att det var sjutton enstaviga ord i rad? Vore jag kejsare i Sverige så skulle jag förbjuda alla flerstaviga ord. Det vore tidsbesparande och mindre ansträngande i denna gränslösa värme.

— Ja, men nu är du inte kejsare, min vän, och därför få vi nöja oss med att tala flerstavigt.

— Men om jag vore kejsare i Kina, så — vore du min hustru vid det här laget.

— Är jag icke det nu? frågade grevinnan Taube, som hon kallades, och såg upp på konungen med sina stora glänsande ögon.

— Jo, du är, men — men du är det också icke! Mitt förra äktenskap är upplöst, men det är icke upplöst.

— Upplös det då!

— Det kan endast ständerna göra, och de göra det icke! Men är du icke lycklig som vi ha det? Vad fattas?

— Världens gillande!

— Det skulle jag kunna köpa, om jag ville ta mutor av utlänningen.

— Nå så gör det då!

— Jag kan inte!

— Varför kan du inte?

— Emedan jag tagit så förfärligt mycket mutor förut!

— Har du?

Digitized by Google

— Ja visst! Som alla de andra! Bland lymlar blir man en lymmel själv till sist!

— Nå, när du redan tagit, så tag lite mera.

— Nej, jag törs inte, för jag tror redan att jag tagit på två händer — inte för att det är så ovanligt, då det finns de som ta på alla fyra, men jag fruktar att jag invecklat mig i något spektakel. — Jag vet inte riktigt, ty mitt minne sviker mig, men jag känner i luften att jag ställt till något tabernakel. Men säg bara, Hedwig, att du inte tycker att jag är en slyngel, så bryr jag mig varken om mina magistrar eller rektorer!

— Du är visst ingen slyngel; du är min egen make och mitt barns fader, men de andra äro stora slynglar och gud bevare mig när du icke mer är i livet. Har du tänkt på det?

Hundarne skällde och portvaktens klocka ringde.

— Se så, nu ha vi onkel Bro-man här! avbröt konungen utan att besvara grevinnans sista fråga.

•

Den villa som konungen inköpt på Valdemarsudden hade fordom tillhört adeliga utgångna ätten Sabelmoor och blivit ombyggd samt inredd efter en nyare smaks fordringar till ett lustslott i miniatyr.

Med den mest förtjusande belägenhet i en av Djurgårdens eller Valdemarsöns ekbackar, och med utsikt över inseglingen till Stockholm, hade det lilla tvåvåningshuset med dess trädgård blivit inhägnat av ett staket till två manshöjder vars spjälor voro tätade med humle och vilt vin, kaprifolium och klängrosor. Våningen på nedre botten som dekorerats i

Digitized by Google

Ludvig XV:s stil utgjordes av konungens mottagnings- och arbetsrum, matsal och salonger, och den övre av sovrum, barnkammare och grevinnans boudoir, arbets- och mottagningsrum. Trädgården, sluttande ner emot sjön, var byggd på terrasser med en trappa mitt igenom, på vars balustrader voro placerade Delftska fayenskrukor med nejlikor av alla då kända arter. På nedre terrassen lutad mot den närmast övre stod ett orangehus och ett vinkast, och på den närmast övre ett magnanerie eller utkläckningshus för silkesmaskar, ett försök i den tidens smak att göra landet oberoende av främmande import av lyxvaror.

Där fanns även en försöksträdgård med åtskilliga utländska färgväxter, såsom indigo, wejde, färgginst, införda av patrioten Alströmer. En fiskdamm, en ankdamm, ett fasaneri, hönsgård med kalkoner, pärlhöns och påfåglar, gåvo anläggningen en anstrykning av huslighet och hemtrevnad, borttagande varje ton av petite maison eller de små hemliga tillflyktsorter där otillåtna förbindelser knötos och brötos. Öppet och överskådligt från sjön, utan att visa sig utmanande, hade det lilla paradiset länge ådragit sig de förbifarandes blickar och mången ljus kväll syntes båtar stanna utanför på strömmen och från klara röster hördes sånger klinga till kärlekens lov. Konungens förbindelse med fröken Taube hade nämligen tagits som alls icke olovlig, då man sett det olyckliga förhållandet med den kallsinniga, envisa och inskränkta drottningen, vars enda framstående egenskap av »Carl XII:s syster» småningom sjunkit i kredit, då hjältekonungens minne bleknat och fruktan för ett återvändande envälde ånyo blivit väckt

Digitized by Google

efter Ulrika Eleonoras upprepade försök att utvidga konungamakten. Vad som än mer bidragit att göra förbindelsen populär, var fröken Taubes vinnande och ärbara personlighet, konungens orubbliga trohet och det allvar med vilket han tog hela förhållandet, som dessutom adlades genom tillkomsten av ett barn, på vilket monarken kastade hela sin ömhet. Det rådande partiet, som egentligen tillställt hela alliansen, såg icke heller ogärna att konungens tankar voro upptagna, då de därigenom hoppades få styra i fred, om ock de kände sig något svikna i sina förväntningar rörande det inflytande som fröken Taube hade menats skola få över sin älskare i statsangelägenheter. Om konungen fullbordat föreningen med vigsel blev aldrig bevisat, ehuru det påstods att en prästman verkligen helgat förbundet med kyrkans band, vartill denne lärer ha övertalats genom skäl sådana som att tyska lagar tillåto morganatiskt äktenskap för furstar och adel, isynnerhet i de fall där det första giftermålet icke var välsignat med arvingar, och konungen såsom regerande lantgreve av Hessen räknade sig som tysk, om också icke undersåte då han var furste.

Hittills hade omständigheterna endast givit anledning till lycka och frid på det förtjusande Hedwigsro, men den obeständiga folkgunsten och den ostadiga sällheten skulle snart visa de lyckliga ryggen och lära dem huru opålitlig all jordisk glädje är, opålitlig som sorgen, även den.

•

Digitized by Google

Konungen och Assessor Broman hade just slutat plockningen av mullbärsbladen, som växte på de spaljérade små träden och begivit sig in i magnaneriet för att börja utfodringen. På de fullkomligt torra hyllorna kröpo de nykläckta vitglänsande maskarne omkring, men syntes oroliga. Nöpo sig fram, trevande och luktande, prövande en uppfartsväg på de finhyvlade brädena, förkastade den och sökte en ny. Ibland böljade de fram som en liten rännil, visande sina gråa och rödaktiga fläckar, lyfte på hornet akteröver och rullade så ihop sig. Det inlagda mullbärslövet tycktes ej locka dem på minsta sätt, utan så snart de läppjat på det, drogo de sig liksom skrämda tillbaka och slöto sig inom sig själva.

— Här är åska i luften! sade assessorn.

— Du tror det, Broman? Jag har också tyckt mig känna något sådant i luften.

— Uppriktigt sagt så tror jag att åskan redan har börjat gå — borta i kanslikollegium.

Konungen släppte mullbärskvisten han hade i handen och blev något blek om sina svällande kinder.

— Se så, nu skall man få en läxa igen av herrar magistrar.

I detsamma öppnades magnaneriets ena gaveldörr och i dagsljuset syntes en hög gestalt som skymmande sig själv icke strax igenkändes av assessorn, vilken dock stod närmast.

— Stäng dörren! röt denne fruktande för de dyra silkesmaskarnes liv.

— Är Hans Majestät där? frågades till svar av den inträdande, vilken nu av assessorn ingenkändes vara greve Gyllenborg.

Digitized by Google

— Nej, det är han inte! svarade Broman helt fräckt, givande konungen en vink att han skulle vända ryggen till och smyga sig ut.

Konungen var icke sen att nerhukad slinka ut genom den andra gaveldörren och krypa in i vinhuset, men greve Gyllenborg trängde sig fram förbi assessorn och började förfölja den flyende. Med lyftad käpp skyndade han genom vinkastet, vars bakre dörr smälldes igen, när han inträdde genom den främre, men utan att låta sig avskräckas bröt han sig ut, var som en vind efter flyktingen in i driveriet, där hans käpp föll med ett kraftigt rapp över konungens rygg under det han utropade:

— Tag fast tjuven!

Konungen, som trott sig gömd, reste sig nu i hela sin längd, och med brinnande blickar mötte han fienden, förmående i sin vrede endast framstöna orden:

— Greve Gyllenborg!

— Ers Majestät! utbrast kanslipresidenten, spelande förvånad och böjande lindrigt ett knä. Jag kunde icke tro annat än att det var en utklädd tjuv som ville stjäla sig undan, och jag var så mycket vissare på att det ej kunde vara kungen, då assessorn försäkrade att denne ej fanns här. För det ledsamma misstaget ber jag om förlåtelse, lyckönskande oss båda att inga vittnen voro närvarande för att ge saken offentlighet, och vad på mig ankommer, skall det passerade förbliva en evig hemlighet.

Konungen, som kände hela det bindande i grevens framställning, svarade intet, utan frågade endast om presidentens ärende.

— Regeringsärenden avhandlas icke utan skriv-

Digitized by Google

bord och rikets råd göra inga föredragningar i uthus inför maskerade personer.

— Följ med! var allt vad konungen kunde få fram; varpå han med skyndsamma steg tog vägen upp till villan, varest han bytte sin löjliga mandarindräkt mot en stads-habit.

— Ers Majestät, fortfor greve Gyllenborg, och lade upp en packe handlingar, mitt ärende består huvudsakligen i att bedja om nådiga underskrifter på dessa resolutioner.

Konungen såg på pappershögen, torkade sig i pannan och sade med en rörande ton:

— Är meningen att jag skall läsa allt detta?

— Det är efter behag, det, men skrivningen blir nödvändig.

— Om jag vägrar att skriva då?

— Det fallet ha vi inte tänkt oss; men det går inte an.

— Går det an att utfärda en fullmakt in blanko?

— Det slutar nog så, men än så länge måste namnteckningen vara egenhändig.

— Herre Jesus, att man inte kan få vara i ro ett enda ögonblick, sade konungen och tog till pennan.

När han skrivit sitt namn inemot ett tjog gånger, såg han på pappershögen igen, som endast obetydligt minskats och lade åter pennan ifrån sig.

— Det är visst åska i luften! sade han för att få anledning vila sig.

— Jo, det är säkert det, svarade greven med ett elakt leende.

— Ja, men då dör mina silkesmaskar! Kan jag inte få lov att gå ut och se på dem, jag skall vara tillbaka om en halv timma.

Digitized by Google

— Friedrich! hördes en kvinnlig stämma utifrån trädgården.

— Greve Gyllenborg! Hörnu! Nog gör det väl detsamma om ni håller pennan eller jag?

— Inte den här gången, men nästa gång! svarade greven.

Kungen gick till fönstret och ropade utåt:

— Hedvig, min ängel, om en halv timme kommer jag!

Därpå satte han sig ned och grep pennan med raseri, ritande namnet gång på gång under det presidenten »matade» och sandade.

När han slutat och greven stoppat in handlingarne, sprang han upp, men hejdades än en gång.

— Ers Majestät bör äga kännedom om åtminstone ett par av dessa handlingars innehåll, sade greven, ty de angå Er person mycket nära. Den första är en Eder avsägelse av all rätt att taga kännedom om kanslipresidentens underhandlingar med främmande makter, och ett godkännande av beslutet om att kanslipresidentens brevväxling skall förbliva hemlig. Därvid är bifogad en traktat med Frankrike och ett kvitto på av Er mottagna subsidier.

— Då återtar jag min underskrift! svarade konungen eldröd i ansiktet.

— Den kan icke återtas!

— Ja, men jag har tagit subsidier av Ryska ambassadören.

— Det var inga subsidier, utan endast ett ficklån, förlåt uttrycket, och vilket redan är återbetalat av hemliga fonderna mot kvitto.

Konungen drog en suck av lättnad, men kunde ingenting svara.

Digitized by Google

— Där ser Ers Majestät att det kan vara gott att ha förmyndare ibland. Vi stodo nära inför ett krig med Ryssland för Edra penningtransaktioners skull, och hemliga utskottet, som har reda på allt — på allt, Ers Majestät —, har förelagt riksens ständer ett förslag till offentlig varning åt den som missbrukat förlänad makt och kränkt meddelat förtroende.

— Är jag konung eller är jag icke? röt den förödmjukade och slog handen i bordet.

— Ers Majestät är kallad till rikets valkonung under vissa betingelser... Därnäst ha vi en fråga av ömtåligare art, men alldenstund Ers Majestät manu propria ingått på alla villkoren, så äro svårigheterna övervunna.

— Vad handlar den om?

— Den handlar om, med förlov, det otillåtna förhållandet mellan vår nådiga drottnings vigda make och ogifta fröken Hedvig Taube.

— Det är icke otillåtet enligt tysk lag!

— Men enligt svensk!

— Mina privataffärer angå icke riksens ständer.

— En konung får icke ha några privataffärer här i landet, ty han är ingen privatperson.

— Det vore nog?

— Ja, det är nog! Och när en konung behandlar landets angelägenheter med det lättsinne som Ers Majestät, så får han också ursäkta att landets regering behandlar hans enskilda angelägenheter med allt det allvar de förtjäna. Vill konungen vara privatperson, så må han abdikera, ty offentlig person och enskild på samma gång, det får han icke vara.

— Vad fordrar man?

— Upplösning av förbindelsen.

Digitized by Google

— Varför?

— Emedan den blamerar landet i dess representants person.

— Det sker aldrig.

— Men medgivandet är underskrivet.

— Oläst ja!

— Varför läste ni inte först?

I detsamma upplyste en blixt det i mörker fallna rummet, och gjorde ett avbrott i samtalet.

— Herre Jesus, min son! utropade konungen och störtade ut i trädgården, där han fick fatt i barnet, som lämnad ensam lekte i sanden under det åskregnet piskade ner. Och med den lilla på armen skyndade han in i salongen, där kanslipresidenten med oro väntade hans återkomst.

— Herr greve! upptog konungen, Ni har antytt att jag skulle ha att välja mellan kronan och barnet! Nåväl, jag har valt! Tag kronan åter, den är mig värdelös vid jämförelse med det som är mig det enda dyrbara!

Greve Gyllenborg syntes ett ögonblick slagen, ty, oaktat allt, var konungen en högst nödvändig person, både som syndabock åt de stridande partierna, och som lösning på den eldfarliga tronföljarfrågan, ty i samma stund han abdikerade skulle det Holsteinska partiet åter rycka fram, och vem som sedan komme till makten vore mycket tvivelaktigt. Men å andra sidan, och efter ett ögonblicks betänkande, insåg han väl, att Fredrik aldrig skulle vilja avstå från en ställning som åtminstone gav hoppet om en bättre framtid, och att konungen icke skulle ha lust att åter stiga ned till lantgrevevärdigheten och bli den sista i Tyskland i egenskap av exmonark.

Digitized by Google

I förlitande härpå fann han lämpligast att gå honom hårt på livet, och låtsande antaga tillbudet sade han:

— I så fall att Ers Majestät är besluten avgå, ber jag nu med detsamma om skriftlig förklaring i ämnet.

Nu blev det konungens tur att taga sig en stunds övertänkande, varefter hans beslut syntes vackla; ty med något mera dämpad fart drog han sig mot dörren förklarande att han först skulle rådgöra med »sin hustru». Men detta var vad greven mest av allt fruktade, och därför beslöt han avklippa denna inblandning av kvinnan med ens:

— Ers Majestät, tillåt mig erinra att med ordet hustru enligt svensk lag endast kan menas Hennes Majestät drottningen.

— Hon är icke min hustru, sedan hon av fri vilja vägrat vara det, och därmed, enligt svensk lag, givit mig rätt söka skilsmässa, vilken jag av aktning för hennes person och rikets anseende ej velat påyrka. Och även utan denna hennes faktiska upplösning av vårt äktenskap skulle jag på grund av hennes ofruktsamhet...

— Det hade varit nobelt!

— Icke onoblare än hennes citerade anklagelser mot mig för detta hennes lyte, som Ni nu ser att jag saknar.

— Men, Ers Majestät, sakförhållandet kvarstår i alla fall, att Ni brutit Ert äktenskapslöfte och hon icke!

— Sakförhållandet kan så uppställas i sin förenklade form, populariserat för att kunna fattas av bönder och vederlikar, eller för att begagnas till finkel-advokatens antingen—eller, där sanningen var-

Digitized by Google

ken sitter i antingen eller i eller utan på ett helt annat håll. Jag har icke brutit mitt löfte, jag har blivit löst ifrån det av den enda målsägande parten, min gemål...

— Men lagen har icke löst Ers Majestät.

— Ville Ni att jag skulle låta lagen lösa mig? Nej! Ser ni, att ni på samma gång förebrår mig att jag underlåtit ett och håller mig räkning för att jag underlåtit detsamma! För övrigt skall jag påminna Er, att en lagstiftare av Er rang borde veta, att när två träta, det mycket väl kan vara den enas fel ensamt, och att man icke skall döma till verkan utan till orsaken, liksom man alltid brukar fråga två pojkar som slåss den mycket kloka och förståndiga frågan: vem var det som började; varpå en sansad person alltid ger den smörj som började. Med ett ord: det var inte jag som började. Där ha vi saken! Farväl!

Greven, som märkt att han gått om målet, besvarade den knappa avskedshälsningen och gick.

KAPITEL V.

— Min makt är slut och allt hopp om ett bättre är ute, sade konungen, och spottade på masken, som han singlade ut med metreven i ankdammen.

— Vad har då hänt för nytt, som man icke kunnat vänta sig efter det senaste uppträdet för en månad sedan? frågade assessorn, under det han tafsade på en ny krok på sin rev.

— Sekreta utskottet har inrättat tre riddarordnar, så att de som ej kunde tas på penningmutor nu-

Digitized by Google

mera korrumperas med ordnar, som de få betala själva.

— Såå? Jag undrar om vi ska få några med?

— Det beror på hur du står till boks, menade konungen, men nog tycker jag man ska ha så mycket hut att man inte förbigår mig.

— Ständerna ha lärt alla monarkernas hemligheter och Machiavelli borde ha hängts innan han skvallrade ut... Varför abdikerar icke Ers Majestät?

— Hm! Vad ska man leva av?

— Det är sant, man måste leva!

Kungen fick ett napp och drog upp.

— Så där, nu har jag fått min fisk! Låt oss nu börja rusta till resan.

De båda fiskarena stego upp och gingo in i villan för att vidtaga förberedelser till den länge beramade resan till arvlandet Hessen, där konungens fader, lantgreven, nyss avlidit.

Efter uppträdet med greve Gyllenborg och konungens lättsinniga undertecknande av avbönen för sitt förhållande till Hedvig Taube hade en strid utspunnit sig mellan Rådet och konungen, vilken förts å förra sidan med apanagevägran, å andra med hotelser om återtagande och brukande av den lilla makt som ännu kunde finnas att tillgå. Konungen, som var skuldsatt över öronen, hade slutligen sett sig nära att besegras, då hans fader lantgreven Karl av Hessen-Kassel avled i lagom tid att rädda sonens förtvivlade ställning. Men för att kunna utbekomma arvet måste han personligen inställa sig i Kassel. Vilka faror och förödmjukelser hans frånvaro kunde ådraga dem han älskade, visste han väl, och det var därför han med tungt hjärta rustade sig till avfärden;

Digitized by Google

som skulle äga rum med linjefregatten Tre Kronor påföljande morgon.

Inkommen i salongen såg han till sin stora överraskning antichambren överfull med väntande, ehuru alla företedde ett ovanligt anspråkslöst yttre.

Själv en vänligt sinnad man gissade han strax att de främmandes besök hade avseende på hans stundande resa och möjligen kunde vara visiter, och alldenstund hans ställning var osäker, begagnade han gärna varje tillfälle att med nedlåtenhet göra sig omtyckt.

— Vad söker ni, min gode man? frågade han med ett intagande leende den som satt närmast dörren.

På en gång reste sig alla de väntande, förde händerna i fickan och presenterade såsom på kommando var och en ett hopvikt papper, vikt på ett särskilt sätt, som strax skulle ha öppnat vägen till misstankar hos en i borgerliga livet mera erfaren. Men konungen, som fruktade det var suppliker, ville icke lämna missnöjda efter sig, och då han icke heller var i stånd att kontant besvara några böneskrifter, vinkade han vänligt med handen och sade:

— I övermorgon go' vänner! I dag har jag inte tid med suppliker!

Den djärvaste fordringsägaren, som visste om konungens tillärnade resa morgonen därpå, fattade humör över detta hänsynslösa sätt att söka smyga ifrån skulden, och kämpande med sin blyghet inför monarken, tog han mod till sig och talade.

— Ers Majestät, vi äro visserligen fattiga hantverkare och köpmän, men vi komma icke att sup-

Digitized by Google

plikera utan i underdånighet presentera våra fordringar...

— Jaså, det är bara räkningar! avbröt konungen med halvt lättat hjärta; gå då till hovmarskalken!

— Ers Majestät, återtog den första talföre fordringsägaren, vi komma alla från hovmarskalken, som förklarat att han icke har order från kanslipresidenten att betala Ers Majestäts enskilda utlägg på privata företag.

— Gå till hovmarskalken! röt konungen. Vet ni inte att jag ej håller kontor här hemma hos mig och att konungens borg är fridlyst.

— Ers Majestät, höjde fordringsägaren rösten, vi äro visserligen fattiga hantverkare och köpmän, men kanslipresidenten har tolkat oss borgafriden så: att denna villa med tomt ej ligger under borgrätten, utan är alienabel egendom, som kan tagas exekutivt med löst och fast för resterande gäld.

— Visa papper på det! dundrade konungen, ännu bedragande sig med hoppet att hans fiende ej låtit det gå så långt.

Hantverkaren upptog en resolution med Kanslikollegii stora sigill och räckte konungen i handen.

Efter att ha kastat ett öga på handlingen låtsade den tillintetgjorde monarken att läsa papperet alltigenom, för att giva sig tid att bli lugn.

— Kom igen klockan 6 i afton och medför räkningarne, men sök mig icke här, utan i ekonomibyggnaden, var allt vad Fredrik kunde i hast påfinna för att få rummet tömt från de besvärliga, vilka även avlägsnade sig, ehuru med ryggar så breda och huven så höga, att det icke kunde återstå något tvivel om deras punktlighet.

Digitized by Google

— Ut och få oss pengar, Broman! utropade kungen när han sett den sista ryggen försvinna.

— Var? frågade assessorn med en otrogen min. För tre år sedan upphörde jag att kunna låna; sedan dess ha vi varit inskränkta till att göra skuld. Nu är det caputt!

— Sälj någonting då!

— Finns ingenting!

— Titlar!

— Ingen vill bli kammarherre sedan jag blev det!

— Ordnar!

— Det ha vi inga! Och dem säljer nog Gyllenborg själv!

— Pastorat!

— Sålda!

— Röster!

— Inte ha vi några röster.

— Nu vet jag: Kronjuvelerna!

— Nå, se det kan låta höra sig. Men drottningen har ju dem i sina nypor.

— Du ska gå till henne och säga att jag måste låna dem till intåget i Kassel.

— Det hjälper visst att säga något åt Hennes Majestät! Nej, min konung, vi ha syndat för länge på nåden och nu äro vi all! — För att få juvelerna av drottningen, finns bara ett enda sätt.

— Och det?

— Att lova — kapitulation!

— Du menar att utleverera kvinnor och barn för att få fritt avtåg.

— Nå, kan man icke lova det?

— Broman!

Digitized by Google

— Men man behöver ju inte hålla — vad man lovar!

— Vilken moral du har, Broman.

— Ja, var har jag fått den ifrån?

— I dåligt sällskap.

— Alldeles så ja. Men för att återvända till affärerna så tror jag inte att kronjuveler äro någon kurant vara, och hade vi bara respengarne, så skulle jag nog hålla fordringsägarne på avstånd.

— Respengarne, ja! Det är sant! De skulle ha varit här som nu! sade konungen, reste sig och ringde på adjutanten.

Efter ett ögonblicks orolig tystnad inträdde den kallade medförande ett väl förseglat paket, i vars utanskrift konungen syntes vilja läsa sitt öde.

— »Hans Majestät konungen till benäget påseende,» upprepade han högt och avskedade adjutanten med en åtbörd av handen. — — Det är Gyllenborgs stil! fortfor han, under det han med darrande fingrar vecklade upp omslaget.

— Ett etui! Det är ordnarna, Ers Majestät! inföll assessorn.

Konungen öppnade ett rött marokängsetui och fick i handen ett ovanligt stort sigill som det tycktes. Men när han betraktat stämpeln ett ögonblick och såg sitt namn facsimilerat baklänges i trä, utbrast han nedslagen:

— Svinhunden!

— Das Schlaukopf! utropade assessorn. Men respengarne då?

— Det heter der Kopf, Broman! Du skall vara säker i artiklar och ändelser om du vill med till Hessen. Tänk den karlen! Han slog mig med sin käpp,

Digitized by Google

och nu tar han mig på orden efter mitt gyckel om namnstämpeln! Idén är dock god, fast synden är förfärlig. Ingen skriver mitt namn med sin hand, jag skriver icke själv, och ändå äro regeringens beslut kontrasignerade. Det är ju höjden av mänsklig uppfinningsförmåga. Man får min namnteckning utan att jag eller någon annan tecknat mitt namn; vem är då ansvaringen?

— Ers Majestät under alla förhållanden!

— Må gå! Lite chikan mer eller mindre gör intet! Men nu måtte jag väl få respengarne.

Konungen ringde på adjutanten som härute skötte kammarherrens syssla.

— Lämnades intet besked om denna presentens återställande? frågade konungen pekande på namnstämpeln.

— Där stod visst några ord skrivna på paketet, svarade hovmannen, vilken både behandlades som spion och gjorde tjänst såsom sådan, sedan konungen bytt om uppvaktning så länge att han tröttnat.

Konungen vände på omslagspapperet och läste verkligen en liten påskrift med förvänd stil. Där stodo utom inbjudningen till benäget påseende även orden: »med gåvor och gengåvor...»

— Alltså kontant betalning! Där ha vi respengarne! Men skulderna! Skulderna, Broman?

– Dem går jag nu i staden att söka klarera. Och om jag icke är tillbaka innan klockan sex i afton, så skall Ers Majestät icke vänta mig.

— Varför icke vänta dig?

— Emedan ganska odunkla aningar, som gränsa till den fullkomligaste visshet, säga mig att jag innan dess är bysatt.

Digitized by Google

— Stackars Broman! Och stackars mig! Du var den enda trogne i detta främmande land, den enda åt vilken jag vågade säga allt. Vi voro de enda som höllo våra sinnen klara under det alla de andra läto sig bländas och bedövas av partilarmet! Och därför kunde vi ej begagnas till några ändamål, utan blevo kastade på sopbacken! Vi voro inga stackare, Broman, men vi ha blivit det. Nu ser jag hovmarskalken komma! Säg i hast var du har dina skulder, så skall jag uppbjuda allt för att hjälpa dig! Var har du ditt namn ute?

— Ers Majestät, svarade assessorn med en ömklig min, jag blygs att bekänna det, men mitt namn står mest under Ert!

— Det är för min skull således du skall krypa in?

— Alltid en tröst att det icke är för någon annan! Och för övrigt kommer jag väl ut igen! Farväl, Ers Majestät! En lycklig resa! Är jag snart ute, skall Ni ej sakna mig därnere, ty det är sannolikt att jag kan vara Er till större gagn häruppe såsom gårdvar åt Era kära. Farväl!

Med en verklig rörelse kysste assessorn sin herres hand och drog sig ut för att undvika mötet med hovmarskalken, som redan hördes i antichambren.

KAPITEL VI.

Med den försmådda kvinnans hela raseri hade drottningen följt utvecklingen av konungens kärlekshistoria med Hedvig Taube. Först hade hon kastat sig över sin dåliga rådgivarinna Emerentia, som inbillat henne att hon skulle bibehålla sin makes tycke

Digitized by Google

om denne »hölls kort» och fick lära tigga sig till som nåd det som var hans rättighet. Av naturen begåvad med ett kallsinnigt temperament hade en viss oöverensstämmelse rått mellan henne och den eldige maken, men denna disharmoni hade med åren utjämnats, och vad som felade drottningen i utvärtes skönhet hade så småningom ersatts av den glöd, som hos kvinnan vid trettio år likt aftonrodnaden bebådar solens stundande nedgång.

En tid hade rådgiverskans anvisningar haft åsyftat resultat och konungens passion hade uppdrivits till halvt vansinne. Han måste med älskarens böner bestorma makan och krypande erövra varje gunst, som köptes med avträdandet av en bit makt, med lidandet av en förödmjukelse, ja, han hade till och med en gång i höjden av ursinne bjudit henne en juvelsaigrett, som den penninglystna härskarinnan verkligen emottagit. Hans vämjelse hade därvid blivit väckt, och vid nästa köpslagan, som ej genast ledde till önskat resultat, hade han lyftat sin hand mot gemålen, kallat henne sin vigda sköka, och sedan hon därefter stängt sin dörr, hade han dragit sig tillbaka och beslutat leva renliv, ägnande sig åt sitt arbete och sina oskyldiga förströelser. Då, när drottningen såg att det var slut med hennes makt och att hon själv var dömd till ett nesligt celibat, hade hon öppnat avancer mot den flyende maken, som icke ville börja om den ödeläggande leken, utan rent ut förklarade att det var slut på hans känslor för henne. Jagad av moderpassionen hade nu drottningen uppfört sig som en halvdåre, frestande, bedjande, hotande och slutligen nedlåtande sig till råheter som ej varit att vänta från en kvinna av hennes stånd.

Digitized by Google

Det ena ryktet värre än det andra satte hon i omlopp. Än var hon förenad med en av naturen vanlottad, än med den liderligaste best, som icke skydde några medel för att tillfredsställa sina djuriska drifter.

När slutligen pratet vederlades genom konungens förbindelse med fröken Taube, hade den förskjutna makans raseri inga gränser. Hon levde i ett tillstånd av ursinne, än hängivande sig åt självmordstankar som gjorde bevakning nödvändig, än utbrytande i ohejdad passion som yttrade sig i attentat mot andra och egna könet.

Emellertid hade konungens förbindelse med fröken Taube en tid bortåt vunnit allmänhetens och det rådande partiets gillande, därför att drottningen med de förhatliga Carl XII:s-sympatierna sattes i skuggan. Men när nu Hattpartiet kommit till väldet och i dettas politik ingick krig mot Ryssland, påkallade behovet en uppgrävning av Carl XII:s skugga. Äventyret med major Sinclair, svenska sändebudet som mördades i Ryssland, samt Carl XII:s förhärligande i Sinclairsvisan gav vind åt rysshatet, och på samma gång fick den förskjutna drottningen en fläkt i sina slappa segel. Samma Hattar som stiftat förbundet mellan konungen och fröken Taube ansågo nu förenligt med sina intressen att i sedlighetens namn söka häva förbindelsen när konungen väl återkommit från sin hessiska resa. Och det var åt den fördomsfrie ärkebiskop Erik Benzelius riksdagen ånyo uppdrog det ömtåliga värvet, så mycket ömtåligare som hans högvördighet från ungdomen var känd att vara en galant herre.

Digitized by Google

Erik Benzelius, den mångkunnige, glade upplysningsprelaten, satt i sin våning han under riksdagarne disponerade i Stockholm. Han gav morgonaudiens och gjorde ingen skillnad till person.

Betjänten släppte alltså in en djäkne eller gymnasist som ville ha testimonium till akademien. Ynglingen var icke okänd; hade tvärtom vunnit en viss ryktbarhet för en förbindelse med en känd skönhet, och vilket nu låg honom i fatet.

— Nåå, började ärkebiskopen audiensen. Vad har ni studerat?

— Allehanda, mest humaniora, svarade ynglingen djärvt.

— Känner ni musiken då?

— Ja något, herr biskop, jag spelar fiol.

— Såå? Kan ni då säga mig vad det här är för en ton? frågade biskopen och skrapade med foten.

— Det där? Det är F, svarade den fräcke djäknen.

— Nej, min vän, det är Fiss, invände biskopen, som icke heller var svarslös. Men vad betyder detta bibelspråk? Qui habet virginem in lectu et eam non tangit, stultus est?

— Den halmkärve som ligger i elden och icke brinner, den är våt, svarade djäknen.

— Vad är det här då? — Impius dicit in corde suo: non est Deus?

— Impius, en Östgöte, dicit in corde suo, svär vid sin buk, non est Deus, han äter inga ärter.

— Unge vän, avslutade ärkebiskopen, ni kan verkligen humaniora, eller litet av varje, och ni kan verkligen svara på frågor. Ni får testimonium: Vale et me ama!

Digitized by Google

Greve Gyllenborg inträdde nu oanmäld, och hade bråttom som vanligt.

— Vill ni överlämna skrivelsen eller inte! frågade han burdus.

— Jag vill nog överlämna den, svarade Benzelius, men konungen vill inte mottaga den. Han har redan förut svarat: Mir ist versprochen, dass die Ständen in keine meine Partikulariteten sich melliren sollen... Partikulariteten är ju superbt. — Men att jag skall vara censor morum, det är bocken till trädgårdsmästare! Just nu misslyckades jag med den där djäknens flickhistoria; jag tror nästan det var han som sträckte upp mig:

— Jag vill blott anmärka, invände kanslipresidenten, att här är frågan om politik och icke moral. Och att i anseende till drottningens betänkliga tillstånd ärendet hastar. — Skulle drottningen dö, och konungen gifter sig med Taube, så ha vi en tronföljd, den vi icke önska.

— Det är då själva... den, att kanslikollegiet ska hålla reda på äggstockarne...

— Herr biskop!

— Ja, greve, tider, seder... De nya sederna komma från England denna gång, där filosoferna ha deducerat moralen ur veterinärvetenskapen... Planteras de lärorna över i Frankrike, då kommer det att växa svamp...

Greve Arvid Horn anmäldes.

Svartklädd, högtidlig inträdde Mössornas chef, och utan ceremonier hälsade han de innevarande:

— Hennes majestät drottningen är död!

— Död? upprepades av de tvenne konsulenterna.

— Ja, död!

Digitized by Google

— Alltså: leve konungen, men fort till tronföljarvalet, eljest få vi bastarder under kronan, gentog greve Gyllenborg.

— Kan man inte göra namnstämpeln ärvtlig? replikerade Benzelius, så behövs intet tronföljarval.

— Mina herrar, avslöt greve Horn, landet har sorg; må alla tvister läggas ner, och vår konungs svagheter skylas av...

— Mina herrar, avbröt ärkebiskopen, jag skall gärna lägga ner mitt mandat som biktfader åt vår herre och konung, som nu äger frihet göra sitt hjärtas val — sedan begravningen är över. Om de döda tala vi endast gott, och om de levande intet ont. — Vad fröken Taube beträffar, är hon redan vigd med konungen, men behöver därför icke bli drottning.

— Är hon vigd? utbröt Arvid Horn.

— Ja, hon lär vara vigd.

Och därmed började ett nytt kapitel i den olycklige konungs historia, som kallas Friedrich, under vars regering svenska folket och landet hade det gott, utan att man ändock ville tillskriva konungen förtjänsten.

Digitized by Google

En kunglig revolution.

I matsalen på Huvudsta vid Stockholm stod bordet rustat till dryckeslag; en ostindisk bål och gröna remmare; kritpipor och tobakskardus. Men mitt på bordet var ställd en växtkruka med en smal pyramidklippt lager, prydd med band. Tre rökmössor av ovanlig form voro utplanterade vid glasen. De voro blodröda och i formen liknande akelejans blommor eller närmande sig den herdeluva, som den grekiske Paris brukar avbildas med, alltså närmast den phrygiska mössan.

I en svart skinnsoffa satt greve Adolf Ludvig Ribbing, kapten vid Livgardet, tjugufyra år, son av riksrådet, hertig Fredrik Adolfs guvernör.

På golvet vandrade den tjugusexårige Klas Fredrik Horn, sonen till Gustav III:s forne vän, Fredrik, som till åminnelse av den lyckade revolutionen 1772 hade bett få kalla sig Gustavsvän, men icke fick.

Unge Horn, svärmaren, diktaren, hade tagit avsked för ett par år sedan såsom major i fortifikationen och satt nu som fideikommissarie på Huvudsta.

De två unge männen väntade någon, ty de hade icke rört varorna på bordet, och för att elda sig till mötet gick Horn av och an på golvet, talande, kanske även för att motverka en stigande oro.

Digitized by Google

— Ja, började han ett nytt anförande. Thorild är i England, men synes ha förlorat sin glada tro på mänskligheten räddning.

— Varför gick han inte till Paris? Där är platsen just nu.

— Paris, ja; hur långt ha de kommit där?

— Så här mycket vet jag! Majlagarne upphävdes i fjor, notabelförsamlingen kunde intet uträtta och nu äro ständerna sammankallade; Necker har nyårsdagen avgivit sitt Résultat du Conseil, varigenom hela ruttenheten är blottad.

— Såå? Thorild var nog en siare, som anade vad nu skall komma. Minns du det här: »Världsstyrelse måste ske genom en osynlig regering, och den är geniernas värv; dess synliga armé är hjältarna. Målet för dessas gemensamma verksamhet är att väpna mänskligheten mot sina förtryckare, befria jorden eller, kort och gott, att störta dårar och slå skälmar, som icke kunna dömas efter vanlig mänsko-ordning, som fräckt och uppenbart hindra mänskliga lycksaligheten; alla krypare och smickrare, alla träldomens fege fäder, konungar och ministrar, för vilka bryta lag är intet; präster, som krypande, jakande, förråda Gud, folket och sin ed; lärde och snillen, som vid en vink uppoffra värdighet, ära, natur och sanning.» Minns du det?

— Om jag minns? — Anckarström dröjer...

— Ja, men han kommer säkert. Kan du säga mig varför Anckarström hatar konungen så omänskligt?

— Svårligen! Han var ju page en gång, och det är möjligt att hatet daterar sig därifrån... men att

Digitized by Google

— Den måste hindras! utbröt nu Horn.

— Vänta ett ögonblick! — Det ryska kriget hade till ändamål att intrassla konungens skulder med rikets gäld, men då detta ej lyckades, utan riksskulden ökades med tjugu miljoner, så försöker han sig nu på äventyrarpolitik. Han söker subsidieförbund med den ena makten efter den andra, till och med hos Spanien, för att komma åt pengar; han har lagt ut krokar efter polska kronan; han söker arvsrätt till danska kronan genom sin danska drottning; han har planer på Norge. Det är ett slags Caligula, och blir han nu enväldig, så är Sverige förlorat.

— Hur är vår ställning då? frågade Ribbing.

— Missnöjet är så utbrett, uppifrån nedåt, att vi endast giva ett uttryck åt den upplysta viljan då vi ta exekutionen om hand. Tänken er, att h a n icke vågade sända sin egen bror Fredrik Adolf till Finland, emedan han icke kunde lita på honom. Hertig Carl fick skrivelse från finnarne med anbud att bli storfurste, och det gick ett löst rykte att hertigen avseglat från Finland med flottan till Karlskrona i egna spekulationer...

Men sammansvärjningen?

— Det finns två sammansvärjningar. Den stora allmänna som vill avsättning och hertig Carls tronföljd, och den lilla som vill...

— Var har man Pechlin då?

— Det vet man aldrig. Han önskar nog att yxan går, men vill att det sker bakom hans rygg. Emellertid har jag ställt om att han kompromeẗteras... så att hans reträtt är omöjlig... Vad nu konungens chanser beträffar, så har han stora utsikter att lyckas. Men som allt vad den mannen gör är perverst, så

Digitized by Google

har han denna gång två präster till hantlangare: Wallqvist och Nordin. Nu tror han inte mer på religion än Voltaire, men han begagnar den. När han var uppe i Mora och utklädd till dalkarl spelade Gustav Vasa, så gick han till skrift först — det svinet. Där har han prästerna emellertid. Borgerskapet ämnar han ge privilegier, liksom bönderna. Småfolket drar han om näsan med lindrat straff för barnamord — där har han pigorna! Slutligen har han funnit upp den gamla Görtzska affären. Svenska staten har alltsedan Carl XII:s död processat med Görtz' arvingar om utbekommande av en förment fordran. Nu vill det sig inte bättre än att undersökningskommissionen funnit att svenska staten är skyldig Görtzens arvingar 70,000 riksdaler. Vad sägs om det? Konungen begagnar naturligtvis konjunkturen och låter betala. Därmed har han upprättat den rådbråkade samt vunnit Holsteinarne; att Carl XII får en plump, det är bara en handräckning åt ryssvännerna, som nu äro legio, för ögonblicket... Ni ser således att denna mannens härvor endast kunna klippas, emedan de icke kunna redas.

— Hur skall hans revolution tillgå då? inföll nu Ribbing, som älskade sakligheter.

— Med arresteringar förstås. — Din far, Klas Horn, är prickad med rött i preskriptionslistan...

— Min far, Gustavs vän, som hjälpte honom vid revolutionen 72? Det är ömkligt att leva och se hur allting förvanskas, dras ner, skämmes...

— Men det får icke ha något inflytande på ditt beslut, Klas! Varken vänskap eller frändskap får döva domaren.

— Vad skall göras? avbröt Ribbing.

Digitized by Google

— Vad gjorde Brutus, när Cesar mördade friheten?

— Och det vill du göra?

— Ja, det vill jag; men Ribbing, som är kapten vid gardet, skall hjälpa mig.

— Mer än gärna! Har du någon plan?

— Ja, många, och de ändra sig efter hans slingringar. Han ligger icke mer i samma rum två nätter, av fruktan. För närvarande sover han på Drottningholm, där Armfelt är inkvarterad med dalkarlarne; och han åker dit nattetid på omvägar... Tyst! Pechlin är här!... Jag hör hans flåsande... Han hittar inte i trapporna, för han har aldrig varit här förr... Nu tar han av pälsen... rävpälsen... inte ofta han lägger av den... Tyst!

General Pechlin stod i dörren.

— Stör jag? frågade den nu 69-årige generalen, som nu upplevde sin fjärde regent.

— Nej, hur kan ni tänka det? svarade Anckarström. Ni är väntad och välkommen. Sitt ner, herr general.

Gubben satte sig och granskade sällskapet jämte rekvisitan.

— Horn och Ribbing! Joo! Unge Horn härstammar ju från Natt och Dag-släkten... Var det inte en som hette Måns Bengtson, och vilken mördade Engelbrekt? Jo, minsann! Och unge Ribbing från Folkungarne och Sturarne, följaktligen Vasarne, eftersom Gustav I var en Sture.

— Jo, svarade nu Ribbing, det har sin riktighet, men min stamfar, Peder Ribbing, satt domare vid Linköpings blodbad, där Horns stamfar blev dömd till döden, men benådad på schavotten...

Digitized by Google

— Efter ni talar om blodbad, avbröt Anckarström, så erinrar jag några Ribbingar, som halshöggos i Jönköping i samma vecka som Stockholms blodbad.

Samtalet, som egentligen spunnit ut sig för att dölja det man borde tala om, men icke ville riktigt på, hade liksom format ut sig på det blodiga ämne, vilket låg på allas kistbotten, och man hade mot sin vilja sagt det man velat förhemliga. Man kände sig på en gång röjd, och därför uppstod en pinsam paus, som Anckarström tyckte sig böra klippa.

— Vet generalen, att Göran Persson bott här på Huvudsta?

— Nej kors, det visste jag inte.

— Jo, den ränksmidaren huserade här, och han lär spöka än i dag...

— Spökar han?

Pechlin grep i spöket för att stryka ut det tråkiga ordet ränksmidare, som var hans stående epitet, och som Anckarström måtte ha läst i gubbens ögonboett. Men då spökeriet icke gav mer avkastning, grep den gamle efter mera närliggande föremål för att avleda de pinsamma undertankarne.

— Vad är det för rökmössor herrarne anlagt?

— Det är sista parisermodet, svarade Anckarström.

— Och den där busken? Är det en majstång så här tidigt på året?

— Nej, det kallas för ett frihetsträd...

— Hm-hm! — Nåå? Hur är det med friheten nu i gamla Sverige?

— Somliga vilja ta sig friheten tyrannisera andra, men... Hör nu, general, inte ska vi sitta och spela komedi! Vi ha nog med en komediant på tronen...

Digitized by Google

Pechlin tyckte inte om rena ord; det kallade han brutalitet; därför stängde han av och låtsade icke ha hört. Men Anckarström släppte honom icke, utan tvang honom ut på branten.

— Är ni beredd på att bli arresterad i morgon? utmanade han.

— Jag blir ju alltid arresterad, så snart något oroligt förspörjs! svarade generalen undvikande.

Anckarström blev otålig och beslöt tända kruttunnan för att få liv i gubben.

— Men om kungen dör, så slipper ni inte ifrån med bara arrest.

— Dör? Vad skulle han dö utav?

— Av ett skott, eller ett styng... förmodar jag.

— Vad säger ni? Är det frågan om... Nej, då är jag inte med! Jag är inte med om...

— Det är för sent påtänkt, general!

— Vad i Jesu namn säger ni? — Om det är sant, så anger jag er!

— Det är redan gjort, svarade Anckarström. Jag har redan givit allas våra namn, utom ett eller ett par!

— Och mitt med?

— Ert först! För övrigt... vid er ålder borde ni veta att det inte finns några hemligheter... Vi äga ju konungens listor, både på dem som skola arresteras och på dem som skola arrestera... Men som allting och alla är falskhet, så finns det ingen, som tror på vår konspiration... Man anar ju missnöjda, och man vet om en påtänkt plan till regementsförändring, men våra avsikter tror ingen på...

— Men detta är ju komedi!

Digitized by Google

— Ja, vi ska spela komedi med den störste komediant, som suttit på tron...

— Bara inte han spelar tragedi med er! Vet ni, att han åkte om mig på vägen... vid Sabbatsberg ... och han hälsade... »God dag, gamle vän,» ropade han, »vart ska du hän?» — »Jag skall till Huvudsta,» svarade jag. — »Hälsa de sammansvurne!» kastade han efter mig. — Tänk, om han kommer hit! Han älskar dramatiska scener, och han är inte rädd åtminstone...

— Jo, men han döljer sin fruktan under en låtsad frimodighet... och han litar så på sin förmåga att tjusa, så jag tror han kommer hit för att omvända oss...

— Då skall jag emellertid be att få gå!

— Det får ni inte!

— Äro portarne stängda då?

— Nej, men vi ha två dresserade blodhundar, som vid anfordran ta er i kragen och apportera er som en skjuten hare...

— Tänk, att jag skulle låta narra mig av dessa unga män; tänk, att jag skulle vara en sådan dåre...

— Drick ett glas, rök en pipa och var filosof, herr general! Hör vad Thorild sjunger:

Frihet! skallade nordiska fjällen.
Och frihet var blåa himlens dån;
hjältar logo, trotsande ödet,
då flickan i dalarne söng.

Ödet harmades; störtande molnen
strax välvde vår himmel i avgrundsnatt.
Tro! tro! tro! vrålade lögnen
ur molnen. Allt darrande föll.

Digitized by Google

— Bravo! hördes utifrån korridoren...

— Det är konungen! viskade Pechlin.

Alla reste sig. Och nu stod i dörren den lilla, spensliga person, som mindre genom förstånd och statsklokhet än genom personlig älskvärdhet och ett vinnande sätt hållit Sveriges öde i snart aderton år. Fredrik den stores systerson, Gustav III, lärjunge av Voltaire och Rousseau, fäderneslandets faktiske befriare och räddare från utländska subsidieoket, en diktare, som behandlade liv och leverne som teaterpjäs, själv uppträdande i alla roller; uppfostrad under ränker och hovintriger, tidigt van vid förställning, utan annat rättesnöre för sina handlingar än en medfödd god vilja och mycken humanitet; en man, som icke var elak, som kunde förlåta fiender och glömma oförrätter, en upplyst despot, som i grunden utgjorde ensam hela oppositionen, en paradox, vars bästa handlingar liknade skälmstycken och vars sämsta streck sågo ut som det goda hjärtats frukter; men framför allt en komediant och en deklamatör.

Scenen han nu bevittnade slog an på honom; hans entré var väl förberedd; han hade själv givit repliken och var nu inne i rollen. En banal hälsning skulle ha förstört akten, och därför kastade han sig genast in i ämnet, som var Thorild, vilken författare han en gång beundrat, lärt av och uppmuntrat.

Fortsättande versen, deklamerade han:

> — Upp stod Engelbrekt, högg emot klippan
> sitt svärd, och en ljungeldsgnista flög;
> gnistan tusen gryningens lågor
> då tände — till frihetens dag!

Där är ett fel i versen, men det gör ingenting Och så minns jag inte mer!

Digitized by Google

När ingen vågade ge replik, tog han själv ledningen och beslöt att älskvärt vidröra de innevarande personerna med sitt trollspö: slog sig ner vid bordet, tog ett glas och började den magiska séancen.

Men Pechlin, som kände den kungliga magien, gjorde sig hård och väpnade sig med sin tunga, som kunde vara både vass och giftig.

Anckarström stängde av sig, tagande en resignerad min, som kunde betyda: prata på du, jag kommer ändå!

— Här sitter alltså min gamle vän Pechlin, började kungen, och han konspirerar som vanligt, men ovanligt nog med ungdomen. — Nå, vad konspirera ni om? Vet ni inte, att jag är den förste konspiratören i riket, att jag givit er friheten, och framför allt tryckfriheten?

— Tryckfriheten under boktryckarens censur, avbröt Pechlin. Och Halldin, som skrev mot brännvinet, höll på att mista huvudet. Det var längesen Ers Majestät skrev om tryckfriheten att den var en välsignelse, som ej låter regenten vara okunnig om folkets tänkesätt; och det här: Hade tryckfriheten varit tillåten i förra århundradet, att upplysa regenten om dess sannskyldiga väl, hade törhända konung Carl XI ej gjort sådana författningar på säkerhetens bekostnad som gjorde konungamakten förhatlig...

Konungen kunde icke bli ond på Pechlin, emedan denne hade ett så gott sätt och tillhörde det slags människor som man icke kan bli ond på, man vet icke varför. Men han skulle icke ha blivit det nu heller, om han icke hade hört ett kort undertryckt skratt från en av sällskapet, som han icke observerat, emedan denne suttit så att han ej kunde ses av konungen.

Digitized by Google

Det var Anckarström, som nu först blev synlig. Den min konungen nu antog var alldeles obeskrivlig; hans ansikte förvandlades och förlorade all styrsel; musklerna hoppade om varandra, och ögonen kröpo omkring i huvudet, som om de sökte en vrå att gömma sig; struphuvudet bokstavligen sprang upp och ner, synligt ovanför halsbindeln. Och hela mannen såg ut som om han ville kräkas upp sig själv.

Orsaken till detta hat mellan de två har aldrig blivit utredd. Några vilja tillskriva det en medfödd antipati: »de voro födda fiender»; andra vilja datera det från Anckarströms pagetid, då han möjligen blivit vittne till något, som Gustav III helst av allt velat dölja; en memoarförfattare har antytt, att Anckarström inblandats i konungens ömtåliga äktenskapshistoria och fungerat som vittne åt änkedrottningen.

Nog av, dessa två kunde icke vara i samma rum, och konungen kände att h a n måste ut för att icke kvävas. Men att göra en vacker sortie, som icke såg ut som en neslig flykt, det var svårigheten; och att finna sortie-repliken... Pechlin, som ägde erfarenhet och rådighet, visste hur farligt det var att bringa en människa till det yttersta, stack ut den gyllene bryggan...

— Ers Majestät känner det sista nya från Paris?

— Nej! svarade konungen, bara för att få en ny fråga och därmed ett nytt samtal i gång.

Anckarström, för att hjälpa på, reste sig för att röra i kakelugnen.

— Jo, upptog Pechlin, tredje ståndet får sända sitt dubbla antal till nationalförsamlingen!

— Bravo! utbrast kungen, där ligger det! Då är adeln krossad, och det är den vägen vi ska gå!

Digitized by Google

Det är just min regim! Borgerskapet, nationens kärna, skall fram, och det gamla murkna skall fällas! Thorild och jag, vi ha anat det, och ni skall se, mina herrar (nu förbereddes sortien), ni skall se, mina herrar, hur den svenska friheten kommer att (han drog på en handske som inledning till uppbrottet) datera från den dag då Riddarhuset förlorat sitt veto mot tredje ståndet, och fjärde förstås! (Han fattade sitt glas såsom för att utbringa en skål.) När jag kallat er på narri de sammansvurne, så räknade jag er bland m i n a sammansvurna, vi som konspirera mot de privilegierade stånden, mot landets förtryckare, mot småtyrannerna, och när jag, livad av tidsandans ingivelser, går att återskänka mitt trogna folk dess fri- och rättigheter, så har jag gått rätta vägen, i spetsen, och då är jag en revolutionens man, jag som ni, som det ädla franska tredje ståndet. Därför, mina vänner, tänder jag detta dryckesoffer i härden, på den heliga elden, i detta samma hus där ett statsmannasnille, jag menar den misskände Göran Persson, levat och lidit som sin upplyste monarks rådgivare! Göran Persson kämpade mot adeln vid sin folkkäre suveräns sida — och det är därför, mina herrar, ni vet, att jag låtit bryta spiran ur den mörke Johan III:s hand och sätta den i Erik XIV:s, bondekonungens! (Här slog han glasets innehåll på elden, så att det fräste i lågorna; och därmed hade han fått anledning att resa sig från stolen och draga på den andra handsken.)

— Och nu, mina herrar, mina vänner (han drog sig baklänges mot dörren efter balettsättet på operan), inbjuder jag er till morgondagens möte på rikssalen, där jag mottager de fyra stånden, och där ska vi, om friheten är i fara, stå vid varandras sida mot

Digitized by Google

tyrannerna, vi alla här närvarande (här gjorde trollkarlen en volt med kortleken och trollade bort hela situationens allvarliga innebörd med en fransk sortiereplik, som måste framkalla ett leende och en applåd), såvida inte general Pechlin genom oförsiktigt beteende låter arrestera sig som vanligt!

Han skrapade med foten, avskedande sällskapet med en handgest, som begärde applåd; och han var lyckligt ute ur rummet, då verkligen applåden brann av, mest åt det utmärkta spelet och den sublimt cyniska humorn.

För att njuta triumfen, steg konungen in igen i dörröppningen, bugande sig på skådespelarsätt med handen på hjärtat, men med ett sataniskt leende i ögonen, som alldeles tydligt sade ut: Er gås biter inte min räv! Spela komedi med mig, får ni se! (Och han försvann.)

— Det var en huggare! utbröt generalen, som suttit med munnen på vid gavel. Det var en huggare! — Kan den förvända synen på folk? Vi revolutionärer! Thorild och jag! Och Göran Persson, till på köpet! Vad säges om den?

— Låt honom prata sin s—t, svarade Anckarström. Inte förhäxar han mig! Men äpplet är icke moget än.

*

Några timmar senare befann sig konungen i rummet utanför stora sängkammaren på Drottningholm. Dörren till sovrummet stod öppen, och man såg den stora, förgyllda alkoven, byggd som prosceniet till en teater med draperier och ridå. Till vänster om sängen var en loge, där drabanter bevakade den

Digitized by Google

kungliga sömnen, vilken blivit något orolig efter sista ryska kriget, då egna officerare velat fängsla monarken. Sovrummet, som blivit honom en skräck, var nu ordnat som arbetsrum och salong, i avsikt att fylla det tomma, ett om dagen obegagnat rum erbjuder. Det blev liksom befolkat av dagens intryck; det satt ljudminnen kvar i väggarna, och där en människoröst klingat var luften levande och sällskaplig; och ett rum, där man övat det heliga arbetet, är renat av fyllda plikters vigvatten. Blott i det instängda, orörliga uppstå dessa förtätningar, som materialisera sig till spöken. Den mörkräddes klara instinkt hade lett honom fram till detta medel mot oron och sömnlösheten, och han satt nu med gunstlingen Armfelt överläggande om morgondagens stora bedrift, statskuppen.

Armfelt var icke statsman, han var endast en skön officer, alltför skön att vara man. Men han dyrkade sin monark och låg nu på Drottningholm med Dalregementet för att skydda konungens person. Bortskämd och närgången, hade han vräkt sig i en soffa och spelade den tålige, hörande vännen, som lånar sig till förtroenden, dem han icke kan besvara.

— Vad menar du om denna sammansvärjning? sade konungen efter att ha lagt ner pennan, som varit i farten.

— Det är ingenting, svarade Armfelt, trött på ämnet sammansvärjning. Den leker ju revolution, all ungdom nu för tiden, men det betyder ingenting.

— Menar du det?

— Ja, de deklamera i sina klubbar, men slå till du, så blir det tyst! Du känner svensken!... Anno 72 var lite farligare, för då gick du med adeln mot

Digitized by Google

folkförsamlingen; den här gången går du med pöbeln mot adeln, och det är given succès.

— Visserligen, men oaktat min känsla för de lägre stånden, så, kungen är dock adelsman, och att de mina draga sig undan, det är icke uppbyggligt! Operan står tom, mina mottagningar kommer ingen på; drottningen och andra av hovet äro osynliga; jag kan icke lita på mina bröder... det är ruskigt att leva!

— Ja, ibland är det så, men det brukar gå över! Har du sett något som inte går över?

— Du har rätt! Efter Anjala, när jag flydde för mitt eget folk över Ålandshav, då var jag inte glad... jag trodde det var slut med liv och med glädje... men när jag kom hem, så drogo de mig i slädan upp till slottet...

— Var inte egenkär nu; det var jag som hade organiserat... men när Hästesko skulle avrättas, så fanns det officerare, som vägrade kommendera spetsgården...

— Det har jag inte hört!

— Nej, man ville skona dig, men du bör ändå ha reda på stämningen något.

Den deltagande vännen kunde inte neka sig ersättning för sin möda i ett litet övertag då och då, och den, som har dåliga underrättelser i fickan, han kan spela trumf.

Konungen kände obehaget av att vara under och måste kasta sig upp; som detta bäst gick i längre anföranden, där han kunde få upp värmen, tog han sitt långa garn och började spola.

— Det kan ju synas sällsamt att jag opererar med två präster, Nordin och Wallqvist, men prästerna

Digitized by Google

äro hjordens herdar, och herdarne ha stavar i händerna och vallhundar kring benen. Schröderheim måste träda tillbaka, för han var inte allvarsam, och så hade han kompromitterat sig med simonien eller pastoratshandeln. De tre stånden har jag. Olov Olsson, Fersens arrendator — är det inte superbt? — har jag gjort till talman för bondeståndet, och deras sekreterare Ahlman är en riktig buse. Har du hört när han hotade arrestera dem som ville yttra sig och begärde votering? Och den gången när hela ståndet slogs så att peruker och kalotter yrde omkring, så tog han in vaktmästarne som med käppar kallade bassarna till ordning.

— Ja, men Olov Olsson är sjuk; han har ätit för mycket middagar...

— Är han sjuk? Du vet alltid mer än jag... Emellertid, borgarståndets talman är frimurare... Du må tro vi ha murat med honom... Och slaktar Nordström på borgerskapets kavalleri, ryttmästare gubevars, den går inte av för hackor... Han låter salutera sig av gardesofficerare, emedan borgerskapet fått rang... Återstår Riddarhuset...

— Där har du ju kräket Lewenhaupt, som skriver på osett!

— Det gör han, men de andra skrika!

— Nå, låt dina hurrabasar skrika på torget... Muncken är ju överståthållare, Liljensparre polismästare och Badin är ordförande i busklubben... pigorna har du tjusat till med nya barnamordslagen ... jag tycker det är bra förspänt.

— Väl, ja, men ett fattas: nervus rerum gerendarum...

Digitized by Google

— Det är pengar! — Skicka efter Appelqvist nu genast!

— Hit? Nej, då gå vi hellre upp till honom...

— Nu med detsamma! — Må ske...

Konungen och Armfelt reste sig, pälsade på och gingo ut en bakväg åt parken, för att på omvägar söka skedvattensfabriken.

Där fanns verkligen på Drottningholm en salpetersyrefabrik, vilken dock fick tjäna som skylt för en mindre snygg hantering eller två. Av sin store morbror Fredrik den store hade Gustav III nämligen lärt att föra krig med falskt mynt. Sålunda hade han till ryska kriget låtit kapten mekanikus Appelqvist på skedvattensfabriken förfärdiga både ryskt pappersmynt, så kallade långrockar, och även guldmynt som icke var av guld. Det var tidens sed, och med upplysningsfilosofien kunde man ju försvara allt oförsvarligt. Själen i företaget var dock den fördomsfrie Adolf Fredrik Munck, som under sitt beskydd upptagit och exploaterat den hederlige August Nordensköld, alkemisten och swedenborgaren. Denne hade arbetat på skedvattensfabriken med guldmakeri, fast troende, och under hans egid fabricerade de andra sitt avgjort falska guld; men när han, den ädle svärmaren, upptäckte vartill hans goda namn begagnades, flydde han.

Emellertid, när nu konungen och Armfelt, misstrogna som alla hemlighetsmakare, hade smugit sig in i fabriken och funnit dörrarne öppna för att släppa ut rök, stannade de att lyssna, ty de hörde talande röster ini laboratoriet.

Kapten Appelqvist satt mitt i rökmolnet och talade för biträdet Bergklint...

Digitized by Google

— Ser Bergklint, den omständigheten att man aldrig kommer till klarhet huruvida alkemisterna gjort guld eller ej, det antyder att Försynen icke tillåter denna hemlighets spridande, emedan den vore fördärvlig för mänskligheten. Den ädle Nordensköld trodde blint, och hans avsikt med guldmakeriet var att göra den snöda metallen värdelös och därmed tvinga alla att arbeta... Nu skall Bergklint höra hans motivering. Den helige Thomas av Aqvino gjorde guld av koppar, silver och antimon. Nu vet Bergklint, att till en gul metall, brons eller mässing, fordras koppar och en vit metall. Det är således kopparn som gulfärgar den vita. Men Bergklint vet också, att man inte får någon mässing av bara koppar och zink; det skall vara kolpulver till. Här synes kolet meddela något som vi ej veta, men i alla fall... när Thomas av Aqvino smälter ihop silver och koppar, gör han en ädel silver-mässing som fixeras av antimonen. Geber, araben i 8:de århundradet, tog koppar och zink samt fixerade med arsenik. Vår Paykull opererade med kvicksilver, järn och antimon. Åt Urban Hjärne, som icke var lättrogen, uppdrogs att pröva Paykulls metod. Den skarpsinnige och lärde mannen blev övertygad att Paykull gjort guld, och hans utlåtande finns bevarat i handskrift i kungliga biblioteket. Swedenborg smälter koppar och antimon, skakar med kvicksilver och avdestillerar det senare. Vad ha vi gjort nu? Vi ha tagit 16 delar koppar, 1 del zink och 7 delar platina; och därmed ha vi fått ett slags guld, som motstår vanliga proberingen med kallt skedvatten. Nåväl, varför syns icke kopparn i sin blåa skrud, när skedvattnet nu kommer? Jo, därför att den ädla platinan transmuterat den oädla

Digitized by Google

kopparn och befriat den från dess gröna jord, som Plato redan talar om. Vet Bergklint, jag börjar tro att vi icke äro falskmyntare, utan att vi gjort guld.

— Mästare, svarade Bergklint, det har varit min mening, men ibland tror jag det icke. Det finns visserligen många slags guld, och kungsvattnet är icke proban, ty om jag i svaveleter löser guldsaltet som uppstått ur äkta guld i aqua regia, så får jag ut ett guld som icke angrips av kungsvatten. Det är således guld, men är icke guld...

Nu hördes ute i farstun ett stampande av snöiga fötter. Konungen trängde Armfelt in i en öppen kolskrubb, ty de voro icke angelägna att synas.

Strax därpå rusade en herre genom korridoren och rakt in i laboratoriet. Röken retade honom först till hosta, men även till fullt raseri, ty han slog med sin käpp på bord och bänkar, under det han försökte komma till ordet.

— Vem var det? viskade konungen.

— Det var Munck! svarade Armfelt.

Och nu hördes inifrån laboratoriet ett uppträde som om retorterna exploderat och taket ramlat. Det var den för sin råhet kände greve Munck, som skränade:

— Hjälp mig, människa, i Jesu namn! Rädda mig för satan! — Vad det är om! Jo, den förbannade Aron Isak har i Åbo angivit mig för de 47,000 riksdalerna jag låtit honom prångla ut i dåligt mynt.

— Vad ska jag göra då? hördes Appelqvist.

— Du ska säga att du fått de falska pengarne av Sheldon!

— Nej, herr greve, Sheldon är en hederns man...

Digitized by Google

— Det rör mig inte, du skall ta på dig saken, så ska du få rymma sen!

— Ljuga och rymma? Nej, det gör jag aldrig.

Nu följde en explosion igen, där käppen spelade första fiolen. Och rop, hojt, spring ackompanjerade.

— Jag dödar dig! var det enda tydliga de lyssnande kunde uppfatta.

Men då hördes ett nytt ljud; ett fräsande och susande som när man öppnar en kran. Rummet fylldes med vita ångor, och Munck, skrikande: jag kvävs, giftblandare! kom springande ut genom korridoren och försvann.

Bergklint hade tagit ur glaspropparne ur destillationsapparaterna, och det frätande skedvattnet hade jagat ut fienden, under det mästare och adept räddat sig in i dragkapellet.

— Armfelt, viskade konungen, den där historien var farlig, och för att icke bli inblandade, så retirera vi i god ordning.

De gingo ut samma väg de kommit, och voro snart ute i parken. Konungen stannade och liksom han talte till stjärnorna:

— Alltså i morgon! och utan pengar! sade han. Tänk, om vi också ha gjort guld — utan att veta det!

•

Stockholms Storkyrka stod öppen på vardagen, ty den stora deputationen från de tre ofrälse ståndena skulle där samlas för att gå upp till konungen på slottet. Det gamla huset från Birger Jarl stod där med sina minnen, en illustrerad svensk historia i

Digitized by Google

sammandrag. Magnus Erikssons sjuarmade ljusstake från Folkungarne; Sturens Göran och draken; Mäster Olovs gravsten och minnestavla över järtecknen som varnade Gustav Vasa; Olov den Heliges hatt och sporrar från Trondhjems domkyrka, visserligen erövrade under Erik XIV, men med betvivlad ursprungsbeteckning; Adler Salvius' altarskåp; Ehrenstrahls Yttersta dom. Och alla de osynliga minnena. Magnus Eriksson, Folkungen, kröntes här; Kristian Tyrann likaså, drottning Kristina, Carl XII och flera. Men gravstenarne, ett helt bibliotek av stenskrifter, och epitafierna...

Under Göran och draken gingo Horn och Ribbing, samtalande halvhögt, väntande få se den stora deputationen samlas.

— Vän Ribbing, talade den känslige och rättrådige Klas Fredrik Horn. Jag hörde konungens tal på Riddarhuset, och jag kan icke neka...

— Kan? Du måste!

— Nej, rätt må vara rätt, om ock världen skall ramla!... Tänk detta: Han ersätter rådskammaren, som slutligen var Schröderheim ensam i sängkammaren, med Högsta domstolen, där konungen endast har två röster, och där ofrälse få stämma och säte. Det är demokratiskt! Alla ofrälse få rätt att förvärva frälsejord! Det är en revolution! Förtjänst, ej börd, skall gälla vid befordran! Det är Anckarströms läror! Inga monopol i näringarna! Hör Halldin, majestätsförbrytaren, som höll på att mista huvudet!

— Ja, men adeln är också människor!

— Adeln är människor, men de andra äro också människor. Och huru klarade han sig icke för de eviga beskyllningarna om slöseri! Han har ju ärvt

Digitized by Google

Carl XII:s skulder delvis! Sveriges förstörare lever ju ännu som sitt folks plågoande!... Nej, Ribbing, jag kan inte vara med om detta!

— Vänta, får du se!

Nu hade folk samlats i kyrkan, och bland dem syntes general Pechlin, fastän han försökte göra sig osynlig. Kommen i närheten av Horn och Ribbing, ställde han sig att betrakta ett epitafium, och med ryggen åt de båda vännerna från Huvudsta talade han, alltjämt betraktande epitafiet.

— Anckarström har flytt! eller rest till Gottland. Några säga av fruktan att bli häktad, andra mena att han fått skrupler efter konungens anförande på Riddarhuset, vilket visar att han själv icke är mogen, då han låter narra sig av löst prat. Hör på det här bara: »Ett lika fritt folk bör äga lika rätt att besitta jord i deras gemensamma fädernesland... men — här kommer ett men! — åt adeln bibehålles ensam rätt till säterier... etcetera.» Eller det här: »Endast förtjänst och skicklighet gälla vid befordran, dock — här kommer ett dock! — förbehållas åt adeln rikets högsta ämbeten!» — Därpå befästas adelns privilegier från 1723 — dock! endast i det, som ej strider mot denna säkerhetsakt! Det är ju bara skoj! — Nej, jag trodde bättre om Anckarström! Farväl, ynglingar! Klockan elva börja arresteringarne!

Och så var han försvunnen.

Horn stod där bedrövad, som om han mist all tro och styrsel.

— Pechlin är en demon, sade han...

— Nej, han är en simpel ränksmidare, som arbetar för att få förstöra, men konungen är en oredlighetens

Digitized by Google

djävul, som aldrig kan gå en rak väg, bara av böjelse att gå den krokiga.

— Och Anckarström?

— Anckarström har nog gått ut i öknarne för att bereda sig på värvet, men han kommer igen! Så visst jag lever... Tålamod, Horn!

Nu samlades deputationerna från de tre ofrälse stånden för att gå upp till slottet. De båda vännerna drogo sig uppåt koret för att betrakta dessa bekanta ansikten, då till deras sida trängde sig fram kanslirådet von Engeström.

— Pechlin är arresterad! viskade han. Och Fersen, de Geer, Fredrik Horn, Clas Frietzcky och många flera... Jag har regeringsformen i fickan, vår regeringsform... Nu går jag hem och bränner upp den. Följ mig! Vår sak är förlorad!

— Tills vidare, ja, svarade Ribbing. Men göm du regeringsformen; hertig Carl skall begagna den en gång.

•

Konungen stod i ett slottsfönster, klädd att fara ut, och betraktade sin huvudstad, som låg där solig och leende i det vackra majvädret.

Armfelt inträdde oanmäld, emedan han var kallad.

— Vad vill du mig? frågade han, och fick i detsamma ögonen på en stor krans av palmer med gula och blå band, som låg på ett bord.

— Du skall följa med mig till Riddarholmskyrkan och lägga en krans på min vän Olof Olssons grav! — Det var en artig karl, vår gode talman i bondeståndet, som passade på och dog mitt under mina

Digitized by Google

manipulationer, så att jag fick begagna hans begravning till min favör.

— Ja, svarade Armfelt något misstämd, begravningen var ju superb... Fersen sitter arresterad och hans arrendator begrovs i Fersenska gravkoret i Riddarholmskyrkan... det slog an på bönderna; men nu är det där förbi...

Här avbröt konungen och tittade ut genom fönstret:

— Vad är det för en folksamling på Norrbro?

Armfelt nalkades fönstret.

— Det är Fersen och de Geer som komma från fängelset!

— Men folket hurrar!

— Ja, sådant är folket! Och därför ber jag dig icke leka mer med Olof Olssons lik. Jag ber dig!

— Är du rädd? Har inte min nya revolution lyckats, och utan blodsutgjutelse...

— Jo, här i landet ha endast kungar gjort revolution; den store Gustav, den hårde Carl den elfte och...

— Jag! Det är konungskt folk som vill lyda...

— Lita icke på det! Och reta icke dina naturliga vänner...

— Du är inte demokrat, du?

— Nej, jag är adelsman, och det är du med. Ingen tror på din demokratism; de ha vaknat, här som i Paris...

— Vad har hänt i Paris?

— Vet du inte det?

— Nej!

— Ständerna ha sammanträtt; kungen har flytt till Versailles... Revolutionen anses börjad.

Digitized by Google

— Kors i himmelens namn! Vad säger du?

— Ja, ser du; Ludvig lekte också liberal...

— Nej, men se... se ut... de bära Fersen och de Geer i triumf...

— Tag varningen i tid, Gustav den tredje, annars få vi aldrig se den fjärde på tronen!

Konungen blev smal i ansiktet.

— Vad säger du? Du också? — Det är tredje gången jag får igen dessa ord, som jag hörde hos mamsell Lenormand i går natt...

— Jaså, du var där?

— Jag kom dit som nyfiken och gick tvivlare; men nu tror jag... Armfelt, skaffa undan den där kransen... och säg till att man spänner ifrån... Det här börjar bli allvar!

— Äntligen! Låt mig lyckönska dig till den upptäckten! Det har alltid varit allvar, men du har tagit det på lek... som en komedi, där det var tragedi...

— Min vän, om du som jag varit uppfödd i en tid av ränker, intriger och maskspel; om du som jag sett människornas baksidor, om du erfarit vad jag erfarit, skulle du icke heller kunna ta livet på allvar. När jag lät hänföra mig någon gång av en ädel känsla, så stod alltid en grinare bredvid; när jag led den lidande mänsklighetens kval så att mitt hjärta grät, då skrattade hopen; allt vad jag tog heligt och allvarligt vändes av ödet till spott och hån; där jag ville väl gjorde jag illa, och... så tog jag det cyniska livet cyniskt... tro mig, det förtjänar icke bättre... Swedenborg hade nog rätt: livet är ett helvete och mänskorna äro djävlar; ty var uppgift syns vara

Digitized by Google

att plåga varann, plåga de käraste och närmaste... alla...

— Finns då intet heligt för dig?

— Nej! Jag har inte sett något heligt, som icke visat sig vara oheligt... intet! Och när man tröttnat på att gråta, så skrattar man; bättre det än bli utskrattad när man har tåren i ögat.

— Stackars Gustav!

— Oui, monseigneur! — Bränn nu upp kransen, så gå vi ner och déjeunera i Logår'n... Schröderheim har nog depescher från Paris... och det skall bli roligt att se min kusin Ludvig spela sin komedi med det suveräna folket. Haha!

— Akta dig! Akta dig!

— Bah! Låt banken gå!

Han svängde sig om på sitt vanliga sätt, en gest som kunde betyda, att han vände ryggen åt alltsammans, eller att han med piruett dansade vidare över stenar och törnen.

Digitized by Google

Digitized by Google

ANMÄRKNINGAR TILL TOLFTE DELEN.

SVENSKA ÖDEN OCH ÄVENTYR.

SENARE BANDET.

Svenska öden och äventyr, sådant verket med band 11 och 12 av Strindbergs Samlade skrifter nu i sin helhet föreligger, har skrivits under skilda perioder av författarens liv. Medan den främst stående novellen, Odlad frukt, redan utkom i de första häftena hösten 1882 (ingående i det band I som på nyåret 1883 blev färdigt), så har den sista novellen, En kunglig revolution, offentliggjorts första gången i 1904 års upplaga.

Svenska öden utkom första gången häftesvis hos Looström & komp. 1882—1891. Under första tiden gick utgivningen raskt så att redan 1883 de tvänne första banden (i duodes) förelågo färdiga; de innefattade novellerna från Odlad frukt, till och med Herr Bengts hustru (i senare bandet av denna upplaga). Senare stockade sig utgivningen, andra uppgifter trängde sig på författaren och först 1890 föreligger det tredje bandet (De lycksaligas ö, En häxa och Sista skottet) samlat. Med de två första häftena av fjärde bandet (1891), innehållande Likvakan i Tistedalen och större delen av Stråmannen, avstannade verkets utgivning på Looströms förlag; de sista sidorna av Stråman-

Digitized by Google

nen (från sid. 450, rad 26) tillhandahöllos aldrig i bokhandeln men tillställdes gratis en del subskribenter. Den andra upplagan utkom 1899 i två delar på Beijers förlag (samma upplaga utsändes också som del V av Samlade romaner och berättelser 1901 på C. och E. Gernandts förlag). Denna upplaga sträcker sig emellertid icke längre än till 1600-talets slut (En häxa), Herr Bengts hustru har i denna liksom i alla de följande före den nuvarande uteslutits. Och likaså har också De lycksaliges ö här ej fått medfölja; den upptogs i stället i del IV av Samlade romaner och berättelser, 1900, C. och E. Gernandts förlag. Tredje upplagan 1904 på A. B. Ljus förlag upptar åter De lycksaliges ö, innehåller för första gången Stråmannen i sin helhet, har tillfogat en kunglig revolution till de två övriga 1700-talsnovellerna och dessutom införlivat den förut som särskild berättelse utkomna Tshandala (först på danska, översatt av Peter Nansen, 1889; sedan på C. & E. Gernandts förlag 1897; därpå ingående i del IV av Saml. rom. och ber. 1900, C. & E. Gernandt). Denna tredje upplaga har blivit normgivande för den fjärde 1907 på A. B. Ljus förlag och för den femte 1911 på Albert Bonniers förlag (den sista tillsammans med novellerna i Nya svenska öden). — Novellen En häxa har slutligen också utkommit i en 25-öresupplaga (uppl. 6, 1912) på Albert Bonniers förlag.

Här har Tschandala också medtagits i serien. Novellen utkom visserligen första gångerna både på svenska och danska separat och inflöt först 1904 i Svenska öden. Ett brev från Strindberg till förläggaren Cl. Looström av den 2 nov. 1888 visar emellertid, såsom nedan skall närmare framgå, att berättelsen ursprungligen var bestämd för Svenska öden och äventyr (uppl. 1), men att den refuserats av förläggaren. Därmed är också givet att den nu åter

Digitized by Google

och definitivt införlivas med Svenska öden, dit författaren från början tänkt den höra.

Den lilla novellen "Herr Bengts hustru" har åter upptagits från första upplagan. Det är visserligen sant att den i sig själv är rätt obetydlig men den har ett psykologiskt intresse. Den visar vilket känslovärde själva motivet haft för författaren, då han först däröver gjort ett femaktsdrama och året därpå en novellskiss, och dess uteslutande från hans Samlade skrifter har därför icke ansetts lämpligt. Herr Bengts hustru är för övrigt icke enda exemplet i Svenska öden på ett motiv författaren behandlat både novellistiskt och dramatiskt. "En kunglig revolution" är en novellistisk omformning av några akter i dramat Gustav III, utkommen året förut, 1903, i Saml. dram. arb., Historiska dramer, Del 2, Gebers förlag.

Av senare upplagor har Strindberg gjort rättelser i de noveller, som ingingo i uppl. 2 (1899, Beijer); likaså har han genomsett uppl. 2 av Stråmannen (i 1904 års uppl. A. B. Ljus); däremot icke uppl. 2 av Vid likvakan i Tistedalen och En kunglig revolution; om han sett igenom uppl. 2 av Tschandala, är åtminstone osäkert; senare upplagor av Svenska öden — 3 till och med 5 (6), räknade för var berättelse för sig — har han i intet fall kontrollerat.

Strindbergs brev till förläggaren Cl. Looström om Svenska öden och äventyr.

På hösten 1882 omedelbart efter avslutandet av skådespelet Herr Bengts hustru började Strindberg utarbetandet av Svenska öden och äventyr. I hans brev till förläggaren Claes Looström — som numera äro i hr K. O. Bonniers ägo — kan man följa verkets framskridande. Novellerna

Digitized by Google

trycktes häftesvis allteftersom de blevo färdiga och arbetet fortgick raskt under vintern 1882—83.

I ett brev, daterat 1 sept. 1882, Kymmendö, nämner Strindberg första gången sin plan på de "Svenska novellerna". Han skriver: "Sedan börjar de svenska novellerna, troligen ett litet fint förlag. 100 ark duodes i fem delar à 20 ark." Titeln var då ännu icke bestämd och författaren kommer fram med flera förslag som han successivt förkastar. Ett postskriptum till ett brev av 18 sept. 1882 lyder: "Ändrad plan för novellerna. *Svenska Decameron,* Berättelser och äventyr från alla tider av August Strindberg. — 200 ark. — Kronhäften à 10 ark. 1 i månaden." Den 16 okt. 82 heter det:

"Om fredag har du — — manuskript till 1:sta häftet av Svenska noveller, ultimo till 2:dra. Vill du beställa hos Andrén eller Tirén en ram till omslaget i figurer och ornament från medeltiden och alla tiderna, inom vilken man kan sätta titeln, som ej är bestämd ännu, av detta format:

[Härpå följer en löst nedkluddrad teckning, vars uppställning motsvarar den sedan av Viktor Andrén tecknade vignetten.]

— — —

Innan 15:e december har du 6:e häftets manuskript slutlämnat!

Härmed en ny titel: Folkets Krönika, Från hedenhös till nu berättad av August Strindberg.

Men då kan de tro det är en tidning."

Redan samma dag skriver Strindberg emellertid ett nytt brev, där den slutgiltiga titeln i huvudsak bestämmes:

"Härmed min sista titel:

Digitized by Google

Svenska
öden och äventyr

Sedeskildrande berättelser från
alla tidevarv
av
August Strindberg

Band I Häftet 1
C. Looström, Stockholm
1882

Detta är den populäraste och mest upplysande titel jag kan finna. "Hedenhös" skrämmer folk.

Inga puffar! Hjälper inte! Probatum est! Skadar snarare!

'Författarens mening är att i små diktade berättelser giva skildringar ur fäderneslandets sede- och utvecklingshistoria, vilka, ehuru var för sig fristående, dock genom att de ordnas i tidsföljd, komma att utgöra ett sammanhängande helt, då arbetet föreligger avslutat. För att dock göra läsningen angenämare, utgivas de fyra banden, innefattande de fyra tidevarven Medeltiden, 1500-talet, 1600-talet, 1700-talet, jämlöpande med sina olika omslagstitlar och egen paginering. Förläggaren.'

Inte ett dugg mera!"

I Postskriptum till samma brev heter det förhoppningsfullt: "Jag har hittat en hästsko i dag. Du ska se vi bli rika."

Den 18 okt. utlovar han den första novellen (Odlad frukt):

"Om lördag har du första novellen! Jag anser den vara så utmärkt att jag vågar släppa ut den ensam."

Digitized by Google

Den 24 okt., sedan förläggaren läst den och gjort några anmärkningar, är författaren icke vid samma goda mod:

"Dina anmärkningar hava gjort mig modstulen! Mina meningar känner du av Röda rummet och Det nya riket. Att skriva kulturhistoriska noveller direkt roliga är icke möjligt, men jag skall, isynnerhet sedan mitt affärsmackel rett sig, söka få dem vid så gott humör som möjligt! Det är allt vad jag kan lova! Nedslå icke min lust emellertid, ty jag kan helt hastigt bli improduktiv därav! — —

Om man nu skulle låta Odlad frukt sitta över till tredje häftet och då — i jultaget, när folk har pengar och tid att läsa — klämma i med ett dubbelhäfte! Det vore inte farligt! Men det är synd, ty den är kanske den värdefullaste, om icke den roligaste! Och första häftet är tyvärr avgörande!"

Den 2 nov. är den andra novellen (En ovälkommen) delvis färdig:

"Jag måste på anmaning skicka hälften av n:o 2! Du får icke avge något omdöme, men jag vill säga ifrån mig alla anspråk på att skriva något roligt! Kulturhistoriska noveller skola framför allt vara undervisande, och jag vill icke nedlåta mig att vara allmänhetens gycklare, även med risk att förlora läsare."

Den 28 november är den stora tredje novellen, Högre ändamål, i det närmaste färdig:

"Nu skriver jag slutet (försoningen) på prästhistorien och söker passa in den i häftet."

Följande dag nämner han även den fjärde, Beskyddare, såsom ännu icke färdig.

Förläggaren hade anmärkt på den passus i Högre ändamål, där den yrande prästen får se i vinternatten sin äktenskapliga säng ute på backen, såsom oanständig. För-

Digitized by Google

fattaren sätter sig emellertid bestämt emot dess strykning och förklarar sig icke förstå den påtalta cynismen. Den 30 nov., samtidigt han översänder avslutningen på denna novell, skriver han:

"Sedan du satt cynismen (som jag icke förstår) i samband med affärens framgång, har det blivit en hederssak för mig att låta den stå! Ärlighet varar visserligen icke längst, men den skänker också sitt nöje."

Den 17 dec. klagar Strindberg att hans produktivitet avtar med dagarnas längd, men är dock jämförelsevis tillfredsställd med höstens arbete, 4 häften på 2 månader. Han diskuterar sen bandet och föreslår "blått på skinnet och gul snitt, så blir det nytt och svenskt! Inga gubbar på pärmen, bara krumelurer! Andrén? Då ha vi första bandet i januari, vilket skall uppmuntra författaren till god fortsättning!"

Den 11 jan. 1883 inlämnar Strindberg slutet på band I (novellen Gott och ont). Han har samma dag tagit itu med berättelsen Utveckling (den första i Bd II) och begär förskott: "Sänd mig vad du kan i dag, ty i dag laborerar jag med 1 på Bd II och den måste bli vacker och glad, och det blir den icke när man som jag sitter i en myrstack till hakan! Gör det, är du snäll." Under januari månad skriver han på Utveckling som han d. $^{19}/_{1}$ utlovar som "en vacker mälaridyll med en gosse och en flicka i en båt. Gripsholms slott m. m." Den $^{11}/_{2}$ är han nära slutet men har stött på hinder och ber Looström om några arbeten om Kina för att förströ sig: "Jag har kört fast mitt i slutet av Gripsholmsödet och kan icke komma loss utan att kasta mig in i något annat."

Till början av april synes Strindberg ha färdigskrivit de följande novellerna Pål och Per och Nya vapen som jämte Utveckling utgöra det väsentliga innehållet i andra

Digitized by Google

bandet. Den 6 april lämnar han mskr. t. o. m. 9:e häftet (häftet 4 i Bd II). Men härmed är det också slut för denna gång. Trötthet inställer sig och nya litterära planer börja dyka upp. Han har redan koncipierat Giftas. Den 17 april skriver han:

"Sedan (d. v. s. när han i maj kommit ut på Kymmendö) tänkte jag göra ett mellanstick med Kvinnobilder I, om 12 eller 15 ark, som längre fram en annan gång kan följas av II".

Då förläggaren invänder häremot skriver han 1 maj:

"Kan du förklara mig huru jag kan ådraga dig någon förlust genom att sticka emellan med en kurant förlagsartikel (Kvinnobilder) under det den trögsålda (Öden) vilar. Helst Ödcna vinna på en sådan vila, då de nu av min trötthet hota att förfalla." Följande dag den 2 maj sänder han två brev i ämnet; i det ena heter det: "Tiden kan aldrig en författare bestämma ty man skriver gunås ej så ledigt som sättaren sätter. Jag har sedan oktober lämnat 2 band, vilket av kunniga och okunniga anses fabulöst. Följden är också den att jag är överansträngd och söker vila. Och med detta är du missnöjd! Detta förvånar mig!"

D. 2 maj fortsätter han:

"Ett riktigt allvarsamt ord på skarpen:

En månads oförmögenhet att (oaktat mina allvarligaste bemödanden, med fästat avseende på din och min ekonomiska förlust, med pliktens och konsiderationens alla hjälpmedel) skriva mera på Ödena nu, hava bragt mig därhän att jag tvingas vila mig från dem på en tid! Men att vila är för mig icke sysslolöshet, utan omväxling i arbetet. Att författa Ödena, där allting skall göras av intet, av fantasien, är en sådan oerhörd ansträngning, då däremot skrivandet efter minnet, intryck, iakttagelser är en vila, att jag nu måste vila på annat!"

Digitized by Google

Därpå föreslår Strindberg att de fyra färdiga häftena av band II skola, avslutade med Nya vapen, slås ihop till ett band till sommaren och fortsätter:

"Den 15:e juli är jag, efter vad ödet nu tyckes ha bestämt, färdig att lämna 20 ark kvinnobilder."

Emellertid kom icke denna plan till utförande. Det var i stället vers som författaren blev inspirerad till ute på Kymmendö. Den 8 juni skriver han:

"Hjärnbubonen har brustit och nu rinner det bara vers. Sköna sådana och arga! Omkring 15 juli skall jag lämna manuskriptet, 15 à 20 ark — — Tala icke om Ödena! Ju längre de vila, dess bättre! De skola ju bli mitt stora huvudverk och få icke hasta!"

För dikterna hade emellertid Looström mindre intresse; det blev det Bonnierska förlaget, som under sommaren förvärvade sig förlagsrätten till dem; de utkommo hösten samma år.

I sept. reser Strindberg med sin familj till Paris och här fortsätter han på de sista smärre berättelserna i Bd II. Han är dock icke nöjd, då han känner sig ha skrivit invita minerva: "Härmed ms. till 2 $^1/_2$ ark! Det är dåligt som jag förutsade" (30 okt. 83). Den 7 nov. skickar han manuskript till Herr Bengts hustru, som han dock tycks ha mera intresse för än det närmast föregående: "Här har du sista kulan! Det är icke av nöd jag skrivit om Herr B:s hustru utan av hämnd! De djävlarne skall ha i sig sk—en en gang til!"

De första månaderna av 1884 talas då och då om fortsättningen av Svenska öden, men arbetet på dem ligger för tillfället nere. Den 19 mars skriver Strindberg från Ouchy: "Svenska öden skola nog bli färdiga, när mitt huvud blir lugnare, men nu på våren brusar det och bullrar alldeles förb."

Digitized by Google

Den 1 april 1884 underrättar Strindberg från Schweiz sin förläggare om planen på en ny novell:

"Jag hade tänkt göra ett stort Öde åt dig nu snart eller i sommar hetande Den Svenska Robinson, som du skulle låta besätta med gubbar och separera till julen, om du nämligen ansåg att föräldrar (bokköpande nämligen) vågade ge sina barn en bok av Aug. Strindberg. Men den skulle skrivas så vacker och så *ren* att den skulle få beröm! Att den skulle bli ett mästerverk behöver jag ej annonsera eller bedyra. Spela på 1600-talet naturligtvis med indianer och allt det där men ändock innehålla hela kulturens historia —."

Det är tal om den novell som sedermera skulle gestalta sig till De lycksaliges ö.

Under sommaren skriver Strindberg ut novellen. Den har blivit annorlunda än han först tänkt sig. Den 18 juli meddelar han Looström från Chexbres-Vevey:

"Nu ligger första häftet på Sv. Ö., Band 3 färdigt. Det är fyra ark. — — Ödet heter De lycksaliges ö och är förfärligt! Duger ej till Robinson! Tänk således ej på den saken. Om fjorton dar senast har du sålunda hela Lycksaligh. ö, utgörande 9 ark eller första dubbelhäftet av Band 3. Det skall göra susen. Ty det är kolossalt!"

Den 21 juli sändes berättelsen i sin helhet (häfte 1, 2) till förläggaren. Senare är det — som det synes med anledning av att författaren ej velat binda sig för den tredje delen — tal om att sälja De lycksaliges ö åt Albert Bonnier eller införa novellen i en samling blivande socialsatirer eller i Likt och Olikt — vilket allt dock ej blev något av.

Från 1885 finnas blott ett par brev. Den 25 jan. (Ouchy) meddelar Strindberg: "Svenska öden få vila igen tills dyningarne lagt sig!" Här syftas naturligen på den nyligen avslutade Giftaskampanjen. På ett odaterat brev-

Digitized by Google

kort förklarar han: "Kan jag icke skriva Ödena, så är det därför att jag kommit in i andra tankegångar, och det rår jag inte för." Den 23 juli 1885 (från Grez) skriver han att han ej "vet vad jag skall svara angående Svenska öden. Alltid får jag recidiv på den."

Nu omtalas icke Svenska öden på en längre tid. Men den 2 nov. 1888 skriver Strindberg från Holte i Danmark följande:

"B. Br.

Det hade varit min avsikt fortsätta Svenska öden i samma stil som jag slöt dem nämligen i De lycksaliges ö: s, men så trodde jag du och din allmänhet skulle mera kunna njuta av en skildring ur Carl XI: s historia, där enväldet gav anledning till stark opposition och annekteringen av Skåne förorsakade slitningar som förr varit behandlade i Snapphanehistorier. För att få studier till tid och kostym begär jag böcker och begagnar dem, tar ränningen ur mitt eget liv såsom alltid och såsom jag gjort *hela tiden* (kurs. av förf.) i Svenska öden.

Nu är du icke nöjd med det!

Då kan jag icke ha med dig att göra!

Du säger, att jag "föregivit" att böckerna skulle begagnas till ändamålet! De äro begagnade! Du säger att jag ämnade förlägga historien på Hallands Väderö. Vad rör det dig, om jag ändrar lokalen?

— — —

Du säger att jag sänder det Albert Bonnier ej vill ha. Albert Bonnier har aldrig haft detta manuskript, och att Albert Bonnier refuserar ett manuskript visar ej att det är dåligt, ty han har nyss refuserat ett sorgespel, som Seligmann tog med uppräckta händer!

Har intet propos härvidlag!

Digitized by Google

Sända tillbaka böckerna? Gärna, men de äro uppskurna och fullritade!

— — —

Alltså slut med Svenska öden! Ty tror du jag sitter och provskriver för dina damer och får igen lasstals med manuskript?

— — —

Den tid jag satt bort på detta och följande häften och på förstudier till sjuttonhundratalet tar jag ingenting för!"

Den novell det är fråga om är tydligen Tschandala. Senare var det tal om dess förläggande hos Albert Bonnier, men underhandlingarna därom ledde icke till resultat. 30 dec. 1888 skriver Strindberg från Holte till Karl Otto Bonnier:

"Efter julstöket är över kunna vi ju tala om tattaren.

Upplysningsvis vill jag nämna att denna genre (Edgar Poe) blir de närmaste tio årens, och började med Bourget, fortsättande i Maupassants Pierre et Jean, inplanterades hos oss med Rosmersholm och Fadren (Tor Hedberg känner jag ej) och sist utmärkt i Ola Hansson!

Zolaismen med naturmålningen och scensättningen synes gå ut sitt böljeslag. Undra därför icke att jag ej vill vara i trossen, när jag är van vid têten.

Tattaren är bättre än Singoalla, och en Zigeunerroman i var mansålder kan man tåla. Att jag icke mera dolt beror på att det är intressantare att icke dölja och verkligheten denna gång var så god i sig själv.

Eljes är översättningen till 1600-talet bra." — —

Följande år utkom som nämnt Tschandala på danska.

På senhösten 1890 har Strindberg, då bosatt i Brevik på Värmdön åter gripit sig an med Svenska öden. Den

Digitized by Google

30 nov. inlämnar han manuskript till Likvakan i Tistedalen, och den 14 dec. skriver han till Looström:

"Som du ser pågår Sv. öden i god lunk och lovar bli färdiga i vår, oaktat mina ekonomiska svårigheter. När nu Fredrik I* är slut kommer ett öde om Schéele och ett om Finland. För Schéele ber jag dig hjälpa med l å n av de delar ur Vet. akad. Hdlr, däri skrifter av Schéele förekommer, fr. K. Bibl.; samt från Vet. akademien låna: Etienne Geoffroy Saint-Hilaire, Sur le principe de l'unité de composition organique, samt Philosophie zoologique.

För Finland reser jag sannolikt över i vår (bjuden) men ändamålet med resan får ej omtalas, emedan jag då säkert blir utvisad."

Det sista brevet i korrespondensen är av den 19 febr. 1891, där Strindberg ber förläggaren sända ut till Brevik blanketter till lån ur K. Bibl. i och för studier till en novell om Gustav III. Emellertid avbröts utgivandet i och med andra häftet på fjärde delen och varken novellen om Gustav III eller de förut omtalade om Schéele och om Finland blevo skrivna. Möjligen har det motiv som föresvävat författaren till den planerade berättelsen om Gustav III sedermera fullföljts i dramat (offentliggjort 1903) och den därpå byggda novellen (i 1904 års uppl. av Sv. Ö.); dock gör tidsrummet på över ett decennium, som ligger emellan, detta antagande osäkert.

•

EN TRIUMF.

Läsarter i tidigare upplagor.

Sid. 13, rad. 19—20: svensken lät sina tyska knektar ställa opp i rader ute på tingsbacken etc. Uppl. 2—5: lät sina knektar etc.

* Stråmannen.

Digitized by Google

Sid. 15, rad. 29—30: Människor i sammet, silke och guld sitta andäktiga på stoppade bänkar etc. Uppl. 2—5: sitta andäktigt etc.

Sid. 19, rad. 18—22: Hovmarskalken glömmer sin plikt, och omständigheternas tvingande makt nödgar honom att göra en hotande åtbörd full av för mycket förakt, för att han längre skulle få bära Jesufrälsarorden om halsen och marskalkstaven i handen. — Det framgår ej nu mot vilken den hotande åtbörden med föraktet skulle vara riktad. Meningen dunkel. Det förefaller som om här något skulle vara utelämnat.

•

EN BEGRAVNING.

Läsarter och tryckfel i tidigare upplagor.

Sid. 21, rad. 1—3: Tunnbindarmästarn satt — — och spelade en oskyldig landsknekt. Så uppl. 2—5. Uppl. 1: lansknekt, tryckfel.

Sid. 22, rad 3: Det är då själva fan, att etc. Uppl. 2—5: Det är då själva den etc.

— rad. 29—30: Se nu för tiden är det blivet som likasom för mer att skriva och läsa. Denna läsart är en konjektur. I samtliga tidigare upplagor har satsen detta meningslösa utseende: Se nu för tiden b ä r d e t l i v e t som likasom för mer att skriva och läsa. Här är tydligen ett tryckfel; utgivaren har rekonstruerat enligt antagandet att bokstaven b tillhörigt "blivet" säkert kommit på villovägar och hamnat framför är (bär).

Sid. 27, rad 30: men satan så synd var det me'n. Uppl. 2—5: men synd var det me'n.

•

Digitized by Google

HERR BENGTS HUSTRU.

Tryckfel i uppl. 1.

Sid. 30, rad. 17—19: det finns saker som den allsvåldiga natura själv har stiftat och dem låta vi vackert bli att riva. Uppl. 1: d e n låta vi bli etc., tryckfel.

•

DE LYCKSALIGES Ö.

Läsarter och tryckfel i tidigare upplagor.

Sid. 78, rad. 15—16: Vintern nalkades och behovet av eld blev kännbarare än någonsin. B l e v här insatt av utg. Uppl. 1: Vintern nalkades och behovet av eld kännbarare än någonsin: predikatet uteglömt. Uppl. 2—5: var kännbarare, v a r antagligen insatt av korr.-läs.; b l e v bättre.

Sid. 82, rad. 12—13: doktorn. Uppl. 1—5: kaptenen, meningslöst. Det berättas nämligen (från rad 5) hur "de andra stammarne sände bud till doktor Gadd och bådo få reda på kopparns fyndort. Han nekade att delgiva hemligheten, men sålde knivar och pilspetsar mot salt och eldstenar, på vilka han hade brist, men han höll priset så högt att de andra stammarne blevo onda, och en vacker dag bröt smeden Knip, vilken var hövding för en stam, in i hans (d. v. s. doktorns) by och tog kaptenen (?!) och hans stam till fångar. Kaptenen och hans folk både om sina liv" etc. Läsarten beror på någon tankspriddhet hos författaren eller har han planerat en ändring, som senare ej genomförts.

Sid. 83, rad 14: vildbrådet. Uppl. 1—5: villebrådet. Men då hskr. överallt eljes i Svenska öden och äventyr — även i den bevarade delen av mskr. till denna berättelse (se sid. 87, rad 29) — har vildbrådet, så har denna form insatts också här; den moderna formen med all säkerhet av korr.-läs.

Digitized by Google

Avvikelser i handskriftsfragmentet (kap. 7—11). Genomgående tryckfel i tidigare upplagor.

I greve Birger Mörners arkiv å Mauritzberg finnas blad 21—37 kap. 7—11 (slutet) av handskriften bevarade. Manuskriptet består av halva, tättskrivna, på ena sidan skrivna folioark (icke Lessebo, såsom eljes vanligt, tydligen beroende på att författaren skrev novellen i utlandet, Schweiz).

Sid. 84, rad 24: av torra strån! Hskr.: dessa torra strån.

Sid. 87, rad 28: vildbråd. Så hskr. och uppl. 1. Uppl. 2—5: villebråd.

Sid. 88, rad. 26—27: alla människor, som icke fått jord, äro uslingar. Hskr.: alla människor äro uslingar.

Sid. 90, rad 1: männen. Hskr.: mannen.

— rad 27: om att göra sina röster hörda. Hskr.: kunna göra.

Sid. 93, rad 3: Lasse Fähuslås. Hskr.: Lasse Ladulås.

— rad 4: fähus. Hskr.: lada.

Sid. 95, rad. 31—32: en flicka, som menade. Hskr.: en flicka menade (skrivfel.)

Sid. 97, rad. 25—26: såg han sig bragt till den hårda nödvändigheten att inrätta ett kotteri. Hskr.: en akademi.

Sid. 98, rad. 19—20: Man satte sig i ordning för att lyssna. Hskr.: i ordning att lyssna.

— rad 27: Å! sade De Missnöjda. Hskr.: Äh, sade etc.

Sid. 100, rad 6: Folkets kärlek näst min lön! Hskr.: folkets kärlek min belöning.

Sid. 101, rad 10: Lasses, fadrens, efterlämnade exemplar etc. Hskr.. Lasse, fadrens, efterlämnade exemplar. Uppl. 1—4: Lasses, fadren. Säkert korr.-rättelse. Lasse i hskr. felskrivning eller felassociation (e-ljudet som genitivändelse).

— rad. 29—30: belöningar för att de icke behövde stjäla eller mörda. Hskr.: för att de icke stulo eller mördade.

Digitized by Google

Sid. 106, rad 22: lät Per etc. Hskr.: Per Erik.

Sid. 108, rad. 12—14: den ena utskrivningen av folk och skatter efter den andra företogs. Så uppl. 2—5. Hskr. och uppl. 1: den ena utskrivningen att folk och skatter företogs. Skrivfel.

— rad 22: Anden troligen hos Gud! Hskr.. anden hos Gud.

Sid. 109, rad. 1—2: ett nationellt skådespelshus uppfördes, i vilket spelades stycken. Så hskr. De tr. uppl.: uppfördes, i vilket uppfördes stycken. Tryckfel; otroligt att Strindberg skulle bredvid varandra i korr. insatt samma verb.

Sid. 110, rad 25: alla sina begrepp så förvirrade. Hskr.: alla begrepp etc.

Sid. 111, rad 27: den rena helvetesläran. Hskr.: helvetesläran.

Sid. 112, rad. 8—9: de skulle bli kastrerade. Hskr.: hängda.

Sid. 113, rad. 3—4: fick ta avsked som länschef och kerubimerriddare. Hskr.: fick ta avsked med äretecken och befordran.

Sid. 114, rad 23: zinknålar. Hskr.: Nålar.

— rad. 24—25: Följderna av att år ut år in se kretinismen vördad, avlönad och eftersökt. Så hskr. De tr. uppl. vårdad, avlönad etc.! Tryckfel.

— rad. 28—31: ty folkets sinnen hängde ännu genom minnet vid det gamla som ägt mycket av förnuftighet om ock det var sämre i många stycken. Hskr.: ty folkets sinnen voro ännu tämligen ofördärvade.

Sid. 115, rad 33—sid. 116, rad 9 (berättelsens slut) saknas i hskr. Slutet lyder där på följande sätt:

Sålunda stodo emellertid samhällets klasser emot varandra, den ena utan att förstå den andra och styrda av kretinerna vilka ägde krigsmakten och pengarna, och vilka därför lagstiftade och huserade efter behag. Ibland hände det dock att en kretin tillfrisknade och fick upp ögonen för hela det bedrägeri, på vilket samhället var byggt av Lassarne, och för den villfarelse, i vilken de styrande levde. Men varje

Digitized by Google

sådan tillfrisknad blev genast inspärrad såvida han icke tog livet av sig i förtvivlan. Att sprida någon upplysning om det upp- och nedvända var nästan omöjligt, ty kretinerna hade kontroll över alla böcker och tidningar, de hade från urminnes tider skrivit böckerna, och följaktligen hade de alla tryckta dokument till sitt förfogande. De behövde bara citera en (under deras kontroll) tryckt bok och de hade rätt, och alla dokument, som kunde tala mot deras mening voro förstörda. Förgäves använde de missnöjda förnuftsskäl (några bokskäl kunde de ej ha, då alla missnöjdas böcker blivit uppbrända); icke kunde förnuftsskäl bita på kretiner. Och så stod man där och stampade; men kretinerna predikade dag ut och dag in att Atlanticas samhälle var det fullkomligaste, friaste och bästa, att det med ett ord var idealstaten. Och så knagglade man fram, under ideliga rivningar och slitningar, och mänskorna, som skulle tillsammans med god vilja kunnat rätta den dumhet, som var begången, sleto heldre sönder varandra, och idealstatarne svarade på alla invändningar med sin stående visdom, att allt, som sker sker med nödvändighet, och därför fick den icke rättas.

Som Lasse den Förstes dumhet var av naturen (vilket var tvivel underkastat, då han som en egoistisk skälm begått brott mot naturen) så voro också alla senare dumheter av naturen, och följaktligen idealstaten en naturstat, och följaktligen varje försök att rätta idealstaten ett brott mot naturen. Och som idealstaten nu var bevisad vara en naturstat och följaktligen den lyckligaste, så kallades Atlantica också efter sedan man firat dess tusenåriga tillvaro för De Lycksaliges Ö, och dess inbyggare ansågo sig därför skyldiga att tro sig vara mycket lyckliga, ehuru de voro djupt olyckliga!

•

EN HÄXA.

Sid. 117, rad 5: trettioåra kriget. Uppl. 3—6: trettioåriga
— rad 22—sid. 118, rad 1: Gevaldigern — — drack värmt öl med brännvin, då Tekla alltid skickades bort i något ärende. Temporalbisatsen struken i uppl. 2—6.

Digitized by Google

Sid. 125, rad. 24—25: de frusna händerna, de dåliga kläderna sågos ej. Uppl. 2—6: märktes ej.
Sid. 138, rad. 32—33. växlande mod. Uppl. 3—6: moder.
Sid. 171, rad. 30—31: Elfsnabben. Uppl. 1—6: Elgsnabben, tryckfel.
Sid. 186, rad 5: Trollpackor. Uppl. 1: trollpackor, tryckfel; även det äldre språket har — trollpackor; på andra ställen också i uppl. 1: trollpackor, -na (så uppl. 1: sid. 337, rad 19 och sid. 341, rad 17).
Sid. 189, rad 32—sid. 190, rad 5: Tekla, som redan förut varit uppskrämd, lät sin inbillning sammanställa tre var för sig obetydliga händelser, som en slump sammanfört i en och samma tiderymd, så att hon trodde sig se hotande förebud, järtecken och dylikt. Och i ett anfall av moderpassion började hon att skrika fram etc. Uppl. 2—6. Tekla, som redan förut var uppskrämd, började i ett ögonblick av moderpassion etc.
Sid. 195, rad. 9—10: den slump som nu förde den älskade till henne. Uppl. 2—6: den makt som etc.
Sid. 198, rad. 15—16: Hon hade blivit bönhörd — trodde hon. Trodde hon utesl. i uppl. 2—6.
Sid. 203: 4: o hade anklagade en dag följt fröken Ebba på hennes lönnliga vandringar i skogen och överraskat henne på besök hos en trollpacka, och där sett djävulen stryka omkring i skepnad av en igelkott. Så uppl. 2—6. Uppl. 1: i skepnad av en svart katt. Emellertid är förut (sid. 183) talat just om en igelkott, vadan Strindbergs rättelse här har iakttagits. Insättandet av en svart katt i uppl. 1 en distraktion. Likaså sid. 206, rad 27.

SISTA SKOTTET.

Läsarter och tryckfel i tidigare upplagor.

Sid. 217, rad 31—sid. 218, rad 1: I veten kanske icke att korna sinat, sedan de ätit mossan på taken — —, slickat mjölnarns tomsäckar, druckit sin egen urin! Uppl. 2—5: druckit sin egen . . .

Digitized by Google

Sid. 224, rad. 13—15: Allt för den Augsburgiska bekännelsens skull! För den Augsburgiska bekännelsens skull är Tyskland barbariserat. — Den första meningen utesluten i upp. 3—5 av korr.-läs (antagligen under tro att bröllop förelåg).

•

TSCHANDALA.

Läsarter och tryckfel i tidigare upplagor.

Sid. 233, rad 2: kallades. Så uppl. 1—2. Uppl. 3—5: kallas.

Sid. 250, rad. 1—2: kunde vara dum nog att tro. Så uppl. 2—5. Uppl. 1: så dum nog att tro.

Sid. 254, rad 31: allihop. Uppl. 1: alltihop (?).

Sid. 264, rad 32: de två gula hundarna. Uppl. 1—5: bruna, men sid. 259, rad 33 bestämmas samma hundar som gula: I sängen stodo två gula danska hundar.

Sid. 302, rad 22: Men bakom dem (d. v. s. pigorna) framdök zigenarens skepnad. Uppl. 1: bakom den (tryckfel).

Sid. 309, rad. 16—17: en överväldigande hetta, som bragte allting i förruttnelse. Uppl. 1: som bragte allting förruttnelse, tryckfel.

Sid. 337, rad. 13—15: bland vilka man blott kunde uppfatta enstaka, såsom "ett skarn till mor", "horkvinna" och "procentare". Så uppl. 2. Uppl. 1, 3—5: man blott kunde uppfatta enstaka, såsom ett skarn till mor — — kunde uppfattas. Tryckfel.

Sid. 345, rad 27: skinnmärr. Uppl. 1—5: skinkmärr, tryckfel. Jfr danska uppl.: Skindmær.

Sid. 347, rad. 23—24: Jensen har nog varit misstänkt för åtskilligt, men har alltid klarat för sig. Så uppl. 1, 3—5. Uppl. 2: klarat sig.

Sid. 365, rad 12: tillbakavändande. Uppl. 1: tillbakvändande, tryckfel.

•

Digitized by Google

VID LIKVAKAN I TISTEDALEN.

Läsarter och tryckfel i tidigare upplagor.

Sid. 378, rad 11: för de kommer manstarka! Uppl. 2—5: komma.

Sid. 379, rad 18: breda ron. Så hskr. och uppl. 1. Uppl. 2—5: breda ror, tryckfel.

— rad 31: ett tillstånd. Så hskr. och uppl. 1—4. Uppl. 5: en tillåtelse. Enl. ett bevarat korr. till 5:e uppl. ändr. av tryckeriets korr.-läs.

Sid. 381, rad 20: En enväldig, slug, vidskeplig herre. Så hskr. och uppl. 1. Uppl. 2—5: en väldig, slug etc. tryckfel.

Sid. 383, rad. 16—17: bad mig korrigera. Så hskr. och uppl. 1. Uppl. 2—5; att korrigera (korr.-rättelse).

Sid. 386, rad. 7—8: så hade Europen blott en bildningshärd Hellas. Så hskr. och uppl 1. Uppl. 2—5: Europén (!).

Handskriftens avvikelser. Genomgående tryckfel i tidigare upplagor.

Manuskriptet till Vid likvakan i Tistedalen finnes på Mauritzbergs arkiv i greve Birger Mörners ägo. Det är en foliohandskrift, skriven på ena sidan med marginal lämnad, inbunden.

Sid. 377, rad 20: långt upp på himmelen. Hskr.: högt upp etc.

Sid. 379, rad. 12—13: en lång fältbår, på vilken låg en mörkblå kappa etc. Så hskr. Uppl. 1—5: fällbår, tydligtvis tryckfel.

— rad. 31—32: ett tillstånd att draga sig tillbaka. Hskr.: en tillåtelse etc.

Sid. 382, rad. 1—3: Och så att han inte vågade sig hem till Stockholm... det var fegt, så fegt, och det föll han på. Hskr.: det var ett fel, ett fel, och det föll han på. Sannolikheten talar mer för att ändring av Strindberg än tryckfel föreligger.

Digitized by Google

Sid. 382, rad. 5—6: Ack, där fanns så mycket svagt så! Så hskr. Uppl. 1—5: O c h där fanns etc., tryckfel.

Sid. 386, rad. 14—15: Därför underhölls alltid en stam av barbarer norrut. Hskr.: en stock av barbarer.

•

STRÅMANNEN.

Läsarter och tryckfel i olika upplagor.

Sid. 394, rad. 29—30: något tvivel rörande Ers höghets fullständiga kännedom om de höga läror etc. Så uppl. 2—5. Hskr. och uppl. 1: något tvivel o m etc. Utbytet av "om" till "rörande" har av Strindberg gjorts tydligen för att undvika det illaljudande upprepandet av om; ordutbytet har i textens intresse ansetts böra bibehållas.

Sid. 396, rad. 21—25: Tarvligt, borgerligt, — — var hans huvud, vars platta hjässa etc. Uppl. 2—5: var hans huvud format, vars etc.

Sid. 400, rad. 27—28: Men det är ju ett gyckel, alltsammans! — Ja, det är! Så hskr. och uppl. 1. Uppl. 2—5: Ja, det är det.

Sid. 416, rad. 23—25: i samma ögonblick ni uttalade er fruktan att få göra det — omoraliskt. Kan ni se var skillnaden är? Så uppl. 2—5. Hskr. och uppl. 1: kan ni avgöra vad skillnaden är? "Avgöra" rättat till "se" av Strindberg för att undvika den kakofoniska sammanstötningen göra — avgöra.

Sid. 424, rad. 22—23: drottningens lättrörda sinne. Så hskr. och uppl. 1. Uppl. 2—5: Ulrikas.

Sid. 432, rad. 18—19: anstrykning. Så hskr. och uppl. 2—5. Uppl. 1: bestrykning, tryckfel.

Sid. 434, rad. 16—17: Jag har också tyckt mig känna något sådant (d. v. s. åska) i luften. Så hskr. och

Digitized by Google

Sid. 438, rad. 30—31: offentlig person och enskild på samma gång, det får han icke vara. Så uppl. 2—5. Uppl. 1: offervillig person och enskild, tryckfel.

Sid. 439, rad 13: med den lilla på armen. Uppl. 2—5: lille.

Sid. 448, rad. 22—24: Med en verklig rörelse kysste assessorn sin herres hand och drog sig ut för att undvika mötet med hovmarskalken, som redan hördes i antichambren. Så uppl. 1. Uppl. 2: och drog sig ut, kanske anande att den vän som reste ej var densamme när han kom igen.

Sid. 450, rad. 10—11: utbrytande i ohejdad passion, som yttrade sig i attentat mot andra och egna könet. Relativsatsen utesluten i uppl. 2—4.

Handskriftsfragmentets läsarter. Genomgående tryckfel i tidigare upplagor.

Av handskriften till Strålmannen finnas blad 1—50 (från början till och med kap. 4, sid. 434, rad. 23—4: Se så, nu skall man få läxa igen av sina magistrar) i greve Birger Mörners ägo i Mauritzbergs arkiv. Manuskriptet består av halva folioblad (Lessebo), skrivna på ena sidan.

Sid. 392, rad. 20—23: En högväxt dam med ett långdraget ansikte och en alltför stor näsa, som föll ner över en för liten överläpp — — hade omärkt kommit etc. Hskr.: — — ansikte, där en alltför stor näsa föll ner över etc.

Sid. 393, rad 30: jag vet att man vill skilja oss. Hskr.: ville skilja oss.

Sid. 395, rad 20: det tydliga förakt etc. Hskr.: det rysliga förakt.

Sid. 397, rad. 23—24: — — gåvo honom på hand alla betingelser att styra en nation. Hskr.: hade han alla betingelser etc.

Sid. 398, rad. 27—28: han gav härvid greve Gyllenborg en maskerad blick. Hskr.: en markerad blick.

Digitized by Google

Sid. 401, rad. 8—9: en kohort falskväxlande grossörer. Hskr.: falskspelande grossörer.

Sid. 405, rad 30: då mitt åliggande har varit att ingenting göra. Hskr.: då mitt enda åliggande.

Sid. 406, rad 5: För ty, en man, etc. Hskr.: För se, en man.

— rad. 5—7: — — en man, vilken är när sin hustru och icke tittar efter andra, som jag och andra svin, den är skapt etc. Så hskr. I uppl. 1—5 ett genomgående tryckfel (bröllop): och icke tittar efter andra, som jag och andra, som jag och andra svin.

Sid. 408, rad. 13—14: fröken Taube, som icke var obekant för någon av sällskapet. Hskr.: som icke var någon av sällskapet obekant.

Sid. 409, rad 24: av och till. Hskr.: då och då.

Sid. 416, rad. 18—20: väl kännande att denna endast men säkert vilade på ett rotfästat tycke för systern. Så hskr. De tidigare uppl.: ett välfästat tycke, tryckfel (felläsning); att Strindberg i korr. skulle ändrat rotfästat till det svagare uttrycket och den dåliga nybildningen välfästat är icke antagligt; märk också att "väl" då skulle förekomma på två ställen nära varandra: väl kännande — ett välfästat tycke.

Sid. 420, rad. 4—5: så att när han är landets fader, är jag dess moder. Hskr.: landsens fader.

Sid. 422, rad. 19—20: så äro männen, de titta alltid så långt bort. Hskr.: så äro alltid männen, de titta så långt bort.

— rad 22: träffa sanningens säkrare och med ens. Hskr.: träffa sanningen säkrare.

— rad. 29—30: djuren ha mycket mera både förstånd etc. Hskr.: djuren ha mången gång etc.

Sid. 426, rad. 20—21: det är trolöst att förråda sin mans hemligheter. Hskr.: sin makes hemligheter.

Sid. 430, rad. 4—5: med allt vad vi sått och där blir ej skörd. Hskr.: vi sått där skörd ej blir.

Sid. 434, rad 1: hade just slutat. "Just" övertrycket i hskr.

— rad 20: konungen. Hskr.: kungen.

Digitized by Google

EN KUNGLIG REVOLUTION.

I senare upplagor (av 1907 och 1911) ha inga ändringar gjorts utom att i uppl. 3 diverse plurala e-ändelser (majlagarne, domstolarne, tömmarne, officerarne, finnarne, Holsteinarne, Folkungarne, Sturarne, Vasarne, herrarne etc.) på tryckeriet ändrats till -a och att sid. 480, rad 33 första upplagans (1904) mänskorna ändrats till människorna. Här har åter som eljes första upplagans text följts.

JOHN LANDQUIST.

Digitized by Google

Digitized by Google

SENARE BANDETS INNEHÅLL.

En triumf 5

En begravning 21

Herr Bengts hustru 30

De lycksaliges ö 50

En häxa 117

Sista skottet 214

Tschandala 225

Vid likvakan i Tistedalen 377

Stråmannen 391

En kunglig revolution 454

Anmärkningar 483

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

THE UNIVERSITY OF MICHIGAN
GRADUATE LIBRARY

DATE DUE

OCT 29 1973

OCT 26 1973

SEP 03 1974

SEP 03 1974

UNIVERSITY OF MICHIGAN
3 9015 06622 6153

DO NOT REMOVE
OR
N ARD

Digitized by Google

Digitized by Google